

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

ASPECTE ALE ASERVIRII ECONOMICE A ROMÂNIEI DE
CĂTRE GERMANIA HITLERISTĂ de B. BĂLTEANU

„ÎNTEMEIEREA” - MOLDOVEI ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂ-
NEASCĂ de ȘT. ȘTEFĂNESCU

BRESLELE BUCUREŞTENE ÎN SEC. XVIII de C. ȘERBAN

NOI DOCUMENTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÂNO-POLONE
ÎN PERIOADA 1589-1622 de IRENA SULKOWSKA (Varșovia)

DIN CONTRIBUȚIA MARINARILOR ROMÂNI LA ZDROBIREA
FASCISMULUI GERMAN de I. HUZA

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI:
DEZBATERI ASUPRA PROBLEMELOR CULTURII ME-
DIEVALE DIN TÂRILE ROMÂNE

ANUL XII — 1959

6

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SUBSECTIЯ DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

6
ANUL XII
1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

**„STUDII” REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN**

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (directorul Colegiului de redacție); EUGEN STĂNESCU (redactor șef); acad. A. OTETEA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; B. BĂLTEANU; L. BÁNYAI; M. BERZA; V. CHERESTESIU; V. MACIU; GH. MATEI

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon : 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

Pag

STUDII

B. BĂLTEANU, Aspecte ale aservirii economice a României de către Germania hitleristă (1940–1944)	5
ŞT. ȘTEFĂNESCU, „Întemeierea” Moldovei în istoriografia românească	35
C. ȘERBAN, Breslele bucureștene în secolul XVIII	55

NOTE ȘI COMUNICĂRI

IRENA SULKOWSKA (Varșovia), Noi documente privind relațiile româno-polone în perioada 1589–1622	91
I. HUZA, Din contribuția marinilor români la zdrobirea fascismului german	101
D. CIUREA, O „descriere” a Moldovei și Tării Românești din anul 1699	111
P. CERNOVODEANU și N. VĂTĂMANU, Contribuții la vechea topografie a Bucureștilor : Ostroul Dâmboviței (sec. XVI–XVII)	115

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI

Dezbateri asupra problemelor culturii medievale din țările române	133
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Dezvoltarea științei istorice bulgare după victoria de la 9 Septembrie 1944 (prof. D. Kosev, membru corespondent al Academiei de Științe a R. P. Bulgaria); Conferință jubiliară a istoricilor din Republica Democrată Germană (Eugen Stănescu); Conferința de la Poznań consacrată originii statului kievean (I. Corfus)	137
---	-----

STUDII DOCUMENTARE

Mișcarea revoluționară husită în istoriografia universală (I) (Tr. Ionescu-Nișcov)	153
--	-----

RECENZII

* * Muzeul de istorie a orașului București. „Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice” (Sfatul Popular al Capitalei), sub redacția prof. I. Io-nașcu, Buc., Ed. șt., 1959, 239 p. (N. Stoicescu)	181
* * Istoria universală (în zece volume), vol. I, Buc., Ed. șt., 1958, XXXII + 755 p. (A. Popescu)	183

• . . O nouă contribuție la studiul paleografiei și diplomaticii turco-osmane (<i>J. Kabarda-Praga</i>)	190
• . . Освобождението на България от турски иго 1875—1878 (Сборник статии) Sofia, 1958, 687 p., 98 planse (C. Velichi)	197

REVISTA REVISTELOR

Вопросы истории КПСС, nr. 1—6/1958 (I. Oprea); Zeitschrift für Geschichtswis- senschaft, an. VI (1958), nr. 1—6, Berlin, Ritten & Loening, 1420 p. (L. P. Marcu).	201
--	-----

INSEMNAȚII BIBLIOGRAFICE

<i>Istoria României</i> . — GH. OPRESCU, Bisericile - cetăți ale sașilor din Ardeal. Ed. Academiei R.P.R., 1957 (<i>N. Gh.</i>); N. DRĂGAN, Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944. Mediaș, 1957, 127 p. (C. S.); <i>Istoria U.R.S.S.</i> — История гражданской войны в СССР, том III, Госполитиздат, Москва, 1957, 404 p. (R. D.); V. R. GHERASIMIU, Начало социалистической революции в деревне 1917—1918 гг. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1958, 160 p. (N. N.). <i>Istoria universală</i> . — K. WOLSKI, <i>Z dziejów bartnictwa we wsiach na prawie wołoskim w starostwie przemyskim i sanockim</i> (Din istoria albinăritului rural din satele intermeiate pe baza dreptului românesc în starostwile Przemyśl și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI (1958), nr. 3, p. 359—364 (I. C.); ST. ATANASOV, Нов подем на въстаническите борби в България след поражението на турските войски под Видин в 1798 година (Un nou avint al luptelor răsculaților din Bulgaria după înfringerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798), în: „Voenno istoriceski sbornik”, Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3—46 (A. C.); LAIOS GHEORGHE, Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821 Ἰστορικὰ δο- κιμαστὰ ἀπὸ τὰ αὐστριακά ἀρχεῖα (Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Documente istorice din arhivele austriace), Atena, 1958, 276 p. + 13 foi nenum. + 1 pl. (N. C.); F. THIRIÉ, Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, I (1329—1399). Paris, 1958, 247 p. (Al. D.); MARC BOULIEAU, Robespierre. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 128 p. (S. C.); HENRI GUILLERMIN, Cette curieuse guerre de 70. Thiers. Trochu. Bazaine. Paris, Galimard, 1956, 268 p. (S. C.); PIER BOITEAU, Contribution à l'histoire de la nation malgache. Éditions Sociales, Paris, 1958, 431 p. (I. P.). <i>Bizantinoologie</i> . — HANS-GEORG BECK, Vademeck des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekai- menos. Graz-Wien-Köln, 1956, 164 p. (Gh. C.); JOHANNES KARAYNNOPULOS, Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung. München, 1959, 105 p. + 3 hărți (Gh. C.). <i>Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie</i> . — * Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin. vol. II, București, 1958, VIII + 429 p. + 8 pl. Direcția Generală a Arhivelor Statului (C. S.); * * Zentralblatt der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, 1958. Sofia, 1959, 103 p. (Al. D.) . . .	217
---	-----

S T U D I I

ASPECTE ALE ASERVIRII ECONOMICE A ROMÎNIEI DE CĂTRE GERMANIA HITLERISTĂ (1940—1944)

DE

B. BĂLTEANU

Economia națională a României burghezo-moșierești era înfeudată monopolurilor străine. În industria petrolului capitalul străin stăpinea 91,9 %, în industria metalurgică 74 %, în industria gazului și electricității 95 %, în industria chimică 72 %, în industria lemnului 70 %. Dacă imperialiștii străini vedeaau în exploatarea bogățiilor României o sursă de profituri maximale, clasele dominante din țară considerau „cointeresarea” monopoliștilor străini în economia națională a țării drept un important sprijin pentru menținerea și întărirea regimului de exploatare a clasei muncitoare și a țărănimii, a întregului popor muncitor.

Întreaga politică a claselor stăpînitoare din țara noastră, între cele două războaie mondiale, era dominată de spaimea acestora față de influența crescindă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, de succesele primului stat socialist în construirea unei societăți noi eliberate de exploatare, al cărei exemplu însuflețea și ridică la luptă pentru o viață nouă masele asuprute și exploatațe din România. Antisovietismul a determinat orientarea claselor dominante din România către acele forțe imperialiste străine care, într-o perioadă sau alta, se situaau în fruntea reacțiunii mondiale în acțiunea de pregătire a războiului antisovietic.

Așa se explică faptul că după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, forța principală de soc a agresiunii imperialiste împotriva Uniunii Sovietice, cercurile conducătoare din România se îndreptau pe plan intern tot mai categoric spre fascism, iar pe plan extern spre o apropiere de hitleriști.

Angajîndu-se pe calea colaborării cu imperialiștii germani, burghezia și moșierimea română au comis nenumărate acte de trădare a intereselor naționale ale țării.

„Cîrdășia burgheziei și moșierimii române cu imperialiștii germanofasciști, — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a aservit și mai mult țara și bogățiile ei și a împins România în criminalul război antisovietic”¹.

În același timp, clasele exploatatoare din România, împotriva intereselor vitale ale țării, se opuneau cu înverșunare politicii de prietenie cu U.R.S.S., politică ce corespunde intereselor vitale ale țării.

În unison cu cercurile conducătoare ale puterilor imperialiste din Apus, care pentru a încuraja Germania hitleristă să pornească agresiunea antisovietică, sabotau încheierea unei înțelegeri anglo-franco-sovietice, vîrfurile dominante din România își aduceau și ele „contributia” la politica de subminare a propunerilor precise și clare ale guvernului sovietic de a încheia un acord care să asigure eficient păstrarea păcii și să înfrîneze agresiunea hitleristă. Trimisul special al guvernului de dictatură regală, Al. Cretzianu, a declarat la Paris în aprilie 1939, în mod categoric, că cercurile dominante din România preferă ocupatiunea germană unei asistențe militare din partea Uniunii Sovietice². „Apropierea” de o mare putere imperialistă, cum era Germania hitleristă, presupune totdeauna sacrificarea intereselor naționale ale poporului, pe care cercurile conducătoare din statul mai slab le vînd în schimbul acestei apropiieri. Astfel de „apropieri” duc la pierderea independenței naționale, cedată conscent de clasele dominante ale statului mai slab care cauță să folosească „protecția” imperialiștilor străini pentru a-și întări dominația de clasă, pentru a intensifica exploatarea maselor populare și pentru a participa într-o măsură cît mai mare posibilă la înrobirea și jefuirea altor popoare împreună cu protectorul său — marea putere imperialistă.

România prin poziția ei strategică de țară vecină cu U.R.S.S. și prin bogățiile ei mari de petrol, cereale și materii prime prezenta un interes deosebit pentru Germania hitleristă. Imperialiștii germani explotând politica antisovietică promovată de cercurile conducătoare ale României burghezo-moșierești au reușit în preajma celui de-al doilea război mondial să înfeudeze economia națională a țării. Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 a transformat țara noastră într-o sursă principală de aprovizionare a Germaniei hitleriste cu materii prime și alimente pentru războiul agresiv pe care îl pregătea.

Politica de înfeudare a economiei naționale a țării, promovată de burghezia și moșierimea română, era încurajată de cercurile imperialiste din S.U.A., Anglia și Franța care priveau România ca o monedă de schimb în politica lor de împingere a agresiunii Germaniei hitleriste contra Uniunii Sovietice.

Așa de pildă, ziarul „Times” care exprimă de obicei părerile guvernului englez, scria, că „Apărarea comerțului german în bazinul dunărean, care începe la Baden și se termină în România, este un fenomen natural și de dorit...”³.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ed. a IV-a, p. 692.

² Arhiva M.A.E., cutia 9, vol. 59, Extras din memoria intocmit de Al. Cretzianu la 5 martie 1941. În carteza sa calomnioasă *The lost opportunity*, Al. Cretzianu „uită” aceste declarații ale sale.

³ *Times*, 15 noiembrie 1938.

În ziua semnării acordului înrobitor din 23 martie 1939, trimisul britanic la București, Reginald Hoare, a comunicat la Londra, că el a menținut tot timpul contactul cu guvernul român și aproba acțiunea acestuia¹.

În scopul de a-și asigura un mijloc de sătajare permanentă a cli-cilor conducăto fasciste din Ungaria și România și a le lega astfel la carul lor războinic, pentru folosirea poporului român și ungar drept carne de tun în războiul tilhăresc antisovietic pe care se pregătea să-l dezlănțuie guvernările hitleriști secondați de fasciștii italieni, au pus la cale dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care se răpea României o parte din teritoriul ei național.

Mergind tot mai departe pe linia trădării intereselor naționale ale poporului român, monarhia și partidele burghezo-moșierești au acceptat odiosul dictat de la Viena.

Referindu-se la actele de trădare națională ale burgheziei și moșierimii românești din această perioadă, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată :

„Prin pactul economic încheiat cu Germania în martie 1939 dictatura regală a vîndut Germaniei naziste bogățiile țării, prim pas hotărîtor spre pierderea independenței noastre naționale, iar prin acceptarea dictatului de la Viena a marcat cedarea completă în fața imperialismului hitlerist...”².

În acest timp Hitler, ca mandatarul reacțiunii imperialiste mondiale, în îndeplinirea planurilor de agresiune împotriva Uniunii Sovietice, căuta să aducă la putere în România agentura sa directă, Garda de fier, care să execute orbește ordinele sale. Făcînd jocul celor mai agresive cercuri imperialiste și fiind de acord pe deplin cu planurile criminale de dezlănțuire a războiului antisovietic, burghezia și moșierimea română s-au aliat fățiș și conștient cu fascismul german, au adus la putere la începutul lunii septembrie 1940 singeroasa dictatură legionaro-fascistă și au subordonat țara intereselor de jaf și cotropire ale Germaniei hitleriste.

Regimul fascist din România a reprezentat dictatura fățișă, teroristă a vîrfurilor celor mai reaționare, mai soviniste, și agresive ale marii burghezii și moșierimi române, fiind în același timp și un instrument de aservire a țării imperialismului hitlerist. Acestei aserviriri i-a pus capăt insurecția armată de la 23 August 1944, organizată și condusă de P.C.R.

În articolul de față ne propunem să analizăm unele aspecte ale aservirii economice a României de către monopolistii germani în perioada 6 septembrie 1940—23 August 1944.

Această problemă este cu atît mai actuală, cu cît unii istorici reaționari încearcă să falsifice adevarul istoric, căutînd să dovedească pe baza unor plăzmuri că relațiile economice dintre România și Germania hitleristă au fost relații între doi parteneri egali și că de fapt Germania a fost partea care a păgubit de pe urma acestor relații³. Iсториография

¹ G. Gafenco, *Derniers jours de l'Europe*, Paris, 1946, p. 146.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., p. 20.

³ Vezi de exemplu : Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1954.

noastră a acordat puțină atenție acestei probleme, ea fiind pînă acum studiată numai în lucrările unor economiști. Considerăm că stabilirea adevărului istoric în această chestiune va contribui într-o anumită măsură și la demascarea rolului agresiv și politicii de jaf a imperialismului hitlerist. Se știe că nimicit de coaliția antifascistă în frunte cu Uniunea Sovietică, imperialismul german reînvia în Republica Federală Germană, sprijinit fiind de cercurile reaționare ale S.U.A., Angliei și Franței. Revansările și militariștii germani propagă din nou țeluri expansioniste, se infiltrază și acaparează cu sprijinul cercurilor dominante din diferite țări poziții hotărîtoare în economia națională a acestora.

A servirea economică a României de Germania hitleristă în perioada care face obiectul studiului de față, n-a fost ceva accidental. Ea a fost pregătită cu mult timp înainte de vîrfurile marii burghezii și moșierimi românești. Însuși faptul că în fruntea regimului fascist din România a fost adus generalul arhireaționar Antonescu, dovedea deplina înțelegere între cercurile dominante românești și imperialiștii germani. Într-adevăr, este știut că liderii partidelor burghezo-moșierești au fost aceia care l-au adus pe I. Antonescu la putere.

„Adevărul este că nu Antonescu ci domnii Maniu și Brătianu au răsturnat pe Carol al II-lea”¹, se lăuda apropiatul lui Maniu, Aurel Leucuția. I. Maniu recunoștea că el s-a înțeles cu Antonescu ca acesta să ia puterea². Iar Dinu Brătianu scria că el „ca un prieten bătrân din vremuri grele” al lui Antonescu i-a dat sfaturi cum să formeze guvernul³.

Liderii partidelor burghezo-moșierești și generalul fascist erau uniti în primul rînd prin ura lor împotriva Uniunii Sovietice, cerînd toti încă de la începutul lunii iulie 1940 dezlănțuirea războiului antisovietic.

Dar Antonescu era candidatul la rolul de „conducător” fascist al României nu numai al burgheziei și moșierimii române, ci și al Germaniei hitleriste. Guvernările hitleriste stabiliseră de mult contactul cu I. Antonescu, ca intermediari servind în acest scop Gh. Brătianu și Mihai Antonescu. Acestea din urmă întrețineau legături cu membrii legației hitleriste la București, printre care în primul rînd consilierul Steltzer și atașatul aerian generalul Gerstenberg⁴.

Dictatorul fascist se lăuda în ședința consiliului de miniștri că planurile sale economice și politice le-a elaborat la mănuștirea Bistrița împreună cu M. Antonescu⁵. Iar acesta din urmă a arătat că planurile fusese să discute și aprobate de reprezentanții legației hitleriste, precizînd

¹ *Dreptatea*, 31 martie 1946.

² *Procesul marii trădări naționale*, Ed. Eminescu, 1946, p. 200.

³ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, dos. 214, circulara lui D. Brătianu din 14 februarie 1941, f. 4.

⁴ Vezi în această privință Arhiva M.A.E., cutia 112, vol. XXVII, notă despre convorbirea din 11 mai 1943 dintre M. Antonescu, Steltzer și Gerstenberg.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de la 10 decembrie 1940, f. 27.

că în domeniul economic era vorba de „organizarea unei sincere colaborări cu Germania, mergind pînă la reconstrucție cu caracter general european în bazinul dunărean și în sistemul federaliv european”¹. În dosul acestui limbaj goebellsian se ascundea hotărîrea burgheziei și moșierimii din România de a subordona întreaga economie românească Germaniei hitleriste, în victoria căreia în război aveau deplină încredere cu speranța că pentru „meritele” lor cercurilor dominante românești li se va acorda rolul de vîtaf al hitleriștilor în sud-estul Europei².

Propus și sprijinit de clasele exploatatoare din România pentru rolul de „conducător” al regimului legionaro-fascist, Antonescu mărturisea singur că venirea sa la putere „a fost agreată de Berlin și Roma”³. Instaurat de marea burghezie și moșierime din țară și în același timp unealtă directă a imperialismului german, regimul fascist a avut ca sarcină principală accelerarea ritmului de includere a României în coaliția antisovietică, la a cărei pregătire în vederea războiului criminal împotriva U.R.S.S., Germania hitleristă pornise de mult⁴. Chiar la prima ședință a Consiliului de miniștri din 7 septembrie 1940 I. Antonescu a declarat că este posibil ca statul român să fie chemat foarte curând să ia parte la acțiunea militară împotriva Uniunii Sovietice⁵.

Subordonarea economiei naționale Germaniei hitleriste făcea parte integrantă din planurile claselor dominante, ca un element al colaborării lor cu imperialiștii germani în vederea includerii României în „ordinea europeană” hitleristă, în vederea pregăririi și ducerii războiului antisovietic. Aceasta presupunea dezvoltarea producției agricole și a extractiei materiilor prime necesare mașinii de război hitleriste și stagnarea în vederea unei lichidări ulterioare în cadrul „ordinii noi” a industriei românești. Economiștii, și oamenii politici burghezi recunoșteau în mod deschis acest lucru.

Iată de pildă ce scria economistul burghez V. Madgearu în august 1940 : „Este în afară de orice discuție că pentru România piata germană cu cei 80 milioane locuitori prezintă o însemnatate deosebită. După închetarea stărilor și condițiunilor economice impuse de economia de război,

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P. M. R., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenogramă ședinței Consiliului de Miniștri de la 10 decembrie 1940, f. 41 – 42.

² Într-o notă alcătuită de I. Antonescu și remisă lui Hitler la începutul lunii ianuarie 1941, căpetenia fascistă din România afirmînd hotărîrea de a participa la toate acțiunile agresive ale Germaniei hitleriste, își exprima speranța că Hitler va acorda României burghezo-moșierești „rolul natural de dominea regională” (vezi arhiva M.A.E., vol. 71/1939, E. 9, IV, vol. II. Documentul „Nota de la Salzburg”, f. 4).

³ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 166, dosar 14, Cuvîntarea lui I. Antonescu de la 24 octombrie 1940, f. 4.

⁴ Valer Pop, unul dintre reprezentanții României la semnarea dictatului de la Viena scria că Ribentrop i-a spus la 29 august 1940 că „conflictul” dintre Germania și U.R.S.S. „se va produce cu certitudine” în momentul în care Hitler va considera că este pregătit pentru agresiune și că dacă „România va fi leală și răbdătoare” va profita mult de pe urma acestui război (Arhiva M.A.E., dosar special. Scrisoarea lui Valer Pop către I. Maniu din 2 iulie 1942, săpirografiată).

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenogramă ședinței Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940, fila 8.

este de presupus că standardul de viață al populației germane se va ridica și paralel vor spori și nevoile de import *de produse agricole, vegetale, fructe, carne, unt, ouă*¹ (subliniat de mine — *B.B.*). Pornind de la premisa indiscutabilă pentru el că Germania hitleristă va învinge, economistul burghez ajungea la concluzia că „complimentarea” economiei românești cu economia Germaniei hitleriste corespunde „intereselor vitale ale unei normale dezvoltări a economiei românești”². De aici, V. Madgearu conchidea că economia românească nu trebuie să se preocupe decât cu „augmentarea productivității muncii naționale în vechile ramuri de producție”³, ceea ce însemna extinderea producției de produse agricole și vegetale, materiei prime necesare imperialiștilor germani. Dacă Madgearu căuta să dovedească prin argumente pseudo-științifice necesitatea subordonării economiei românești Germaniei hitleriste, șeful partidului din care făcea parte, I. Maniu, o argumenta pe plan politic. Într-o scrisoare servilă adresată lui Hitler la 28 decembrie 1940, Maniu aproba tratatele economice înrobitoare încheiate cu Germania hitleristă și scotea în evidență rolul antisovietic pe care clasele dominante din România îl joacă și vor să-l joace în răsăritul Europei, exprimând în acest fel dorința burgheziei și moșierimii românești de a participa la războiul antisovietic în pregătire. „Factorul cel mai de căpetenie în acest sud-est european este armata română”⁴, se lăuda liderul național-țărănist.

Conducătorul celuilalt partid burghezo-moșieresc D. Brățianu se declara și el de acord cu „colaborarea” dintre economia românească și cea hitleristă⁵. Într-un apel adresat în februarie 1941 către partizanii săi, bătrînul reaționar le cerea să acorde tot concursul regimului militar-fascist, în special pentru „reorganizarea economică”⁶ a țării, ceea ce însemna în ultimă instanță o cît mai largă deservire a mașinii de război hitleriste.

Unii reprezentanți ai vîrfurilor dominante mergeau și mai departe în propunerile lor. Frica de revoluție l-a făcut pe C. Argetoianu să vadă unică soluție pentru salvarea orînduirii burghezo-moșierești din România într-o „alianță atît de intimă cu Germania, încît să facem *unitate* cu ea, un tot de interes economic și politic”⁷.

Guvernările fasciști tineau să subordoneze cît mai repede economia românească celei hitleriste. În ședințele Consiliului de Miniștri, I. Antonescu declară că el este pentru relații economice cît mai „strînse” cu

¹ V. Madgearu, *Evoluția economiei românești*, 1940, p. 371—372.

² *Ibidem*, p. 373.

³ *Ibidem*, p. 386.

⁴ Arh. St. Buc., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 177, dos. 291, vezi copia scrisorii lui I. Maniu către Hitler trimisă de autor lui I. Antonescu. Este semnificativ faptul că Antonescu a scris pe document că găsește „foarte justificată atitudinea din cuprinsul lui”.

⁵ *Ibidem*, pachet 79, dosar 214, scrisoarea lui D. Brățianu către I. Antonescu din 18 dec. 1940, f. 5.

⁶ *Ibidem*, circulara lui D. Brățianu din 14 februarie 1941, f. 6.

⁷ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., C. Argetoianu, *Însemnări zilnice* (memorii inedite), caiet 69 (36), f. 9610.

Germania hitleristă¹. Pentru aceasta el cerea lichidarea industriei metalurgice românești pe care o numea „parazitară” și dezvoltarea în special a industriei alimentare în scopul satisfacerii necesităților hitleriste².

Aservirea economiei naționale a României prezenta cel mai mare interes pentru monopolisti germani, exploatarea bogățiilor românești constituind o sursă de profituri uriașe și în același timp produsele furnizate de România fiind absolut necesare pentru ducerea războiului agresiv. De altfel, României de mult fi era destinat un anumit loc în planurile de dominație ale monopolistilor germani.

În condițiile pregătirii războiului antisovietic, Germania hitleristă era interesată ca aprovizionarea ei cu produsele solului și subsolului românesc să sporească și să decurgă fără nici un fel de piedici. De aceea, guvernările hitleriste voiau o subordonare cît mai puternică a economiei românești care s-o lipsească de orice independentă, transformând-o într-o anexă a economiei hitleriste. Hitler declară la 26 iulie 1940 lui Gigurtu, președintele consiliului de miniștri român, că el dorește să încheie acorduri economice cu România pe o durată de 10—15 ani, ceea ce însemna acapararea definitivă a economiei românești de către monopolistii germani³, obligând-o să se adapteze nevoilor mașinii de război hitleriste.

Așadar ambele părți, atât cercurile dominante din România cît și guvernările hitleriste, erau pentru o „colaborare” economică strânsă între cele două state fasciste. În cele ce urmează vom analiza felul în care s-a desfășurat această colaborare și ce rezultate a avut ea pentru economia țării noastre.

Monopolistii germani nemaifiind mulțumiți cu prevederile tratatului economic din 23 martie 1939 căutau căi de pătrundere tot mai adincă în economia românească, folosind în acest scop toate mijloacele de presiune economică și politică. Astfel reprezentanții hitleristi au dus tratative cu reprezentanții regimului legionaro-fascist pentru încheierea unor noi acorduri economice cu România. Unul din scopurile principale urmărite de hitleristi era mărirea cursului mărcii de la 50 la 60 lei, ceea ce constituia un mijloc de legalizare a jafului economiei românești. Cererea hitleristilor aducea prejudicii enorme economiei românești, ducând la o răsturnare a echilibrului prețurilor în interiorul țării, la devalorizarea leului și creșterea scumpetei. În ședințele Consiliului de Miniștri I. Antonescu declară că nu va accepta cererile hitleriste și amenință chiar cu demisia dacă nemții vor insista asupra cererilor lor. Dar toate aceste declarații erau menite să arate în mod demagogic că regimul fascist „apără” interesele statului român. În ședințele următoare ale Consiliului de Miniștri căpetenia fascistă a anunțat că a acceptat urcarea cursului mărcii la 60 lei și uitând

¹ Vezi de ex. declarația lui I. Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 4 octombrie 1940 (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței din 4 oct. 1940, f. 23).

² Ibidem, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 17 oct. 1940, f. 57.

³ Arhiva M.A.E., c. 4 vol. 20. Rezumatul con vorbirilor de la Berghof din ziua de 26 iulie 1940, f. 3.

declarațiile anterioare, a început să laude noua concesie făcută monopolurilor germane ca o victorie a regimului fascist. Acordurile economice semnate la 4 decembrie 1940 la Berlin înfeudau deplin economia națională monopolurilor hitleriste. Ele prevedea sub formă de integrare a economiei românești în cadrul noii „ordine europene” intensificarea exploatarii bogățiilor agricole și forestiere ale țării de către Germania hitleristă, jefuirea bogățiilor petrolifere ale subsolului nostru, sporirea exportului românesc în Germania. În același timp era prevăzută urcarea cursului mărcii¹.

Cit de nejustificată, de dăunătoare pentru economia națională a fost urcarea mărcii se vede dintr-un raport nesemnat întocmit la 17 septembrie 1941 asupra avantajelor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți încheiate de la începutul războiului (septembrie 1939) și în care se arăta: „în decembrie 1939 cursul mărcii s-a urcat de la 41,50 lei la 50 lei, în decembrie 1940 de la 50 la 60 lei. Deci, într-un interval de timp de un an marca s-a urcat cu 33%². Ca „explicație”, pentru a masca trădarea comisă de regimul fascist, raportul scria că deși urcarea cursului mărcii din decembrie 1940 s-a produs „într-un moment nefavorabil” și că ea „a fost absolut nejustificată economic este”, totuși căutind să justifice consimțământul guvernantilor fasciști la aceasta, arată că ei nu se „așteptau” la o nouă cerere³. Or, se știe că regimul fascist a semnat acordurile la 4 decembrie 1940, adică după ce aderase deja la pactul agresiv tripartit, prin care afirma că-și va consolida situația politică, iar cererile hitleriștilor lii fuseseră comunicate încă în octombrie 1940. Caracteristic e de altfel faptul că acordurile au fost semnate din partea României de către Mircea Căncicov, membru marcant al partidului național-liberal, atât înainte de dictatura fascistă cît și după 23 August 1944.

Noul curs era extrem de avantajos pentru acapararea de către hitleriști a întreprinderilor românești⁴. Acordurile economice de la 4 decembrie 1940 transformau economia românească într-un apendice al economiei de război hitleriste. Executarea lor cerea ca industria românească să stagneze. „Reorganizarea industriei — scria ziarul economic *Argus* comentând acordurile — e menit să curme unele exagerări primejdioase”⁵, înțelegind sub „exagerări” industria grea, care, continua ziarul, „produce o marfă care nu poate rezista „nici unei concurențe”. De altfel, „conceptii” despre necesitatea lichidării industriei fuseseră expuse de Antonescu din primele zile ale instaurării regimului fascist-legionar, într-un mod categoric: „Toate celelalte ramuri de activitate trebuie să se dezvolte

¹ Vezi protocolul privitor la conlucrarea germano-română pentru realizarea unui plan decenal românesc, *Argus* din 6 decembrie 1940, p. 1.

² Arhiva M.A.E., c. 87, vol. 47, dos. special, f. 11.

³ Ibidem, f. 13.

⁴ În perioada 23 martie 1939 — 4 decembrie 1940 au fost înființate 35 noi întreprinderi româno-germane cu un capital de 146.500 000 lei, în timp ce numai în primele trei luni ale anului 1941 au fost constituite 12 societăți româno-germane cu un capital de 68.400.000 lei (Florin Codrescu, *Capitalurile germane în România*, Buc., 1941, p. 17—18).

⁵ *Argus* din 9 decembrie 1940.

ca anexe ale agriculturii”¹. Executarea acordurilor înrobitoare cu Germania hitleristă a provocat de la început o înrăutățire considerabilă a stării materiale a populației. Ziarele fasciste erau nevoite să constate că alimentele de primă necesitate se găsesc cu greu și sănătatea materială grea a maselor populare. Așa de exemplu, inspectorul regional de poliție din Galați relatează la începutul anului 1941, că populația săracă este lipsită de posibilitatea de a-și procura strictul necesar „din cauza disproportiei dintre posibilitățile ei de cîștig și prețurile prea ridicate a tuturor articolelor din comerț”².

Înrăutățirea gravă a situației economice a țării era cauzată într-o măsură hotărîtoare de noile acorduri economice cu Germania, care au avut ca urmare imediată o largire a exportului de produse agroalimentare³.

În timp ce economia națională era subordonată Germaniei hitleriste, în țară bandele legionare își dezvăluiau pe deplin chipul criminal de agenți plătiți ai hitleriștilor și unelte ale capitaliștilor și moșierilor autohtoni. Legionarii au comis nenumărate samavolnicii, jafuri și asasinate sub gloanțele lor căzind mii de oameni. O statistică incompletă arată că bunurile jefuite de legionari în decurs de numai cîteva luni (6 sept. 1940—24 ianuarie 1941) s-au ridicat la suma de un miliard lei. Un simpatizant și protector al legionarilor ca ministrul agriculturii sub regimul legionaro-fascist N. Mares scria în 1942 că bandele legionare s-au compromis „prin hoții, jafuri, omoruri și cruzimi în aşa fel, încît numai numele de legionar pronunțat în orice sat, inspiră groază”⁴.

Crimele și jafurile legionare au dus la crearea unei stări de dezorganizare și haos în țară. Nemaireprezentând pentru Germania hitleristă și clasele dominante din țară garanția capacitatii de executare a planurilor de punerea resurselor umane și materiale ale țării în slujba războiului criminal antisovietic, dictatura legionaro-fascistă a fost înlocuită în ianuarie 1941 cu dictatura militaro-fascistă. Germania hitleristă a sprijinit gruparea fascistă în frunte cu I. Antonescu. Trimisul lui Hitler, Killinger i-a transmis căpeteniei fasciste că hitleriștii îl sprijină pe dinsul⁵. Este foarte semnificativ faptul că în ianuarie 1941 regimul militaro-fascist, ca

¹ ACIIP, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de cabinet de la 26 septembrie 1940, f. 2. Prin „dezvoltarea agriculturii” Antonescu înțelegea transformarea masei țărănești în robi, care să lucreze pămîntul marilor moșieri. El se declară împotriva unei împroprietăriri a țărănilor, arătind că țărânimă sâracă trebuie să „execute ceea ce spune statul”. (ACIIP, fond. Președ. Cons. Minis., ședința Consiliului de cabinet de la 10 octombrie 1940, f. 41).

² Vezi, de ex. *Universul* din 12 decembrie 1940, în care se constată lipsa untului de pe piață bucureșteană și creșterea enormă a prețurilor la alimente ca ceapa, ouă etc.

³ ACIIP, dos. 5070, f. 109, nota din 12 ianuarie 1941.

⁴ Într-un raport confidențial șeful secției de legătură cu armatele aliate (așa se numeau armatele hitleriste atunci) din Marele Cartier General, arăta că urcarea vertiginoasă a prețurilor „coresponde cu sosirea trupelor germane operative și cu epoca aranjamentelor economice”. Arh. MAE, dos. 71/939, E. 9, IV, vol. V, doc.: „Dare de seamă asupra modului cum s-au făcut aprovizionările necesare trupelor germane din România”, f. 4.

⁵ ACIIP, Fond. Președinția Consiliului de Miniștri dos. 25, declarația lui N. Mares din 4 septembrie 1942, f. 3.

⁶ Arh. St. Buc., Fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 82, dosar 150, Nota lui Valer Pop despre con vorbirea cu Killinger, din 31 ianuarie 1941.

și în septembrie 1940 regimul fascist-legionar a fost binecuvîntat nu numai de hitleriști, ci și de liderii partidelor burghezo-moșierești.

În circulara sa către membrii partidului național liberal, D. Brătianu scria: „Astăzi avem un guvern de generali. Era cea mai bună soluție (sublinierea noastră — B.B.) ce se putea da crizei actuale”. Și întrucât scrisoarea se adresa prietenilor săi politici, bătrînul reacționar explică clar că el consideră că acest guvern poate impiedica „ca la terminarea războiului sau la plecarea armatei germane (subl. ns. — B.B.) țara să nu cadă sub un regim comunist...”¹.

Așadar șeful liberal considera guvernul militaro-fascist ca un guvern de durată, care trebuie să conducă România pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și vedea în prezența armatei hitleriste un sprijin pentru înăbușirea mișcării revoluționare a maselor populare. În această scrisoare-circulară D. Brătianu lăuda „patriotismul” și „cinstea” lui I. Antonescu și îl recomanda drept „singurul care poate guverna țara în condițiile externe și interne” de atunci. De fapt, prin scrisoarea lui D. Brătianu, regimul militaro-fascist căpăta aprobarea deplină a marilor capitaliști și moșieri, care ocupau pozițiile cheie în economia națională a țării.

O poziție de sprijin a lui I. Antonescu și a guvernului militaro-fascist a fost adoptată și de celălalt partid burghezo-moșieresc, partidul național-țărănesc. În memoriul adresat guvernului fascist la 27 februarie 1941, I. Maniu aproba cu căldură măsurile adoptate de acest guvern².

Lacheii marii burghezii românești, liderii social-democrați de dreapta n-au lipsit nici de data aceasta de la „datorie”. Trădătorii clasei muncitoare I. Fluerăș, Eftimie Gherman, Ion Mustețiu și alții au adresat o telegramă de adeziune la regimul militaro-fascist³. „Devotamentul” acestora a fost în curînd răsplătit prin posturi bine plătite în cadrul Ministerului Muncii și altor instituții fasciste.

Sprijinind clica fascistă în frunte cu Antonescu, guvernările hitleriști cereau să fie recompensați pentru aceasta. Clica antonesciană trebuia să plătească imediat pentru „încrederea” care i s-a arătat. Monopolurile hitleriste puseseră de mult ochii pe întreprinderile metalurgice din țară, pe care țineau să le acapareze cu un dublu scop. În primul rînd devenind stăpînii întreprinderilor metalurgice ale țării, monopolii germani puteau dispune și mai mult de economia țării, pe care aceste întreprinderi trebuiau să o înzestreze în bună măsură cu utilaj, locomotive, mașini agricole și cu o parte din armament. În al doilea rînd exploatarea acestor întreprinderi promitea beneficii enorme, pentru obținerea cărora hitleriștii nu trebuiau să facă nici un fel de investiții.

Guvernul antonescian a acceptat să treacă sub controlul hitleriștilor cele mai importante întreprinderi metalurgice și întregul comerț cu fier

¹ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, dosar 214, Circulara lui D. Brătianu din 14 februarie 1941, f. 5. Vezi de asemenea *Procesul marilor trădări naționale*, Ed. Eminescu, 1946, p. 195.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. special 88, Memoriul lui I. Maniu din 27 februarie 1941, f. 1.

³ Arh. St. Buc., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 88, dosar 65, f. 225.

cu scopul mărturisit de a „cointeresa” pe hitleriști în sprijinirea regimului antipopular din țară și a „ordinei” instaurate de acesta.

La cîteva zile după formarea noului guvern militaro-fascist a sosit la București reprezentantul concernului hitlerist „Hermann Göring Werke”, Guido Schmidt, care a cerut o participare de 60% asupra întreprinderilor „Malaxa” și alte participațiuni, majoritare sau quasimajoritare în alte întreprinderi¹.

Au urmat unele tîrguieli, în urma cărora s-a convenit asupra fondării societății „Rogifer”, chipurile, în vederea organizării industriei românești în cadrul protocolului din 4 decembrie 1940. Societatea „Rogifer”, la care participau statul român și trustul hitlerist amintit mai sus, a preluat exploatarea uzinelor „Malaxa” care au fost „naționalizate” în acest scop². Efectele acestei „colaborări” au fost dezastruoase pentru economia românească. Hitleriștii au jefuit toate stocurile de materii prime ale uzinei, obținând numai prin aceasta un cîstig de 1,6 miliarde lei.

Neavînd interes ca întreprinderile să funcționeze, hitleriștii au împiedicat de fapt activitatea lor, ceea ce a dus, după mărturisirea lui M. Antonescu, principalul autor al acordului cu privire la crearea societății „Rogifer”, la închiderea unora dintre secțiile întreprinderii³. În schimb hitleriștii realizau beneficii mari din prelucrarea materialelor românești și livrările făcute de „Rogifer”. În februarie 1943, acțiunile societății „Rogifer” aparținând trustului „Herman Göring Werke” au fost răscumpărate de către statul român, monopolurile germane, căpătind pentru aceste acțiuni pe lîngă o sumă enormă de bani⁴, controlul la uzinele „Reșița” și „Santierele Navale Galați”.

„Colaborarea” din cadrul Societății „Rogifer,” venită la scurt timp după încheierea protocolului de la 4 decembrie 1940 și după formarea guvernului militaro-fascist constituia un exemplu edificator de felul cum înțelegeau hitleriștii să ajute la „redresarea” economiei naționale românești și o ilustrare a politicii vîrfurilor marii burghezii și moșierimi de a vinde bogățiile țării în speranța că acest procedeu va întări „prietenia” regimului hitlerist pentru ei⁵.

¹ Arhiva M.A.E., cazier 5, dosar 26, Convorbiri diplomatice, Nota asupra convorbirii între M. Antonescu și Guido Schmidt din ziua de 17 septembrie 1942, f. 1.

² Întrucît marele industriaș Malaxa sprijinise „rebeliunea” legionară, regimul militaro-fascist l-a arestat și a obținut ca acesta să cedeze 50% din avereia sa statului. Restul de 50% din întreprindere a fost „naționalizat”, prevăzîndu-se ca proprietarul să capete valoarea integrală a uzinelor. Cu ocazia aşa-zisei „naționalizări” în presă au fost publicate unele date cu privire la profiturile uriașe realizate de Malaxa pe seama livrărilor făcute statului (Vezi, de ex., *Bursa*, din 23 februarie 1941, p. 115).

³ Arhiva M.A.E., cazierul 5, vol. 26. Nota asupra convorbirii între M. Antonescu și Guido Schmidt din 17 sept. 1942, f. 2.

⁴ Vezi în această privință *Procesul marilor trădări naționale*, p. 259—260.

⁵ Peste doi ani, M. Antonescu explica în felul următor motivele care au determinat încheierea convenției cu privire la fondarea societății „Rogifer”. „Imprejurările erau atât de tulbură, curente din Germania asupra României erau atât de variate, neîncredere în poziția României atât de mare, că toate organele subalterne și agenții germani din România își îngăduiau să facă politică lor.

Acordurile acestea au fost o bază care au angajat și interesele germane la păstrarea ordinei în România și a însemnat și voința de colaborare germano-română în faza pregătitoare

Participînd la „Rogifer” printr-o sumă de 75 milioane lei, monopolistii germani au căpătat la dispoziția lor întreprinderi care erau evaluate în 1940 la suma de 4750 milioane lei, și pe care Banca Națională le credita cu 1,5 miliarde lei¹.

Nu e de mirare că în consiliul de administrație al acestei societăți se aflau alături de hitleriști, reprezentanți ai burgheziei și moșierimii românești ca : Gh. Leon, fost ministru al Economiei Naționale sub dictatura regală și regimul fascisto-legionar, Mircea Cancicov, fruntaș liberal, despre care s-a mai vorbit, D. Gerota un apropiat al lui Maniu, membru al partidului național-țărănesc și reprezentant al acestui partid în guvernul fascisto-legionar.

Guvernul fascist era preocupat în acest timp de problema unei cît mai intense deserviri a economiei de război hitleriste. La 5 martie 1941, I. Antonescu s-a întîlnit la Viena cu Goering pentru a definitivă subjugarea economiei naționale a României intereselor războiului dus de Hitler.

Este interesant de remarcat faptul că Hillgruber, ca reprezentant al istoriografiei reacționare și revansarde vest-germane, cu toate că recunoaște că la Viena au fost elaborate condițiile pentru „includerea României în spațiul economic stăpinit de Germania hitleristă”² se declară nemulțumit de înțelegerea survenită între Goering și Antonescu, sub motiv că deși în întrevederea de la Viena s-a convenit că România să acorde în măsura cea mai mare posibilă sprijinul său pentru războiul dus de germani, totuși controlul și conducerea economiei naționale românești chipurile urmău să rămână în mîinile guvernului român. Această denaturare a realității fi este necesară pentru a accredita versiunea că România burghezo-moșierească n-a sprijinit prin toate forțele sale războiul criminal antisovietic. Regimul antonescian căuta și el să acredeze iluzia că relațiile economice cu Germania sunt favorabile poporului român. Încercînd să liniștească opinia publică alarmată de penetrația tot mai mare a hitleriștilor în economia națională, Antonescu a publicat „lămuriri” cu privire la politica economică a guvernului fascist, afirmando că pătrunderea capitalului hitlerist este în folosul țării și se face sub controlul guvernului, „uitind” însă să arate că acest guvern este în întregime înfeudat hitleriștilor. În aceleasi „lămuriri” Antonescu afirma că lipsurile grele economice prin care trecea țara n-au nici o legătură cu prezența trupelor hitleriste³.

Viața infirma însă toate afirmațiile mincinoase ale claselor dominante și dezvăluia jaful nemilos, căruia fi era supusă economia națională a țării.

a războiului împotriva Rusiei”, Arhiva M.A.E., c. 112, vol. XXVIII, relații cu Germania 1943. Notă asupra con vorbirii dintre M. Antonescu și Guido Schmidt din 28 ianuarie 1943, f. 1. Așadar, prin înstrăinarea unei părți importante a economiei naționale, guvernul fascist cîștigă „încredere” monopolistilor germani și „dreptul” de a fi admis să participe la criminalul război antisovietic.

¹ Arhiva M.A.E., Vorrechte die zugunsten der deutschen Organe auf Grund von verschiedenen Vereinbarungen abzuleiten sind f. 4–5. Folosind din plin concursul Băncii Naționale, „Rogifer” a continuat să primească credite mari de la ea ajungînd ca angajamentele societății la B.N.R., la 5 sept. 1944, să fie de 3 111 383 092 lei. Procesul marii trădări naționale, f. 259.

² A. Hillgruber, lucr. cit., p. 161.

³ Vezi Argus din 10 martie 1941.

Politica de trădare națională a guvernului militaro-fascist provoca o adâncire tot mai mare a mizeriei maselor populare, creșterea urii poporului față de hitleristi. Într-o notă informativă alcătuită la începutul lunii februarie 1941 de Marele Stat Major se arăta că „muncitorii din fabrici... se pling că luptă cu greutăți mari din cauza scumpitii vieții” și se recunoștea că în țară se simte lipsa porumbului, zahărului, bumbacului, a materialelor de încălțăminte și îmbrăcăminte².

Germania hitleristă ajunsese să dispună de produsele agriculturii românești într-o măsură aşa de mare, încât guvernul fascist era obligat să roage pe reprezentanții guvernului german să-i „cedeze” din cerealele achiziționate de atotputernicile monopoluri germane³. Starea de spirit ostilă hitleriștilor cuprindea în această perioadă nu numai clasa muncitoare și țărăniminea, ci și o parte din aparatul de stat.

Această situație îngrijora puternic autoritățile militaro-fasciste care semnalau că numeroși funcționari români „își exprimă pe față părerea că Germania va pierde războiul” prezintând „această eventualitate ca o dorință proprie”. În legătură cu aceasta I. Antonescu a emis un ordin special care cerea „ca funcționarii de orice categorie să se abțină de la orice discuție sau propagandă antigermană”, amenințind pe cei vinovați de această „crimă” cu pedepsele cele mai severe⁴.

★

Politica claselor dominante de deslănțuire și ducere a războiului criminal antisovietic a fost tradusă în viață de clica militaro-fascistă aflată la putere împreună cu liderii partidelor burghezo-moșierești. Împotriva voinei poporului la 22 iunie 1941 țara noastră a fost împinsă în războiul antisovietic alături de Germania hitleristă.

Monopoliștii germani au folosit împrejurările războiului pentru a jefui nu numai bogățiile țărilor ocupate de către forțele hitleriste în urma unor operațiuni militare, ci și ale acelora care deveniseră „aliatele” lor ca rezultat al politicii trădătoare și antinaționale a cercurilor dominante. În condițiile României a cărei economie națională fusese pusă în mare măsură în serviciul mașinii de război germane încă de la începutul anului 1939 și prefăcută într-o anexă a economiei hitleriste prin acordurile de la 4 decembrie 1940, intensificarea jafului german, era însotită de propa-

¹ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 99, dos. 207, sinteza contrainformativă pe ianuarie 1941, partea a II-a, f. 3.

² Ibidem, f. 4.

³ În nota asupra con vorbirii lui I. Antonescu și reprezentantul guvernului hitlerist, Clodius, se arată: „Pe planul economic dl. Clodius a admis ca Germania să cedeze României 2 000 vagoane de porumb din cele cumpărate pentru export de către societățile germane. În ce privește cele 2 000 vagoane de secară cerute de România, dl. Clodius și-a rezervat răspunsul” (sublinierile aparțin autorului – B. B.). (M.A.E., cutia 18, vol. I, notă asupra con vorbirii avută în ziua de 14 mai 1941 de I. Antonescu cu Clodius, f. 3). Așadar aprovisionarea poporului român depindea de bunul plac al unui hitlerist care „rezervându-și” răspunsul contribuia la infometarea maselor populare. Și în acest timp guvernul militaro-fascist culeza să vorbească de o politică de „demnitate”.

⁴ Arhiva M.A.E., cutia 18, vol. I, documentul Președinției Consiliului de Miniștri, nr. 62.584/M.C.I., din 28 mai 1941 semnat din împoternicirea lui I. Antonescu de către generalul I. Șteflea.

ganda mincinoasă despre marile profituri pe care le va căpăta chipurile România de pe urma războiului criminal împotriva Uniunii Sovietice.

Astfel, la ultima întrevedere înainte de intrarea în războiul antisovietic, cu Hitler la München, la 11 iunie 1941, căpeteniile hitleriste i-au făcut lui I. Antonescu promisiuni de anexări ale unor mari teritorii sovietice.

Antonescu s-a înapoiat de la München, după spusele prietenului său apropiat N. Mares „nu numai încîntat, dar în al noulea cer”¹. După cum nota C. Argetoianu, Hitler promisese lui Antonescu nu numai reocuparea teritoriilor sovietice, eliberate de Uniunea Sovietică în iunie 1940, ci noi teritorii sovietice. Promisiunile erau atât de „largi”, încît imaginația bătrînului reaționar C. Argetoianu s-a lăsat furată de visurile de acaparare și l-a făcut să noteze în memoriile sale: „Scru și mă întreb dacă săt treaz”².

În depozitările sale care au fost prezentate la procesul de la Nürnberg. I. Antonescu a arătat că în cursul acestei întrevederi Hitler i-a declarat că România va putea ocupa în schimbul „ajutorului” acordat în războiul contra Uniunii Sovietice „teritoriile sovietice pînă la Nipru”³.

Un document publicat de curînd vine să confirme pe deplin aceste declarații. La o consfătuire intimă a lui Hitler cu colaboratorii săi cei mai apropiati în agresiuni și acte de banditism, „führerul” fascist a declarat, la 16 iulie 1941, adică după dezlănțuirea războiului antisovietic, cînd succesele vremelnic obținute de trupele germano-fasciste îi amețiseră într-atîta pe liderii fasciști, că începuseră să „împartă” teritoriul Uniunii Sovietice, că „Antonescu vrea Odesa și Basarabia, precum și o fișie care se întinde de la Odesa la apus și apus-nord”⁴.

La această consfătuire strict secretă s-au discutat însă probleme, care prezintă un interes deosebit pentru lămurirea scopurilor războinice ale Germaniei hitleriste și aliaților acesteia, pentru înțelegerea relațiilor care existau între guvernantii de la Berlin și clicile fasciste din celelalte țări, tîrsite în războiul antisovietic și mai ales pentru cunoașterea soartei pe care hitleriștii o pregăteau țării noastre, în caz că ar fi învins în război.

Datorită caracterului secret al consfătuirii, procesul verbal a fost întocmit de locuitorul lui Hitler, Martin Borman, care a alcătuit pe baza lui un memoriu. Din acest memoriu vom spicui unele amănunte.

Conducătorul bandei fasciste spunea: „În fața opiniei publice trebuie să motivăm măsurile noastre călăuzindu-ne de motive tactice. Trebuie să procedăm acum exact cum am procedat în Norvegia, Danemarca, Olanda și Belgia. Nici atunci n-am vorbit nimic despre intențiile noastre și vom proceda just, dacă vom proceda la fel și de acum înainte.

Așadar vom sublinia din nou, că sănsem nevoiți să ocupăm teritoriile, să instaurăm pe ele ordinea și să asigurăm securitatea; că sănsem chipurile obligați să ne preocupăm în interesul populației localnice de siguranță, aprovizionare, transport și.m.d. Pentru aceasta se și introduce ordinea

¹ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 9463.

² *Ibidem*, p. 9477.

³ Нюрнбергский процесс, Moscova, 1951, T.I., p. 375.

⁴ Vezi memoriu secret al lui Borman din 16 iulie 1941 prezentat la procesul de la Nürnberg și publicat în revista sovietică *Novyi Mir*, nr. 3/1959, p. 147.

noastră. Nimeni nu trebuie să-și dea seama că această ordine este definitivă. Toate măsurile necesare — execuțiile, expulzările și.a.m.d. — le vom transpune în viață ori ce s-ar întimpla... Trebuie să acționăm în aşa fel, ca și cînd am îndeplini un mandat. Dar pentru noi însine trebuie să fie clar, că din aceste regiuni nu vom pleca niciodată”¹.

Hitler expusese în cuvintele citate întregul program de acțiune al imperialiștilor germani, în lupta lor pentru dominația mondială și nimirică Uniunii Sovietice. Știindu-se între „ai săi” căpetenia fascistă a expus colaboratorilor săi cei mai apropiati scopurile ascunse ale atacului criminal împotriva Uniunii Sovietice, care constă în distrugerea ordinei socialiste și transformarea țării într-o colonie nemțească.

În această discuție intimă Hitler a arătat în mod categoric că este o prostie a crede că Germania luptă pentru „Europa”. Astfel de declarații arăta el în continuare nu trebuie dezmințite din motive tactice pentru a nu dezvăluia în fața lumii adevăratale scopuri ale războiului, și anume că numai monopolistii germani trebuie să profite de toate rezultatele războiului².

Și pentru a termina cu acest document important vom cita spusele cu privire la soarta României : „relațiile noastre cu România — a spus conducătorul fasciștilor germani — sunt acum bune, dar cine știe cum vor evolua ele pe viitor ! Din aceste motive trebuie să fim gata pentru orice eventualitate, între altele să fim gata pentru orice eventualitate și în problema frontierelor. Nu trebuie să ne bazăm pe bunăvoița altora, iată funda mentalul relațiilor noastre cu România”³ (sublinierea noastră — B.B.).

Așadar , guvernantii hitleriști se pregăteau de pe atunci pentru a preîntîmpina „ori ce eventualitate” în relațiile lor cu România, avînd în vedere în primul rînd problema frontierelor. Atitudinea guvernului hitlerist față de diferite țări cu care încheiase înțelegeri în scopuri agresive la început, pentru ca pînă la urmă să le desfințeze ca state independente (Polonia, Ungaria etc.), dezvăluie sensul acestor declarații. De pe atunci Hitler se gîndeau la nimicirea statului român și înglobarea lui într-o formă sau alta în monstruosul imperiu hitlerist.

¹ Vezi memoriul secret al lui Bormann din 16 iulie 1941 prezentat la procesul de la Nürnberg și publicat în revista sovietică *Nouți Mir*, nr. 3/1959, p. 146.

² *Nouți Mir*, nr. 3/1959, p. 146. Cuvintele lui Hitler arată toată fătărnicia și minciuna propagandei care se făcea în timpul războiului de către oficinele fasciste cu privire la aşa-zisul război „européen”. Adevărul este însă, că nu hitleriștii mureau pentru „Europa”, ci ei omorau Europa pentru interesele lor.

³ Pentru „obiectivitatea științifică” a lui A. Hillgruber este caracteristic următorul fapt. Din textul cărții sale reiese că dînsul cunoaște și a studiat documentul din 16 iulie 1941, citat de noi și în care este redată con vorbirea lui Hitler cu apropiatii săi. Dar întrucât conținutul documentului dezmente categoric întreaga „concepție” a lui Hillgruber cu privire la relațiile germano-române, care chipură s-ar fi bazat pe principiul egalității și încrederii reciproce, autorul vest german, fără a reda în întregime spusele lui Hitler cu privire la soarta pe care o pregătea României în caz de victorie (partea cu privire la granițele României este omisă), le însoțește cu următorul comentar :

„În timpul acestei con vorbiri Hitler din motive care nu se pot preciza, a dat dovadă de o puternică nelincredere în România (A. Hillgruber, lucr. cit., p. 319).

În acest fel, Hillgruber încearcă să falsifice realitatea și să prezinte planurile guvernantilor hitleriști de „nimicire a statului român drept ceva „accidental și inexplicabil” (sublinierile noastre — B. B.).

Planurile de nimicire completă a suveranității statului român nu împiedicau însă pe hitleriști să întrețină în rîndurile cercurilor conduceătoare românești iluzia că aceștia sunt partenerii lor egali¹.

Burghezia și moșierimea română, participind la războiul antiso vietnic, urmăreau nu numai acapararea de noi teritorii sovietice, ci nimicirea Statului Sovietic și înrobirea popoarelor Uniunii Sovietice. Aceasta unea pe guvernările fasciști și liderii partidelor burghezo-moșierești din România cu monopolistii germani și guvernul hitlerist.

În convorbirea pe care a avut-o cu Hitler la 27 noiembrie 1941, M. Antonescu a declarat, că după părerea cercurilor dominante din România, scopul principal al războiului antiso vietnic este distrugerea comunismului, aceasta constituind în primul rînd „o gravă problemă biologică”². În legătură cu aceasta el recomanda ca împotriva popoarelor sovietice, pe care le considera drept principalele purtătoare ale ideilor comunismului să se adopte o poziție „neșvăitoare”, considerind orice măsură de nimicire a popoarelor sovietice „legitimă”³. Capul bandei hitleriste s-a declarat imediat de acord cu concepțiile canibalice ale partenerului său din România, declarind că el vede ca unică rezolvare a „problemei ruse” „soluțuni de colonizare și de înlăturare biologică”⁴. Liderii partidelor burghezo-moșierești, impingând țara în războiul antiso vietnic, erau și ei plini de speranțe că armatele fasciste vor nimici Statul Sovietic și vor restaura în Rusia exploatarea capitalisă. În memoriu adresat lui I. Antonescu la 18 iulie 1941, I. Maniu își exprima încrederea în victoria agresorilor fasciști, care, după părerea lui, vor provoca „prăbușirea regimului bolșevic” și vor crea „o Rusie revenită la sistemul proprietății individuale”⁵.

În același timp liderii liberali Dinu Brătianu și Gh. Brătianu au aprobat pe deplin și ei impingerea României în războiul antiso vietnic⁶.

Subordonarea continuă a economiei românești intereselor războiului hitlerist era alături de participarea unităților militare pe front drept un mijloc de a obține realizarea planurilor antiso vietnice ale burgheziei și moșierimii românești.

Documentele vremii dovedesc fără putință de tăgadă că economia națională a României a fost aservită în întregime mașinii de război hitleriste, procurind profituri enorme monopolistilor germani și claselor dominante din țară. Fără a ne propune să descriem toate aspectele problemei, vom încerca să arătăm cîteva din cîle de jefuire directă a economiei românești. Vom începe cu întreținerea așa-zisei misiuni militare germane, care la început conducea unitățile hitleriste care se ocupau cu

¹ În mod cinic, Hitler a denumit planurile de înrobire a Uniunii Sovietice împărțirea „unei imense plăcinte” (*Novyi Mir*, nr. 3/59, p. 146).

² Arhiva M.A.E., C. 88, vol. 52, audiența lui M. Antonescu la Hitler la 27 noiembrie 1941, f. 4.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Arh. St. Buc., Fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 166, dosar 8, scrisoarea lui I. Maniu din 18 iulie 1941, f. 2.

⁶ Ibidem, pachet 166, dosar 9, nota din 5 ianuarie 1944, f. 3.

„instruirea” armatei române, iar apoi a devenit organul care dirija și aprovisiona armatele hitleriste dislocate în țară sau în trecere prin România.

Unul din primele acte ale regimului fascist a fost „rugămintea” adresată guvernului hitlerist să trimită trupe germane în țară cu scopul de a instrui armata română. Continuând tratativele începute încă de guvernul dictaturii regale, Antonescu s-a adresat cu această rugă-minte încă la 5 septembrie 1940¹. Primele unități hitleriste au început să pătrundă în țară pentru a sprijini cu baionetele lor regimul fascist și pentru a grăbi transformarea României într-un avanpost al agresiunii împotriva popoarelor balcanice și a Uniunii Sovietice. Intrarea așa-zisei misiuni militare germane în România a avut grave urmări economice imediate. Purtindu-se ca adevărata ocupanță, hitleriștii folosind banii pe care guvernul român li-i punea cu dărnicie la dispoziție, au început să cumpere de pe piață numeroase alimente și produse ale industriei ușoare pe care le trimiteau în Germania².

Trupele hitleriste invitate în România de către regimul militaro-fascist cu deplinul consimțămînt al lui Maniu și Brătianu au fost întîmpinate cu ură de populație. Marele Stat Major al armatei române într-un document asupra stării de spirit a populației și a armatei în legătură cu prezența trupelor germane în România, recunoștea acest fapt în octombrie 1940, subliniind că populația română „neprivind cu ochi buni prezenta trupelor germane dă naștere la diferite incidente cu militarii germani”³. Șeful serviciului secret de informații raporta și el lui Antonescu la 25 octombrie 1940, că populația este contra prezenței trupelor germane în țară. Aceste sentimente erau împărtășite de altfel și de armata română care se temea că prezența hitleriștilor poate să-i oblige pe soldații români să servească unei cauze străine⁴, înțelegind prin aceasta participarea la războaiele agresive ale hitleriștilor.

Aducind trupele hitleriste în țară, I. Antonescu pretindea că în acest fel statul român va realiza economii, căci întreținerea acestei misiuni va costa „ieftin” (100 milioane lei pe lună) și că aceasta îi va permite să demobilizeze o parte din armata română. Viața a arătat însă foarte repede că aceste declarații demagogice erau menite numai să inducă în eroare opinia publică indignată de trădarea comisă de clasele dominante. Desigur, impunind României cu complicitatea căpetenilor fasciste un curs forțat al mărcii, Germania hitleristă își permitea luxul de „a achita” toate sumele primite în lei din partea României prin trecerea lor într-un cont de clearing, pe care monopolisti germani nici nu aveau de gînd să-l achite⁵. Într-o convenție încheiată între guvernul român și cel german

¹ Andreas Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 96.

² Într-o scrisoare adresată lui Hitler la 15 noiembrie 1943, Antonescu era nevoie să recunoască că „venirea și trecerea trupelor germane pe teritoriul român în 1940–1941 a însemnat o gravă răsturnare a ordinei economice” (Arhiva M.A.E., cazier 3, vol. 17, copia scrisorii f. 17. Vezi și A. Hillgruber, *lucr. cit.*, p. 177).

³ Arhiva M.St.M., dos. 725/1, p. 1.

⁴ Arh. St. fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 79, nota 551, din 25 oct. 1940, p. 17–20.

⁵ Într-o con vorbire cu ministrul României la Berlin, Bossy, ministrul hitlerist Funk, i-a declarat la începutul lui august 1941 că Germania este lipsită de putință de a-și mări exportul

se spunea chiar că toate cheltuielile de întreținere ale unităților hitleriste privesc exclusiv guvernul german. De fapt însă întreținerea întregii armate hitleriste dislocate în România sau care trecea prin țară, era suportată de statul român, adică în ultimă instanță de către masele noastre populare.

Falsitatea afirmațiilor lui Antonescu și a tuturor convențiilor cu hitleriștii era dovedită chiar de cei mai înflăcărăți partizani ai „colaborării” cu Germania hitleristă. Într-o scrisoare adresată de ministrul economiei naționale lui I. Antonescu la 8 aprilie 1941 se arăta că armata hitleristă dislocată în România, a primit din partea Statului român numai în trei luni suma de 2 750 000 000 lei (deși I. Antonescu afirma că armata hitleristă capăta 100 000 000 lei lunar), cumpărind pentru acești bani, „în mod masiv alimente, îmbrăcăminte, articole de piele și fier... oferind prețuri mult mai mari ca cele fixate...”¹. Ministrul fascist era nevoit să constate că îngrijorare că „dacă va mai dăinui actuala stare de lucruri... propaganda subversivă antigermană ce se duce azi pe această temă va crește în intensitate”. În zilele de 2, 3, 7 și 10 iunie 1941 Ministerul Finanțelor a dat comandamentului hitlerist din România o sumă de 1 180 000 000 lei². În cursul lunilor octombrie — decembrie 1941 statul român a dat pentru întreținerea trupelor hitleriste suma de 7,5 miliarde lei³. Cererile hitleriste creșteau însă pe fiecare zi, cheltuielile pentru fiecare soldat hitlerist fiind aproape de zece ori mai mari decât cele ale statului fascist pentru ostașul român. Așa de pildă, în perioada octombrie 1941 — martie 1942 misiunea militară germană a cerut din partea statului român o sumă de 11 843 milioane lei pentru întreținerea celor 34 mii soldați hitleriști aflați în România. În aceeași perioadă, Ministerul de Război din România cheltuise pentru întreținerea a 340 mii de soldați români suma de 13 750 milioane lei⁴. Sumele de bani primite de hitleriști din partea statului român, erau folosite însă după propriile lor hotăriri, călcând în picioare toate acordurile încheiate chiar cu docilul guvern antonescian. Cea mai mare parte din sumele încasate de armatele hitleriste erau cheltuite pentru aprovizionări directe pe piață, pentru cumpărări masive de produse care erau apoi expediate în Germania în scopuri de speculă. Dacă în lunile octombrie — decembrie 1941 misiunea militară germană a cerut suma de 7 500 milioane lei, ea a cheltuit în același timp pentru cumpărături prin intendență română numai suma de 213 milioane lei⁵. Rezultă deci că în curs de cîteva luni hitleriștii au mînuit sume enorme de bani pe care le foloseau la cumpărarea în mod masiv de alimente, îmbrăcăminte, articole de piele și fier, piese de schimb pentru automobile etc., oferind prețuri

în România și de aceea „nu se va putea împiedica creșterea mai departe a soldului creditor român în Germania” (Arh. M.A.E., c. 18, vol. 48, Raportul Legației române din Berlin, nr. 80 540 din 9 august 1941, f. 1). Cu alte cuvinte Germania nici nu se gîndeau să livreze României mărfuri în schimbul livrărilor românești.

¹ Arhiva M.A.E., dos. 71/1939 c. 9, IV, vol. V, Scrisoarea lui Gh. Potopeanu din 8 aprilie 1941, f. 1.

² Arh. M.A.E., c. 88, vol. 49, vezi nota M.A.E. din 10 iunie 1941.

³ Arh. Stat. fond. Președinția Consiliului de Miniștri, 166, dos. 9, f. 121.

⁴ Ibidem, f. 122.

⁵ Arh. St. fond. Președ. Cons. de Miniștri, pachet 166, dosar 9, f. 12. Prin convenția încheiată armatele hitleriste nu aveau dreptul de a se aproviziona pe piață.

mult mai mari ca cele fixate de stat. Produsele cele mai deficitare fuseseră monopolizate de nemți în aşa măsură, încât statul român era nevoit să împrumute de la comandamentul hitlerist carne ! Acest fapt era nevoie să-l raporteze un ofițer reacționar, șeful secției de legătură cu armata hitleristă, care arăta în raportul său : „...noi, în țara în care Germania are surpluri de vite, nu ne hrănim decât cu zarzavaturi”¹. În raport se mai arată că cumpărătorul cel mai căutat pe piață devenise intendența germană care plătea prețuri exorbitante, îmbogățind o mână de speculanți, contribuind însă într-o măsură hotărîtoare la urcarea prețurilor, sărăcirea populației și creșterea inflației.

Pentru a ne da seama de dificultățile care se creau pentru economia românească din cauza cumpărăturilor efectuate de misiunea militară germană, săint semnificative următoarele cifre : în anul 1940 circuitul de mărfuri general al economiei românești (intern și extern) era egal cu 234 miliarde lei, din care comerțul exterior cu Germania ocupa 35,8 miliarde lei, iar tranzacțiile efectuate de misiunea militară germană un total de 0,8 miliarde lei. În anul 1941 circuitul de mărfuri se ridicase la 250,8 miliarde lei, în schimb comerțul exterior cu Germania se mărise la 52,6 miliarde lei ; iar tranzacțiile efectuate de misiunea militară germană crescuseră de peste 42 de ori ajungînd la enormă sumă de 33,9 miliarde lei². La aprecierea greutății specifice a tranzacțiilor comandamentului hitlerist în România trebuie să se țină seamă și de faptul că armatele hitleriste cumpărău în primul rînd alimente și obiecte de larg consum, ceea ce ducea la scumpirea tocmai a produselor celor mai necesare maselor largi.

Autoritățile fasciste erau nevoie să constate că cumpărăturile efectuate de armatele hitleriste creează o situație cînd piața nu mai poate fi „stăpînată”. Guvernantii fasciști în frunte cu I. Antonescu știau că hitleriștii au golit țara de toate produsele în iarna anului 1940 și că se pregătesc să golească și în viitor. I. Antonescu dădea vina pentru această situație pe poporul român. În cuvinte pline de dispreț pentru poporul român și țara noastră, dictatorul fascist absolvea pe hitleriști de orice vină pentru jaful practicat în economia națională cu ajutorul banilor primiti din partea statului român³.

Întreținerea trupelor hitleriste intrate pe teritoriul României costase pînă la începutul anului 1943 uriașă sumă de 35 miliarde lei⁴, suportată în întregime de bugetul țării. Dar toate aceste sume enorme stoarse, păreau hitleriștilor insuficiente. La sfîrșitul lunii aprilie 1944 guvernul hitlerist ceruse pentru lunile mai — septembrie să-i fie puse la dispoziție 65 miliarde lei pentru trupele germane, ceea ce revinea la 11 000 000 000 lei pe lună⁵. În total misiunea germană a fost finanțată cu enormă sumă de cca 67 miliarde lei⁶ (valuta 1938). Această sumă nu reprezenta însă decît o mică

¹ Arh. M.A.E., dos. 71/939, E. 9, IV, vol. V, act. 31.

² Arh. M.A.E., c. 6, dosar special, vezi nota nr. 06 647 din 16 mai 1942, f. 10.

³ Arh. St. Buc. Președ. Consiliului de Miniștri, pachet 20, dos. 13; vezi ordinul lui I. Antonescu referitor la cumpărăturile germane din 1 septembrie 1941, f. 115—117.

⁴ Arh. M.A.E., vezi memorandumul guvernului român din 9/10 ian. 1943, f. 5.

⁵ Arhiva Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. Președ. Cons. de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 29 aprilie 1944, f. 2.

⁶ Procesul marii trădări naționale, p. 28.

parte a enormelor pagube cauzate economiei noastre naționale de către clasele dominante din țară și imperialiștii hitleriști.

Imperialiștii germani vedea în țările ocupate de armata hitleristă și în cele „aliante” sursa principală pentru aprovizionarea Germaniei cu materii prime și produse agro-alimentare. Bogățiile României au fost puse în întregime în slujba mașinii de război hitleriste. Prin diferite acorduri în robitoare pe care reprezentanții guvernului fascist le semnau cu reprezentanții guvernului hitlerist în numele întăririi „colaborării” dintre cele două state, statul român se obliga să explice în Germania cantități enorme de petrol, cereale, plante oleaginoase, minereuri, înrăutățind în același timp pînă la maximum condițiile de aprovizionare a populației.

Pentru achiziționarea de cereale, leguminoase și furaje, monopolistii germani au creat împreună cu capitaliștii și moșierii români, numeroase societăți ca „Solagra”, „Cereal-comerț”, „Sudostropa”, „I.M.C.”, „Horticola”, „Hanserex”, „Dunarex”, „Danugrau” și altele, care au primit în fapt dreptul monopol de a colecta produse agroalimentare¹. Din consiliul de administrație al uneia din aceste societăți de export de produse agricole românești în Germania, „Dunărea Română”, făceau parte doi secretari generali ai partidului național-țărănesc, care colaborau din plin cu monopolistii germani la jefuirea bogățiilor țării noastre și se îmbogățeau pe seama poporului nostru.

Legătia hitleristă de la București sprijinea în mod direct monopolul acordat acestor societăți, intervenind în repetate rînduri în acest sens pe lîngă autoritățile românești².

După datele Ministerului Economiei Naționale, numai în perioada de la 1 octombrie 1940 pînă la 20 septembrie 1941 s-au exportat în Germania 770 000 tone cereale în valoare de 4 272 079 000 lei și 96 823 tone de semințe de plante oleaginoase în suma de 1 327 000 lei³. La aceste exporturi massive spre Germania se adăugau cantitățile uriașe de cereale pe care le consumau unitățile hitleriste înăuntrul țării. Si ele se efectuau în timp ce în țară domnea, după însăși expresia lui I. Antonescu, „criza alimentară”⁴. Datorită cursului ridicat al mărcii, deoarece statul român deconta

¹ Așa de pildă societatea „Solagra” însăși prin contracte 360 000 ha cu plante oleaginoase avînd în același timp monopolul exportului acestor plante în Germania.

² Într-o con vorbire cu împăternicul Germaniei la București pentru probleme economice, M. Antonescu a fost nevoit să arate că prin cumpărăturile efectuate pe prețuri foarte înalte, societățile germane au dus la „epuizarea economică” și „paralizarea” țării. Cînd guvernul fascist a fixat prețul de 110 000 lei vagonul de grâu, societățile germane au început imediat să ofere 160 000 lei pe vagon „recomandînd producătorilor agricoli să nu mai vîndă produsele și să aștepte ridicarea prețurilor” (Arh. M.A.E., c. 90, vol. 90, notă despre con vorbirea lui M. Antonescu cu Neubacher și Klugkist din 19 decembrie 1941 f. 2). În acest fel, aceste societăți sabotau în mod direct aprovizionarea populației cu pline, depe urma politicii lor profitind marii moșieri. Avînd temeri că guvernul fascist ar putea lua măsuri pentru declararea monopolului de stat al cumpărăturilor de grâu, diplomații hitleriști au folosit presiuni puternice asupra guvernului, obținînd, desigur, cîstig de cauză. Societățile hitleriste și-au continuat existența. (Vezi Arh. M.A.E., c. 4, problema 71, vol. 20, notă despre con vorbirile diplomatice ale lui M. Antonescu cu Steltzer (27 decembrie 1941) și cu Killinger (20 ianuarie 1942).

³ Vezi *Procesul marii trădări naționale*, p. 255.

⁴ Arh. St. Buc., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 82, dosar 150, Răspunsul lui I. Antonescu la memorialul lui D. Brătianu și I. Maniu din 12 august 1943, f. 26.

în lei mărcile folosite la cumpărarea cerealelor, diferența dintre prețurile produselor agricole vândute Germaniei de la 1 octombrie 1940 la 1 septembrie 1941 și prețurile pe care România le-ar fi putut obține vînzîndu-le altei țări s-au ridicat la suma de 768 433 201 lei¹.

Cu toate acestea, guvernul fascist nu numai că livrase Germanici cantitățile necesare de cereale și carne prevăzute de acorduri în robitoare comerciale, ci le și depășea. La 5 iunie 1942, M. Antonescu se lăuda în fața trimisului fascist Clodius, că România a livrat în plus, peste prevederile acordurilor : 20 000 boi, 15 000 porci, 100 000 oi, 2 000 vagoane griu, 5 milioane ouă, 1 500 vagoane mazăre etc.².

Mașina de război germană avea nevoie de petrol și cel mai important furnizor al acestui prețios combustibil era România. Cercurile dominante din România își făceau un titlu de merit din faptul că au sprijinit războiul dezlănțuit de către Germania hitleristă cu petrol românesc³. Monopoliștii germani doreau însă nu numai să obțină petrolul românesc, ci să-l și capete pe un preț ieftin, ca astfel costul petrolierului consumat de mașina de război hitleristă să-l suporte contribuabilul român. Încă în mai 1940 a fost încheiat un acord, cunoscut sub numele de „Oelpakt”, care prevedea ca livrările de petrol românesc să fie compensate în special prin livrările corespunzătoare de armament german, prețurile la livrările reciproce urmînd să fie cele antebelice. Guvernul militaro-fascist a exportat în Germania cantități uriașe de petrol, secătuind rezervele existente în țară și impunînd privațiunile cele mai grele populației țării. Autoritățile hitleriste se amestecau fără nici ojenă în afacerile interne ale țării, urmărind reducerea cât mai severă a consumului intern de petrol și făcînd aspre observații guvernului român, cînd li se părea că consumul intern a crescut peste măsură. Vom cita în această privință unul din numeroasele documente existente.

Într-o adresă a legației hitleriste din 20 noiembrie 1942 se arăta că într-un tabel prezentat de I. Antonescu se strecurase chipurile o greșeală și că în septembrie 1941 (cu 14 luni înainte de trimiterea adresei) în România se consumase numai 91 243 tone păcură și nu 103 737 tone, cum se indicase în tabelul menționat. Guvernul fascist era muștrat că în lunile septembrie-noiembrie 1942 a permis creșterea consumului intern de păcură și se cerea revizuirea necesităților consumului intern, pentru a putea livra cantitățile devenite astfel „disponibile” pentru front⁴. Rîvnei cercurilor dominante din România de a livra cât mai mult petrol pentru mașina de război hitleristă, i se adăuga „grija” monopoliștilor germani ca nici o picătură de petrol românesc „de prisos” să nu rămînă în România. După cifrele oficiale date de autoritățile fasciste, România a furnizat Axei între 1940—1942

¹ Procesul marii trădări naționale, p. 255.

² Arh. M.A.E., c. 6, d. 16, Convorbirea dintre M. Antonescu și Clodius de la 5 iunie 1942, f. 3.

³ Într-o discuție avută la 27 iunie 1940, cu trimisul special al lui Hitler, Killinger, Carol al II-lea a scos în evidență faptul că România a livrat Germaniei petrolul necesar ducerii războului. Arh. M.A.E., c. 71/939, E. 9, IV, vol. I; vezi Raportul lui Killinger către Hitler asupra întrevederilor avute la București în zilele de 26 și 27 iunie 1940, f. 5 (traducere în limba română).

⁴ Arhiva M.A.E., c. 3, problema 71, v. 14, documentul nr. 5340.

8 285 185 tone petrol din care Germaniei singure i-a dat 6 315 252 tone petrol¹.

Valoarea totală a petrolului exportat la prețul pentru Germania în acest interval este de 59 650 000 000 lei. România furnizînd petrolul însă la prețul antebelic a suferit pierderi de 25 361 211 839 lei². În același timp însă, guvernul hitlerist deși căpăta petrolul la prețul antebelic, încalcă înțelegerea „Oelpaktului” și urca prețurile la produsele pe care le livra. Așa de pildă dacă în aprilie 1941 față de septembrie 1939 prețul petrolului românesc crescuse numai cu 16 %, în același timp prețul coacșului german se mărise cu 141 %, a medicamentelor cu 144,08 %, a uneltelelor de fier importate din Germania cu 60,87 %³. Creșterea prețurilor mărfurilor germane a continuat într-un ritm și mai rapid după 1 aprilie 1941. Monopolistii germani de fapt nu trimiteau decât o infimă parte din mărfurile pe care se obligau să le livreze.

Așa de pildă la 1 mai 1942 din contingentele promise pe anul în curs hitleristii nu livraseră nici o tonă din cele 300 000 tone de minereu de fier, 25 t. de fier vechi din 50 000 t., nici o tonă de tagale, o tonă de cositor din 60 tone contingentate etc.⁴. Trebuie sănătate de faptul că conductele, materialul de cale ferată pe care hitleristii le livrau totuși, deși în cantitate insuficientă, foloseau în primul rînd mașinii de război germane, ceea ce nu-i împiedica pe monopolistii germani să le considere ca element de acoperire în balanță de plăți și să le vină la prețuri exorbitante României. Armamentul livrat de Germania, deși și el utilizat pentru scopurile agresive în războiul criminal, servea monopolistilor germani ca o nouă sursă de îmbogățire. Petrolul românesc era folosit de Germania hitleristă nu numai pentru alimentarea mașinii sale de război, ci și în scopuri de îmbogățire și extindere a dominației sale politice. Așa de pildă, la cererea guvernului hitlerist, Bulgariei i-a fost livrată în anul 1941 o cantitate de petrol românesc după aceleași prețuri scăzute după care se livra și Germaniei. Aceste livrări, după cum constată guvernul militaro-fascist, se făceau „pentru rațiuni de ordin politic și anume pentru cîştigarea Bulgariei de partea Axei”⁵. Livrări identice au fost făcute la ordinul guvernului hitlerist și Croației⁶.

Pînă și organele guvernului antonescian erau nevoite să recunoască faptul că monopolistii germani speculau în mod nerușinat cu benzina românească, pe care o cumpărau cu un preț de favoare de 4 lei litrul și o vindeau apoi cu 45 lei litrul, realizind un beneficiu de peste 1 000 %⁷.

¹ Vezi memorandumul guvernului român din 9/10 ianuarie 1943 înaintat lui Hitler, f. 3, Arh. M.A.E., dosar special.

² Vezi memorandumul economic al guvernului român din 9 ianuarie 1943 înaintat lui Hitler, f. 5, Arh. M.A.E., dos. special.

³ Arh. M.A.E., c. 6, dosar 16, nota nr. 06 647 din 16 mai 1942 a Ministerului Economiei Naționale, f. 8—9.

⁴ Ibidem, f. 3.

⁵ Arh. M.A.E., c. 88, vol. 51, Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului, f. 17—18.

⁶ Ibidem, f. 19.

⁷ Ibidem.

Pentru aprovisionarea mașinii de război hitleriste guvernul militaro-fascist a mers aşa de departe încât a cedat hitleriștilor în iulie 1942 pînă și rezerva de benzină a aviației românești¹. Printr-o scrisoare adresată lui Keitel la 14 septembrie 1942, căpetenia fascistă se lăuda că numai pe lunile iulie și august 1942 au fost exportate în Germania 660 000 tone petrol și livrate, pe lîngă 7 000 tone benzină octanică din rezervele aviației, 20 000 tone din depozitul armatei și 400 tone motorină², și promitea livrarea a noi cantități de petrol pentru lunile viitoare.

Printr-un protocol semnat la 11 ianuarie 1943 guvernul militaro-fascist se obliga să livreze în decursul aceluia an Germaniei și Italiei o cantitate de 4 milioane tone petrol. Pentru a îndeplini acest „angajament”, I. Antonescu a declarat că va opri pînă și consumul intern pentru încălziri centrale și chiar și activitatea industriei³. În acest fel, guvernanții fasciști din România se integrau în mobilizarea totală decretată de hitleriști după infringerile de la Stalingrad. Pentru anul 1944 hitleriștii au cerut ca guvernul militaro-fascist să livreze numai petrol pentru suma de 32 miliarde lei, declarînd că pentru toate livrările pe care le cer (se mai cereau 60 000 vagoane de grâu, 25 000 vagoane de porumb și orz, 100 000 vite cornute și porci etc.) guvernul hitlerist nu are posibilitatea să plătească și că Germania așteaptă din partea României „contribuții și jertfe”⁴, care însumau numai pentru anul 1944 enormă sumă de 132 miliarde lei.

Monopolistii germani nu se mulțumeau însă cu enormele cantități de petrol pe care le căptăau pe prețuri derizorii din partea statului român. Ei voiau să devină stăpînii bogățiilor petrolierelor ale țării pentru ca să le poată folosi după nevoie lor și în acest fel să-și însușească profiturile uriașe care înainte revineau monopolistilor de altă naționalitate. Tendința de a pune mâna pe petrolul românesc era o parte integrantă din planurile mai vaste ale monopolistilor hitleriști de a acapara toate bogățiile petrolierelor ale Europei, ceea ce le-ar fi permis să-și pună în aplicare planurile de a nimici industria statelor europene prin refuzul de a livra combustibil⁵.

Cu ajutorul diferitelor metode de acaparare, sprijiniti de guvernul militaro-fascist, monopolistii hitleriști ajunseseră să posedă un capital imens de 1 759 800 000 lei investit în industria petrolieră românească, deținînd majoritatea acțiunilor dintr-un număr important de întreprinderi petrolierere.

¹ *Procesul marii trădări naționale*, p. 258.

² Arhiva M.A.E., C. 5, vol. 26, Scrisoarea lui I. Antonescu către Keitel din 14 septembrie 1942, p. I.

³ Arh. M.A.E., c. 118, vol. XXVIII, Notă asupra con vorbirii dintre M. Antonescu și Neubacher din 12 februarie 1943, f. 2. Din cauza scăderii producției de petrol, a nelivrării de către Germania hitleristă a utilajului necesar pentru extinderea producției și a bombardamentului aerian România a exportat în Germania în 1943 2 217 546 tone petrol, iar în Italia 348 251 tone (*Procesul marii trădări naționale*, p. 258).

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 februarie 1944, f. 9.

⁵ În anul 1941 societățile hitleriste de petrol s-au unit în societatea „Kontinental-Öl-AG”, care s-a ocupat în anii următori cu acapararea și exploatarea zăcămintelor de petrol din România și din teritoriile cotoruite de către hitleriști ale Poloniei și U.R.S.S.

Cercurile monopoliste din S.U.A. au colaborat cu imperialiștii hitleriști în industria petroliferă din România.

Societatea de petrol „Romino-Americană” a fost pusă de monopolistii americanii în slujba mașinii de război hitleriste. O parte infimă (peste 200 de acțiuni) din acțiunile societății au fost încredințate hitleriștilor Klassen, Breme, Geyer și alții, aceștia fiind cooptați în acest fel în consiliul ei de administrație. Dividendele uriașe realizate de societate se scurgeau către „Standard Oil”, veritabilul stăpân al societății.

Dispunind prin complicitatea guvernărilor fasciști de întreaga producție de petrol a țării, monopolistii germani erau interesați ca să fie înălțurate orice fel de piedici, fie cît de neînsemnante, din calea unei exploatari cît mai nemiloase a zăcămintelor noastre de petrol. Nedorind să investească capital în noi lucrări de prospecțiuni și foraje de exploatare, hitleriștii cer să fie modificată legea minelor în aşa fel încât ea să permită exploatarea straturilor petrolifere pînă la epuizare.

După o cerere în acest sens adresată de Clodius guvernului militaro-fascist, sosește în România subsecretarul de stat hitlerist Erich Neuman, care era în același timp și membru al consiliului de administrație al concernului „Continental Öl” și cere într-o discuție cu M. Antonescu schimbarea imediată a legii minelor, chipurile pentru a înglesni producția de petrol¹. Bineînteles că cererea hitleriștilor este satisfăcută și la 17 iulie 1942 apare decretul lege care legiferează exploatarea structurilor petrolifere ale subșolului nostru pînă la epuizare.

Ducind o politică de aservire completă a țării monopolistilor hitleriști, clica fascistă își făcea un titlu de onoare din faptul că livrările masive de petrol și exploatarea zăcămintelor dovedesc atașamentul lor față de Germania².

Industria petroliferă era unul din domeniile cele mai importante, dar de loc singurul, spre acapararea căruia țintea monopolistii germani. Fără să intrăm în amănunte asupra diferențelor ramuri ale industriei și comerțului în care pătrunseseră capitalul hitlerist e destul să amintim că după statisticile oficiale în perioada scurtă de la 1 august 1940 — 15 august 1941 au fost înscrise numai în registrele Camerei de Comerț din București 67 firme sociale germane sau cu participări de capital german și 115 firme individuale germane. Aceste societăți dispuneau de un capital de 475 774 925 lei³, din care 140 305 000 lei era în întregime capital german. În aceste sume, după cum specifică raportul, nu se cuprinde participația sau cumpărăturile de societăți petrolifere și industrie grea, nici societățile de transport. Or, numai la cumpărarea unui număr de 62 874 acțiuni ale uzinelor „Reșița” monopolistii germani au realizat, datorită privilegiilor obținute din partea guvernului fascist, un cîștig de 40 230 215 lei⁴.

¹ Arhiva M.A.E., c. 4., vol. 20, Notă asupra con vorbirii dintre M. Antonescu și E. Neuman din 15 mai 1942, f. 1.

² Arhiva M.A.E., dosar special, Memorandumul din 9/10 ianuarie, 1943, f. 4.

³ Arhiva M.A.E., c. 88, vol. 51, Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului (Intocmit la 17 septembrie 1941), f. 16.

⁴ Ibidem, Vorrechte die zugunsten der deutschen Organe auf Grund von verschiedenen Vereinbarungen abzuleiten sind, f. 4.

Într-un tablou alcătuit la începutul anului 1943 figura un număr de 136 întreprinderi românești, care fuseseră acaparate de capitalul hitlerist în perioada de după 6 septembrie 1940¹.

Comerțul extern al României era în întregime înfeudat Germaniei. În 1943, de exemplu, 60% din export și 85% din import erau în mânile firmelor hitleriste².

Cu toate pagubele enorme pe care le pricinuia economici naționale „colaborarea” economică cu monopolistii hitleriști capitaliștii români și guvernanții fasciști voiau s-o adîncească, căutind în acest fel să obțină cît mai multe profituri și să-și asigure un rol mai important în „noua ordine europeană” de care ei erau siguri că va fi organizată în Germania hitleristă.

Astfel, în instrucțiunile date unei delegații de marii industriași români, care pleca la Viena pentru a stabili noi forme de colaborare cu monopolurile hitleriste se arăta că guvernul militaro-fascist este gata să acorde concernului german „I. G. Farbenindustrie” avantaje protecționiste speciale și posibilități avantajoase de export în Balcani și Răsărit și chiar în Orientul Apropiat „dacă acest concern va crea întreprinderi pe teritoriul României”³.

La începutul anului 1942 reprezentantul concernului I. G. Farbenindustrie a vizitat România, punând la cale împreună cu guvernanții fasciști exploatarea „comună” a unor noi ramuri ale economiei naționale românești. În acest scop, hitleriștii propuneau constituirea unui grup român de industriași și bancheri care să colaboreze cu unul identic german⁴. În același scop a sosit în România și alt reprezentant al monopolistilor germani, fostul ambasador în Italia von Hassel, care a dus tratative cu M. Antonescu, în același sens⁵. Guvernanții fasciști români și-au dat consimțământul la propunerile hitleriste și au desemnat un grup de industriași și bancheri români pentru acest scop.

Planurile acestea au fost însă sortite eșecului datorită schimbării radicale intervenite în mersul războiului după bătălia de la Stalingrad.

Dar clasele dominante aserviseră Germaniei hitleriste nu numai bogățiile țării. Pe lîngă sutele de mii de jertfe ale războiului criminal, nedrept, căzute pentru interesele monopolistilor germani, guvernul militarofascist a exportat în Germania și zeci de mii de muncitori, care erau transformați în robi la întreprinderile hitleriste. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 septembrie 1941 guvernul militarofascist a hotărât că în Germania trebuie să plece muncitorii pentru a fi folosiți în industria hitleristă⁶. Muncitorii români erau tratați în Germania la fel ca prizonierii

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar 149/5 copie, f. 22–29.

² *Procesul marii trădări naționale*, p. 30.

³ Arhiva M.A.E., c. 5, vol. 25, nota din 17 ianuarie 1942, cu instrucțiunile date dele gației de industriași care a plecat la conferința de la Viena, f. 4.

⁴ Arhiva M.A.E., c. 4, vol. 20, Notă asupra con vorbirii dintre M. Antonescu cu Steltzer (însărcinat cu afaceri al Legației hitleriste la București) și Ilgner, din 9 februarie 1942, f. 1–2.

⁵ Ibidem, Notă supră con vorbirii dintre M. Antonescu cu von Hassel, din 18 aprilie 1942.

⁶ *Procesul marii trădări naționale*, p. 241.

de război care erau obligați să lucreze în condițiile cele mai neomenești pînă la extenuare. În scrisori sfîșietoare muncitorii și ucenicii români descriau viața de amar pe care erau siliți să o ducă, la hitleriști. Aceasta n-a împiedicat însă guvernantii fasciști să declare lui Hitler că pentru sprijinirea mașinii de război germane sunt gata să închidă întreprinderile industriale din țară și să trimită muncitorii calificați să lucreze în Germania¹. Această propunere n-a fost pînă la urmă realizată, căci hitleriștii au considerat că au primit un număr suficient de lucrători calificați din România.

Un aspect tot atât de caracteristic pentru aservirea economiei românești de către Germania hitleristă este faptul că guvernul militaro-fascist din România plătea pensii enorme familiilor hitleriștilor din așa-zisul grup etnic german, încadrați în unitățile criminale „S.S.”. Așa, numai pe anul 1944 hitleriștii au cerut — și guvernul fascist a acceptat — să plătească pensii în valoare de patru miliarde lei familiilor voluntarilor din unitățile hitleriste².

Poporul român era astfel obligat să recompenseze crimele săvîrșite de bande de asasini „S. S.”. Enorme au fost pagubele aduse de aservirea economică a țării monopolistilor germani și în alte domenii. Așa, de pildă, calea ferată română a suferit de pe urma transporturilor efectuate pentru germani, în afară de distrugeri, o pierdere care se ridică la uriașă sumă de 53 684 090 572 lei³.

Articolul de față nu pretinde să facă o analiză exhaustivă a problemei : se pune totuși în mod firesc o întrebare. Ce rezultate a avut aservirea economiei naționale pentru diferitele clase ale societății românești ?

Pe seama jefuirii țării noastre se îmbogățeau atât monopolistii hitleriști, cât și capitaliștii români.

„Reșița” și-a ridicat profitul de la 188 700 000 lei în 1939 la 201 913 000 lei în 1941, la 268 000 000 lei în 1942 și la 305 000 000 lei în 1943⁴.

„Astra Română” a obținut în 1938 un profit de 360 531 000 lei, în 1941 unul de 438 151 000 lei, iar în 1943 840 000 000 lei, pe lîngă 836 milioane lei cheltuiți pentru amortizare și 176 000 000 lei pentru repararea instalațiilor⁵. Cîștiguri uriașe au obținut marii moșieri, prin vînzarea către nemți a cerealelor și prin exploatarea mîinii de lucru aproape gratuite a prizonierilor și a țăranilor fără pămînt, obligați să lucreze pămîntul moșieresc.

Situatia clasei muncitoare și a maselor largi populare s-a înrăutătit însă în mod considerabil din cauza aservirii țării imperialiștilor germani, a uriașelor jertfe de singe pentru o cauză nedreaptă și a cheltuielilor enorme pentru războiul criminal antisovietic.

¹ Arhiva M.A.E., c. 112, vol. XXVIII, Notă asupra con vorbirilor dintre M. Antonescu cu Neubacher din 2 februarie 1943, f. 2.

² Arhiva centrală a Institutului de istoric a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 februarie 1944, f. 5.

³ Procesul marii trădări naționale, p. 261.

⁴ Vezi V.V. Protopopescu, G.M. Marin și I. Bozdag, *Ghidul pieții financiare*, București, 1947

⁵ Ibidem și Scînteia din 14 septembrie 1946.

În vederea înășpiririi exploatare și a înăbușirii luptei clasii muncitoare, dictatura militaro-fascistă a militarizat întreprinderile industriale. În fruntea acestora au fost puși comandanți militari, care dispuneau de dreptul de a aplica muncitorilor cele mai crunte pedepse (carceră, bătaie, ferecare în lanțuri). Întreaga legislație socială cucerită de clasa muncitoare în urma unei lupte grele, îndelungate, a fost abrogată. Ziua de muncă a fost prelungită pînă la 10–14 ore și uneori și mai mult, concediile au fost suspendate. Iată numai unele exemple din numeroasele care se pot aduce referitoare la viața pe care o ducea clasa muncitoare și masurile largi populare, în timp ce bogățile țării luau calea Germaniei hitleriste. La 24 august 1941 Ministerul de Interne anunță că în țară sînt nouă județe înfometate. O notă din 27 august 1942 informă că în calea Rahovei, unde se distribuie mălai, se observă zilnic de-alungul trotuarului două cozi paralele a cca 1 km¹. Comandamentul militar al Capitalei era nevoit să comunice că „lipsa de mălai pe piață ca și prețurile de speculă la care se vinde pe sub mînă, provoacă nemulțumiri în rîndurile populației nevoiașe”². În timp ce griful romînesc era expediat în Germania, populația trebuia să stea la coadă ore întregi pentru a căpăta 1–2 kg de mălai.

Politica antimuncitorească a guvernului militaro-fascist a dus la o scădere catastrofală a salariilor pe care le primeau muncitorii. La Brăila, în mai 1942, — i se comunica în mod confidențial lui I. Antonescu — căruțașii din port căpătau 2 996 lei pe lună, elevatoriștii 2 012 lei etc.³.

Ca să ne dăm seama de puterea scăzută de cumpărare a acestor bani ne permitem să cităm un fragment dintr-un proces-verbal, încheiat de un preot cu privire la starea personalului C.F.R.: „...un frînar — se arată în acest document — în general primește cca 100 lei netto pe zi, din care plătește 90 lei pentru două mese la cantina C.F.R. din stație, rămînînd ca din 10 lei să hrănească familia, dacă are, să se îmbrace, admitînd că el dimineața nu mânîncă nimic”⁴. Pe lîngă suferințele îndurante din cauza foamei muncitorii umblau desculți și îmbrăcați în zdrențe. La 2 martie 1943 Inspectoratul general al Jandarmeriei comunica faptul că la întreprinderea metalurgică „Dunărea” din Brăila comandanțantul militar aducea forțat la lucru pe muncitorii desculți și dezbrăcați⁵.

Aceeași constatare o face în octombrie 1943 comandantul detașamentului 18 pază din zona petroliferă⁶.

Tot atât de greu o ducea țărânimdea muncitoare. Un raport din județul Timiș-Torontal informă în august 1942 că porumbul „se vinde la prețuri exagerate de 500–700 lei dublul decalitru, ceea ce face ca cei bogăți să ciștige prea mult, iar cei săraci să nu poată să se aprovizioneze”⁷.

Ziarul elvețian *Neue Zürcher Zeitung* observă în februarie 1944, că în nici o țară din lume prețurile nu s-au ridicat aşa de mult ca

¹ Arh. St. Buc., fond. Președinția Cons. de Miniștri, pachet 20, dos. 13, f. 90.

² Ibidem, pachet 135, dosar 1151, f. 99.

³ Ibidem, pachet 50, Buletinul de informații pe luna iunie 1942 (nenumerotat).

⁴ Ibidem, pachet 62, dos. 373–A, f. 414.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 2950, vol. 13, f. 430.

⁶ Arh. St. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 6, vol. I, f. 224.

⁷ Ibidem, pachet 62, dos. 373–A, f. 472.

în România. Dacă o pereche de ghete costa în 1939 — 1000 lei, la începutul anului 1944 costul ei se ridicase la 10—15 mii lei, în același timp prețul unui metru de stofă se ridicase de la 750 pînă la 5 000—6 000 lei¹.

După statisticile oficiale între august 1939 — august 1944 salariile au crescut cu 275,5 %, în timp ce prețurile la produsele de larg consum s-au mărit cu 1 392,8 %, puterea de cumpărare a clasei muncitoare scăzind în această perioadă mai mult de cinci ori (pînă la 19,7 %)². Aceasta se datorește în primul rînd aservirii economiei țării de către monopolistii germani care au cauzat economiei noastre naționale pagube enorme care se ridică la suma de 10 000 miliarde lei (valoarea din anul 1945), ceea ce constituia bugetul țării pe mai bine de 12 ani.

Burghezia și moșierimea română au subordonat întreaga economie a țării mașinii de război hitleriste. Acest lucru trebuie să-l recunoască și A. Hillgruber care în contradicție cu toate afirmațiile sale, scrie că Germania hitleristă „a reușit în condițiile concrete existente să obțină tot ce era posibil”³ din partea economiei românești, adică să stoarcă tot ce se putea stoarce.

Deplina aservire a economiei țării de către imperialiștii germani a constituit o formă a participării burgheziei și moșierimii românești la pregătirea și ducerea războiului criminal antisovietic.

Insurecția armată din August 1944, organizată și înfăptuită de P.C.R., în condițiile favorabile create de victoriile uriașe ale Armatei Sovietice, a eliberat țara de sub jugul fascist. Ea a pus capăt și jefuirii bogățiilor noastre de către imperialiștii germani. Instaurarea puterii democrat-populare, smulgerea puterii politice din mîinile burgheziei și moșierimii, au creat condițiile pentru dezvoltarea țării noastre pe calea socialismului. Sub conducerea întreprinsă a Partidului Muncitoresc Român, în frăție strînsă cu țările lagărului socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică, poporul nostru ocupă o poziție fermă împotriva militariștilor vest-germani, care încercă să pășească din nou pe calea agresiunii și a înnobirii altor popoare.

ХАРАКТЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО УГНЕТЕНИЯ РУМЫНИИ ГИТЛЕРОВСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ (1940—1944)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В настоящей статье выявляются на основе архивного материала, большей частью неизданного, катастрофические результаты экономического порабощения Румынии гитлеровской Германией в течение 1940—1944 годов.

Политика господствующих классов Румынии в период между двумя мировыми войнами определялась страхом перед Великой Октябрьской социалистической рево-

¹ Neue Zürcher Zeitung, 23 februarie 1944.

² Scînteia din 22 septembrie 1944.

³ A. Hillgruber, lucr. cit., p. 208.

люцией, а также и успехами первого социалистического государства, оказывавшими все большее влияние на угнетенные и эксплуатируемые массы румынских трудящихся; поэтому руководящие круги страны всегда ориентировались в своих действиях на те империалистические иностранные силы, которые, в тот или иной период, находились во главе мировой реакции, готовящей антисоветскую войну.

После установления гитлеровской диктатуры в Германии, главной ударной силы империалистической агрессии, направленной против Советского Союза, господствующие круги буржуазно-помещичьей Румынии в области внутренней политики все более решительно склонялись к установлению фашистской диктатуры, а во внешней — к сближению с гитлеровцами.

В статье раскрывается политика национального предательства румынских буржуазно-помещичьих кругов, которые установили в сентябре 1940 года фашистскую диктатуру, заменив ее в январе 1941 года военно-фашистской диктатурой Антонеску.

В статье раскрываются преступные цели, преследовавшиеся гитлеровцами и фашистским режимом в Румынии.

Развязывание разбойничьей антисоветской войны и втягивание Румынии в эту преступную войну явились в равной степени как делом фашистского режима, так и лидеров „исторических“ буржуазных партий (либеральной и национал-цэрэнистской).

Используя богатый фактический материал, автор показывает, что экономика страны была поставлена на службу гитлеровской Германии. В то время как немецкие и румынские капиталисты получали огромные прибыли, нищета широких народных масс в результате хозяйственного закабаления непрерывно росла и их экономическое положение крайне ухудшилось.

ASPECTS DE L'ASSERVISSEMENT ÉCONOMIQUE DE LA ROUMANIE PAR L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE (1940—1944)

RÉSUMÉ

L'auteur met en lumière, à l'aide de pièces d'archives en grande partie inédites, les résultats catastrophiques de l'asservissement de l'économie roumaine par l'Allemagne hitlérienne, de 1940 à 1944.

Les classes dirigeantes roumaines, dont la politique pendant l'entre-deux-guerres a été dominée par la crainte de l'influence croissante de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre et par celle qu'exerçaient sur les masses opprimées et exploitées de Roumanie les succès du premier Etat socialiste, se sont constamment tournées vers les forces impérialistes de l'étranger qui, à tel moment donné, se trouvaient en tête de la réaction mondiale appliquée à préparer la guerre antisoviétique.

Après l'instauration de la dictature hitlérienne en Allemagne, principale force de choc de l'agression impérialiste contre l'Union Soviétique, les cercles dirigeants de la Roumanie se sont orientés de plus en plus catégoriquement vers le fascisme, sur le plan intérieur, tandis que sur le plan extérieur ils se rapprochaient de plus en plus des hitlériens.

L'article souligne la politique de trahison nationale de la bourgeoisie roumaine et des grands propriétaires terriens, qui, en septembre 1940, instaurèrent la dictature fasciste, pour la remplacer, en janvier 1941, par la dictature fasciste militaire d'Antonesco.

L'article met en évidence les buts criminels des hitlériens et du régime fasciste de Roumanie. Le déclenchement de la guerre antisoviétique et l'entrée de la Roumanie dans cette guerre criminelle furent dans une même mesure l'œuvre du régime fasciste et celle des dirigeants des partis dits « historiques ».

En raison d'une riche documentation, l'auteur démontre que toute l'économie du pays fut mise au service de l'impérialisme hitlérien. Alors que les capitalistes hitlériens et autochtones réalisaient des profits gigantesques, l'asservissement économique du pays n'apporta aux grandes masses que l'accroissement de la misère, l'aggravation extrême de leur situation économique.

„ÎNTEMEIEREA” MOLDOVEI
ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

DE

ȘT. ȘTEFĂNESCU

Problema „întemeierii” statelor feudale românești, problemă centrală a istoriei noastre medievale, a atras în mod deosebit atenția istoricilor vechi. Lipsa unei orientări cu adevărat științifice a cercetătorilor a făcut ca ei să nu poată pătrunde întru totul adevărul istoric, i-a împiedicat să cunoască legile fundamentale de dezvoltare ale vieții sociale premergătoare apariției statului feudal, cauzele interne care au dus la organizarea lui. Nașterea statelor feudale românești era văzută prin prizma unei variante a teoriei antiștiințifice normaniste. Locul criticii izvoarelor istorice l-a luat adesea încrederea în legenda despre formarea statelor feudale ca rezultat al „descălecaturii” lui Dragoș Vodă din Maramureș, în Moldova și al lui Radu Negru din Făgăraș, în Tara Românească. Concluziile istoricilor nu depășeau prea mult spusele cronicarilor. Istoria țărilor române începea, astfel — pentru mulți istorici, ca și pentru cronicari — cu „descălecaturul” lui Dragoș Vodă și Radu Negru. Acordind credit știrilor istorice cuprinse în legendă, istoricii din trecut se considerau scutiți de a descrie procesul formării claselor sociale, de a arăta cauzele apariției statului, de a explica esența lui.

În studiul de față ne propunem să urmărим evoluția gîndirii istorice, în cazul special al studierii formării statului feudal Moldova, oprindu-ne — îndeosebi — asupra părerilor acelor istorici care au închinat problemei amintite cercetări speciale.

Într-o primă etapă a istoriografiei românești, care ține pînă către 1848 și în care suntem departe de analiza — fie ea și sumară — a procesului istoric, de examinarea legăturii interne dintre fenomenele istorice, de cercetarea condiționării lor reciproce, datele despre formarea statului feudal Moldova coincidea cu cele ale legendei. În lucrările de istorie se

reproducea — într-o formă mai mult sau mai puțin prescurtată — legenda „întemeierii”. Astfel, Florian Aaron — al cărui merit principal este acela de a fi încercat în lucrările sale să depășească concepția despre istorie a cronicarilor, căutând să nu mai facă din istorie o simplă înșirare a domnilor — în privința nașterii statului feudal Moldova, redă și el aidoma tradiția istorică¹.

Generația anului revoluționar 1848 ne-a dat în domeniul științei istorice doi remarcabili reprezentanți: Mihail Kogălniceanu, în Moldova și N. Bălcescu, în Țara Românească.

Concepția acestora despre istorie în general, ca și poziția lor în cazul special al problemei, care ne interesează, constituie un serios pas înainte față de trecut.

Mihail Kogălniceanu, cel care, pentru prima dată, a strîns și publicat cronicile moldoveniști, a încercat și o sinteză a istoriei țărilor române, pe care însă nu a terminat-o. De la el ne-a rămas numai o istorie a Țării Românești, după planul căreia intenționa să scrie și pe aceea a Moldovei². Despre modul cum M. Kogălniceanu înțelegea să trateze problema începuturilor statului moldovenesc, ne dăm seama, în trăsături generale, din discursul său de deschidere a cursului de istorie națională la Academia Mihăileană (1843). Deși tributar în mare măsură tradiției istorice, Mihail Kogălniceanu intuiește — lucru foarte important — existența unor formațiuni politice pe teritoriul Moldovei, ca și pe acela al Țării Românești, înainte de formarea statelor feudale independente³.

Marele revoluționar democrat N. Bălcescu a fost primul nostru istoric care, atât în problema formării statelor feudale românești, cît și în alte probleme istorice, dind dovedă de o largă clarviziune, s-a ridicat împotriva partizanilor teoriei „descălecătului”, căutând să arate că „feudalitatea” — exprimată prin elementul ei de bază, proprietatea feudală — își are originea în perioada de pînă în sec. al XIV-lea. „Unii dintre istoriografii noștri — sublinia N. Bălcescu — necăutând printr-o critică sănătoasă a se orienta prin întunericul ce din multimea fabulelor acoperă începutul istoriei noastre, precum a tuturor popoarelor vechi și noi, s-au plecat a crede că Radu Negru în Țara Românească, ca și Bogdan Dragoș în Moldova, au fost niște concheranți, ce au coprins aceste țări și le-au impopulat, găsindu-le pustii”⁴. Socotind greșită această părere și, referindu-se la puținele știri documentare ce-i stăteau la îndemînă în acea vreme, N. Bălcescu arată că, încă înainte de data la care cronicile fixează

¹ „Atunci (1359) — scrisă el — o colonie de români din Maramureș, din Ungaria, supt o căpetenie Dragoș, descălecând aci, întemeie Principatul Moldovei” (F. Aaron, *Idee repede de istoria Principatului Țării Românești*, Buc., 1835, p. 29).

² Cf. A. Oțetea, *Prefața la tomul I din Operele lui M. Kogălniceanu*, Buc., 1946, p. 19—20.

³ „În veacurile X și XI — arăta M. Kogălniceanu — răsuflindu-se de năvălirile barbarilor, românii prind la îndrăzneală, iesă din azilurile lor și, pe coastele sau la poalele muntilor, se alcătuiesc în mici căpitănări și voievozii, subișefi de singele lor; și, în sfîrșit, în veacurile XIII și XIV, se întind pe șesuri, iesă în țară după expresia vechilor cronicе, și întemeiază două stături neafrinante: a Valahiei și a Moldovei” (M. Kogălniceanu, *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843*, în *Opere*, tomul I, scrierii istorice, ed. critică adnotată cu o introducere și note de A. Oțetea, Buc., p. 649).

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 136—137.

„descălecatul” lui Radu Negru și Dragoș Vodă, Tara Românească și Moldova erau destul de populate, că existau aci formațiuni statale proprii, capabile să facă față mai tîrziu unor puternici dușmani din afară, ca ungurii și turcii¹.

După N. Bălcescu a crescut interesul pentru problema originii statelor feudale românești. Istoricii încep să se preocupe tot mai mult de starea societății românești de pînă la „întemeierea” statelor feudale. B. P. Hașdeu încchină o lucrare specială originii Țării Românești. Ca și înaintașul său, pentru care avea o deosebită prețuire, eruditul istoric combată – cel puțin pentru Tara Românească – teoria descălecatalui, susținută în vremea sa, de A. D. Xenopol², pe care îl socotea ca „ultra-conservator în știință, dușman instinctiv al vederilor nouă”³. În dorința-i de a scoate în evidență străvechea origine a statelor feudale românești, B. P. Hașdeu a căzut el însuși într-o altă extremă, a comis deseori exagerări, a completat cu bogata sa fantezie datele istorice, a crezut orbește în autenticitatea unor știri – ca, de exemplu, în cea din diploma bîrlădeană (1134) – puse la îndoială mai tîrziu de critica istorică⁴.

Lucrările lui A.D. Xenopol și D. Onciu, aducînd în circuitul științific mai multe știri documentare, privind populația băstinașă, dinainte și din vremea „descălecatalui”, ca și un început de critică a izvoarelor – vizibilă mai ales la cel de al doilea – marchează un moment însemnat în studierea problemei formării statelor feudale independente românești.

În ceea ce privește pe A.D. Xenopol, acesta admitea o extindere a stăpînirii politice a Haliciului asupra teritoriului Moldovei în sec. XII, se pronunța pentru existența, în același secol, a unui principat al Bîrladului, dovedit – scria el – „chiar dacă s-ar bănuia autenticitatea diplomei lui Ivancu Rostislavici”, prin știri din izvoare rusești⁵.

Comentînd știrile din izvoarele bizantine – din Cinnamus, în legătură cu participarea unui număr însemnat de vlahi în corpul de oaste condus de Leon Vatatzes împotriva ungurilor (1161) și pe cea din Nicetas Choniates, despre prinderea de către vlahi a sebastocratorului Andronic Comnenul, care-și căuta scăparea de furia împăratului Manoil, fugind spre Halici (1167)⁶ – A.D. Xenopol considera ca dovedită documentar existența în Moldova a unei populații băstinașe înainte de descălecat. Plecînd de la relatările lui D. Cantemir despre republica Cîmpulungului, A.D. Xenopol considera că aceasta datează dinainte de constituirea sta-

¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc. Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 136–137.

² Cf. A. Sacerdoteanu, *Concepția istorică a lui B. P. Hașdeu*, Studii, 5/1957, p. 151.

³ B. P. Hasdeu, *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țării Românești (1230–1380)*. Ca introducere la tomul IV din *Elimologicum Magnum Romaniae*, Buc., 1898, p. XXXIV.

⁴ Împotriva autenticității diplomei s-a ridicat mai întîi I. Bogdan (*Diploma bîrlădeană*, în *An. Acad. Rom. Mem., Secf. ist.*, seria II, t. XI (1888–1889, p. 65–112)). Mai tîrziu I. Bărbulescu se pronunță pentru autenticitatea ei. (*Curențele literare la România în perioada slavonismului cultural*, Buc., 1928, p. 9–12). Ca falsă este socotită diploma de P. P. Panaiteanu (*Diploma bîrlădeană din 1134 și hrisovul lui Jurg Korialovici din 1374. Falsurile patriolice ale lui B. P. Hașdeu în Rev. Iсторică română*, II, 1932, p. 46–57, unde se dă și literatura problemei).

⁵ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. II, p. 205–206.

⁶ *Ibidem*, p. 216–219.

tului moldovenesc, socotea că de aci s-au întins români pe teritoriul regatului polon. După părerea acelaiași, bolohovenii ar fi fost vlahi¹.

Deși admitea existența unei populații băstinașe în Moldova, ce trăia în anumite forme statale înainte de „descălecăt”, — cind era însă vorba de formarea statului independent Moldova — Xenopol acorda totuși o atenție deosebită „descălecătului”. El căuta să împace tradiția istorică despre „descălecarea” lui Dragoș cu știrile, provenite din cancelaria maghiară, în care se vorbește despre mișcarea voievodului maramureșan Bogdan, despre luptele pe care regele Ludovic le poartă în Moldova, despre răspălirea cu moșii a celor care s-au distins în aceste lupte. Pe baza confruntării celor două feluri de știri, A.D. Xenopol preciza că, în cazul Moldovei, s-au întîmplat, de fapt, două descălecări : „aceia a țărei Moldovei de Dragoș, la 1288, și aceia a statului său, de Bogdan, în 1348”². A.D. Xenopol socotea că tradiția istorică a amestecat aceste două coboriri ale românilor maramureșeni către cîmpia moldovenească într-un singur eveniment, deși ele sunt două fapte cu totul deosebite nu numai prin personajele conducătoare, dar și prin caracterul lor. „Descălecarea” lui Dragoș ar fi fost determinată — după A.D. Xenopol — de „motive economice”, prin care el înțelegea „dorința Românilor de a căuta un trai mai ușor, către părțile mai joase ale regiunilor carpantine, fără a se desface de stăpînirea ungurească”; „descălecătul” lui Bogdan era altceva, „o revoluție politică”, menită „a scoate pe Români, de sub apăsarea Maghiarilor”³. „Descălecătul” era văzut de A.D. Xenopol nu ca o colonizare „întreprinsă de Români de peste munți, în siliștele deșerte ale viitoarelor principate”, ci ca „o suprapunere a unui element nou coborât din Transilvania, peste unul de băstină, care se pleacă înaintea lui”⁴. Elementul năvălitor ar fi fost destul de puternic „spre a determina alcătuirea politică” a Moldovei „și să imprime poporației băstinașe felul său de a fi”⁵. Opunând teoriei „balcanice”, susținută de istoricii burghezi șovini, germani și maghiari, teoria „carpatică” — potrivit căreia „întemeierea Țărilor Române își are obîrșia în cetatea Carpaților” — A.D. Xenopol considera „descălecarea Românilor” de peste munți ca un fapt de o deosebită însemnatate care „a determinat în mare parte istoria întreagă a poporului român din provinciile dunărene”⁶.

Cam în aceeași vreme în care scria A.D. Xenopol, problema originii statelor feudale românești, Moldova și Țara Românească, a început să fie în centrul preocupărilor lui D. Onciu, care, mai mult decât oricare alt istoric, și-a legat numele de cercetarea acestor probleme. El a supus pentru prima dată unei serioase analize critice izvoarele și s-a pronunțat hotărât împotriva legendei „descălecătului”, căreia i-a dat o lovitură nimicitoare, arătând falsitatea ei — mai ales cind este vorba de nașterea statului feudal Țara Românească.

¹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 220.

² *Ibidem*, III, p. 46.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, II, p. 222.

⁵ *Ibidem*, III, p. 56.

⁶ *Ibidem*, p. 58.

În ce privește tradiția istorică referitoare la apariția statului feudal moldovenesc, D. Onciul socotea că „tradiția descălecatalui cu vînatul zimbrului” — aşa cum se află în letopisețul de la Bistrița și în cel de la Putna — nu este altceva decit un mit etiologic, „inventat cu scopul de a explica un fapt dat” — proveniența zimbrului din marca țării — „prin a arăta cauza eficientă”. De asemenea, pentru a explica originea românească a moldovenilor, s-a inventat mitul păstrat în cronică anonimă despre pravoslavnicii frați Roman și Vlahata „ca eroi eponimi ai românilor ortodoxi, numiți și Vlahi, veniți de la Roma în zilele lui Vladislav craiul unguresc”. Singurul fond istoric al tradiției despre începaturile Moldovei ar fi — după părerea lui D. Onciul — participarea românilor din Transilvania la luptele împotriva tătarilor și „întemeierea” statului moldovenesc de un voievod român din Maramureș, al cărui nume era Dragoș¹.

Pentru a dovedi existența unei populații românești în Moldova înainte de „întemeiere”, D. Onciul folosește și el știrile din izvoarele bizantine — Cinnamus și Nicetas Choniates — identifică pe bolohovenii amintiți în analele rusești (prima mențiune fiind din 1150) cu vlahii de la hotarele Galitei, cunoscuți bizantinilor în anul 1164². D. Onciul aduce în discuție o informație mai largă despre brodnici, — menționăți de unele izvoare în părțile de miazăzi ale Moldovei — consideră că ei erau „o populație mixtă, compusă din Români și Slavi, cu organizațione deosebită de cea a Rușilor propriu-zisi, ca și de cea a Cumanilor”³. Ca și A.D. Xenopol, D. Onciul crede că republicile Cîmpulung, Vrancea și Tigheci — amintite de D. Cantemir în *Descriptio Moldaviae* — își au originea înainte de „întemeierea” principatului moldovenesc. Acestea republici — adăuga D. Onciul — le-au pus bază românilor care au venit din Transilvania o dată cu sfîrșitul secolului al XI-lea. Făcind trimiteri la izvoare, D. Onciul scotea în evidență faptul că, în primul sfert al secolului XIII, acestea menționează pe români ca locuitori — alături de cumanii și secui — ai episcopatului cuman, care cuprindea ținutul dintre Carpați și Siret⁴. Năvălirea tătarilor și trecerea Moldovei sub stăpînirea lor, au făcut ca, pînă la „întemeierea” principatului, români să nu mai fie menționăți în izvoare, deși — după convingerea lui D. Onciul — ei au continuat să existe și sub stăpînirea tătarilor⁵.

Coroborînd știrile din cronicile moldovenești despre anii de domnie ai lui Dragoș și Sas cu cele din izvoarele de proveniență maghiară, D. Onciul consideră anul 1343 ca dată la care Dragoș devine voievod al Moldovei, în urma expediției pe care Andrei, fiul lui Latzk, voievodul Transilvaniei, o întreprinsese în anul acesta împotriva tătarilor și care a dus la eliberarea unei părți a Moldovei de sub jugul tătar. Urmașii lui Dragoș, supuși ca și acesta regelui maghiar, sunt înălăturăți de pe tronul Moldovei, de voievodul Maramureșului, Bogdan, sprijinit în acțiunea sa de români „rămași — în

¹ D. Onciul, *Opere complete*, tom. I, *Originile Principatelor Române*, ediție critică, annotată de A. Sacerdoteanu, p. 281.

² D. Onciul, *op. cit.*, p. 290.

³ *Ibidem*, p. 292—294.

⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁵ *Ibidem*, p. 298.

Moldova — din timpul denainte de invaziunea Tătarilor". Cu ajutorul lor, Bogdan poartă lupte victorioase cu regele maghiar, pune bazele statului independent Moldova¹.

Cu toate că a văzut mult mai clar decât alții istorici problema formării statului feudal Moldova, prezentând mai logic faptele istorice și aerăndind mai multă atenție factorului intern, D. Onciu nu-a putut pătrunde nici el întru totul procesul istoric care a dus la nașterea statului feudal independent Moldova; nu i-a permis aceasta nici orientarea sa ideologică și nici materialul documentar de care dispunea. Teoriei „descălecaturii”, al cărei apogiu dușman a fost, D. Onciu nu i-a putut opune o altă cu adevărat științifică.

În loc să ducă mai departe rezultatele cîștigate de acesta în studierea problemei nașterii statului feudal moldovenesc, istoriografia burgheză românească îl după D. Onciu, s-a opus în cel mai bun caz la rezultatele deja obținute. Faptul că istoria politică a continuat să fie studiată izolată, ruptă de cea social-economică, de istoria dezvoltării forțelor și relațiilor de producție, a făcut ca unii istorici să nu poată concepe o altă explicație a nașterii statului feudal moldovenesc, decât cea dată de legendă; ei au căutat să repună pe picioare teoria „descălecaturii” pe care s-au străduit să o explică în fel și chip. Chiar în vremea în care, combătindu-se unul pe altul, Xenopol și Onciu își publicau studiile lor privind începările statale românești, C. Kogălniceanu aborda și el aceeași problemă, încercând un compromis între punctul de vedere al lui A.D. Xenopol și cel al lui D. Onciu. În privința „descălecaturui lui Dragoș” — urmându-l pe D. Onciu — el căuta să desprindă adevărul istoric din învelișul legendar păstrat în cronică; îmbinând concluziile cercetărilor lui A.D. Xenopol și cele ale lui D. Onciu, vorbea de Dragoș ca de voievodul „care a întemeiat, adecă a organizat și colonizat țara Moldovei, deși această țară era locuită și înaintea descălecării sale și se bucura chiar și atunci de oarecare organizație”. C. Kogălniceanu, întocmai ca și A.D. Xenopol, consideră că „descălecarea” n-a avut „caracterul unei cuceriri în sensul strict al cuvintului”, făcea deosebire între caracterul „descălecaturui” lui Dragoș căruia îi revine „paternitatea descălecării Moldovei” și cel al lui Bogdan, căruia îi se datorează „organizarea și întemeierea propriu-zisă a statului moldovenesc în neatîrnare de Ungaria”².

Fără să fi întreprins cercetări speciale cu privire la problema amintită — în manualele al cărui autor era, — Gr. Tocilescu adoptă de asemenea o cale de mijloc între vederile lui A.D. Xenopol și cele ale lui D. Onciu³.

¹ D. Onciu, *op. cit.*, p. 306—307.

² C. Kogălniceanu, *Istoria românilor*, vol. I, *Istoria veche și istoria medie*, partea I, *De la părăsirea Daciei lui Traian de Aurelian pînă la Ștefan cel Mare*, Iași, 1903, p. 159—160. C. Kogălniceanu revine și mai tîrziu asupra formării statului moldovenesc într-o lucrare de sinteză în care — în afara unui material faptic mai bogat — nu aduce nimic nou, ca mod de rezolvare a problemei (C. Kogălniceanu, *Istoria veche a românilor*, Buc., 1938).

³ Gr. Tocilescu, *Manual de istoria Românilor*, Buc., 1899.

În afara publicării culegerii de diplome maramureșene, de către I. Mihalyi¹, a unui studiu al lui R. Rosetti, despre unguri și episcopii catolice din Moldova², ca și a unei încercări de explicație – plină de sugestii – dată de N. Iorga, tradiției istorice despre vînătorul de zimbri, Dragoș³, nu s-a mai publicat nici-un studiu special – care să merite atenție – privind problema formării statelor feudale românești pînă după primul război mondial.

Între cele două războaie mondale, deși se lărgește informația documentară referitoare la existența populației românești și a organizării ei în forme statale pe teritoriul Moldovei înainte de 1359, istoricii nu renunță încă la teoria „descălecatalui”, continuă să-i acorde un rol însemnat în nașterea statului feudal independent moldovenesc.

Oprindu-se asupra informației date de Dlugosz cu privire la ajutorul primit de regele polon în lupta împotriva margrafului de Brandenburg (1326) din partea rutenilor, vlahilor și lituanienilor, coroborînd această informație cu o alta, dintr-o cronică germană de la începutul secolului al XIV-lea – cronica lui Ottokar de Stiria – în care, vorbindu-se de luptele pentru tronul Ungariei dintre Carol Robert și Otto de Bavaria, se amintește un voievod român – foarte probabil la est de Carpați – în studiile lor restrînse ca proporții, I. Minea și Th. Holban trăgeau concluzia că

¹ Ioan Mihalyi, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Maramureș-Szighet, 1900. Culegerea lui I. Mihalyi prezenta – pentru vremea în care a apărut – o importanță deosebită prin faptul că ea strîngea la un loc pentru prima dată știrile documentare despre Maramureș, despre frâmintările de aci și răsunetul lor în Moldova, despre familiile românești din Maramureș, care au jucat un rol anumit în Moldova.

² R. Rosetti, *Despre unguri și episcopii catolice din Moldova*, Extras din *An. Acad. Rom.*, *Mem. Secț. istor.*, seria II, t. XXVII, Buc., 1905. În studiul său, R. Rosetti arată că, după toate probabilitățile, la data formării statului moldovenesc, se găsea aici o numeroasă populație ungurească – țărani și mici nobili – stabilită, parte în valea Siretului și parte în valea Trotușului. În mai puțin de un veac, această populație s-a asimilat complet în masa băstinașilor. În sprijinul afirmației sale, R. Rosetti aduce ca argument numele de influență ungurească pe care-l purtau parte din boierii moldoveni ce apar în sfatul domnesc în primele documente care ni s-au păstrat.

³ N. Iorga arată că legenda vînătorului de zimbri, Dragoș, își are originea într-o baladă de ospeție, întîlnită atât la români cât și la unguri. În vremea lui Ștefan cel Mare ea este treptat în letopisele oficiale, „adăogită cu povestea luptelor craiului Lazlau cu tătarii, cu conștiința originei romane căpătata din cărțile renașterii și din spusele celor care le citiseră”. Legenda a pătruns apoi „în letopisul scris ungurește prin veacul al XVI-lea de un cleric catolic din Moldova, care întrebase pe poporanii săi. De aici ea a venit în discuția celor dintii alcătitorii de cronică scrise românește în veacul al XVII-lea, care aveau și de-a dreptul de la popor cuprinsul baladei domnești de odinioară” (N. Iorga, *Clevea noile despre cronicile și tradiția noastră istorică*, în *An. Acad. Rom.*, *Mem. Secț. istor.*, seria II, t. XXXIII, p. 141). Explicația legendei despre Dragoș a fost reluată mai tîrziu de Romul Vuia (*Legenda lui Dragoș*, Anuarul Institutului de Istorie națională, I, 1921–1922, Cluj, 1922, p. 300–310) care arată că e vorba de o legendă eradică, care în forme asemănătoare se întîlnește și la alte popoare: ea este foarte apropiată, mai ales, de legenda cronicilor maghiari despre vînatul lui Hunor și Mogor, ceea ce ar fi un indiciu că prin amplierea cronicilor maghiari această temă a ajuns la noi. I. Minea, neîmpărtășind acest punct de vedere, socotea că legenda lui Dragoș, este de origine populară românească (*Despre stema Moldovei*, *Cercetări istorice*, I (1925), p. 401–402).

există la începutul secolului al XIV-lea, ca desigur și în secolul al XIII-lea, un stat românesc la est de Carpați¹.

Existența unor organizații statale pe teritoriul Moldovei înainte de formarea statului independent moldovenesc devine aproape unanim recunoscută în istoriografie; totodată însă se insistă asupra „descălecatalui”² ca factor care ar fi grăbit unificarea lor³.

Cauzele „descălecatalui” sunt explicate în diferite feluri. Unii cercetători socoteau că „descălecatal” ar fi fost determinat de cauze religioase, de faptul că voievodul Maramureșului, Bogdan, ar fi refuzat să primească religia catolică⁴; alții adăugau cauzelor religioase și unele de ordin politic, ca, de exemplu, încercarea regilor maghiari de a înlocui străvechea instituție slavo-română a voievodatului din Maramureș cu cea a comitatului⁵.

În perioada de după primul război mondial teoria antiștiințifică a „descălecatalui” și-a găsit în G. Brățianu cel mai însemnat susținător al ei. Într-o serie de studii închinat special problemei formării statelor feudale românești⁶, G. Brățianu a reluat „concepția și interpretarea” dată odi-nioară acestei probleme de A. D. Xenopol⁷, a căutat — ignorând realitatea — să scoată în evidență veridicitatea știrilor istorice cuprinse în tradiția istorică a „descălecatalui” și să dovedească valabilitatea acestei teorii, să relieveze importantul rol jucat de elementele românești din Transilvania în formarea statelor feudale Țara Românească și Moldova⁸. Acordind un rol hotăritor factorului extern în nașterea statelor feudale de la sud și est de Carpați, G. Brățianu s-a dovedit a nu putea să valorifice în măsura cuvenită știrile despre realitățile din Moldova în perioada premergătoare for-

¹ I. Minea, *Informațiile românesti ale cronicii lui Ian Dlugosz*, Iași, 1926, p. 11—12. Th. Holban, *Romnii pe teritoriul polonez până în sec. XVI*, în *Arhiva*, XXXV (1930) iulie—oct. 1930, nr. 3—4, p. 239. Pentru discuția purtată în jurul știrilor din cronica lui Ottocar de Stirla vezi și *Revista istorică Română*, nr. 1—2, 1947, p. 119—121.

² Unii istorici au căutat să și arate la ce număr s-ar fi ridicat însoțitorii lui Bogdan. C. C. Giurescu consideră, de exemplu, „că n-au atins zece mii” (C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, ediția a V-a, Buc., 1946, p. 397). În cazul lui C. C. Giurescu este de remarcat că el admitea numai pentru Moldova teoria „descălecatalui” nu și pentru Țara Românească, unde înțelegea situația mai clar, punea accentul pe dezvoltarea internă, se declară împotriva celor care susțineau teoria „descălecatalui” (C. C. Giurescu, *În legătură cu înțemeierea Țării Românești* în *Revista istorică Română*, nr. 1—2, 1947, p. 107—114, Idem, *Ist. Românilor*, p. 365).

³ Exprimind un punct de vedere aproape unanim recunoscut de istoricii vremii, G. Popa-Lisseanu formula limpede această părere. Vorbind de elementele interne și de rolul jucat de ele în formarea statelor feudale independente românești, el scria totodată: „În același timp mi se pare că se adeverește și părerea acelora care susțin că înjghebarea celor două principate române s-a putut face, complet și într-un timp aşa de scurt, numai prin conlucrarea pe lîngă elementele interne și a elementelor externe, în Muntenia prin elementele românești de peste Dunăre și de peste Carpați, în Moldova, prin elemente românești din Maramureș și de peste Nistru” (G. Popa-Lisseanu, *Romnii și izvoarele istorice medievale*, Buc., 1939).

⁴ G. I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfîrșitul secolului XIV*, Buc., 1942, p. 40—41.

⁵ I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei. Fapte și interpretări istorice*, Sibiu, 1944.

⁶ Studiile au fost strînse în lucrarea *Traditia istorică despre înțemeierea statelor românești*, Buc., 1945.

⁷ „Și astfel — scria G. Brățianu — după jumătate de secol de discuții și controverse, ne întoarcem, în ce privește originea Principatelor, dincolo de Onciu și Iorga, la concluziile lui Xenopol, care, ele înseși nu reprezintă decit linia constantă a tradiției mai vechi a cronicarilor” (G. I. Brățianu, *op. cit.*, p. 222).

⁸ G. I. Brățianu, *op. cit.*, p. 111, 146, 177.

mării statului independent — multe din acestea puse pentru prima dată în circulație chiar de el. Mai mult decât oricare altele, studiile lui G. Brătianu vădesc dcosebit de limpede faptul că istoriografia burgheză — cu toate că ajunsese să cunoască o mulțime de știri despre prezența populației băștinăș românești în Moldova, despre formele ei de organizare — în lipsa unei metode științifice de cercetare, n-a fost în stare să dea explicație științifică apariției statului feudal independent moldovenesc, a fost nevoită să revină la o teorie a cărei falsitate fusese arătată cu mult înainte.

Încercarea — formulată astfel de G. Brătianu : „de-a repune în valoare tradiția istorică despre descălecatal din Ardeal”¹, a fost primită în chip diferit de istoricii vechi ; luând atitudine împotriva tezelor proclamate de G. Brătianu, judecind mai real faptele istorice, unii istorici au cerut renunțarea la mitul „descălecatalului”, afirmînd categoric că „Populația românească întemeietoare de stat, în Țara Românească și Moldova, a fost de aici”². Un alt istoric, A.V. Boldur — manifestînd rezerve față de tezele repuse în circulație de G. Brătianu — a căutat să opună teoriei „descălecatalului” din Transilvania o alta, similară, numită de el pluralistă ; după părere sa, la nașterea Moldovei au contribuit mai multe elemente românești, printre care un rol deosebit l-a avut elementul românesc de la nord de Nistru³. Exprimîndu-și îndoiala față de datele majorității izvoarelor, A. V. Boldur nega un rezultat de mult cîștigat de istoriografia veche — existența unor formațiuni statale pe teritoriul Moldovei înainte de 1359 ; se declară de asemenea împotriva unui fapt aproape unanim admis — stăpînirea principilor de Halici asupra teritoriului Moldovei înainte de „întemeiere”.

Studiile lui G. Brătianu, ca și ale lui A.V. Boldur, arată clar că, în cercetarea problemei formării statelor feudale — că, de altfel, și în alte probleme — istoriografia burgheză românească ajunsese într-un impas. În locul unei teorii constructive, care să generalizeze rezultatele pozitive obținute în trecut, ea căuta să reînvie idei perimate, să dărime ceea ce realizaseră prin muncă neobosită istoricii progresiști.

Problema formării statului feudal independent moldovenesc a fost reluată, pe baze metodologice științifice, de istoriografia noastră nouă, marxistă, ca, de altfel, și de cea din R.S.S. Moldovenească. Metoda comună de cercetare permite o strînsă colaborare între istoricii din cele două țări, înlesnește ducerea mai departe a rezultatelor pozitive obținute de istoriografia din trecut, asigură cercetarea și — sperăm — rezolvarea multilaterală a problemei incepaturilor de stat în Moldova, ca și a închegării statului feudal independent.

¹ G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 10.

² P. P. Panaitescu, *De ce au fost Țara Românească și Moldova fări separate*, în *Interpretații Românești*, Buc., 1947, p. 133.

³ A. V. Boldur, *Intemeierea Moldovei*. Extras din *Studii și cercetări istorice*, vol. XIX, Iași, 1946.

În lucrările de sinteză apărute în ultima vreme la noi, ca și în R.S.S. Moldovenească¹, dar mai ales în tematica *Tratatului de istoria României*² — sunt prezentate în trăsăturile lor esențiale rezultatele cercetărilor întreprinse pînă acum, rezolvarea în general a problemei, se indică calea de urmat pentru soluționarea ei în detaliu.

În lucrările amintite nou este faptul că, în explicarea apariției statului feudal moldovenesc, se pune accentul pe cercetarea bazei economice, a procesului intern de dezvoltare a societății de pe teritoriul Moldovei, se urmărește evoluția relațiilor sociale, se scot în relief contradicțiile de clasă, care se nășteau între clasa stăpînită și producătorii nemijlociți ai bunurilor materiale, contradicții care au făcut necesară apariția statului ca organ de represiune în mîna clasei stăpînitoare.

În lipsa unor izvoare directe privind perioada feudalismului timpuriu din istoria Moldovei și a unor cercetări ample arheologice sătem siliti, ca în aprecierea nivelului de dezvoltare a societății locale, să ținem seama de stadiul în care se aflau popoarele vecine — slavii în special — de a căror istorie cea a poporului român a fost strîns legată.

În sec. VI—IX pe teritoriul Moldovei — ca, de altfel, pe întreg teritoriul actualei R.P.R., ca și în lumea slavă³ — se petreceea procesul de destrămare a obștei gentilice, patriarhale, se făcea trecerea la obștea teritorială, care tindea să devină forma dominantă a relațiilor sociale. O dată cu creșterea proprietății private și a inegalității de avere, începea procesul de formare a claselor, de naștere a relațiilor feudale. În astfel de condiții, locul legăturilor gentilice — bazate pe rudenie — tinde să-l ia o legătură mai puternică, se formează o comunitate de oameni ai cărei membri ocupă un teritoriu relativ unitar, care ajung să fie legați între ei de comunitatea de limbă, de cultură, de viață economică. E vorba de un proces îndelungat în timp, care, oricum, poate fi socotit încheiat în trăsături generale pe întregul teritoriu R.P.R. în secolul XII, cînd izvoarele denumesc frecvent populația de aici cu numele de vlahi.

Analiza materialului arheologic arată că o bună parte a teritoriului țării noastre, și, mai cu seamă, teritoriul de la est de Carpații cunoscut influența civilizației și culturii, destul de avansate pentru acea vreme, a statului feudal timpuriu kievian, fapt care a permis dezvoltarea mai rapidă a societății locale. Din izvoarele scrise luăm cunoștință că, în a doua jumătate a secolului al X-lea, în urma luptelor victorioase împotriva Bulgarilor, cneazul Kievului, Sviatoslav, atras de bogăția din regiunea Dunării, își exprima către

¹ *Istoria R.P.R. Manual pentru învățămîntul mediu, sub redacția acad. M. Roller*, Buc, 1947. Manualul a fost ulterior republicat, ultima ediție — mult îmbunătățită față de prima — fiind din 1956. *История Молдавии*, Т. I. (От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции), Кишинев, 1951.

² *Tematica provizorie a Tratatului de istoria României*, apărută în 1957, ale cărei teze pentru perioada feudalismului timpuriu și dezvoltat în Țara Românească și Moldova au fost formulate de B. Cîmpina. În expunerea noastră ne vom ghida de aceste teze, socotind că ele deschid calea pentru justă rezolvare a problemei. După părere noastră — autorul lor a pătruns mai mult decât oricare altul procesul de constituire a statelor feudale românești.

³ În ultima vreme despre aceasta, vezi Л. В. Черепнин. *Исторические условия формирования русской народности до конца XV в.*, în *Вопросы формирования русской народности и нации*. Сборник статей, М. Л. 1958.

mama sa și boieri dorința de a rămîne în aceste părți, pe care le socotea ca centrul țării sale¹. Stăpînirea cnezilor ruși la Dunăre se întindește și mai tîrziu.

Vladimir Monomahul – ne informează cronica rusă – în secolul XII a trimis pe Ivan Voitisici și acesta așază posadnici la Dunăre².

Dintre cnezatele rusești care s-au constituit ca state semi-independente în urma procesului de fărîmitare feudală a puterii de stat ce se manifestă încă din prima jumătate a secolului XII în statul kievian, cnezatul de Halici a avut o influență deosebită asupra societății de pe teritoriul Moldovei. În vremea lui Iaroslav cel înțelept (1152–1187) – după cum reiese din izvoare – cnezatul de Halici cuprindea întregul teritoriu al Moldovei. În *Cîntec despre oastea lui Igor*, amintindu-se de luptele lui Iaroslav cu regele maghiar ce-și întinsese stăpînirea pînă la Carpați, se spune: „Tu muntii ungurești i-ai zăvorît / Cu ostile-ți de fier / Craiului tăindu-i drumul Dunării zăgăzuindu-i porțile / Zvîrlind prin noui bolovanii grei / Stătornicind județul tău la Dunăre”³. Dominația politică a cnejilor de Halici asupra teritoriului Moldovei se păstrează – se pare – pînă la năvălirea tătarilor. În sprijinul acestei ipoteze pledează stirea dintr-un izvor rusesc ce datează dinainte de năvălirea tătarilor – așa numitul „Slovo o poghibeli Ruskiia Zemli”, în care, vorbindu-se de granitele pămîntului rusesc, se arată că spre apus el se mărginește la Carpați cu Ungaria⁴. Dominația politică a cnejilor de Halici asupra Moldovei n-a însemnat o stăpînire efectivă a ei. În izvoarele rusești se face deosebire între ceea ce înseamnă „țara rusească”, în adevăratul sens al cuvîntului, și teritoriul de la est de Carpați intrat în sfera de influență a „țării rusești”⁵. În sec. XII–XIII pe teritoriul Moldovei au existat cneji locali a căror putere, de departe de a fi lichidată, crește înăuntrul puterii cnezatului de Halici⁶.

În luptele dintre cneazul Iaroslav al Haliciului și nepotul său Ivan Rostislavici, refugiat „în orașele de la Dunăre”, berladnicii – populație din șesul Moldovei – sănt în măsură să-i acorde acestuia din urmă un număr însemnat de oameni ca ajutor. Cronica rusă indică cifra de 6 000, incluzând în acest număr pe berladnici și pe polovți⁷.

Știrile din izvoarele bizantine, din *Cinnamus* și *Nicetas Choniates* – folosite și în istoriografia română din trecut și în ultima vreme de E. Frances⁸ – scot și ele în evidență faptul că, deși se află sub o stăpînire străină, populația băstinașă de pe teritoriul Moldovei începe să fie menționată în

¹ Повесть временных лет по Лаврентьевской Летописи, М. Л. 1950, vol. I, p. 246.

² *Ibidem*, p. 404.

³ *Cîntec despre oastea lui Igor*, trad. din lb. rusă de M. Beniuc, Buc., 1953, p. 38.

⁴ Слово о погибели Руския земли. Вновь найденный памятник литературы XIII века. Сообщ. Х. Лопарева, Памятники древней письменности. LXXXIV. Спб. 1892, стр. 19–22, cf. Л. В. Черепнин, оп. cit., p. 57.

⁵ La 1174, prințepele de Suzdal, Andrel' îi se adresa fraților Rostislavici: „de nu voiți să faceți pe voia mea, tu Riurice, du-te în Smolensk la fratele tău, iar tu Davide, du-te în „Berlad”, căci în țara rusească nu-ți îngădui să stai: а тъ понди въ берладъ, а въ русской земли не велю ти быти” (I. Bogdan, *Diploma bîrlădeană*, p. 102).

⁶ Cf. și B. Cîmpina, *Note după cursul predat la Facultatea de Istorie*, 1953.

⁷ Полное собрание русских летописей, vol. II, 1843, p. 83–84, vol. VII, 1856, p. 68.

⁸ E. Frances, *Slavii pe pămîntul patriei noastre în veacul al XII-lea*, în *Studii*, III, 1955, p. 65–80.

izvoare cu nume diferit de cel al stăpînitorilor. Organizarea ei în formațiuni statale propriei era aşa dar destul de avansată ca să se impună în ochii contemporanilor prin numele populației care le alcătuia.

Încadrarea teritoriului Moldovei în cincizatul de Halici a avut o însemnatate progresistă pentru istoria Moldovei; asigurînd locuitorilor mai multă liniște, a permis o dezvoltare mai rapidă a raporturilor feudale, a creat condițiile necesare consolidării statale locale — cnezatelor¹. Influența culturii și civilizației Haliciului asupra vieții feudale din Moldova a fost destul de puternică și a lăsat urme pînă în sec. XIV—XV. Organizarea latifundiilor boierești, viața politică, instituțiile feudale din Moldova primele secole după organizarea statului feudal independent, păstrează amintirea vechii stăpîniri rusești.

La începutul secolului al XIII-lea, în condițiile unei vădite destrămări a cnezatului de Halici, izvoarele fac să surprindem tendința stăruitoare a regilor maghiari de a-și întinde stăpînirea la est de Carpați. Înființarea episcopatului catolic al cumanilor (1227) cu scopul convertirii la catolicism a cumanilor și brodniciilor, nu era altceva decît un avantpost al expansiunii maghiare spre răsărit. În diplomele emanate de cancelaria regilor maghiari sau de cea papală pentru episcopia cumanilor, găsim uneori știri deosebit de prețioase privitoare la populația locală, care se afirma prin rezistență opusă încercărilor de a li se impune religia catolică. În diploma cu data de 14 noiembrie 1234, prin care papa Grigore al IX-lea se adresează lui Bela, fiul și coregentul lui Andrei al II-lea, regele Ungariei, amintindu-se prezența valahilor în episcopatul catolic al cumanilor, se vorbește de organizarea lor religioasă, destul de avansată, — cu episcopi —, de refuzul lor de a primi religia catolică; se atrage atenția asupra primejdiei pe care o constituie organizarea religioasă a valahilor pentru credincioșii din regatul Ungariei, care au început să îmbrățișeze ritul lor, se cere să se ia măsuri imediate pentru a încuraja valahii să treacă la catolicism... „Nu se cade ca tu să rabzi în regatul tău — scria papa lui Bela — astfel de schismatici și să lași neîndeplinite făgăduințile atât de plăcute lui Dumnezeu”².

Știut fiind că organizarea religioasă este de neconcepuit fără o prealabilă organizare politică, știrea din diploma amintită ne face să presupunem o destul de încheiată organizare politică a valahilor de pe teritoriul episcopiei catolice a cumanilor din acea vreme, și al Moldovei, în general.

Învazia tătarilor a frînat mult dezvoltarea economică și politică a formațiunilor statale de pe teritoriul Moldovei. Aceasta cu atât mai mult cu cît stăpînirea tătarilor la răsărit de Carpați s-a exercitat mult mai puternic decît în sudul Carpaților, și la sudul Dunării, unde ei s-au mulțumit de multe ori cu un tribut sporadic. În Moldova, tătarii au organizat anumite centre de administrație proprie, au exercitat o oarecare influență asupra vieții politice și economice a populației locale. În organizarea vă-

¹ История Молдавии, р. 55 și urm.

² Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veac. XI, XII și XIII, p. 275—276. „Mînia și îngrijorarea papelui vădesc — scria B. Cîmpina — faptul că valahii, al căror nivel superior de viață e oglindit de rezistență propriei lor organizaționi bisericești, formau de fapt cea mai mare parte a populației din dieceza „Cumanilor” (B. T. Cîmpina, *Incepiturile relațiilor feudale pe teritoriul R.P.R.* (note).

milor din Moldova, de exemplu, s-au păstrat pînă tîrziu unele obiceiuri care își găsesc originea în vremea stăpînirii tătare; în lexic chiar au intrat cuvinte de proveniență tătară.

Stînjeneite în dezvoltarea lor, formațiunile statale locale continuă să existe și în vremea în care teritoriul de la est de Carpați este stăpînit de tătari. Mai mult chiar, pe lîngă alte cauze interne — ca dezvoltarea unor centre economice ce au contribuit la creșterea legăturilor dintre aceste formațiuni statale — lupta împotriva tătarilor a dus la grăbirca procesului de închegare a statului, început de altfel înainte de naivălirea lor.

În izvoarele străine, formațiunile statale de la râsărît de Carpați continuă să fie desemnate prin numele de vlahi și în vremea stăpînirii tătarilor. Plano Carpini ne procură informația că în 1247 printre voievozii ruteni întlniți în drum spre curtea Hanului, a întlnit și un voievod valah; în 1276—1277, din cronica lui Thomas Tuscus luăm cunoștință despre o luptă între vlahi și probabil ruteni¹.

În 1288 papa Nicolae al IV-lea dădea scrisori de călătorie călugărilor din Ordinul Predicatorilor care urmău să meargă în mai multe țări din râsărît, printre care și țara vlahilor². În 1326 vlahii sunt menționați — după cum s-a arătat — printre popoarele ce dau ajutor polonilor împotriva margrafului de Brandenburg.

În ultimii ani dezvoltarea economică a societății de pe teritoriul Moldovei în vremea stăpînirii tătare a fost supusă de B. Cîmpina unei atente cercetări. Studiind istoria așezărilor genoveze la gurile Dunării și rolul jucat de genovezi în aceste părți, autorul a urmărit problema deosebit de importantă a contactului dintre ei și locuitorii Moldovei, a pus în valoare o serie de informații documentare prețioase pentru cunoașterea situației economice de la râsărît de Carpați, la sfîrșitul secolului al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XIV-lea³. Printre acestea, un loc deosebit îl ocupă analiza „portulanelor”, a hărților întocmite la cererea negustorilor genovezi și în care e notată existența porturilor, dîndu-se detalii despre coastele Dobrogei și cursul inferior al Dunării. Cît privește teritoriul Moldovei date importante se desprind în special din portulanul alcătuit la 1339 de către A. Dulcert pentru nevoie marinarilor ce străbăteau Mării Mediterane și Marea Neagră; acesta notează în dreptul Liovului, că spre această cetate se îndreaptă negustori ce vin din Marea Neagră și care-și continuă drumul spre Marea Baltică și Bruges⁴. Înainte de 1339 trecea deci prin Moldova un drum comercial care leagă Marea Neagră de Liov. Prin semne cartografice speciale — de-a lungul acestui drum — sunt indicate pe harta lui A. Dulcert o serie de localități⁵, de tîrguri, a căror naștere este de căutat înainte de data întocmirii hărții. Din alte informații se știe că orașul

¹ Vezi An. Acad. Rom., Mem. Secț. istor., seria III-a, t. XXVII, mem. 9, Buc., 1945, p. 10.

² Doc. privind istor. Rom., C. Transilvania, veac. XIII, vol. II, p. 302.

³ B.T. Cîmpina, Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în sec. XIII—XIV, Studii, I, III, 1953.

⁴ C. Racovîță, Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387—1432), în Rev. istor. Română, MCMXL, vol. X, p. 306.

⁵ Descrierea hărții la Dr. M. Popescu-Spineni, România în istoria cartografiei pînă la 1600, vol. I, Buc., 1938, p. 74—75.

Baia există încă din prima jumătate a secolului XIV¹. Există de asemenea, târgul Siret care reprezinta pentru negustorii genovezi un obiectiv destul de important. Către acest târg genovezii au trimis în 1340 o misiune franciscană. În același an — relatează cronica franciscană — la Siret sînt uciși doi franciscani de către „barbari”². Este vorba aici de lupta dusă de populația locală — și care continuă în tot cursul secolului al XIV-lea — împotriva încercărilor de a fi convertită la catolicism. Către mijlocul secolului al XIV-lea, genovezii își consolidează stăpînirea politică și militară la gurile Dunării ca și asupra drumului comercial al Moldovei. Pe acest drum ei au căutat să organizeze un contact permanent cu Europa răsăriteană și de nord, completind astfel rețeaua activității lor comerciale în Marea Neagră³.

În opoziție cu ceea ce se scria în istoriografia din trecut despre genovezi, care erau prezenți ca factor de progres, B. Cîmpina a subliniat caracterul jefuitor al activității lor pe teritoriul Moldovei, a dovedit falsitatea teoriei istoricilor vechi care vedea în drumul de comerț deschis de genovezi pe văile Siretelui și Prutului, cauza principală a nașterii statului feudal al Moldovei⁴. Autorul scrie pe drept cuvînt că această teză este dezmințită de lunga dezvoltare anterioară a Moldovei, care arată că altele au fost cauzele întemeierii statului feudal moldovenesc; și de subliniat în primul rînd creșterea internă treptată a raporturilor feudale. Natura activității genovezilor era în contradicție cu orice progres pe teritoriul Moldovei. Se înțelege că genovezii al căror profit rezulta din jefuirea unor populații slab dezvoltate din punct de vedere economic și social, și care profit se datora tocmai acestei situații de slabă dezvoltare, nu aveau interesul să contribuie la schimbarea situației de la răsărit de Carpați. Se constată că, pe măsură ce societatea locală înregistrează evidente progrese economice, pe măsură ce se dezvoltă schimburile comerciale și se nasc forțe economice noi, activitatea genovezilor este în continuă scădere. Prin urmare, ideea că în prima jumătate a secolului al XIV-lea activitatea genovezilor ar fi fost cauza dezvoltării procesului de feudalizare a Moldovei, se dovedește a fi falsă, în contradicție cu faptele istorice, cu procesul de dezvoltare istorică.

¹ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, Ctitorii, Buc., 1937, p. 204, pt. detaliu, E. Vîrtoșu, *Din sigilografia Moldovei și a Tării Românești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Buc., 1956, p. 46, și urm.

² Revista istorică, an XIXI, nr. 1—3, ian.—mart. 1927, p. 86. După „Centenarul al VII-lea de la moartea sfîntului Francisc de Asisi”. Editura Seminarului franciscan din Hălăucești (1926).

³ B. Cîmpina arată că, de la începutul sec. XIV, timp de un veac și jumătate, genovezii au căutat să asigure circulația mărfurilor pe trei mari direcții de schimb, care se întlnesc pe coasta Mării Negre în dreptul gurilor Dunării. 1) Un drum ce ducea către Extremul Orient, prin ținuturile stăpînite de tătari și Persia pînă în India și China. 2) Drumul mediteranean pe care veneau mărfurile din Italia și apusul Europei. 3) Drumul deschis la începutul sec. XIX spre nord și nord-est prin Liov, care facea legătura cu confederatia de orașe negustorești germane de la Marea Baltică, numită „Marea teutonică”, care își prelungea activitatea pînă la Liov (B. Cîmpina, *Note de pe cursul predat la Facultatea de istorie în anul 1958*).

⁴ La principauté (Moldave) à ses débuts — scria G. I. Brățianu — s'est instituée gardienne de cette voie commerciale naissante et l'on peut dire qu'ici vraiment la route a créé l'Etat (subl. ns.) (Gh. I. Brățianu, *Notes sur les Gênois en Moldavie au XV-e siècle*, în *Rev. Ist. Rom.*, III, 1933, p. 155).

Sîntem în măsură să înțelegem astăzi că apariția tîrgurilor în Moldova, determinată de procesul intern de diviziune a muncii din unele așezări sătești, a constituit un serios pas înainte în istoria relațiilor sociale; s-au născut schimburi comerciale care, deși nu aveau o extensiune prea mare, asigurau unitatea vieții economice pentru o anumită regiune. În tîrgurile Moldovei veneau periodic țărani cu produsele muncii lor de un an pentru a cumpăra în schimb ceea ce le lipsea din gospodărie. Între oamenii din cadrul aceleiași unități economice se năștea astfel o solidaritate puternică, întemeiată pe legăturile economice dintre locuitorii acelaiași teritoriu. Aceasta a constituit baza economică a luptelor ce aveau să fie duse de către căpeteniile locale împotriva încercărilor continue ale regalității maghiare de a-și extinde stăpînirea la râsărit de Carpați, ca și împotriva tătarilor.

Despre stadiul de maturizare al raporturilor feudale în Moldova în prima jumătate a secolului al XIV-lea, o importantă mărturie o constituie un document emis de cancelaria papală (4 oct 1332, Avignon), în care papa își manifesta grija pentru organizarea episcopiei catolice a Milcoviei ce luase locul fostei episcopii a cumanilor și care se întindea pînă la Siret, iar la nord pînă la apa Bistriței. Din scrisoarea papei reiese că episcopia Milcoviei se afla în regatul maghiar, „în ținuturile tătarilor”. În ea se spune că după ce teritoriul episcopiei a fost devastat de tătari și catedrala dărîmată, „moșiiile, bunurile și drepturile episcopiei și ale bisericii” au fost cotropite de „puternicii acelor părți” (a potentibus illarum partium)¹. Referindu-se la această informație, B. Cîmpina conchidea în mod just că în a doua jumătate a secolului al XIII-lea a avut loc o substituire a unor căpetenii locale în drepturile feudale create de arpadieni pentru episcopia Milcoviei. Cu această ocazie, au fost confiscate de către aceste căpetenii locale moșiiile și au fost abrogate anumite drepturi feudale administrative și judecătoarești, recunoscute de Bela al IV-lea episcopiei Cumaniei. În această parte a Moldovei, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, existau deci căpetenii a căror stăpînire avea toate trăsăturile caracteristice unei puteri feudale. Din mijlocul lor s-au ridicat fruntași politici a căror autoritate ne este semnalată la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea și pe care am avut prilejul să-o arătăm. Faptele amintite, de genul intervenției conducătorilor politici valahi în conflicte ce depășeau hotarele Moldovei, arată totodată consolidarea puterii feudale în interiorul țării. În aceeași perioadă, un proces similar se petreceea și în Tara Românească, ceea ce arată paralelismul în dezvoltarea relațiilor feudale în cele două țări românești.

Procesul de unificare al formațiunilor politice locale de pe teritoriul Moldovei într-un stat feudal de sine stătător a fost grăbit de lupta pe care aceste formațiuni au trebuit să o poarte împotriva tătarilor, ale căror jafuri constituiau o permanentă amenințare pentru ele, ca și pentru popoarele vecine. Victoria asupra tătarilor și eliberarea teritoriului Moldovei au fost înlesnite de lupta comună a popoarelor subjugate de tătari sau care suferau adeseori jafurile lor. Către sfîrșitul secolului al XIV-lea, datorită loviturilor repetate date tătarilor de cnejii ruși, ei sunt nevoiți să se retragă

¹ Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veacul XIV, vol. III, p. 279.

În limitele Hoardei, care și avea centrul către Volga. Izbînda deplină asupra tătarilor a fost precedată însă de o serie de succese militare — cu consecințe asupra istoriei Moldovei — ale regatului maghiar care, interesat în a impinge stăpînirea tătară cît mai departe de hotarele sale, face spre mijlocul secolului al XIV-lea un efort deosebit pentru a pune capăt frecvențelor invaziilor ale tătarilor. Documentele vremii emise de cancelaria regală oglindesc concentrarea forțelor regatului în special asupra luptelor cu tătarii¹.

În 1352—1353, în urma victoriilor obținute de armatele maghiare cu sprijinul populației locale, s-a constituit pe versantul râsăritean al Carpaților un fil de mară militară de graniță din a cărui dezvoltare se va naște statul independent Moldova. Cu asentimentul căpetenilor locale în fruntea acestei mărci ajunge Dragoș, un voievod român din Maramureș, ținut ce întreținea strînse legături cu Moldova. Participant la expediția victorioasă împotriva tătarilor din 1352—1353, Dragoș e numit de regele maghiar ca voievod al Moldovei. El este acceptat în această funcție de căpeteniile politice locale, interesate să continue lupta împotriva tătarilor în condițiile formării unui organism politic mai cuprinzător decât cele de la sfîrșitul sec. al XIII-lea și începutul sec. al XIV-lea. Noua formăriune politică era încă departe de a acoperi întreg teritoriul Moldovei.

Dependența strânsă a Moldovei din timpul lui Dragoș și a fiilor săi, de regatul maghiar însemna de fapt trecerea teritoriului ei de sub jugul tătar în stăpînirea feudalilor maghiari. „Feudali unguri — se scrie în istoria Moldovei pregătită de istoricii sovietici — au acaparat în Moldova cele mai bune pământuri, au supus pe locuitori, au încercat să-i maghiarizeze, să le impună credința catolică. S-a întărit asuprarea social-economică și național-religioasă. O dată cu aceasta s-a întărit și împotrivirea, s-a ascuțit lupta de clasă, s-a creat una din cele mai importante premize social-economice pentru formarea statului independent moldovenesc”².

În vremea în care în Moldova creșteau nemulțumirile întregii populații față de politica feudalilor unguri și se manifesta tendința nouului stat de a se desprinde de Ungaria, creîndu-și erarhia sa feudală proprie, într-o altă regiune românească, în Maramureș, se petreceea un fapt asemănător. Politica dusă de regii maghiari de a desfîntă autonomiile provinciale, de a le încadra erarhiei feudale a regatului, de a înlătura în cazul special al Maramureșului vechea organizație româno-slavă a voievodatului cu comitatul³, menit să dea mai multă unitate regatului, întîmpină o puternică rezistență din partea căpetenilor politice locale care încetează de a mai asculta de regii maghiari. Exponentul forțelor de fărâmătare din Maramureș era fostul voievod Bogdan, amintit în izvoarele maghiare ca rebel încă din 1343⁴. Folosind contradicțiile din sinul feudalilor români din Maramureș, regele maghiar a reușit să-l înlătuiască pe Bogdan din funcția

¹ Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veac. XIV, vol. IV, p. 128, 129, 462 etc.; *Hurmuzaki*, I₂, p. 22, 24, 25—26, 27—28 etc.

² История Молдавии. р. 87.

³ I. Moga, *Voevodatul Transilvaniei*, p. 65 și urm.

⁴ Doc. privind ist. Rom., C. Transilvania, veac. XIV, vol. IV, p. 157—158.

de voievod al Maramureșului; el n-a putut însă desființa instituția, care cu mici întreruperi a continuat să existe¹.

Înființat în încercarea sa de a pune capăt dependenței Maramureșului de regatul maghiar, Bogdan se alătură mișcării din Moldova îndreptate împotriva feudalilor unguri și ajunge conducătorul forțelor locale de rezistență. Profitând de conjunctura politică internațională favorabilă pentru a desprinde teritoriul de la est de Carpați de regatul maghiar, el îndepărtează de la tron pe urmașii lui Dragoș, slugi plecate ale regelui, și reușește, în 1359, să pună bazele statului feudal independent Moldova.

Încercările ungurilor de a readuce Moldova sub stăpînirea lor s-au dovedit zadarnice. Expedițiile întreprinse în acest sens s-au izbit de serioasa împotrivire a populației. Mențiunea din unele documente emise din cancelaria regală după 1359 despre o „reăsezare a țării noastre a Moldovei” (*restauratio terrae nostrae Moldauanae*)² era o simplă formulă de cancelarie care nu exprima realitatea ci mai mult o dorință, o pretenție — nerealizată de altfel — a regilor maghiari.

În 1359, situația lui Bogdan în Moldova, era aceeași ca cea a lui Basarab, voievodul Țării Românești, în 1330 și ulterior cu a fiului acestuia Nicolae Alexandru, care, continuând politica tatălui său, căuta — în aceeași perioadă în care voievodul Bogdan lupta împotriva regatului — să rupă și el definitiv cu orice urmă de dependență a țării de coroana maghiară³.

Coincidența de date e deosebit de importantă pentru a arăta paralelismul în dezvoltarea istorică a celor două țări românești. Situate la sud și est de Carpați, la periferia regatului maghiar, ce căuta să le înglobeze și fini în cadrul hotarelor sale, ele s-au desprins treptat de sub stăpînirea acestuia, pe măsură ce se consolidau raporturile feudale și creștea puterea căpăteniilor politice locale. La mijlocul sec. al XIV-lea, stadiul de dezvoltare al celor două țări era destul de avansat ca să permită despărțirea lor definitivă de Ungaria și crearea unor erahii feudale proprii.

Cît privește Moldova, neputind să-l aducă la ascultare pe Bogdan, care „spre paguba majestății sale” — cum se spune într-un document — continua să domnească aci, regele maghiar se mulțumește cu confiscarea

¹ I. Moga, *op. cit.*, p. 73—75.

² La 20 martie 1360 regele maghiar Ludovic I dăruia lui Dragoș, fiul lui Gyula, „credințiosul român din Maramureș” mai multe sate pentru slujbele arătate — scria regele — „în cele mai multe treburi și război ale noastre, încredințate și date în seama lui și mai cu osebire în reăsezarea țării noastre a Moldovei, potrivit исусите sale vrednicii, cînd a întors cu veghe-toare grijă și cu neobosită strădanie pe calea statorniciei credințe ce trebuie păstrată către coroana regească, pe mulți români răzvrătiți, rătăciți din calea credinței datorate” (subl. noastră — St. St.) (I. Mihalyi, *Dipl. Maramureș*, p. 37—39; *Hurmuzaki-Densușianu*, I., p. 61—62, în trad. în arhiva Inst. de Ist.). Știrea din acest document e importantă și prin faptul că, amintind de mișcarea din Moldova îndreptată împotriva regelui, arată că în crearea statului feudal moldovenesc de sine stătător, rolul principal l-a jucat forțele interne; ea desminte teoria „descălecătului”.

³ La 29 aug. 1359 regele Ludovic I dăruia mai multor români moșii și sate, arătind că: „în vremea cînd Alexandru Basarab, voievodul Țării Românești, nu voia să ne cunoască de domn al său firesc ... <ei> au stat alături de majestatea noastră cu atită statornicie încît nici paguba în averile lor, nici puștiarea moșilor lor, nici loviturile morții, nici spaima <principinuită> de alte primejdii nu i-au putut abate de la această statornicie în credință, ba, mai mult, părăsindu-și toate moșile și bunurile aflătoare în Tara Românească, ni s-au alăturat ei însăși majestății noastre ca să ne slujească cu credință (*Hurmuzaki-Densușianu*, 1—2, p. 60, în trad. în arh. Inst. de Ist.).

averii acestuia din Maraniureş, pe care o dăruieşte voievodului Balc, cel alungat de Bogdan de pe tronul Moldovei¹.

În vremea domniei lui Bogdan, ce durează pînă în 1365, statul de sine stătător Moldova îşi întinde hotarele prin înglobarea în cadrul lui şi a altor formaţiuni politice existente pe teritoriul de la est de Carpaţi. Feudalii moldoveni folosesc roadele luptei poporului pentru independentă, îşi întăresc puterea, creîndu-şi propriile organe de represiune a maselor populare. Ca urmare a dezvoltării generale a forţelor de producţie, a crescut productivitatea muncii, s-au dezvoltat oraşele şi o dată cu ele întreaga viaţă economică.

În izvorul rusesc „Lista oraşelor ruseşti de departe şi de aproape”² ce datează de la sfîrşitul sec. al XIV-lea³, vorbinduse şi de oraşele din Moldova (Молдавия), este amintită o întreagă retea ce cuprindea tot teritoriul ţării, formată din oraşele : Chilia, Cetatea Albă, Iaşi, Roman, Neamţ, (Tg. Neamţ), Piatra Neamţ, Suceava, Siret, Baia, Hotin. Raportind numărul acestor oraşe la teritoriul Moldovei, înțelegem că viaţa economică a ţării la sfîrşitul secolului al XIV-lea şi desigur şi înainte de această vreme, era destul de dezvoltată ca să asigure independentă nouui stat.

★

Rezultatele cercetărilor arheologice, care încep deja să ne dea o imagine mai completă a populaţiei băştinaşe din Moldova în perioada de pînă la formarea statului feudal independent, fac necesară pe viitor reluarea şi analiza mai amănunţită a tuturor izvoarelor, coroborarea ştirilor cu materialele arheologice, impun totodată revizuirea tuturor punctelor de vedere prin prizma unei largi baze documentare şi a metodologiei marxiste.

Cercetările ulterioare vor completa şi dezvolta ceea ce în istoriografia noastră nouă a devenit un bun cîştigat şi anume că statul feudal de sine stătător Moldova s-a născut „pe baza unui proces secular de dezvoltare a raporturilor feudale în sinul societăţii româneşti” că el „s-a cristalizat în urma maturizării acestui proces şi în cadrul luptei împotriva cotoritorilor tătarilor”⁴.

¹ În documentul din 2 februarie 1365, referindu-se la dania făcută lui Balc, regele maghiar Ludovic I scria că : „acesta părăsindu-şi şi lăsindu-şi în urmă părintii săi scumpii şi foarte multe rude, ca şi toată averea lui, a venit din ţara noastră moldovenească în regatul nostru al Ungariei . . . <unde i-sau dăruit satele şi moisiile> trecute în mîinile noastre regeşti de la voievodul Bogdan şi fiili săi, cunoscuti necredinciosi învederăti ai noştri pentru blestemata lor vină de necredinţă, din aceea că acel Bogdan şi fiili săi, fulgeraţi de diavolul, duşmanul neamului omenesc care i-a indemnăt de mai multe ori să se abată de la calea adevărului şi de la statonicia credinţei datorate, plecind pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei, în sus pomennita noastră ţară moldovenească, uneltea s-o păstreze spre paguba majestăţii noastre, <drept care noi> pentru ca nebunia lor să nu fie cumva pilda altora, care ar putea fapte asemănătoare, am lipsit şi despuiat cu totul, ca pe nişte nevrednici, pe acel Bogdan şi fiili săi sus ziş de sus numitele moisi, nimicind, stricind şi socotind deşarte toate actele scrise şi întocmite pentru acel Bogdan şi fiili săi cu privire la sus numitele moisi (I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 56—58; *Hurmuzaki-Densusianu*, I, p. 94, în trad. în arh. Inst. de Ist.).

² Полное собрание русских летописей, IV, 1925, p. 623.

³ cf. L. V. Черепинин, *op. cit.*, p. 80.

⁴ *Tratat de istoria României* (Tematica provizorie), Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 39.

„ОСНОВАНИЕ“ МОЛДАВСКОГО ФЕОДАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В РУМЫНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор указывает, что хотя вопрос о возникновении феодальных румынских независимых государств привлек особое внимание старых историков, все же он не мог быть разрешен полностью в прошлом. Отсутствие действительно научного историко-материалистического метода привело исследователей к тому, что они не могли полностью понять и увидеть историческую правду, оно помешало им познать основные законы развития жизни общества, предшествовавшей появлению феодального государства, внутренние причины, приведшие к его созданию. В буржуазной историографии возникновение феодальных румынских государств рассматривалось сквозь призму одного из вариантов антинаучной норманистской теории. Приняв без оговорок легенду об „основании“ государства Драгошем Вода из Марамуреша в Молдавии и Раду Негру из Фагараша в Валахии, историки не считали нужным изучать процессы образования социальных классов, анализировать причины возникновения государства и объяснять его сущность.

Исследуя развитие исторической мысли в области изучения образования феодального Молдавского государства, настоящая статья устанавливает этапы этого развития и указывает, что является специфическим для каждого из них. Автор в особенности останавливается на современном этапе румынской историографии, подчеркивая, что историки-марксисты, в отличие от историков прошлых времен, обращают внимание, при объяснении возникновения феодального Молдавского государства, на исследование экономической базы, на исследование внутреннего процесса развития общества на территории Молдавии. Они прослеживают эволюцию социальных отношений и выявляют классовые противоречия, возникшие между господствующим классом и непосредственными производителями материальных ценностей, которые привели к созданию государства как орудия угнетения в руках господствующего класса.

В конце статьи, приведя выводы, сформулированные марксистской румынской историографией в тематике нового *Учебника истории Румынии*, автор заключает, что самостоятельное феодальное государство Молдавия возникло на основе векового процесса развития феодальных отношений внутри румынского общества и оформилось в результате созревания необходимых экономических условий и в рамках борьбы против захватчиков татар.

LA «FONDATION» DE LA MOLDAVIE DANS L'ISTORIOGRAPHIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Bien que le problème de l'apparition des Etats féodaux roumains indépendants ait attiré tout particulièrement l'attention des anciens historiens, il n'a pu être entièrement résolu par le passé. Dépourvue d'une orientation vraiment scientifique, incapable donc de pénétrer la vérité historique, de connaître les lois fondamentales du développement de la vie sociale, les causes

intérieures qui menèrent à l'apparition de l'Etat féodal, l'historiographie bourgeoise considérait la naissance des Etats féodaux roumains à travers le prisme d'une variante de la théorie antiscientifique normanienne. La légende de Dragoș Vodă descendu du Maramureș pour fonder la Moldavie, celle de Radu Negru venu de Făgărăș en Valachie, jouissaient d'un plein crédit.

S'attachant à suivre l'évolution de la pensée historique dans le cas particulier de la formation de l'Etat féodal moldave, l'auteur précise les étapes de cette évolution et indique les traits spécifiques de chacune d'elles. Ce faisant, il s'arrête tout spécialement à l'étape actuelle de l'historiographie roumaine pour souligner que, à la différence des historiens d'autrefois, les historiens marxistes, en expliquant l'apparition de l'Etat féodal moldave, posent l'accent sur l'étude des bases économiques et du processus intérieur du développement de la société sur le territoire de la Moldavie. Ils suivent l'évolution des relations sociales et font ressortir les contradictions entre la classe dominante et les producteurs directs des biens matériels, contradictions qui rendirent nécessaire l'apparition de l'Etat comme organe de répression entre les mains de la classe dominante.

Retenant la conclusion à laquelle aboutit l'historiographie marxiste dans le nouveau « Traité d'Histoire de la Roumanie », l'auteur conclut à son tour en affirmant que l'Etat féodal autonome de la Moldavie a pris naissance à la suite d'un processus séculaire de développement des relations féodales au sein de la société roumaine et qu'il s'est cristallisé par la maturation de ce processus et dans le cadre de la lutte contre les envahisseurs tatars.

BRESLELE BUCUREŞTENE ÎN SECOLUL XVIII

DE

C. ŞERBAN

În secolul XVIII piața locală a orașului București a cunoscut o puternică consolidare. Nucleul comercial bucureștean, apărut inițial în jurul zidurilor Curtii Vechi și menționat în acte mai înainte sub numele de țîrgul de Sus și țîrgul de Jos, ia la sfîrșitul secolului XVII un alt nume, care arată sfîrșitul unei etape de unificare teritorială. Începînd din 1698 denumirea de țîrgul din Lăuntru, care se referă la acest teritoriu ocupat de ulițele și mahalalele de meșteșugari și negustori, devine tot mai frecventă¹. De la această dată nu mai întîlnim, în secolul XVIII, topicele de țîrgul de Sus și țîrgul de Jos. Ceva mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în partea de nord a țîrgului din Lăuntru apare o altă piață, Tîrgul Cucului² care reprezintă o nouă extindere a pieței bucureștene.

Tîrgul din Lăuntru avea în această vreme aproximativ următoarea extindere teritorială; limita de vest o formă hanul sf. Ioan cel Mare, mănăstirea Sărindari; limita de nord hanul lui Radu, mănăstirea sf. Sava, mănăstirea Coltea; limita de est biserică Scaune, Răzvan, hanul Filaret, sf. Gheorghe Vechi, hanul sf. Ioan cel Nou care urma aproape malurile Bucureștioarei; limita de sud era Dîmbovița cu băltile sale³.

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CCLVII-10 (7 oct. 1798).

² I. Ionașcu, *Documente privind proprietățile m-rii Colțea*, Buc., 1941, p. 172 (21 mai 1767); Arh. St. Buc., M-rea Zlătari, XVII bis, nr. 5, 16, 18.

³ Vezi o reconstituire a centrului comercial și meșteșugăresc bucureștean din sec.XVIII la Muzeul de istorie a orașului București, alcătuită de G. D. Florescu. În 1798 țîrgul din Lăuntru formează o singură subunitate administrativă în cadrul orașului și anume este una din cele cinci plăși cunoscută sub numele de plaza țîrgului. La această dată plaza țîrgului cuprinde următoarele maha'ale: sf. Nicolae Șelari, sf. Gheorghe Nu, sf. Gheorghe Vechi, Stelea, Hanul sf. Gheorghe Nou, Hanul Colței, Hanul Șerban Vodă, Hanul Stavropoleos, Hanul Grecilor, Hanul sf. Ioan, sf. Spiridon Vechi, Hanul Zlătari, Mahalaua Zlătari, Bălăceanul, Hanul Constantin Vodă, Scaune, Scaunele pescarilor, sf. Ioan Nou, Colțea, Răzvan, Biserică Doamnei, Popa Hera Sibilele, Schinderul, Hanul Filipescu, Hanul lui Zamfir, Acad. R.P.R., *Mss*, 52, f. 89.

Cit privește piața orașului de dincolo de vechiul hotar (vezi planșa) al tîrgului de Jos, ea rămînea mai departe sub numele de tîrgul din Afără, aşa cum fusese cunoscut și în sec. XVII. Limita sa teritorială occupa o suprafață mai mare către exterior — către nord-est — iar limita de sud atingea vechiul hotar al tîrgului din Lăuntru. Tîrgul din Afără era străbătut de ulița tîrgului din Afără devenită ulterior podul Tîrgului din Afără care era de fapt o prelungire către nord-est a uliței Mari începînd de la Poarta de jos a Curții Vechi.

Față de vremurile anterioare în sec. XVIII se produc de asemenea transformări în procesul de dezvoltare a meșteșugurilor. Prin specializarea produsă în interiorul diferitelor ramuri de producție apar noi meșteșuguri care lucrează independent. Astfel, în domeniul metalurgiei fntilnim clopotari¹ și cazangii². În domeniul construcțiilor sunt : sindrilari³, teslari⁴, strungari în lemn⁵, știucatori⁶, și nisipari⁷. Prelucrarea pieilor dă la iveală un nou meșteșug anume al conduragiilor⁸. În domeniul țesătoriei apar specializări ca : ișlicari⁹, găitanari¹⁰, șalvaragii¹¹, pieptânari¹², ibrișingii¹³, calpaccii¹⁴, trăistarii¹⁵, și boiangii¹⁶. În domeniul meșteșugurilor alimentare noile meșteșuguri sunt : simigii¹⁷, plăcintarii¹⁸, pacegii¹⁹, cofetarii²⁰, jimbălarii²¹, păsmăgării²², pescarii²³, făinarii²⁴. Meșteșugurile de artă se îmbogățesc cu următoarele specialități noi : argintarii²⁵, ceasornicarii²⁶, tîmplarii²⁷, iconarii²⁸. Alte meșteșuguri noi diverse erau : coșarii²⁹, cișmigii³⁰, sticlarii³¹.

¹ Miron Costin, 1915, p. 76—78 (1743).

² Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII-35 (14 dec. 1782).

³ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. VI, p. 70 (1793).

⁴ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CXCII—1 (26 aprilie 1746).

⁵ Ibidem, CCLVIII—4 (26 oct. 1771).

⁶ Bul. Com. Mon. Ist., 1924, p. 147—168 (1724).

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 625.

⁸ Miron Costin, 1915, p. 76—78 (1743).

⁹ Arh. St. Buc., Mitrop. CCV—8 (12 dec. 1745).

¹⁰ Ibidem, M-rea Radu Vodă, XLIX—78 (1 aprilie 1797).

¹¹ Ibidem, Mitrop. Tării Rom., CXCVI—1 (27 febr. 1756).

¹² Miron Costin, 1915, p. 76—78 (1743).

¹³ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă XLIX—2 (7 oct. 1778).

¹⁴ Ibidem, XLIV—83 (20 nov. 1801).

¹⁵ Ibidem, XLIV—61 (16 mai 1797).

¹⁶ Ibidem, Mitrop. Tării Rom., CCVIII—10 (15 dec., 1748).

¹⁷ Ibidem, M rea Radu Vodă, XXX—1 (18 iulie 1776).

¹⁸ Miron Costin, 1915, p. 76—78 (1743).

¹⁹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CCVI—27 (26 oct. 1766).

²⁰ Ibidem, CCXXII—11 (17 sept. 1762).

²¹ Ibidem, Episc. Rîmnic, IX—15 (10 aug. 1781).

²² Ibidem, *Mss* 449, f. 529 (9 martie 1719).

²³ Miron Costin, 1915, p. 76—78 (1743).

²⁴ Arh. St. Buc., M- ea Radu Vodă, LXVI—1 (31 martie 1799).

²⁵ Ibidem, M-rea Cernica, VI—3 (1 dec. 1776).

²⁶ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 114 (18 mai 1726).

²⁷ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom. CCV—28 (11 apr. 1754).

²⁸ Inscriptii din orașul București Ed. Acad. R.P.R. (mss)

²⁹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CCXXII—14 (23 febr. 1761).

³⁰ Ibidem, Stavropoleos, XIII—18 (26 oct. 1800).

³¹ Ibidem, Mitrop. Tării, Rom., CXCII—3 (18 august 1749).

Concentrarea acestor noi meșteșuguri pe ultițe și mahalale pentru a putea lupta cu succes împotriva concurenței a dat naștere unor noi ultițe și mahalale în tîrgul din Lăuntru, ca de ex.: ultița Boiangiilor¹, căreia i se fñai spunea la început „în Boiangii”²; ultița „în Abagii”³; ultița „în Mărgelari”⁴, ultița „în Salvaragii”⁵, ultița Scaune⁶ deosebită de ultița Scaunelor cele vechi⁷, mahalaua Scaune⁸, Mahalaua Cărămidarrii de Sus⁹, mahalaua Lăcătușilor¹⁰, ultița Căldărarilor¹¹.

Grupuri compacte de meșteșugari se aflau în București în această vreme și pe teritoriul altor mahalale care purta de obicei numele unor biserici și mănăstiri proprietare ale locurilor date cu embatice negustorilor și meșteșugarilor. De exemplu mahalaua Colțea era locuită de un mare număr de cojocari¹², mahalaua Radu Vodă vecină cu mahalaua Tabacilor era împestrițată cu așezările tăbăcarilor¹³ care de altfel se întindeau și pe podul Șerban Vodă. Mahalaua Sf. Gheorghe din Tîrgul Cucului era locuită de boiangii, abagii, și mărgelari¹⁴, iar mahalalele Popa Rusu, Popa Chițu și Batiștei, vecine cu mahalaua Scaune, aveau multe prăvălii și ateliere de cojocari și săpunari¹⁵.

Elementul cel mai de seamă în dezvoltarea meșteșugurilor bucureștene în sec. XVIII îl constituie transformarea frâțiilor de meșteșugari în bresle, proces început încă din a doua jumătate a sec. XVII. Apariția breslelor în sec. XVII fusese determinată de necesitatea constituuirii asociației profesionale de tipul frâțiilor cu ajutorul căroror meșteșugarii puteau să lupte mai bine împotriva exploatařii feudale și a concurenței¹⁶. La început, reglementarea producției meșteșugărești lipsea cu desăvîrșire iar diviziunea tehnică a muncii în lăuntrul meșteșugului era mai puțin dezvoltată¹⁷; de aceea și ierarhia administrativă și profesională era redusă. Meșteșugarii nu simțeau încă nevoie să aibă un statut scris și intrarea în frâtie se facea fără nici o restricție. Această etapă în organizarea meșteșugurilor în general și deci și a celor bucureștene reprezintă un stadiu inferior caracterizat prin existența dreptului cutumiar, iar durata ei s-a întins aproape un secol.

Pe la jumătatea sec. XVIII pe măsură ce meșteșugarii au trecut în număr cît mai mare la producția pentru piață, s-a dezvoltat schimbul

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CCVIII–3 (15 apr. 1712).

² Ibidem, M-rea Radu Vodă XXXIV–37 (1707). Acad. R.P.R. CXXIII–136.

³ Ibidem, Mitrop. Tării Rom. CXXVII–3,4 (6 iunie 1710).

⁴ Ibidem, CXXVII–2 (31 mai 1710).

⁵ Ibidem, CCVI–39.

⁶ Arh. St. Buc., M-rea Căldărușani, XXI–2 (15 martie 1754).

⁷ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom. CCXXII–26 (26 oct. 1775). Scaunele cele vechi din sec. XVIII nu sunt aceleași din sec. XVII, zise din Țigănie devenite apoi mahalaua Săpunari, ci altele mai către periferia orașului.

⁸ Acad. R.P.R., LXVIII–22 (1 dec. 1738).

⁹ Gh. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, Buc., 1903, p. 511.

¹⁰ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXXIV–37 (1709).

¹¹ Ibidem, XXXIV–48 (16 martie 1743).

¹² I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 41.

¹³ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XLIV–26–72., Ms. 266 f. 43.

¹⁴ Arh. St. Buc., M-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV–1; Mitrop. Tării Rom. CCII–2.

¹⁵ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 106–107, Acad. R.P.R., LXXV–37.

¹⁶ Marx-Engels, *Opere*, vol. III, Ed. politică, 1958, p. 25.

¹⁷ P. I. Liașenco, *Istoria economiei naționale*, Buc., 1955, vol. I. p. 2.

pe piață internă, a crescut concurența între meșteșugari și negustori, concurență căreia meșteșugarii îi puteau face cu greu față. În asemenea condiții frățiile de meșteșugari au solicitat din partea domniei exclusivitatea monopolului de producție în baza unui hrisov care urma să reglementeze modul de procurare a materiei prime, dimensiunile, cantitatea și calitatea mărfurilor, locul de desfacere a acestora, îndatoririle breslașilor, raporturile lor cu clienții, cu boierii și tîrgovetii etc. Cea mai veche mențiune documentară referitoare la întocmirea hrisovului de breaslă bucureșteană prin care se acorda totodată și autonomia în conducerea meșteșugarilor este din prima domnie a lui Scarlat Ghica (1758–1761). E vorba de hrisovul croitorilor din 1760 menționat într-un act mai tîrziu. În 1764 obțin hrisov de breaslă boiangiii bucureșteni¹, în 1766 meșteri tabaci², în 1767 papugii, cavafii și cizmarii³, în 1768 bărbierii⁴, în 1775 cojocarii⁵ ca și salvaragii⁶, pînzarii și abagii⁷, în 1780 zăbunarii⁸ și blânarii⁹, în 1782 ișlicarii¹⁰ etc. Ultimii meșteșugari bucureșteni care s-au constituit în breaslă și au obținut în sec. XVIII hrisov, au fost iaurgii¹¹.

Despre breslele bucureștene în sec. XVIII există pînă în prezent date sumare în vechile monografii referitoare la orașul București¹², precum și în unele lucrări referitoare la bresle¹³. În aceste lucrări se dau mai mult informații generale și se insistă asupra categoriilor de bresle, conducerii lor și funcției religioase pe care au îndeplinit-o. Lipsește însă o preocupare asupra studierii funcțiilor economice, sociale și politice ale breslelor în perioada de care ne ocupăm.

Din analiza celor 75 de hrisoave aparținînd celor 51 de bresle bucureștene identificate ca existente în sec. XVIII¹⁴, am ajuns la concluzia că organizarea lor internă, semnele exterioare, nomenclatura, existența unei autonomii administrative și profesionale erau foarte asemănătoare cu cele din țările vecine și chiar din cele mai îndepărtate, cum ar fi de exemplu: breslele din Moldova¹⁵, Transilvania¹⁶, Bulgaria¹⁷, Polonia, Rusia¹⁸ și cu

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 281.

² *Ibidem*, vol. VII, p. 112; Arh. St. Buc., *Mss* 33 f. 3.

³ Arh. St. Buc., *Mss*, 2, f. 23 v–24 v.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451–452.

⁵ S. Prager, *Blânăria în trecutul Țărilor Românești*, Buc., 1906, p. 47.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 288–290.

⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 195–196.

⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 437–438.

⁹ S. Prager, *op. cit.*, p. 74–76; Arh. St. Buc., *Mss*, 3, p. 290–294.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442.

¹¹ *Ibidem*, vol. VIII, p. 103.

¹² D. Papazoglu, *Istoria fondării Orașului București*, Buc., 1892; Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899; N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1939.

¹³ C. Ed. Wachmann, *Despre corporațiuni (Bresle)*, Buc., 1902; C. C. Giurescu, *Din istoricul breslelor bucureștene*, în *Din trecut*, Buc., 1942, p. 215–225.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 93, f. 275; S. Prager, *op. cit.*, p. 124–125.

¹⁵ E. Pavelescu, *Economia breslelor, din Moldova*, Buc., 1939.

¹⁶ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. XVI*, Buc., 1954, p. 258–337.

¹⁷ *Istoria Bulgariei*, Moscova, 1954, vol. I, p. 226–227; D. Ilieiev, *Documentele iznafurilor și organizarea lor în perioada turcească*, Spisanie na bălgarscoho iconomicesco drujestvo, 1907, vol. VII, p. 455–458.

¹⁸ B. A. Rîbac v, *Meșteșugurile în Rusia Veche*, Moscova, 1948, cap. X, M. M. Tihomirov, *Orașele vechi rusești*, Moscova, 1956, p. 110–114.

acelea din apusul Europei¹ bineînțeles păstrând unele particularități specifice locale.

Problemele pe care le ridică hrisoavele breslelor bucureștene se referă în primul rînd la membrii breslei, al căror număr varia de la breslă la breslă. Aceștia recunoșteau între ei existența unei ierarhii profesionale în funcție de locul pe care-l ocupau în procesul de producție. În această ierarhie profesională existau trei trepte: ucenicia, călfia și meșteria, iar persoanele erau: ucenicii, calfele, și meșterii.

Ucenicii munceau în atelierul meșteșugăresc pentru folosul meșterului și în scopul învățării meșteșugului². În hrisovul croitorilor bucureșteni din 1781 se arată că ucenicii urmau: „să aibă și sluij spre buna învățare a meșteșugului”³. Ei erau recruteți de obicei din membrii familiilor orașenilor, fii de meșteri⁴, de negustori, de slujbași sau chiar din rîndul orfanilor. Hrisovul orfanotrofiei din București din 1798 relatează că unii copii sunt împărțiti la „meșteri de ispravă” pentru meșteșuguri⁵. Interesul negustorilor și meșteșugarilor de a-și da copiii să învețe meșteșugul ca ucenic era acela de a-i lăsa apoi la conducerea prăvăliei și atelierului. Ucenicii erau primiți de tineri, cam la vîrstă de 10—12 ani. În 1779 aflăm că fiul lui Radu, copil de casă, era ucenic la un meșter zugrav și împlinise la sfîrșitul sorocului uceniciei vîrstă de 14 ani⁶.

Angajarea ucenicului de către meșter se făcea în baza unui contract numit zapis încheiat între acesta și părinții copilului; cînd ucenicul era orfan, actul se încheia cu epitetul orfanotrofiei. Într-un asemenea act în sec. XVIII se arată că ucenicul era angajat „după zapisul și tocmeala ce vor face meșterii”. În zapisul susamintit se menționau drepturile și datoriile reciproce ale ucenicului și meșterului. Timpul cît muncea la meșter însemna pentru ucenic primirea de cunoștințe profesionale, educație și completa întreținere (hrană, locuință, îmbrăcăminte) din partea meșterului⁷. El nu primea de loc salariu. În 1789 Mihai sin Craia bogasier arată că a fost la meșter să învețe cojocăria și a slujit acolo „fără de plată pînă a ajuns la vîrstă”⁸. O excepție întîlnim în 1795 cînd ucenicii de dulgher primesc cîte 45 bani pe zi⁹. Principala obligație a ucenicului era să muncească pînă la soroc — un timp hotărît dinainte — la același meșter¹⁰. De asemenea ucenicul sau părinții acestuia trebuiau să plătească meșterului o sumă de bani drept despăgubire numai cînd acesta ar fi plecat de la meșter înainte de împlinirea termenului. În 1779 părintele unui ucenic este

¹ H. See, *Histoire économique de la France*, Paris, 1931, vol. I, P. Boissonade, *Le travail dans l'Europe chrétien au Moyen âge*, Paris, 1921 p. 253—279; 372—392.

² Fr. Engels, *Anti-Duhring*, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 289.

³ Arh. St. Buc., *Mss 2* f. 103.

⁴ Ca și în Rusia în aceeași perioadă vezi *Istoria Moscovei*, vol. I, Moscova, 1952, p. 392—393.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss 40* f. 39.

⁶ N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, p. 36—37.

⁷ H. See, *op. cit.* p. 41.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss 18*, p. 1.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 697.

¹⁰ Arh. St. Buc., *Mss 20*, f. 445.

obligat să plătească 30 de taleri pe an pentru că fiul său nu stătuse la meșter decât un an și jumătate, după care fugise întorcindu-se la părinții¹.

La unele bresle pentru ucenici se plătea o taxă în momentul angajării. Astfel în 1803 constatăm că meșterii boiangii plăteau pentru fiecare ucenic angajat cîte un taler la cutia breslei „așînderea ucenicului cînd se va tocni la meșter... să dea stăpînul ucenicului taler unul”². În cazul cînd ucenicul se dovedise că din cauza meșterului nu învățase meșteșug în limitele sorocului stabilit, patronul său era obligat să plătească o amendă de 10 taleri la cutia breslei³.

La sfîrșitul sorocului meșterul împreună cu conducerea breslei verificau cunoștințele profesionale ale ucenicilor și în caz că le găseau desăvîrsite, hotărău ca ucenicii să beneficieze de dreptul de simbrie sau leafă. În această nouă situație ei urmau să mai lucreze în atelierul aceluiași meșter încă un an de zile ca „simbriași” adică ucenici cu leafă. Ucenicul nu putea să fie considerat în această nouă situație drept calfă deoarece nu avea libertatea de a încheia un contract individual de muncă⁴, dar nici ca un simplu ucenic, pentru că acum el nu mai învăța meșteșugul. Această condiție, și anume ca ucenicul să mai lucreze în atelierul meșterului încă un an, era una din caracteristicile sistemului de exploatare în cadrul breslelor. Spre deosebire de Moldova⁵, în Țara Românească și București categoria de ucenici cu simbrie are o mai largă răspîndire. De exemplu este menționată în hrisoavele breslelor ișlicarilor⁶, ale astaragiilor⁷, ale croitorilor, ale blănărilor subțiri și cojocarilor groși și ale cojocarilor subțiri bucureșteni⁸.

După expirarea și a acestui soroc, cînd ucenicul lucra cu simbrie, acesta era promovat în categoria calfelor. Plecarea ucenicilor de la meșteri se făcea în cadrul unor petreceri la care participau toți membrii breslei în frunte cu starostele și epitropii. La București ele se făceau deobicei în afara orașului, la cișmelele din Tîrgul din Afără. În 1801. vel agă Caragea și vel vornicul Constantin Știrbei fac cunoscut domniei că breasla lemnarilor, zidarilor, cărămidarilor și nisiparilor are obicei „ca în vremea cînd ies calfele dintre ucenici învățăți și исусиți desăvîrșiți la meșteșugul lor, să se adune la un loc, fac un şule ce-l și numesc triferiție cu cheltuiala cutiilor”⁹.

Calfele erau lucrători calificați și salariați ai meșterilor; lucrînd în atelier, ele urmăreau ca prin desăvîrsirea meșteșugului să ajungă meșteri. Recrutarea lor se făcea din rîndul ucenicilor care slujiseră un an de zile cu simbrie, fie din București, fie din altă parte.

Angajarea calfelor la meșteri se făcea cu știrea tuturor breslașilor pe baza unui zapis de tocmeală în care erau menționate : lucru pe care trebuia să-l facă, timpul cît trebuia să stea și leafa pe care trebuia s-o primească.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 94–95.

² *Ibidem*, vol. XI, p. 282.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 2, p. 103.

⁴ E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 185.

⁵ *Ibidem*, p. 185–186.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442–444; vol. III, p. 53–56.

⁷ Arh. St. Buc., *Mss* 11, p. 63 v.

⁸ S. Prager, *op. cit.*, p. 86–92.

⁹ Arh. St. Buc., *Mss* 43, f. 404.

Plata lucrului făcut de către calfă se făcea la soroc după zapis. Sorocul prevăzut în zapisul de tocmeală era de obicei de un an de zile. După încheierea tocmealii atât calfa cît și meșterul plăteau cîte o taxă : meșterul la cutie, iar calfa ceaușului breslei¹. O altă categorie de calfe primeau leafă cu ziua. Ne referim la calfele de dulgher și de zidar, care tocmeau lucrul împreună cu meșterii lor. Calfele de dulgher primeau cîte un taler și jumătate pe zi iar cele de zidar mai puțin, adică un taler și 30 de bani pe zi².

Calfele aveau datorii materiale față de breaslă și anume erau obligate să contribuie cu o taxă săptăminală la cutia breslei. De exemplu calfele de bărbieri plăteau în 1783 cîte 2 bani pe săptămînă ca și în 1786, 1791, 1793, 1796³, calfele de zăbunari cîte o para⁴, cele de ișlicari cîte 3 bani atât în 1784 cît și în 1794, cele de șalvaragii cîte o para în 1792⁵. Această taxă era de obicei mai mică decit aceea pe care o plăteau meșterii la cutie. Numai la bresla zăbunarilor taxa săptăminală plătită de calfă era egală în valoare cu aceea plătită de meșter⁶.

În atelierul meșterului calfa era obligată să lucreze de dimineață pînă seara o cantitate de marfă cît mai mare și de bună calitate ; cît privește întreținerea sa (hrana și locuința), era la bunul plac al meșterului. Meșterii exploatau în mod nemilos calfele ca și pe ucenici și căutau întotdeauna să profite de pe urma muncii și priceperii lor.

Prin pregătirea pe care o aveau, calfele prezintau uneori încredere în fața meșterilor și a conducerii breslei și de aceea li se încredințau chiar posturi de răspundere. De exemplu în 1803 calfele de boiangii erau puse să conducă prăvălia unui meșter pe timpul cît acesta — din moive de boală — nu era în stare să-și administreze singur afacerile comerciale. Aceasta însă se făcea întotdeauna cu stirea conducerii breslei, „Iar cînd vre-unul din cei ce nu-i dă mîna să ție calfa se va îmbolnăvi ca să nu-i șadă prăvălia închisă, să se ia o calfă de la cel ce va avea mai multe să se dea la cel bolnav”⁷.

Numărul calfelor din fiecare breaslă era diferit. Desigur că unii meșteri puteau să angajeze mai multe calfe, alții mai puține, în funcție de posibilitățile materiale. În 1795 breasla lemnarilor, zidarilor, cărămidarilor și nisiparilor avea 16 calfe la căror obligație, printre altele, era să participe și la stingerea incendiilor din orașul București⁸.

În urma unui examen, calfa primea aprobare de a deschide atelier și prăvălie pe cont propriu. În hrisovul ișlicarilor bucureșteni în 1787 se spune : „Cei care vor să iasă de la stăpin ca să-și deschidă prăvălie, să nu aibă voie de sineși fără de voia stăpinului și fără de voie de la epitropi și de la rufet ca să-l cerceteze mai întîi de este vrednic a avea prăvălie și a se numi meșter și de a ști meșteșugul desăvîrșit”⁹.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 197.

² *Ibidem*, vol. VI, p. 697.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 29; *Mss* 20, f. 170—171; *Mss* 26, f. 6; *Mss* 34, f. 9 v.

⁴ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 52, *Mss* 34, f. 104.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 15, f. 37.

⁶ *Ibidem*, *Mss* 20, f. 445.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282—283.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 700.

⁹ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 37.

Intrarea calfelor în rîndul meșterilor era consemnată în catastiful breslei de către staroste. De exemplu în 1802 în catastiful cavaflor bucureșteni se fac următoarele însemnări de către starostele Manu cavafl : „1802 august în 9 zile au ieșit Nicola meșter cu știrea starostei și cu ai epitropilor dîndu-și havaietul după obicei . . . 1803 iulie 28, se știe că au ieșit meșteri Dimcca și au mulțumit cutia cu taleri 4 cu știrea epitropilor . . . 22 septembrie 1802 Mihai au ieșit meșter calfa lui meșter Pîrvan cu știrea starostei”¹. Asemenea însemnări sunt numeroase ; din analiza lor rezultă că de fiecare dată erau primiți ca meșteri în breaslă și câte unul dar și câte doi — trei pînă la cinci de o dată.

Meșterii sau stăpînii de ateliere și prăvălii se numește în documente jupîni, confundîndu-se desori cu negustorii care se ocupau exclusiv cu desfacerea mărfurilor². De asemenea, meșterii mai pot fi întîlniți în documente sub numele meșteșugului pe care-l practicau alăturat numelui lor de botez, de exemplu Sterie lumiñăraru, Constantin cojocarul, Mutul zugravul etc.

Din punct de vedere profesional, meșterii îi învățau pe ucenici meșteșugul și aveau dreptul să țină în prăvălie și atelier, ucenici și calfe. Din punct de vedere administrativ, meșterii aveau dreptul să facă parte efectiv din breaslă să aleagă și să fie aleși pentru unul din posturile de răspundere ale breslei. Așa dar meșterul beneficia propriu-zis de titlul de breslaș.

La început intrarea în breaslă s-a făcut cu ușurință ; ulterior însă au apărut o seamă de piedici din ce în ce mai mari. Viitorii meșteri trebuiau să cunoască în mod desăvîrșit meșteșugul, să respecte prevederile hrisovului breslei, să plătească taxele la cutia breslei. O categorie de meșteri breslași provineau din rîndul calfelor localnice.

O altă categorie de meșteri provineau din rîndul meșterilor străini. În hrisovul șelarilor bucureșteni din 1787 se menționează următoarele : „Cîți străini șelari vor veni din străinătate în București să lucreze meșteșugul acesta al șelăriciei să aibă datoria a da în știre întîii starostiei și epitropilor ca să cerceteze de este cu știința meșteșugului pe deplin și aşa cu știre să aibă voia a deschide prăvălie”³. Aceeași condiție există și în hrisovul ișlicarilor bucureșteni din același an⁴.

Meșterii erau trecuți în catastiful breslei ca și în catastiful breslelor aflate la Cămara domnească după care primea pecetluri domnești, adică autorizația de a beneficia de privilegiile breslei respective⁵.

Promovarea meșterilor în breaslă era condiționată de plata unei taxe numită taxa pentru deschiderea prăvăliei. Ea se plătea : 1) la cutia breslei, sau 2) la cutia breslei și starostelui sau formă de havaet. În 1793 ză bunarii bucureșteni plăteau cinci taleri⁶ ca și șelarii în 1787⁷ ; salvaragii în 1792

¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV b. Materialul indicat de tov. P. Cernovodeanu.

² Arh. Olteniei, 1938, p. 93—94.

³ Arh. St. Buc., MSS 17, f. 239.

⁴ Ibidem, MSS. 15, f. 37.

⁵ V. A. Urechia, op. cit., vol. V, p. 271.

⁶ Arh. St. Buc., MSS 26, f. 52; MSS 34, f. 104.

⁷ Ibidem, MSS 17, f. 239.

cîte 10 taleri¹, ca și zugravii de icoane și chipuri², ca și ișlicarii³, cojocarii subțiri⁴, ișlicarii și cojocarii başcali⁵, și blănarii și cojocarii groși⁶: boiangiii plăteau în 1803 cîte 10 lei⁷. Două exceptii constatăm în fixarea taxei de deschidere a prăvăliei. Una în 1775—1781 cînd pînzarii și abagii plătesc o taxă cu mult mai mare decît ceilalți meșteșugari breslași și anume 50 de lei⁸ și a doua cînd cavafii bucureșteni plătesc în 1802 numai 4 taleri la cutie, o taxă destul de mică⁹.

Unele bresle plăteau și taxa la cutia breslei dar și o taxă ca havaiet al starostelui. De exemplu în 1784 astaragii bucureșteni plăteau cinci taleri la cutie și doi taleri havaietul starostelui¹⁰. Croitorii în 1795 plătcau cinci taleri și jumătate la cutie și doi taleri și jumătate și 30 de bani havaietul starostelui¹¹.

Feciorii de meșteri beneficiau de un privilegiu în privința plătii taxei pentru deschiderea prăvăliei. Ei erau scutiți de aceasta cu condiția ca prăvălia cea nouă să fie deschisă pe locul vechii prăvăliei care aparținea tatălui. Scutiți de plata taxei de prăvălie mai erau și meșterii care nu posedau un atelier propriu datorită specificului muncii lor. De exemplu bucătarii, lemnarii, zidarii, nisiparii, cărămidarii, dulgherii care se deplasau în diferite locuri pentru a-și exercita meșteșugul.

Numărul meșterilor breslași era de obicei mic. Ei se succedau din tată în fiu sau prin rude foarte apropiate. Datele cunoscute pînă în prezent referitoare la numărul meșterilor patroni sunt următoarele: în 1785 erau în București 7 patroni zăbunari¹², în 1786 14 lumînărari meșteri¹³, în 1791 59 croitori meșteri¹⁴ în timp ce în 1775 fuseseră numai 30¹⁵. În 1786 erau 20 de meșteri brăgari ca și în 1791¹⁶; după cinci ani rămăsese numai un singur meșter din cauza lipsei de materie primă consumată în timpul războiului¹⁷. În 1784 erau 60 de meșteri astaragii din care 6 de origină armeană¹⁸, în 1776 erau 33 de măcelari¹⁹, 7 abagi și 4 pînzari²⁰.

Meșterii trebuiau să respecte normele tehnice de producere a mărfii respective. De exemplu: lumînărarii de seu nu aveau voie să amestece seul

¹ Arh. St. Buc. *Mss* 20, p. 445.

² Ibidem, *Mss* 17, f. 128 v.

³ Ibidem, *Mss* 15, f. 37.

⁴ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 270—274.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 15 f. 24.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, XI, p. 281—284.

⁸ Ibidem, vol. II, p. 195.

⁹ Acad. R.P.R., MLXXXIV—b.

¹⁰ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

¹¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 282—284.

¹² Ibidem, vol. I, p. 437—438; S. Prager, *op. cit.*, p. 144—145.

¹³ Ibidem, *op. cit.*, vol. I, p. 458.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss*, 2, p. 103.

¹⁵ Ibidem, *Mss* 26, p. 7.

¹⁶ Ibidem, *Mss* 17, p. 96; *Mss* 20, p. 198—199.

¹⁷ Ibidem, *Mss* 31, p. 43, scara 3.

¹⁸ Ibidem, *Mss* 11, f. 63.

¹⁹ Ibidem, *Mss* 3, p. 193—194.

²⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, 11, p. 195—196.

cu altceva ci să-l folosească „curat și strecurat”¹. Orice greșeală de natură profesională care putea să ducă și la stricarea materialului clientului se pedepsea cu plata unei taxe la cutia breslei dar și cu despăgubirea clientului. Această măsură este prevăzută în hrisovul boiangilor bucureșteni din 1803 „cînd vreunul din boiangii va strica lucrul cuivași sau va însela pe cinevași arâtind stăpinul lucrului pe acel boiangiu la proestos dator să vie proestosul și cu cei mai întâi a aduce pe acel boiangiu și prin ceretarea să facă negresit îndestulare de plată aceluia stăpin”². În ceea ce-i privește pe meșterii bucătari, despăgubirile pentru stricarea bucatelor clientilor erau plătite de către vătaful breslei”³.

Meșterii beneficiau de anumite privilegii printre care era dreptul de protimisis în cumpărarea de materii prime. De exemplu: cojocarii aveau dreptul să cumpere piele de hîrsă de la scaunele de măcelărie și de la mocan înaintea altor negustori⁴. Meșterii boiangii puteau să cumpere vopsele necesare de la negustori înaintea altora. Iată ce spune un document: „cînd va veni marfă de vopsele pentru meșteșugul lor (al boiangilor — C. S.) să nu fie volnic nimeni din isnaful lor a merge singur să o cuprindă și cu totii dimpreună mergînd să ia fiecare după puterea sa”⁵. Meșterii lumânărari își procurau seul de la măcelarii înaintea meșterilor săpunari⁶. „Seul de la măcelarii pămînteni ce taie vite aici în orașul Bucureștilor să aibă a lúa ei lumânărarii totdeauna cu riza pazaru”.

Meșterii beneficiau de asemenea de scutirea de vama tîrgului pentru marfa făcută pe care trebuiau s-o vîndă. De exemplu tăbăcarii bucureșteni erau scuțiți de vama tîrgului pentru pieile „ce le vînd lucrative”. Ei dețineau acest privilegiu din 1766 și l-au menținut an de an și în 1802⁷

Conducerea breslei. Starostele era conducătorul efectiv al breslei. El reprezenta breasla în relațiile cu puterea centrală, cu orașenii și cu toate persoanele străine de breaslă. Ocuparea acestui post de răspundere se făcea prin alegerea de către toți breslașii. În hrisovul breslei zăbunarilor bucureșteni din 1797 se arată că starostele Matei se afla în fruntea breslei „după alegera a tot rufetul lor”⁸. De asemenea cartea de starosti a cavafăbei din București din 1785 se începe astfel: „. . . care după alegerea a toată breasla papugiilor de aici din orașul domniei mele București l-am făcut staroste de papugii”⁹.

Provenit din rîndul breslașilor înstăriți, starostele trebuia să fie cel mai bătrîn, cel mai pricoput și acela care se bucura de toate stima și ascultarea obștei breslașilor. În documente întîlnim în afară de denumirea de staroste termenul de protomeșter și de proestos. În hrisovul bărbierilor bucureș-

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 458—459.

² *Ibidem*, vol. XI, p. 283.

³ *Ibidem*, vol. V, p. 287.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 15, f. 24.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 283.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 26, f. 214.

⁷ *Ibidem*, *Mss* 33, f. 73, *Mss* 45, f. 375, V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 453.

⁸ *Ibidem*, *Mss* 34, f. 104 v—105.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 445.

teni din 1786 starostele este denumit protoimester¹ iar în al cojocarilor și slănicilor bașcali proestos².

Sub influența organizării meșteșugurilor din sudul Dunării și ales din Imperiul otoman breslele bucureștene au primit în sec. XVIII și numele de iznafuri și rufeturi³. Cît privește starostele, el poartă de cele mai multe ori o denumire cu rezonanță orientală. De exemplu starostele de croitori se numește terzibașa⁴, cel de cojocari chiircibașa sau kürkücia-bașa⁵, cel de argintar cuiungibașa⁶, cel de zidari, lemnari, tîmplari, nisipari, strungari, cărămidari, maimarbașa sau mimarbașa⁷, cel de cavafi, cavafbașa, cel de giuyaergii, giuvaergibașa, cel de ișlicari, calpaccibașa, cel de zugravi, cacașubașa⁸, cel de bucătari, accibașa⁹.

La breslele lipsite de hrisov, care nu aveau autonomie¹⁰ deplină, conducătorul acestora era numit de către domnitor și purta numele de vătaf. Această situație o întîlnim în sec. XVIII la breslele: măcelarilor, brutarilor, iaurgiilor, brăgarilor, lumînărarilor, bucătarilor, lemnarilor, zidarilor, strungarilor, cărămidarilor, nisiparilor, tîmplarilor, căldărarilor etc. Vătaful putea fi schimbat de domnie oricind se iaveau reclamații intemeiate împotriva sa¹¹.

La sfîrșitul sec. al XVIII-lea vătaful mai poartă numele de epistat. Această denumire îl arată ca slujbaș al domniei. Astfel, în 1794 vătaful de lumînărari de seu din București poartă titlul de epistat¹². Vătaful primește chiar leafă și caftan de la Curte, odată pe an. În 1802 Ioniță maimarbașa primea de la Casa răsurilor leafa de 50 de taleri pe lună și un caftan din partea domniei¹³.

Starostele era ales de obicei pe timp de un an și trebuia să dea socoteală în fața epitropilor breslei de activitatea sa. În hrisovul șelarilor bucureșteni din 1787 se menționează referitor la aceasta „În toți anii să aibă starostele a-și da seama înaintea acelor epitropi”¹⁴. Hrisovul bărbierilor din 1803 dă informații mai ample: „în toți anii să aibă starostea a-și da socoteala înaintea celor 6 epitropi, care cheltuieli se arată prin foaie, anume la ce, unde și cît s-au dat, ca să fie cunoscută și celorlalți de obște, spre a-i se vedea slujba de ieste cu credință sau nu”¹⁵. De rezultatul cercetării activității starostelui depindea realegerea acestuia și în anul următor.

¹ Arh. St. Buc., MSS 25, f. 29.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 53.

³ Istoria Bulgariei, Moscova, 1954, vol. I, p. 226.

⁴ Arh. St. Buc., MSS 2, f. 22 v.

⁵ S. Prager, *op. cit.*, p. 47.

⁶ Arh. St. Buc., MSS 2, f. 22, MSS 20, f. 37–37 v.

⁷ Ib.d m, MSS 20, f. 114 v–115.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 600–601.

⁹ Arh. St. Buc., MSS 20, p. 166 v–167.

¹⁰ La aceste bresle domnia fixa cantitatea de marfă, prețurile de vinzare, se îngrijea de aprovisionarea lor cu materie primă: ele nu aveau la conducere decât vătaf.

¹¹ Ibidem, MSS 2, f. 52.

¹² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 278–281.

¹³ Ibidem, vol. XI, p. 270.

¹⁴ Arh. St. Buc., MSS 17, f. 239.

¹⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 277.

Nu s-au păstrat pînă în prezent catastife prea numeroase ale breslelor din care să reiasă numele staroșilor. Totuși în unele documente din sec. XVIII putem afla cine și cînd a fost staroste la breslele cunoscute. De exemplu: în 1764 starostele de bărbieri Marin locuia în mahalaua Bălăceanului¹; în 1766, era un altul care se numea Nicola², în 1791 era Mușat³, iar în 1796, Dragnea⁴. Breasla cojocarilor avea la 1796 ca staroste pe Ioan sin Marcu⁵, aceea a șalvaragiilor pe Ienache sin Ilie⁶. La conducerea breslei giuvaergiilor era în 1793 Eliazar⁷. Pentru ză bunari cunoaștem mai multe nume de staroști, de exemplu: Ioan sin Procopie (1785)⁸, Matei (1800)⁹ apoi Anton¹⁰, Stoian în 1801¹¹. Argintarii bucureșteni aveau la 1775 ca staroste pe Enache¹², în 1788 și 1791 Gheorghe sin Ghica¹³. Staroștii croitorilor erau: în iunie 1767, Mihai¹⁴, iar în decembrie același an, Șerban¹⁵, în 1803 Naum¹⁶. Astaragii îl aveau în 1784 pe Gheorghe¹⁷; zugravii de icoane și chipuri în 1787 pe Gheorghe Vernier¹⁸, în timp ce zugravii de binale pe Ionită¹⁹; pînzarii și abagii în anii 1775–1781 pe Hagi Dinu sin Radu Chițu²⁰; cizmarii în 1754 pe Stan²¹ în fine cavafii pe cunoscutul staroste Manu Cavafu²².

Iată acum nume de vătafi conducători ai breslelor. La bresla măcelarilor se aflau în 1708 Oprea, Șerban și Pîrvul²³, în 1720 Ianea, Necula, Voico și Neagul²⁴; în 1725 Nicolae²⁵; în 1759 Manciu²⁶. Bresla căldărarilor a avut în anii 1725–1749 ca vătafi pe Șerban²⁷, ceapräzarii în 1754 pe Ștefu²⁸; selarii în același an pe Nan²⁹. Brutarii la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX pe Manea³⁰. La breasla constructorilor lemnari

¹ Arh. St. Buc., M-rea Plumbuita, XV–49.

² Ibidem, XV–52.

³ Arh. St. Buc., MSS 20, f. 279.

⁴ Ibidem, MSS 34, f. 9 v.

⁵ S. Prager, op. cit., p. 120.

⁶ Acad. R.P.R., LXXIII–241.

⁷ Arh. St. Buc., MSS 23, f. 75.

⁸ V. A. Urechia, op. cit., vol. I, p. 437–438.

⁹ Ibidem, vol. III, p. 65.

¹⁰ Ibidem, vol. VIII, p. 102–103.

¹¹ Ibidem, vol. VIII, p. 100.

¹² Arh. St. Buc., MSS 2, f. 22.

¹³ Ibidem, MSS 17, f. 327 v; Arh. St. Buc., MSS 20, f. 37–37 v.

¹⁴ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII–21

¹⁵ Ibidem, LVIII–22.

¹⁶ V. A. Urechia, op. cit., vol. VIII, p. 656.

¹⁷ Ibidem, vol. I, p. 449.

¹⁸ Arh. St. Buc., MSS 17, f. 128 v.

¹⁹ Ibidem, f. 117.

²⁰ V. A. Urechia, op. cit., vol. II, p. 195.

²¹ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, LVIII–13

²² Acad. R.P.R., MLXXXIV b.

²³ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom., CCLV–2.

²⁴ Ibidem, CCXVIII–2.

²⁵ Ibidem, CCXVIII–3, 4, 5.

²⁶ Ibidem, CCLVII–25, Acad. R.P.R., CXXXV–96, 107.

²⁷ Ibidem, CCXIV–1–5, CCLII–7.

²⁸ Arh. St. Buc., M-rea Cotroceni XXIX–12–13.

²⁹ Ibidem, XXIX–13; M-rea Radu Vodă, LVIII–13.

³⁰ N. Iorga, *Studii și documente, Inscriptii*, p. 318–319.

întîlnim în 1754—1755 pe Radu¹, în 1766 pe Șerban², în 1768 pe un grec al cărui nume nu s-a păstrat³, iar în 1796 pe Paraschiva⁴; zidarii în 1754 pe Burcea⁵ și apoi pe Simion⁶, în 1766 pe Vlad⁷, în 1768 pe Mușat⁸, în 1778 pe Nedelco⁹ și apoi pe Neagul¹⁰, în 1780 pe Ion¹¹, în 1784 pe Constantin¹², în 1788 pe Neagul¹³ probabil un altul decât din 1778, în 1796 pe Tudor¹⁴; cărămidarii în 1784 aveau de asemenea vătaf¹⁵.

Alegerea starostelui de către breslași era confirmată de către domnie prin așa-numita carte de staroste. Ni s-au păstrat numeroase asemenea cărti de staroste și de vătafi. De exemplu: din 1784 există cartea de mai-marbașă a lui Toader¹⁶, în același an o carte de vătăsie a lui Panait accibașă¹⁷; din 1785 cartea de staroste a unui cavafbaș bucureștean¹⁸. De asemenea s-au păstrat cărți de staroste ale astaragiilor¹⁹, giuvaergiilor²⁰, argintarilor²¹, măcelarilor²², șelarilor²³, papugilor²⁴, cojocarilor²⁵.

Pentru faptul că starostele era reprezentantul breslașilor și răspundea pentru întreaga lor activitate profesională, el trebuia să cunoască personal modul cum se desfășoară munca în atelierele lor. De asemenea hotărîrile sale erau obligatorii pentru breslași. Orice împotrivire și insultă adusă acestora era sanctiōnată de conducerea breslei sau de domnie. Asemenea prevederi sunt menționate în cartea de starostie a breslei șelarilor din 1787²⁶. În 1800 dulgherul breslaș Mitea a fost trimis în surghiun la mănăstirea „Snagov pentru că ar fi necinstit cu ocări și înjurături pe Lazăr epistatul dugherilor”²⁷.

Starostele se bucura de autoritate nu numai din partea breslașilor dar și din partea meșteșugarilor nebreslași precum și în general din partea tuturor orășenilor. În hrisovul bărbierilor bucureșteni din 1786 se arată

¹ Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă. LVIII—13; Acad. R.P.R., XI—85.

² Ibidem, M-rea Plumbuita, XV—56.

³ Ibidem, Mitrop. Tării Rom., CCVIII—14.

⁴ Ibidem, MSS 29, f. 54 v., scara 10.

⁵ Ibidem, M-rea Radu Vodă, LVIII—13.

⁶ Ibidem, Episcop. Buzău, LXXXV—34.

⁷ Ibidem, M-rea Plumbuita, XV—56.

⁸ Ibidem, Mitrop. Tării Rom., CCVIII—14.

⁹ Ibidem, CLXXXI—11.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom. CCXLVI—8.

¹² Acad. R.P.R., CXCVII—9.

¹³ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 247—248.

¹⁴ Arh. St. Buc., MSS 29, f. 54 v., scara 10.

¹⁵ Acad. R.P.R., CXCVII—9.

¹⁶ Arh. St. Buc., MSS 20, f. 114—115.

¹⁷ Ibidem, f. 166 v—167.

¹⁸ Arh. St. Buc., MSS 2, f. 23—23 v.

¹⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 449.

²⁰ Arh. St. Buc., MSS 20, f. 37—37 v.

²¹ Ibidem, MSS 2, f. 22.

²² Ibidem, MSS 2, f. 52.

²³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 64.

²⁴ Arh. St. Buc., MSS 20, f. 100.

²⁵ S. Prager, *op. cit.*, p. 48.

²⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 64.

²⁷ Arh. St. Buc., MSS 43, f. 208.

că starostele urmează să fie ascultat în afară de breslași „și de călărașii, dorobanții, sârbii, și slujitorii, care practicau acest meșteșug în afara breslei¹. Starostele breslei constructorilor sau maimarbașa era ascultat în aceeași măsură de călărași, lipscani și oameni domnești „scutelnici, poslușnici”, care se ocupau cu acest meșteșug².

Printre principalele atribuțiuni ale starostelui erau: să aprobe angajarea și plecarea din breaslă a ucenicilor și calfelor, să aprobe intrarea în breaslă a calfelor și meșterilor străini, să participe la desfacerea mărfurilor străine pe piața orașului. În mod special starostele breslei asociate a constructorilor se ocupa cu repartizarea breslașilor (zidari, cărămidari, lemnari etc.) la lucrul diferitelor binale din oraș. Până la 1795, nici o bina nu se tocmea făcând stirea maimarbașei; după această dată breslașii zidari, dulgheri, lemnari etc. obțin dreptul de a angaja asemenea lucrări și fără consimțământul starostelui. De asemenea maimarbașa era deseori chezaș la încheierea unei tocmele a meșterilor breslași cu clienții. În 1780, pe zapisul de tocmeală dintre Tudor și Ivan zidari, Marin ceauș de lemnari și Ion Sfeti Spiridon lemnar și biv vel Ban Nicolae Dudeșcu pentru construirea a 3 odăi „cu cămările lor, cu tindă și un foișor” întîlnim semnătura maimarbașei ca chezaș pentru împlinirea acestei lucrări³.

Starostele și judeca pe breslași pentru greșurile de natură profesională. La judecata sa erau supuși deopotrivă meșterii, calfele și ucenicii. În instanța de judecată starostele erau asistat de epitropii breslei. Sentința era dată de staroste împreună cu epitropii în scopul îndreptării celor vinovați⁴. Pedepsele aplicate se rezumau la „certare și dojană” precum și la plata unei amenzi în bani. În cazurile grave, vinovații erau trimiși în fața unui for superior, la Cămară domnească, pentru a fi judecați de către marelle cămăraș. În 1784 se prevede într-un document că pedeapsa maximă pentru breslașii astăragii era pierderea privilegiului de producere a mărfurilor prevăzute în hrisovul breslei respective, cu alte cuvinte excluderea din breaslă⁵.

Starostele trebuia să aibă grijă ca meșterii breslași să plătească vama domnească pentru mărfurile pe care le vindeau sau le cumpărau. În hrisovul blănărilor din București se spune în legătură cu aceasta: „să aibă chiriciubașa dimpreună cu tot rufetul purtare de grijă în toată vremea a cerceta și a găsi pre toți cei ce vrea să pagubească vama domnească dintre acest rufet al lor...” În caz cind vreun breslaș se eschiva de la plata vămii el era pedepsit și dat de exemplu celorlalți⁶.

Starostele stabilea participarea breslașilor la beilicul ce urma să se facă la Curtea domnească. Beilicul era o obligație permanentă a meșteșugarilor din orașul de reședință al domniei și care se făcea pe rînd de către toți breslașii. Pentru această muncă breslașii erau retribuiți de domnie sub prețul pieții orașului. Aceasta e o formă de exploatare a bre-

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 60–61.

² *Ibidem*, vol. VI, p. 698; vol. XI, p. 270–272.

³ Acad. R.P.R., I–153; III–84.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 66–80, 86–92.

slașilor bucureșteni care se făcea cu sprijinul starostelor și epitropilor. Beilicul se făcea la cererea domniei și starostele răspundeau împreună cu breslașii de executarea lui. În hrisovul zăbunarilor bucureșteni din 1793 se dau indicații cu privire la reglementarea beilicului la Curtea domnească¹. Cind se întâmpla ca breslașii să refuze lucrul la Curtea domnească ei riscau să piardă privilegiul de a mai practica meșteșugul². Aceleași prevederi le aflăm și în hrisovul șalvaragiilor din 1792 precum și în acela al croitorilor și cojocarilor din 1775³. De beilic nu erau scutiti nici staroștii și nici vătafii unor bresle. Într-un act din 1793 se prevede că vătaful breslei bucătarilor trebuia să fie „trebuincios” la Curtea domnească⁴. Tot așa și starostele argintarilor în 1788⁵. O altă sarcină a starostelui era să păstreze catastiful breslei precum și cutia de milostenii a acesteia⁶.

Funcția de staroste implica nu numai îndatoriri ci și beneficii. De exemplu, în general, starostele se bucura de unele privilegii ca: havaiet din partea breslașilor, scutelnici, scutire de clacă, scutire de bir și de alte angarale din partea domniei. Starostele de croitori primeau în 1795 cîte 2 taleri și jumătate și 30 bani de la fiecare breslaș sub formă de havaiet la deschiderea unei prăvălili noi⁷. Maimarbașa avea havaiet de la breslașii localnici cîte 11 parale iar de la meșterii străini cîte 22 parale pe an⁸. Si starostele cavafilor beneficia de havaiet. Nu-i cunoaștem valoarea precisă, totuși în catastiful breslei se menționează la 18 august 1802 „au ieșit Tudor meșter cu stirea starostei dîndu-și havaietul”⁹. De scutelnici beneficia maimarbașa „un scutelnic de ajutor pentru poslușania casei”¹⁰. În 1803 numărul acestor scutelnici se ridică la 6¹¹.

Scutirea de dări și angarale, ca privilegiu al starostelui, varia de la breaslă la breaslă. De exemplu maimarbașa era scutit în 1784 de fumărit¹². Starostele de plăpumar era scutit în 1801 de vinărici și de dajdia vistieriei¹³, starostele de croitori era apărăt de angarale și corvoadă. Un singur caz cunoaștem — e vorba de vătaful de măcelari — cind conducătorul breslei deține privilegiul de a vinde marfă într-o anumită zi din săptămînă în timp ce prăvăliile celorlalți breslași sunt închise. Astfel în ziua de luni numai vătaful de măcelari vindea carne¹⁴.

La conducerea breslei starostele era ajutat de *epitropi*, meșterii cei mai buni și cei mai de frunte, dar și cei mai înstărați. În documente ei poartă adesea numele de proestii. Epitropii erau aleși, de către membrii

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 145—146.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 114.

³ S. Prager, *op. cit.*, p. 47.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 26, f. 52.

⁵ Ibidem, *Mss* 17, f. 327.

⁶ Arh. St. Buc., *Mss* 35, f. 106 v.

⁷ Ibidem, *Mss* 26, f. 7.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss* 34, f. 58.

⁹ Acad. R.P.R., *MLXXXIV* b, f. 1 v.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 444—445

¹¹ Ibidem, vol. XI, p. 270—72.

¹² Ibidem, vol. I, p. 445.

¹³ Ibidem, vol. VIII, p. 100.

¹⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 2, f. 52.

breslei, pe un timp mai îndelungat decât starostele¹. Numărul lor era variabil, de obicei proporțional cu numărul breslașilor. În 1797 breasla bucătarilor avea trei—patru epitropi². Breasla constructorilor avea în 1797 cîte 5 epitropi de fiecare breaslă asociată, adică 5 epitropi pentru zidari, 5 pentru lemnari, 5 pentru nisipari etc³. În 1783 bărbierii aveau 6 epitropi⁴. Tot 6 epitropi aveau și cojocarii⁵. În schimb croitorii dispuneau în 1780 de patru epitropi, breasla asociată a ișlicarilor și cojocarilor bașcali tot cîte patru epitropi dar altfel dispuși și anume : 2 pentru ișlicari și 2 pentru cojocari⁶. Cînd în 1784 ișlicarii aveau o breaslă separată erau conduși de patru epitropi⁷. Cîte 3—4 epitropi aveau în 1787 șelarii⁸ și zugravii de binale⁹. Mai puțini epitropi aveau breselele giuvaergiilor (cîte 1—2)¹⁰ boiangiilor (cîte 2—3)¹¹, astaragiilor cîte 2¹². Breasla asociată a blănărilor subțiri și a cojocarilor groși avea în 1786 șase epitropi și anume : patru pentru cojocarii subțiri și 2 pentru cojocarii groși¹³. Aceeași breaslă avusese în 1780 zece epitropi și anume cinci pentru blănari, trei pentru ișlicari și 2 pentru cojocari¹⁴. Breasla pînzarilor și abagiilor, tot o breaslă asociată cu 2 epitropi își repartizase cîte un epitrop de fiecare branșă¹⁵. Din cele de mai sus rezultă că în București la conducerea breslelor existau un număr de epitropi care varia între unul și zece, în nici un caz numărul precis de 12 pentru fiecare breaslă aşa cum apare această informație în lucrări mai vechi¹⁶.

Numele epitropilor îl întîlnim mai greu în documente. Iată totuși o listă de epitropi ai diferitelor bresle din București păstrată în catastiful breslei cavafilor : Bobă cavaf epitrop, Hagi Dumitru cavaf epitrop, Nicola cizmar epitrop, Gheorghe cizmar epitrop, Petco emengiu epitrop, Stoian emengiu epitrop, Radu cizmar epitrop, Manu condoragiu epitrop, Ene condoragiu epitrop, Dumitru mardanegiu epitrop, Iane mardanegiu epitrop¹⁷.

Principala sarcină a epitropilor era să supravegheze respectarea hrisovului breslei, să asiste la judecarea breslașilor alături de staroste¹⁸. Hotărîrea luată la judecarea breslașilor de către epitropi și staroste era consemnată în catastiful breslei. Contestațiile împotriva acestei hotărîri se puteau face numai în fața marelui cămăraș¹⁹.

¹ Arh. St. Buc., *Mss* 25, f. 24.

² *Ibidem*, f. 106 v.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

⁴ Arh. St. Buc., *Mss* 24, f. 58.

⁵ *Ibidem*, *Mss* 26, f. 241.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 442—444.

⁸ Arh. St. Buc., *Mss* 17, f. 239.

⁹ *Ibidem*, f. 117.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 700.

¹¹ *Ibidem*, vol. XI, p. 281—284.

¹² Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 63 v.

¹³ S. Prager, *op. cit.*, p. 66—74.

¹⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. 2, p. 195—196.

¹⁵ Gh. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 742; C. C. Giurescu *op. cit.*, p. 217.

¹⁶ Acad. R.P.R., *MLXXXIV*-b, p. 128 v. (pagina răsturnată).

¹⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 449.

¹⁸ *Ibidem*, vol. XI, p. 282.

În prezența epitropilor și a starostelui se proceda la achiziționarea de materie primă de pe piața târgului de la negustorii străini, urmând a fi apoi distribuită meșterilor breslași. De exemplu epitropii cojocarilor subțiri bucureșteni asistau în 1784 la desfacerea mărfurilor aduse de cazaclii și lipscani necesare meșteșugului lor; după fixarea prețului prin tocmeală aceste mărfuri erau apoi cumpărate de către breslașii cojocari subțiri¹.

Ca și starostele, epitropii erau răspunzători față de domnie dacă se constata că au tăinuit cu bună știință pe vreun breslaș vinovat și nu l-au sancționat².

O sarcină principală a epitropilor era exercitarea controlului asupra veniturilor și cheltuielilor cutiei breslei. În prezența lor se pecetluia și se despecetluia cutia breslei. În hrisovul ișlicarilor bucureșteni din 1787 se arată că „acea cutie să nu să deschidă de altul și față înaintea starostelui și acelor patru (epitropi) ce au pus pecetele să se deschidă”³.

Conducerea breslei mai avea și un slujbaș pentru munca administrativă numit *ceauș*. El putea să facă parte dintre breslași sau din afara breslei. Fiecare breaslă își avea ceaușul ei, iar breslele asociate cîte un ceauș de fiecare breaslă asociată. Angajarea ceaușului se făcea prin tocmeală de către conducerea breslei. De la început se stabileau prin zapis : simbria, havaietul și sarcinile. Ceaușul trebuia să fie ascultător și supus, să nu săvîrșească abuzuri la strîngerea havaietului; în caz contrar el își pierdea nu mai simbria dar și slujba⁴.

Numele ceaușilor se întîlnesc în documente și mai rar, de exemplu în 1785 era ceauș de zidari Pătrașcu⁵, în 1797 ceauș de lemnari era Iane, ceauș de zidar Ilie, și ceauș de nisipar Anghel⁶.

Atât pe lîngă conducerea breslei, ceaușul depindea de obicei mai mult de staroste, fiind subalternul acestuia, ca și vîtaful acelor bresle lipsite de autonomie⁷. Ceaușul de zidari însoțea pe maimarbașa la prețuirea caselor care urmau să fie vîndute. Un asemenea caz întîlnim în 1785 cu prilejul prețuirii unei case din mahalaua Șerban Vodă⁸.

Ceaușul avea o strictă evidență a membrilor breslei într-un catastif personal în care erau trecute numele și adresa breslașului pentru a putea fi chemat oricînd în fața conducerii breslei. În acest catastif erau trecute deopotrivă și calfele „toti lucrătorii calfe,... să fie scriși cu numele și cinul lor atît la condica breslei cît și la catastiful numitului ceauș după orînduială ca să fie știut, și ceaușul să fie îndatorat cu purtare de grijă de a raportui apurarea starostei și epitropilor pentru cîți au pierit și pentru cîți au lipsit măcar în tîrgul, la mahalale, în hanuri sau veri unde aici în politie (adică în București), arătînd dreptul adevară”⁹.

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 74–80.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284–285.

³ Arh. St. Buc., MSS 15, f. 37.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 197.

⁵ Arh. St. Buc., M-rea Măgureanu, 1–11.

⁶ Ibidem, MSS 34, f. 9 v.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

⁸ Arh. St. Buc., M-rea Măgureanu, 1–11.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 198.

Una din principalele sarcini ale ceaușului era să convoace în fața starostelui și epitropilor de breslași la judecată sau pe breslași la adunarea obștească a breslei. O altă atribuție era strîngerea contribuțiilor bănești de la breslași pentru cutia breslei¹.

Ceașul era un salariat al breslei. El era plătit din banii depuși la cutie de către breslași pentru deplasările acestuia cînd trebuia să-i convoace în față conducerii breslei. Această contribuție obștească a breslașilor destinață pentru plata ceaușului se numea treapăd. La sfîrșitul sec. XVIII valoarea treapădului era de 40 de bani². La începutul sec. XIX ceaușul mai primea o contribuție săptămînală de o para de fiecare prăvălie a breslașilor³. Cheltuielile făcute de breaslă cu salarizarea ceaușului erau consimilate în catastiful breslei. Astfel, în 1802 se arată la catastiful breslei cavafilor că s-a plătit ceaușului 15 taleri din cei 75 cît fuseseră adunați de la breslași. Altă dată i s-au dat 4 taleri⁴.

Ca și starostele, ceaușul beneficia de anumite privilegii. El era scutit de dajdie și angarale, așa cum se prevede într-un act din 1784⁵.

★

Problemele de interes general, profesionale și organizatorice, raporturile dintre breslași și ale breslașilor cu restul orașenilor erau rezolvate în *adunările breslelor*. În sec. XVIII fiecare breaslă bucureșteană putea să convoace două feluri de adunări : a) adunarea restrînsă a starostelui și a epitropilor ; b) adunarea întregii comunități a breslașilor (ucenici, calfe, meșteri).

a) Adunarea restrînsă a breslei compusă din staroste și epitropi purta numele de *longea*, ca și în Moldova⁶. Existența longei este menționată în hrisovul breslei constructorilor astfel : „maimarbașa dimpreună cu bâtrînii rufetului aceluia ... făcînd longe după obiceiul lor să le cer ceteze și să le judece după obiceiullor”⁷. Hotărîrile acestei adunări erau absolut obligatorii pentru toți breslașii ; în caz contrar ei puteau să fie excluși din breaslă. Longea sau longeaua era convocată la cererea starostelui și epitropilor, într-o anumită zi cînd puteau cu toții să participe. De exemplu longea breslei constructorilor se aduna numai în zi de repaus, cînd nu lucra nimeni⁸.

Longea avea o seamă de atribuții de natură profesională și administrativă. Ea constata nivelul calificării ucenicilor, calfelor și meșterilor⁹, stabilea simbria pe care urmau s-o primească ucenicii¹⁰ hotărâ trecerea calfelor pe treapta meșterilor¹¹. De asemenea longea aproba intrarea în

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

² S. Prager, *op. cit.*, p. 81–92.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

⁴ Acad. R.P.R., MLXXXIV-b. f. 1 v.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 444–445.

⁶ E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 254–255.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 271.

⁸ *Ibidem*, p. 270.

⁹ *Ibidem*, p. 271.

¹⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 459.

¹¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV-b. f. 12.

breaslă a meșterilor străini, deschiderea și închiderea prăvăliilor meșteșugarilor, judeca greșelile săvîrșite de breslași pe linie profesională; în fiecare an ea prelungea sau retrăgea mandatul de funcționare al starostelui.

b) Adunarea obșteașcă a membrilor breslei, sau *sfatul de obște*, era convocată numai în cazuri extrem de importante cînd se discutau probleme de interes general. Un asemenea caz îl întîlnim întotdeauna cînd meșteșugarii constituîti în frății se hotărăsc să înființeze o breaslă. Cu acest prilej ei alcătuiesc ponturile hrisovului și-l supun spre aprobare domniei¹.

Sfatul de obște se întrunea de asemenea pentru a lupta în vederea menținerii și apărării privilegiilor breslei amenințate de persoane din afara breslei. Apărarea acestor drepturi se făcea prin întocmirea unei jalbe pe care breslașii constituîti în sfatul de obște o prezenta domniei. Tăbăcarii bucureșteni se ridică la sfîrșitul secolului XVIII împotriva abuzurilor săvîrșite de vameși la procurarea materiei prime necesare meșteșugului lor. Jalba lor din 16 august 1785 a fost primită de domnie care a hotărît să se ia măsuri împotriva slujbașilor domnești dovediți că săvîrșiseră abuzuri împotriva tăbăcarilor². De aici rezultă că acțiunea sfatului de obște pentru păstrarea privilegiilor era hotărîtoare.

Tot sfatul de obște stabilea cheltuielile ce urmau să fie făcute în folosul breslașilor din fondul cutiei breslei. De asemenea el acorda ajutoare la diferite persoane sau instituții din afara breslei.

Sfatul de obște era convocat pentru sărbătorirea patronului breslei și ajutorarea bisericii acesteia. De exemplu breasla bărbierilor se aduna în fiecare an la 14 octombrie cînd făcea praznic la care participa sfatul de obște³.

Breslele bucureștene erau persoane juridice recunoscute de puterea centrală și aveau avere mobilă și imobilă. Averea nemîșătoare o constituia localul unde se întrunea în mod periodic longea breslei. De obicei sediul breslei se afla pe strada care purta numele acesteia. Averea mișătoare o constituia *cutia de mile* sau *de milostenii* a breslei. Din această cutie se puteau face cheltuielile în folosul membrilor breslei și tot aici erau depuse contribuțiiile obligatorii și benevoile ale breslașilor. Fiecare breaslă avea o cutie a ei de milostenie. Cutia breslei era confecționată din lemn ferecată cu bare de fier, înciuiață cu un mecanism complicat și apoi pecetluită. Numeroase hrisoave menționează existența cutiei breslei. În hrisovul bărbierilor bucureșteni din 1783 se spune: „pentru cutia de milostenie ce are obicei a ține breasla aceasta”⁴; de asemenea într-o anaforă din 1783 se arată că breasla bucătarilor avea o cutie „pentru strîns banii intr-însa”⁵.

Cutia breslei era deschisă și închisă numai în fața conducerii ei, cînd se făcea despecetluirea și pecetluirea. De aici rezultă că epitropii

¹ Arh. St. Buc., MSS 43, f. f. 529.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 453.

³ Arh. St. Buc., MSS 20, p. 86 v. – 87.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 64.

și starostele posedau pecete personală. Cea mai veche pecete de staroste cunoscută pentru secolul XVIII este aceea a lui Șerban vătaf de căldărari existentă pe niște acte din anii 1740—1741¹. Pecetea era imprimată pe ceară roșie cît și pe negru de fum, ceea ce rezultă că era făcută din metal. Ea putea să fie folosită și pentru întărirea semnăturii pe diferite acte oficiale și particulare.

În cutia breslei se păstra : a) catastiful breslei ; b) catastiful de venituri și cheltuieli al breslei ; c) hrisovul și toate hîrtiile care întăreau privilegiile breslei ; d) banii breslei.

a) *Catastiful breslei* cuprindea numele meșterilor breslași. Un asemenea catastif se păstra la cămara domnească de către marele cămăraș. Înregistrarea și ștergerea meșterilor breslași din catastif era în grija starostelui și a epitropilor. Hrisovul breslei bucătarilor bucureșteni din 1794 arată că starostele avea printre alte sarcini și pe aceea de a ține catastiful breslei și a-i înregistra pe meșterii breslași într-însul².

b) *Catastiful de venituri și cheltuieli al breslei* se afla tot în grija starostelui. În el erau consemnate toate contribuțiile în bani ale breslașilor cît și cheltuielile făcute. Anual registrul era verificat de către epitropi și contrasemnat, întărindu-se astfel activitatea starostelui pe anul expirat. S-a păstrat pînă azi catastiful breslei cavafilor din București conținînd evidență de venituri și cheltuieli de la începutul sec. al XIX-lea³.

c) *Hrisovul breslei* era eliberat de domnie. El era scris pe pergament sau pe hîrtie groasă lucioasă cu cerneală neagră și roșie. La multe din ele întîlnim chenare pe margini, înflorate și colorate în roșu și verde. Hrisovul conținea de asemenea semnătura autografă a domnitorului. În hrisov erau menționate vechile acte anterioare (dacă era vorba de o întărire a unui act mai vechi) îndatoririle conducerii breslei, ale breslașilor, funcțiile economice ale acestora⁴.

d) *Veniturile cutiei de milostenie* a breslei provineau din diferite taxe obligatorii și contribuții benevole acoperite de breslași. Taxele obligatorii erau : taxa pentru deschiderea prăvăliei, taxa din vînzarea mărfurilor, taxa săptămînală, gloabele (amenzile) etc. Contribuția benevolă putea fi acordată și de persoane din afara breslei.

Taxa de deschidere a prăvăliei era o sumă care varia de la breaslă la breaslă după cum s-a arătat mai sus.

Taxa percepută pentru vînzarea mărfurilor cumpărate sau pentru lucrările angajate era și ea destul de mare. În 1795 se arăta în hrisovul breslei zidarilor și timplarilor că aceștia erau obligați să dea la cutie cîte două parale de fiecare leu din prețul de tocmeală adică 1/20 din valoarea totală a lucrării⁵. Tot așa în 1786 meșterii zugravi plăteau 3 % din valoarea unui zapis de tocmeală⁶. Cît privește boiangii bucureșteni, aceștia erau obligați în 1803 să plătească cîte 1½ bani de fiecare oca de vopsea cum-

¹ Arh. St. Buc., Mitrop. Tării Rom. CCXIV — 3 — 4.

² Ibidem, MSS. 35, f. 106 v.

³ Acad. R.P.R., MLXXXIV — h.

⁴ Arh. St. Buc., MSS. 2, f. 23 v — 24 v.

⁵ V. A. Urcchia, op. cit., vol. VI, p. 698.

⁶ Ibidem, vol. III, p. 600.

părată”¹. Cojocarii subțiri din București plăteau în 1795 cîte 30 de bani la sută de lei din valoarea mărfurilor cumpărate ca și cojocarii groși și blănării subțiri în 1786².

În 1775—1781 adeverirea zapiselor de tovărăsie între meșterii abagieri și pînzari era supusă la plata unei taxe de 3 lei plătibile la cutia breslei „veri ce zapise de tovărăsie ale acestei bresle (a abagiilor și pînzarilor. —C.S.) se vor audeveri de către staroste și să aibă să dea cutie (breslei —C.S.) 3 lei”³.

Taxa săptămînală era de asemenea o obligație a fiecărui breslaș. Ea se plătea de obicei la sfîrșitul săptămînii, sămbăta; alte bresle, de exemplu a bârbierilor și a șelarilor, o plăteau duminica. Valoarea ei varia de la breaslă la breaslă. Bârbierii bucureșteni plăteau în 1783 cîte 3 bani iar calfele lor cîte 2 bani⁴. Această măsură s-a menținut în anii următori pînă în 1803⁵. Tot așa plăteau în 1795 cojocarii subțiri din București⁶, iar în 1786 blănării subțiri și cojocarii groși⁷.

Zăbunarii plăteau această taxă în 1793 cîte o para, atîț meșterii cît și calfele⁸; astăragii în 1794 tot cîte o para dar numai meșterii. Probabil că la această breaslă calfele nu erau impuse⁹. Tot așa plăteau în 1786 zugravii de binale¹⁰ iar în 1795 croitorii¹¹. Boiangii plăteau această taxă în 1803 cîte 4 parale¹², șelarii cîte 3 bani de meșter și 2 bani de fiecare calfă în 1787¹³. În 1792, șalvaragii plăteau cîte două parale de meșter și cîte o para de calfă¹⁴, cavafii cîte o para de fiecare meșter¹⁵, ișlicarii cîte 6 bani de meșter și 3 bani de fiecare calfă, ca și în 1784 și în 1787¹⁶. Cît privește ișlicarii și cojocarii bașcali, în 1794 plăteau la fel ca și ișlicarii¹⁷.

În general taxa săptămînală era obligatorie. Totuși existau și unele excepții. De exemplu, breasla bucătarilor plătea această taxă în mod benevol. În acest scop, unul din breslași purta cutia breslei pe la bucătari, acolo unde erau angajați să lucreze, o dată pe săptămînă pentru a strînge cîte o para de la fiecare¹⁸.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 283.

² *Ibidem*, vol. III, p. 56—60; S. Prager, *op. cit.*, p. 74—80; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284—285.

³ *Ibidem*, vol. II, p. 197.

⁴ *Ibidem*, *op. cit.*, vol. I, p. 451—452.

⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 60—61, vol. IV, p. 290—291, vol. V, p. 281—282, vol. VII, p. 117—118, 121—122, vol. XI, p. 276—277.

⁶ S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92, V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 284—285.

⁷ *Ibidem*, p. 74—80; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 56—60.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 285, vol. VII, p. 113—114; S. Prager, *op. cit.*, p. 145—146.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 457.

¹⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 600—601.

¹¹ *Ibidem*, vol. V, p. 282.

¹² *Ibidem*, vol. XI, p. 281—284.

¹³ *Ibidem*, vol. III, p. 64.

¹⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 288—290.

¹⁵ Acad. R.P.R., MLXXIV, f. 2.

¹⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 440—444; vol. III, p. 53—56.

¹⁷ *Ibidem*, vol. V, p. 270—274, S. Prager, *op. cit.*, p. 81—86.

¹⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 121—122.

Plata taxei săptămînale reprezenta deseori o greutate pentru unii breslași al căror meșteșug avea un specific deosebit. De exemplu meșterii lemnari și zidari care lucrau cu tocmeală și erau angajați la diferite binalle pe un timp mai lung de o săptămînă au socotit în 1795 că plata acestei taxe la cutie în mod global pe întreaga breaslă ar fi mai avantajoasă. Ei propuneau să se plătească o dată pe an cîte 1 500 de taleri în două rînduri. Cererea lor a fost acceptată de domnie și în acest scop li s-a eliberat un nou hrisov, care specifica modul de plată a acestei contribuții¹.

Gloabele sau amenzile erau plătite de breslași în urma sentinței date de longe. Ea purta numele de *geremea* sau *gloabă*.

Numele de *geremea* apare mai ales în actele referitoare la cojocari și blănari. În hrisovul din 1780 al blănarilor se spune „însă pe unii ca aceia vinovați să-i hotărască a da și cîte o oarecare geremea la cutia de milostenii a breslei lor după măsura vinii în loc de pedeapsă”². În alte acte întîlnim termenul de „jeremea” care înseamnă de fapt același lucru³. Numele de *gloabă*, corespunzător amenzii, îl aflăm în hrisovul breslei ișlicarilor și cojocarilor bașcali din București din 1794 a cărei valoare se ridică la 50 de taleri⁴.

Una din cauzele pentru care era plătită germeaua se referă la stricarea materialului clientului de către unii meșteșugari. Astfel, hrisovul breslei zăbunarilor din 1793 menționează că această amendă se ridică la 3 taleri iar în caz de recidivă valoarea ei se dublează⁵. Același lucru îl întîlnim și în actele referitoare la meșterii boiangii⁶.

Alteori amenda era percepută și în cazul cînd meșteșugarii breslași erau dovediți că au vîndut materiale socotite ca materie primă concurențind astfel pe negustorii de profesie⁷.

Pînzarii și abagii erau supuși la amendă, în anii 1775–1781, cînd se împotriveau să plătească taxa pentru deschiderea prăvăliei⁸. În ceea ce-i privește pe bucătarii breslași, aceștia plăteau o amendă de o sută douăzeci de bani – echivalentă cu de două ori contribuția lor săptămînală – în cazul cînd erau dovediți că lucrau fără a fi anunțat în prealabil pe vătaful breslei⁹.

De asemenea, plata amenzii era percepută și în cazul cînd breslași nu respectau orariul de funcționare a prăvăliilor și atelierelor. De exemplu era interzisă vinderea mărfurilor în zilele de sărbători religioase. Pentru aceasta meșterii breslași abagii și pînzari erau supuși la plata unei amenzi de 25 lei la cutie¹⁰. Aceeași valoare avea și amenda pe care o plăteau abagii și pînzarii cînd primeau comenzi în aceste zile.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 116.

² S. Prager, *op. cit.*, p. 67.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 281–284.

⁴ S. Prager, *op. cit.*, p. 81–86.

⁵ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 145–146.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 281–284.

⁷ S. Prager, *op. cit.*, p. 81–86.

⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 195–196.

⁹ *Ibidem*, vol. VII, p. 121.

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 196.

Contribuția benevolă sau milosteniile sunt prevăzute mai în toate hrisoavele de breaslă, fără a se preciza valoarea lor. În hrisovul șal-varagiilor bucureșteni din 1792 se menționează că asemenea dare este „pentru mîntuirea sufletului său să aibă a punea la cutie”¹.

Venitul cutiei era consemnat în catastiful breslei, în mod periodic sau cînd era perceput. În 1802 o însemnare în catastiful breslei cavafilor arată că în timp de trei săptămîni (de la 26 iulie la 16 august) se strînseseră 53 de taleri și 17 bani².

Cheltuielile cutiei rezultau din același fond al cutiei breslei. Ele se făceau de obicei numai în sprijinul membrilor breslași iar destinația lor avea un caracter social. Alteori cheltuielile aveau un caracter administrativ, religios etc.

Cheltuielile cu caracter social sunt deseori menționate în hrisoavele breselor și în cărțile de staroste. De exemplu în hrisovul cojocarilor bucureșteni se arată cum se vor acorda ajutoarele din cutia de milostenii. Astfel : „să se facă mai multe milostenii din cutie pentru îngroparea celor ce vor muri întru scăpătăciune, cum și pentru ajutorul aceluia ce de vreo boală îndelungată sau din altă întimplare va cădea la vreo săracie din iznaful lor”³. În actele cunoscute pînă acum nu am întîlnit indicații cu privire la valoarea la care se ridicau aceste ajutoare. În catastiful breslei cavafilor bucureșteni apare deseori însă suma de 5 taleri care era dată diferitilor meșteri breslași cavafi. De exemplu : în anii 1802–1803 s-au dat meșterului Radu 5 taleri ca și meșterului Petre, fără însă a se indica motivul ajutorării. Ceea ce trebuie însă să reținem este faptul că de aceste ajutoare se bucurau numai meșterii, în schimb ucenicii și calfele, aflați în întreținerea patronului atelierului, erau excluși⁴.

O altă categorie de cheltuieli aveau un caracter administrativ. Ne referim la anumite contribuții ale breslei față de unele instituții de stat. Aceste cheltuieli erau hotărîte de către domnie și conducerea breslei trebuia să accepte. De exemplu în 1786 brăgarii bucureșteni contribuiau cu 600 de taleri pe an la orfanotrofie, obligație pe care o întîlnim și în 1791⁵, breasla asociată a constructorilor plătea în 1803 câte 750 taleri la cutia podurilor⁶. Breslele mai contribuiau cu cheltuieli la porunca domniei pentru orice fel de acțiuni de interes obștesc al orașului București. De exemplu în 1798 cu prilejul amenajării caselor de oaspeți din oraș pentru curierii turci toate breslele au contribuit prin cîslă cu o sumă de bani⁷. Un alt gen de cheltuieli erau de natură religioasă, legate fiind de patronul breslei. Aceste cheltuieli se făceau de obicei la sărbătorirea hramului breslei precum și din timp în timp la construirea sau repararea bisericilor fiecărei bresle. În catastiful breslei cavafilor bucureșteni sunt menționate sumele cheltuite în acest scop. De exemplu : „S-au dat 38 de

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 289.

² Acad. R.P.R., MLXXXIV-b, f. 1 v.

³ S. Prager, *op. cit.*, p. 65.

⁴ Acad. R.P.R., MLXXXIV b. f. 4 v.

⁵ Ibidem, vol. III, p. 520–521, vol. IV, p. 287–288.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 270–272.

⁷ Ibidem, vol. VII, p. 212–213; Arh. Stat Buc., *Mss* 39, f. 15 v.

taleri meșterului Stoian la cheltuiala Sf. Spiridon", sau „15 taleri s-au dat în Sărindari la biserică i la învelitoarea bisericei din taleri 38”¹.

Breslașii abagii și pînzari cheltuiau din veniturile cutiei breslei cu prilejul sărbătoririi praznicului la 29 iunie de Sf. Petru și Pavel iar meșterii bărbieri la 14 octombrie de ziua Sf. Paraschiva, patronul breslei². După cum s-a mai amintit, breasla contribuia cu bani pentru cheltuielile făcute cu prilejul sărbătoririi calfelor care urmău să treacă în rîndul meșterilor. Breasla bucătarilor contribuia cu bani, cu untdelemn și lumi-nări la cheltuielile făcute de biserică Domnească de la Curtea veche³.

Aceste cheltuieli, acordate din cutia breslei atât breslașilor cât și celor din afara breslei, erau hotărîte în sfatul de obște. În hrisovul croitorilor bucureșteni din 1793 se menționează aceasta⁴. „Acea milostenie ce o vor face din cutie să se urmeze darea cu obștescul sfat unde vor găsi cu cale acolo să deie”.

Mai toate hrisoavele din a doua jumătate a sec. XVIII cuprind o seamă de prevederi care duc la concluzia că o dată cu organizarea breslelor s-a înăsprit reglementarea producției, depunîndu-se mari eforturi pentru păstrarea secretului profesional, pentru menținerea strictă a monopolului de producție și a unei rigide ierarhii profesionale.

În perioada când meșterii breslași erau puțini la număr și lucrau singuri în atelier și prăvălie, drepturile lor erau egale. După ce unii din ei își măresc atelierul și prăvălia, acumulează materie primă, angajează ucenici și calfe mai multe ciștișind de pe spinarea lor, în rîndurile acestora apare o diferențiere social-economică. Astfel, întîlnim meșteri mai înstăriți și meșteri săraci. Aceștia din urmă își reduc activitatea în cadrul unui singur atelier lucrând deseori chiar fără ucenici⁵. De exemplu în 1791 erau în București meșteri croitori mai săraci.

Această diferențiere din rîndul meșterilor bucureșteni se face simțită mai ales în a doua jumătate a sec. XVIII. De aceea întîlnim mențiunea de meșteri buni, meșteri de frunte și meșteri de a doua mînă. De exemplu în hrisovul breslei lemnarilor și zidarilor din București (1795) se arată că sunt meșteri dulgheri de două categorii : meșterii cei de frunte, buni, și meșteri de a doua mînă⁶. Diferențierea meșterilor breslași în două categorii mai este constată și de unele privilegii de care se bucură numai o parte a meșterilor. De exemplu din rîndul meșterilor de frunte se aleg de obicei starostele și epitropii breslei. De asemenea, meșterii de frunte beneficiau de dreptul de protimisis la deschiderea prăvăliei. Este cazul acelora din breasla bărbierilor (1783) : „pînă nu vor deschide meșterii cei mai de cinste prăvăliile să n-aibă voie ceilalți bărbieri a le deschide”⁷.

¹ Acad. R.P.R., MLXXXIV, b. f. 44-v.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 452; vol. II, p. 195.

³ *Ibidem*, vol. V, p. 286–287.

⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 283.

⁵ Arh. St. Buc., *Mss* 20, f. 67.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, p. 697.

⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 452.

Cât privește meșterii de frunte, brăgarii, aceștia trebuiau să fie căsătoriți și statornici în oraș¹.

În această vreme diferențierea social-economică apare și în rîndul calfelor, de ex: calfele de boiangii se împărteau în trei categorii: calfe mari, calfe de mijloc și calfe mici. Ele plăteau la cutia breslei sume diferite, ceea ce denotă că se impusese și o ierarhie a salariilor în rîndul calfelor². La sfîrșitul sec. XVIII breslele bucureștene au devenit instituții închise, care hrăneau dezvoltarea forțelor de producție, o dată cu creșterea producției de mărfuri și a relațiilor de schimb. Un factor semnificativ îl constituie existența unor greutăți din ce în ce mai mari la primirea de noi membri breslași; locurile pentru noii breslași erau rezervate în mod preferențial fiilor de meșteri și rudelor apropiate ale acestora. În acest fel, calfele cît și ucenicii erau condamnați să muncească toată viața în atelierul meșterului patron cu un salar fixat de conducerea breslei și care nu reprezenta niciodată valoarea reală a muncii depuse.

Toate încercările uceniciilor și calfelor de a dispune de anumite drepturi cît lucrau în atelierul meșterului erau înfrânte. Împotriva uceniciilor și calfelor se solidarizau meșterii din aceeași breaslă precum și meșterii care practicau meșteșuguri înrudite. În hrisovul astăriagilor bucureșteni în 1784 sunt indicații din care rezultă că ucenicii nu aveau dreptul să părăsească atelierul meșterului unde învățase meșteșugul pentru a se angaja la un altul în intervalul sorocului prevăzut în zapisul de angajare. „Stînd pînă la soroc, menționează actul, tot la mîna aceluiași meșter, iar să nu se prefacă din meșter în meșter, cum toti meșterii să se ferească de a primi ucenicii altuia”³.

Aceeași măsură luată împotriva uceniciilor o întîlnim și în hrisovul bărbierilor din 1791 unde se spune „Nici vreunul din meșteri să nu îndrăznească a lua ucenicul altuia”⁴. Tot așa în hrisovul croitorilor din 1793⁵. Menținerea cu forță a calfelor în atelierul meșterului pe tot timpul tocmelii este amintită în hrisovul ișlicarilor și cojocarilor bașcali din 1794 în felul următor: „Meșterii prăvăliași ori ișlicari, ori cojocari, să nu fie volnici a lua calfa altuia pînă nu se va împlini sorocul tocmelii”⁶.

Exploatarea nemiloasă de către patronii de ateliere a calfelor maiales prin salarii mici le determinau să părăsească de cele mai multe ori atelierul, cu sau fără voie. Plecarea calfei de la meșter, în mod neprevăzut, îl împiedica pe patron să-și termine uneori lucrul efectuat la comanda clientilor. De aceea în a doua jumătate a sec. XVIII întîlnim în hrisoavele de breaslă mențiunea cu privire la plecarea calfei de la meșter.

În cazul în care calfa pleca fără voie sau fugea de la meșter înainte de expirarea termenului tocmelii, risca să nu primească simbria pe timpu

¹ Arh. St. Buc., *Mss. 17*, f. 96 v.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 282.

³ Arh. St. Buc., *Mss. 11*, f. 64 v.

⁴ Ibidem, *Mss. 20*, f. 86 v.

⁵ Ibidem, *Mss. 26*, f. 7.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 272.

cît lucrase. În același timp pierdea și dreptul de a mai putea fi angajat la lucru de un alt meșter din aceeași breslă¹.

În hrisovul breslei ișicarilor din 1787 se arată că fuga calfei „înainte de soroc fără de pricina vrednică” creează situația ca aceasta să rămîne „păgubașe de toată simbria lui ce au slujit”, iar un alt meșter nu poate să o mai primească².

La sfîrșitul secolului XVIII plecarea calfei de la meșter este reglementată și menționată în hrisoavele breslei. Ea se face numai în două cazuri : 1) calfa pleacă să se angajeze la un alt meșter unde î se ofereau condiții mai bune ; 2) calfa părăsea vechiul atelier pentru a-și deschide pe cont propriu prăvălie. În primul caz hrisoavele prevăd amestecul nemijlocit al conducerii breslei în relațiile dintre calfe și meșter. Privitor la aceasta în hrisovul croitorilor bucureșteni din 1781 se spune : „să nu fie slobozzi (calfele — C.S.) a ieși de la acel meșter pînă se va certa de terzibașa (starostele breslei — C.S.), de epitropii rufetului pri-cina eșirii iar într-acel chip să nu lipsească...”.

În cazul deschiderii pe cont propriu a unei prăvălii — și aceasta după ce calfa intrase în rîndul meșterilor — greutățile apărăreau din nou. Aceleași hrisoave menționează necesitatea obținerii unei aprobări din partea conducerii breslei, a unui examen profesional dat în prezența meșterilor de frunte și depunerea unei taxe la cutia breslei. Din datele amintite mai sus valoarea acestei taxe era la începutul sec. XVIII în medie de 10 taleri. Ea echivala cu 13 zile de lucru pentru un dulgher sau 16 zile de lucru pentru un zidar sau 25 de zile de lucru ale unui salahor³.

Pînă și locul pentru deschiderea prăvăliei de către calfă era specificat în unele hrisoave numai pentru a nu atrage clientela altor breslași și mai ales a aceluia unde ucenicul învățăse meșteșugul, sau unde calfa lucrase. În hrisovul breslei boiangilor bucureșteni în 1803 se precizează distanța minimă pe care trebuia s-o respecte prăvălia calfei față de aceea a fostului ei patron. „Calfa (de boiangii—C.S.) să nu deschidă prăvălia lîngă meșterul ce au lucrat, să fie mai departe măcar peste cinci sau șase prăvălii”⁴.

Diferențierea social-economică din rîndul breslașilor cît și faptul că pătura meșterilor înstăriți își impunea tot mai mult punctul ei de vedere în alcătuirea rînduielilor breslei a dus în a doua jumătate a secolului XVIII la adîncirea contradicțiilor existente în rîndul breslașilor.

În acest fel meșterii mai înstăriți — din rîndul căror se alegeau starostele și epitropii — încearcă adeseori să beneficieze în mod exclusiv de anumite privilegii ale breslei, fapt care determină creșterea opozitiei breslașilor săraci. Această situație a dus deseori la jalbe îndreptate împotriva starostelui breslei. De exemplu în 1791 meșterii croitori mai săraci din București înaintează o jalbă la domnie împotriva terzibașei, arătînd că nu le permite să lucreze decît după vederile sale personale, nemaiînînd seamă de privilegiile de care dispuneau breslașii.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 193—194.

² *Ibidem*, vol. I, p. 460.

³ *Ib.dem*, vol. IV, p. 312—317.

⁴ *Ibidem*, vol. XI, p. 283.

Meșterii croitori mai săraci arătau că li se interzise să lucreze în același timp și pentru piață (lucru de tîrg de la negustori) și la comanda clienților (lucru de la mușterii), ci sau numai pentru piață sau numai la comandă¹.

După ancheta făcută direct de domnie, Mihail Suțu transmitea hotărîrea sa biv vel serdarului, anume că jalba croitorilor mai săraci bucureșteni era întemeiată potrivit „vechiului obicei”, și hotărînd că aceștia să lucreze pe viitor în același timp și la comanda clientilor și pentru negustori. Această poruncă domnească urma „să-i apere” pe aceștia de orice altă hotărîre a starostelui breslei².

Un alt caz cînd breslașii îmânteaază jalbă la domnie arătînd că starostele lor calcă privilegiile breslei și aflăm în 1795, cînd meșterii lemnari și zidari cer domniei schimbarea maimarbașei Manole pentru că acesta manifestase o comportare necorespunzătoare față de ei. Breslașii arătau că „îi înjură și îi necinstește” precum și că îi trimite să presteze beilicul la Curte fără a mai consulta în prealabil și longea breslei. Ancheta a fost efectuată de către vornicul de poliție Alexandru Gheorghe și serdarul Pană Băjescu care au stabilit că numitul staroste nu ar fi „călcat” rînduielile meșteșugului și de aceea el nu putea să fie schimbat aşa cum doreau breslașii. Domnia, de acord cu punctul de vedere al anaforalei întocmite de boierii anchetatorii, îl menține mai departe pe Manole ca maimarbașă de zidari și lemnari³.

Meșterii breslași bucureșteni detineau monopolul producției mărfurilor meșteșugărești precum și desfacerea lor pe piață locală și internă. În multe hrisoave de breaslă întîlnim porunca domniei prin care se precizează fără echivoc natura meșteșugului și categoriile de marfă pe care meșteșugarii puteau să le producă. În hrisovul astragiilor bucureșteni din 1784 se arată că „afară din aceștia aleși, nimeni din alte rufeturi să nu fie volnic a lucra astare sau pestemane fără de numai ei”⁴; în hrisovul șalvaragiilor din 1792 sunt înșirate categoriile de marfă pe care le fac aceștia, de exemplu, șalvari, dulămi, mintene, giubele, iarmuluce⁵. Tot aşa în hrisovul din 1785 al zăbunarilor sunt enumerate mărfurile pe care le fac numai aceștia și anume: „anterie și zăbune femeiești și copilărești și altfel de zăbune mari”⁶. Același hrisov menționa că numai ei puteau să lucreze și să vîndă marfă de zăbunărie. Cît privește lucrul meșterilor cojocari subțiri bucureșteni în 1795 sunt înșirate în hrisovul breslei nu mai puțin de 21 de obiecte rezervate a fi lucrate de ei⁷.

Adesea hrisoavele se referă nu numai la categoriile de marfă dar și la cantitățile de materie primă pentru fiecare obiect. De exemplu în hrisovul blănărilor se menționează pentru fiecare obiect produs (blană) numărul de pielele sau tanele. De exemplu o blană întreagă de sîngiepi

¹ Arh. St. Buc., MSS 20, f. 67.

² Ibidem, MSS 20, f. 67 v.

³ Ibidem, MSS 28, f. 420.

⁴ Ibidem, MSS 11, f. 63 v.

⁵ Ibidem, MSS 20, f. 223 v.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 438.

⁷ Arh. St. Buc., MSS 26, f. 243 v—244; S. Prager, *op. cit.*, p. 86—92.

negri avea 225 tanele, blană întreagă de cacom 140 tanele, blană întreagă de pîntece de vulpe numai 16 tanele¹. În hrisovul croitorilor din 1781 se menționează categoriile de materie primă folosită de aceștia. De exemplu ei trebuiau să croiască sau să coasă „materii cu fir și alte cu mașuri ori mătase i de bogasieru i alagea i de postav bun afară numai de postav de țară ce lucrează rufetul șalvaragiilor făcîndu-le haină și le vînd gata și afară din rufetul abagiilor care au a lucra numai marfă de aba cum și zăbunarii care au afac numai haina de bumbac”². După cum reiese din text, hrisovul menționa categoriile de marfă și pentru alte bresle (a șalvaragiilor, a abagiilor și a zăbunarilor) pentru evitarea pe cît posibil a concurenței, dar și a conflictelor. Meșterii din breasla papuguiilor, cavafilor și cizmarilor bucureșteni lucrau în 1775 cizme, papuci și meși în baza unui hrisov mai vechi din 1767, „ca să aibă numai ei (adică papugii, cavafii și cizmarii din București— C.S.) a lucra cizme, papuci, meși și tot lucrul cavafesc i papugesc”³.

Cit privește pe meșterii de binale, aceștia trebuiau să păzească normele cu privire la clăditul caselor pentru a nu depăși linia uliței și hotarele orașului fixate de domnie. „Să se îndatoreze calfele zidari i lemnari cum și meșterii, se spune în document, a nu se întinde pe pod⁴ cu binaua ce vor lucra pe la unii, alții sau a face case din căptăiul podului înainte pe linia drumului ca să se lungească podurile, nici afară din hotarele ce sînt puse pe marginea Bucureștilor”⁵.

Acordarea monopolului de producție breslașilor bucureșteni era condiționată de obicei de producerea unor mărfuri de calitate pe care urmău să le vîndă la un preț stabilit anterior și pe care nu trebuiau să-l depășească. De exemplu, în hrisovul ișlicarilor și cojocarilor bașcali din 1786 reînnoit în 1794 se menționează: „să fie datori în toată vremea a vinde marfa lor cu preț drept și a lucra meșteșugul lor curat fără de a strica lucrul cuivași sau a-l schimba și prețul să-l ceară numai pe cît se cade fără a se lăcomi la ciștin spre înșelăciunea cumpărătorului”⁶.

Apărarea monopolului de producție al breslelor bucureștene se făcea prin intermediul mai multor instanțe. În vremea lui Constantin Brîncoveanu această sarcină cădea în grija organelor administrative ale orașului și reprezentanților domniei, de ex. căpitaniilor de tîrguri, pîrcălabii, județul tîrgului⁷. Mai tîrziu în a doua jumătate a sec. XVIII aceasta era sarcina ispravnicilor și a marelui agă al orașului. În 1788 marele agă al orașului București, primește poruncă din partea domniei să interzică boiangilor liberi de a deschide dughene pentru lucrul boiangelicului, pentru că, cu acest meșteșug se ocupau boiangii, breslași care posedau o cherhana lîngă

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 86–92.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 193–194.

³ Arh. St. Buc., *Mss* 11, f. 23 v.

⁴ Termenul de „pod” este în sensul de stradă mai largă asternută cu bîrne groase de lemn. În București erau la sfîrșitul sec. XVIII următoarele poduri: Mogosoaia, Caliței, Beilicului sau al lui Șerban Vodă, al Tîrgului din Afară.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 290.

⁶ Ibidem, *op. cit.*, vol. V, p. 273.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 340.

poarta de jos a Curții domnești. „Să oprești pe toți alții a nu lucra acest meșteșug și a nu ținea altă prăvălie dă lucru boiangelicului”¹.

Instanța supremă care hotără pedepsele împotriva acelora ce nu respectau monopolul de producție al breslelor era domnia. Acesta intervenea ori de câte ori breslașii meșteșugari și negustori din București sau din alte orașe ale țării sezisau puterea centrală prin jalbe de călcarea monopolului. Din analiza actelor din a doua jumătate a sec. XVIII referitoare la conflictele diferitelor bresle bucureștene care apărau monopolul de producție rezultă că acestea se pot grupa în următoarele categorii :

a) conflictele dintre diferitele bresle de meșteșugari ; b) conflictele ale breslelor de meșteșugari cu breslele de negustori ; c) conflictele meșteșugarilor breslași cu meșteșugarii (liberi localnici și străini) ; d) conflictele breslelor cu întreprinderile manufacturiere.

a) conflictele dintre diferite bresle de meșteșugari erau mai ales în legătură cu procurarea materiei prime. În 1785 se constată judecata între breasla ișlicarilor și breasla cojocarilor din București referitoare la procurarea pieilor albastre folosite de meșteșugarii ambelor bresle în procesul de producție. Ișlicarii care aveau neapărată nevoie de piei albastre adică pielicele stîrpituri, cum se menționează în document, pentru confectionarea căciulilor cazacliești sau bosnecești au constatat că breslașii cojocari bașcali cumpărau această categorie de marfă și o revindeau (o precupețeau) în prăvăliile lor „printr-ascuns pe la negustorii străini” și chiar făcea din ele căciuli pe care le vindea pe piață. La cercetarea întocmită de vel logofăt Scarlat Greceanu, cojocarii bașcali au recunoscut că-l procuraseră din tîrguri o dată cu pielea groasă și pielicele subțiri în schimb au tăgăduit că ar fi făcut din ele marfă de ișlicărie spre vînzare. După cercetarea hrisoavelor care au fost prezentate de conducerea ambelor bresle, vel logofătul Scarlat Greceanu propune domniei să se inventarieze toată marfa de ișlicărie aflată în dughele cojocarilor bașcali care marfă să fie apoi depusă la Cămară domnească iar breslașii cojocari bașcali aflați în vină să primească pedeapsa cuvenită². La 20 mai 1785 domnia întărește propunerea boierului ancheator adăugind totodată să se pecetluiască întreaga marfă de ișlicărie și să se țină pe loc în prăvăliile cojocarilor bașcali pînă la o nouă poruncă³. Printr-un pitac din 7 august 1785 domnia face cunoscut vel căminarului procedeul pe care trebuie să-l aplice în viitor în asemenea cazuri⁴.

b) Conflictele breslelor de meșteșugari cu breslele de negustori se referă atât la producerea cît și la desfacerea mărfurilor pe piață bucureșteană. La 24 ianuarie 1776, cojocarii bașcali bucureșteni se ridică împotriva negustorilor străini care vînd marfă „cu măruntișu” și concurează pe cei localnici. Ei cer ca „după obiceiul de mai înainte” aceștia să nu-și dezlege” marfa decit cu știrea starostelui de cojocari bașcali și să vîndă cojocarilor breslași marfa „cu ridicata”. Totodată ei solicită ca aceștia să

¹ Arh. St. Buc., *Ms 15*, f. 89.

² Anafora din 14 mai 1785. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 439–441.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 439.

⁴ *Ibidem*, p. 441–442.

nu aibe voie a-și deschide prăvălii în tîrgul din Afară și în tîrgul Cucului unde erau instalate dughenele cojocarilor¹.

După aproape zece ani în 1785, cojocarii bucureșteni înațează jalbă împotriva altor negustori, „bogasieri prăvăliași” prin care reclamau că în loc să aducă marfă de cojocărie de la panaghiurile² țării turcești, aceștia cumpără asemenea marfă chiar din oraș și o lucrează cu lucrători simbriași angajați în acest scop. Această marfă era de asemenea vîndută și prin tîrgurile din restul țării. Asemenea comportare și activitate a negustorilor bogasieri aducea mari pagube cojocarilor breslași³.

Ancheta orînduită de domnie a fost făcută de paharnicul Ienache Lehliu, stolnicul Nicolae și medelnicerul Ioanis. În urma cercetărilor boierii amintiți întocmesc la 10 iulie 1785 o anaforă în care propun să se stabilească ce cantități de cojocărie deținea iznaful bogasierilor, să se vîndă apoi această marfă direct cojocarilor sau pe piață locală în limitele unui soroc stabilit; după soroc urma să se interzică negustorilor bogasieri producerea de marfă cojocărească. În august același an domnia întărea propunerea celor trei boieri anchetatori⁴.

c) Conflictele dintre meșteșugarii breslași și meșteșugarii nebreslași (liberi autohtoni și străini) aveau aceleași cauze ca și cele de mai sus. De exemplu în 1794: dintr-o anaforă a epistatului Agiei, postelnicul Costache Gherase, aflăm că rufetul lumiñărarilor de seu reclamase pe Hristea, lumiñărar de meserie din mahalaua Scaune, că a deschis atelier și face lumiñări de seu „o sumă de oca” cîte 25 de bucăți la oca. Ancheta la fața locului a fost făcută de stegarul agiesc care constatănd veracitatea celor reclamate de breslași a pecetluit prăvălia și atelierul pîrîtului, potrivit obiceiului, și apoi l-a dus pe meșteșugarul Hristea la Agie. Aici acesta a fost anchetat din nou, de data aceasta de epistatul Agiei și apoi închis urmînd să i se confiște marfa și să fie pedepsit după porunca domnească pentru călcarea monopolului breslei lumiñărarilor de seu bucureșteni⁵.

Un alt caz îl întîlnim în 1800 cu prilejul jalbei breslei zăbunarilor împotriva a doi negustori străini care sunt și meșteșugari, Marin Strainul și Asan Holteiul armeanul⁶. Din anaforaua întocmită de boierii Radu Golescu și Ion Cuteanu, la 27 ianuarie 1800 rezultă că cei doi pîrîti deschiseră în luna octombrie 1799 prăvălii de zăbunărie fără știrea starostelui breslei zăbunarilor. În urma anchetei boierii propun ca toată marfa de zăbunărie aflată în prăvălia celor doi negustori să fie vîndută într-un termen fixat (soroc) fie breslașilor zăbunari, fie altora, și pe viitor să li se interzică să mai exercite acest meșteșug⁷.

Alteori însă judecarea conflictelor din această categorie se termină prin aplicarea pedepsei corporale împotriva inculpatului dovedit că a încălcăt monopolul de producție al breslașilor. Ne referim la un document

¹ S. Prager, *op. cit.*, p. 52–53.

² Corect Panair tîrg, bazar (l. turcă).

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 447–449.

⁴ *Ibidem*, p. 448.

⁵ Arh. St. Buc., MSS 28, f. 67–67 v.

⁶ În sec. XVIII mulți din meșteșugari sunt în același timp și negustori, adică fîi desfac marfa pe piață în mod nemijlocit.

⁷ Arh. St. Buc., MSS 42, f. 220 v–221 v.

din 1795 din care rezultă că lumînărarii de seu breslași bucureșteni reclamaseră pe un anume Ivan „ot Batiște” lumînărar de seu nebreslaș, pentru că deschisese dugheană de lumînărarie și vindea asemenea marfă și la un preț mai ridicat. Din anaforaua întocmită de boierul anchetator rezultă că un zapciu agest care a făcut percheziție în dugheana pîrîtului aflase în magazie 25 de ocale de lumînări și 30—40 de ocale de seu. În urma judecății, domnia poruncește ca Ivan „ot Batiște” să fie pedepsit cu două sute de bețe la tâlpi iar marfa sa de lumînări de seu să fie împărtită pe la închisorii¹.

Meșterii breslași bucureșteni se ridicau și împotriva meșterilor nebreslași străini. Astfel în 1804 croitorii breslași înaintea ză o jalbă la domnie împotriva croitorilor sudiți pentru motiv că aceștia nu mai țineau seamă de ponturile hrisolovului lor, și anume că le ia calfele „momindu-le”. De asemenea, se arată că aceștia nu erau impuși la dări ca și ei și că nu erau obligați să facă beilic la Curte. Din această cauză se arată în jalbă „mare cheder² ni se face pricina lor”. În concluzie, croitorii breslași bucureșteni cereau respectarea hrisolovului lor prin recăptarea calfelor aflate prin prăvăliile și atelierele croitorilor sudiți pentru ca să se ajute cu calfele la beilic și la alte angarale³. Jalba a fost trimisă spre cercetare marelui agă al orașului cu mențiunea „să fie descoperit acela care nu se supune la rînduiala iznafului”. Drept urmare meșterii croitori sudiți au fost obligați să formeze o breaslă deosebită al cărui staroste să beneficieze de anumite privilegii și scutiri. Totodată se stabilea o seamă de obligații față de domnie care contribuiau la ușurarea obligațiilor croitorilor breslași bucureșteni⁴.

d) Conflictele breslelor cu întreprinderile manufacturiere se referă mai ales la suprapunerea unor acelorași operații din procesul producției de marfă. De exemplu breslașii boiangii luptau pentru desființarea atelierului de boiangerie existent în manufatura de șaluri și ghermesuturi. Faptele s-au petrecut astfel: breasla boiangilor din București deținea monopolul vopsirii stofelor și mătăsurilor și orice fel de obiecte de îmbrăcăminte din 1764, privilegiu reînnoit în 1781. Pînă la începutul sec. XIX „au fost boiangii nesupărați lucrîndu-și meșteșugul lor fără de a se amesteca altii”⁵. În 1803 a luat ființă la București o manufacțură de șaluri și ghermesuturi cu cheltuiala vel vornicului obștiilor Grigore Ghica. Printre privilegiile noii întreprinderi era și acela de a deschide o prăvălie de boiangerie „ce este trebuincioasă fabricii”⁶. În acest chip meșterii breslași boiangii trebuiau să renunțe la monopolul vopsirii stofelor și mătăsurilor pentru că în această manufacțură se vopseau diferitele obiecte produse. Drept răspuns breslașii boiangii au înaintat jalbă la domnie împotriva patronului manufacțurii, susținînd că mengheneaua de boiangerie a manufacțurii pricinuia mari pagube veniturilor lor. Meșterii boiangii și inter-

¹ Arh. St. Buc., MSS 28, f. 153, v. — 154.

² Corect Cheder = supărare, necaz (l. turcă).

³ Arh. St. Buc., MSS 37, f. 37—37 v.

⁴ V. A. Urechia, op. cit., vol. XI, p. 278—279.

⁵ Ibidem, p. 281.

⁶ Ibidem, vol. VIII, p. 660.

meiau reclamația pe vechimea mare pe care o aveau de cînd obținuseră prima dată acest monopol.

Din poruncă domnească ancheta a fost făcută de vel logofăt Isaac Ralet ca reprezentant al domniei și Ioniță biv vel tretii logofăt ca vechil din partea întreprinderii manufacturiere în cauză. După cercetarea hrisoavelor care conțineau privilegiile celor două părți în litigiu boierii anche-tatori propun la 22 martie 1803 ca isnaful boiangilor să opreasă funcționarea menghenelei lor și în soroc de două luni să o scoată din țară urmînd ca meșterii boiangii să-și facă meșteșugul cu fier (să deie lustru cu hier) ca și pînă la înființarea cherhanalei în 1788, în timp ce manufactura de șaluri și ghermesuturi să fie obligată să nu se amestece în lucrul meșteșugului lor¹. Drept urmare domnia reînoiește hrisolul isnafului boiangilor în București la 28 august 1803² menținînd și prevederile poruncii domnești din 22 martie 1803. În plus fată de vechile hrisoave se adaugă că monopolul boiangilor va fi apărat și împotriva altor meșteșuguri, de exemplu bazmagii, abagii, ceaprăzarii, ibrișingii, mătăsargii armeni cu condiția ca și boiangii breslași să nu se amestece în meșteșugul altora³.

Din cele de mai sus rezultă că în sec. XVIII meșteșugurile bucureștene ajunseseră la o mai mare specializare și drept urmare au apărut noi meșteșuguri care lucrau independent. Totodată ele au contribuit la lărgirea pieții locale prin unificarea tîrgului de Sus cu tîrgul de Jos sub numele de tîrgul din Lăuntru. Majoritatea meșteșugurilor bucureștene au atins în această vreme o formă superioară de organizare depășind fază frăților și ajungînd la bresle propriu-zise. Modul de organizare al breslelor bucureștene în a doua jumătate a sec. XVIII, pe bază de hrisol domnesc, oglindese existența unei autonomii în conducerea administrativă și profesională. Atât ierarhia profesională cât și organizarea internă a breslei era foarte asemănătoare cu aceea din țările vecine și mai ales cu aceea din sudul Dunării.

Conducerea breslei, adunările ei, veniturile și cheltuielile breslașilor, funcțiile economice, sociale, politice și religioase au totuși particularități locale pe care nu le întîlnim în alte părți. Relativ la breslele lipsite de hrisol și deci de autonomie ele reprezintă totuși o formă mai avansată decît a frăților întîlnite pînă în sec. XVIII.

În a doua jumătate a secolului XVIII pe măsură ce s-a întărit regimul de breaslă, s-a adîncit diferențierea social-economică între breslași și au crescut contradicțiile din rîndul lor și întîlnim din ce în ce mai des forme de luptă ale ucenicilor și calfelor împotriva meșterilor și ale meșterilor săraci împotriva celor înstăriți.

O dată cu dezvoltarea producției de marfă și întărirea relațiilor de schimb se intensifică lupta breslașilor bucureșteni pentru apărarea monopolului producției de marfă împotriva altor meșteșugari, breslași liberi și străini împotriva întreprinderilor manufacturiere. Breslele aflate sub

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XI, p. 292.

² *Ibidem*, p. 281–284.

³ *Ibidem*, p. 283.

TÎRGUL din LĂUNTRU BUCUREŞTEAN în sec. XVIII

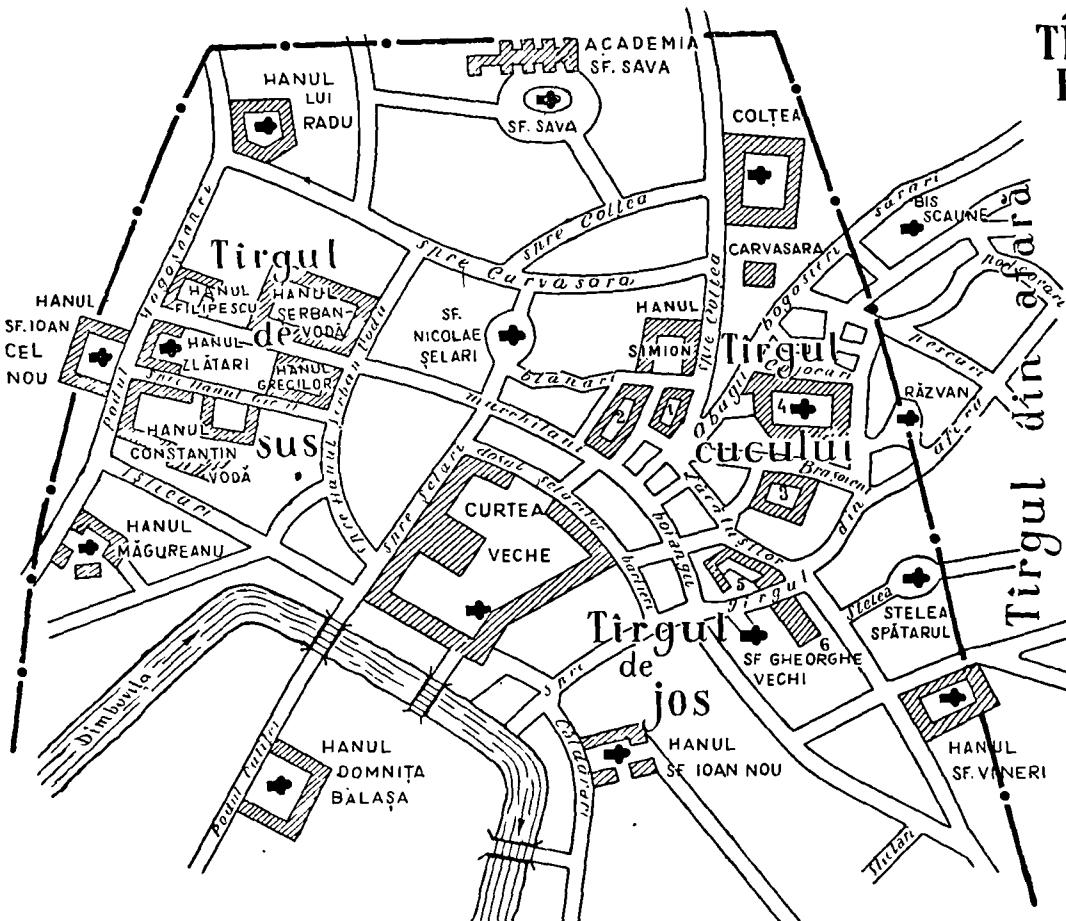
După G.D. Florescu

LEGENDA

- 1 HANUL LUI ZAMFIR**
  - 2 HANUL CUTEI**
  - 3 HANUL FILARET**
  - 4 HANUL SF. GHEORGHE NOU**
  - 5 HANUL PAPAZOGLU**
  - 6 ȘCOALA SLAVONEASCĂ**

—•— Limite circului din lăuntru

protectia domniei reușesc să-și apere privilegiile față de tîrgoveți cu excepția manufacturilor care beneficiază de privilegii mai mari decât breslele și cu care sunt nevoie să împartă dreptul monopolului de producție.

Frămintările social-economice din rîndurile breslașilor bucureșteni care se accentuează la sfîrșitul sec. XVIII sunt caracterizate în procesul de dezvoltare al orașului București, în perioada de descompunere a feudalismului și apariției relațiilor capitaliste.

БУХАРЕСТСКИЕ ЦЕХОВЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В XVIII В.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В XVIII в. бухарестские ремесла достигли высокого развития и специализации. Появились новые ремесла и вместе с ними новые улицы и предместья, что способствовало расширению местного бухарестского рынка. Следствием этого явилось объединение Верхнего базара с Нижним базаром под наименованием Внутреннего базара. Наблюдается непрерывный рост местного рынка.

Большая часть бухарестских ремесел перерастает рамки братств и организуется в цеха на основании княжеских грамот. Эти грамоты обеспечивали административную и профессиональную автономию цеховых ремесленников. В профессиональной иерархии так же, как и во внутренней организации бухарестских цехов, наблюдается большое сходство с организацией ремесленных цехов в соседних странах, особенно в южно-дунайских.

Во второй половине XVIII в. возникает сильная социально-экономическая дифференциация среди цеховых ремесленников и углубляются противоречия между ними. В результате чего имеет место борьба учеников и подмастерьев против мастеров и бедных мастеров против более имущих.

Для сохранения монополии кустарного производства цехи ведут упорную борьбу. На основании документов, находящихся в Государственном Архиве и Академии РНР, устанавливаются четыре категории конфликтов этого рода: 1) конфликты между различными ремесленными цехами; 2) конфликты между ремесленными и торговыми цехами; 3) конфликты цеховых ремесленников с свободными ремесленниками, местными и иностранными; 4) конфликты цехов с мануфактурными предприятиями.

LES CORPORATIONS BUCARESTOISES AU XVIIIe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Au XVIIIe siècle les métiers bucarestois se développent et se spécialisent de plus en plus. De nouveaux métiers apparaissent, déterminant la naissance de nouvelles rues et de nouveaux faubourgs et contribuant ainsi à étendre le marché local. La « ville haute » et la « ville basse » se réunissent pour former la « ville intérieure », et le marché local continue de s'accroître.

La plupart des métiers de la ville dépassent la phase des confréries et se constituent en corporations, autorisées par une charte princière qui assure l'autonomie administrative et professionnelle de la corporation. La hiérarchie professionnelle et l'organisation intérieure des corporations bucarestoises présentent une grande similitude avec celles des pays voisins, du sud du Danube notamment.

La seconde moitié du XVIIIe siècle voit se produire une différenciation sociale et économique marquée parmi les membres des corporations. Par suite de l'aggravation des contradictions entre eux, on voit prendre forme la lutte des compagnons et des apprentis contre les maîtres-artisans, et celle des maîtres pauvres contre les plus riches.

Les corporations luttent vigoureusement pour sauvegarder le monopole de la production artisanale. Les documents conservés aux Archives de l'Etat, à Bucarest, et à l'Académie de la R.P.R. permettent de classer ces différents conflits en quatre catégories distinctes : 1° conflits entre différentes corporations d'artisans ; 2° conflits entre corporations d'artisans et corporations de marchands ; 3° conflits mettant aux prises les artisans affiliés aux corporations et les artisans indépendants autochtones ou étrangers ; 4° conflits entre corporations et entreprises manufacturières.

---

www.dacoromanica.ro

N O T E   Ş I   C O M U N I C Ă R I

NOI DOCUMENTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÎNO-POLONE ÎN PERIOADA 1589—1622

DE

IRENA SULKOWSKA (Varșovia)

În *Archiwum Główne Akt Dawnych* (Arhivele centrale de acte vechi) din Varșovia se păstrează, între noile achiziții, cîteva documente referitoare la unele aspecte ale relațiilor româno-polone de la sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XVII. Este vorba de un număr de șase scrisori în limba polonă, provenind una de la Petre Șchiopul, alta fără semnatură și adresă, dar pe care o atribuim lui I. Zamoyski, cancelarul și marele hatman al Poloniei, trei de la Ieremia Movilă și una de la Ștefan Tomșa.

În ceea ce privește conținutul lor, scrisoarea lui Petru Șchiopul din 27 august 1589 aduce elemente noi în legătură cu activitatea lui de mediator între poloni, turci și tătari, pentru a nu se trece la război, al cărui teatru ar fi fost Moldova.

Pentru a nu fi bănuit de turci de trădare, domnul a căutat să evite orice discuții inutile cu polonii, dacă acestea nu duceau la tratative directe cu turcii.

Scrisoarea lui I. Zamoyski către un logofăt, pe care îl identificăm în persoana lui Luca Stroici, are o importanță deosebită prin faptul că în ea se pomenește de cronică Moldovei, pe care Stroici o promisese cancelarului polon și pe care acesta i-o cerea în octombrie 1597. Faptul constituie o dovadă în plus de existența și circulația unei cronică oficiale a țării în acel timp și care va forma izvodul intern pentru cronică lui Gr. Ureche¹.

În scrisorile lui Ieremia Movilă din 11 și 22 iulie 1601 se cere ajutor comandanțului Cameniței pentru reinstalarea și susținerea lui Simion

¹ Parte din scrisoarea lui Zamoyski, și anume cea mai importantă, privitoare la cererea croniciei, a fost publicată de I. Macurek, *Slovane v pojeti starsich rumunskych kronikáří* (Slavii în operele vechilor cronicari români), în *Sborník*, I, Bidla, Praga, 1928, p. 124, nota 5. Ea a fost reproducă, în traducere românească, de P. P. Panaitescu, *Cronica moldo-polonă* în *Revista istorică română*, I, 1931, p. 120. Am găsit necesar totuși să publicăm textul în întregime.

Movilă în Tara Românească, iar în cea din 8 august același an i se anunță înfrângerea și refugierea lui Sigismund Báthory în Moldova, precum și reapariția lui Mihai Viteazul, ca o nouă amenințare pentru moivilești și poloni.

În sfîrșit, în scrisoarea lui Ștefan Tomșa din 28 noiembrie 1622 se cheamă negustorii din orașul și voievodatul Kiev să vină cu mărfuri în Moldova, unde securitatea comerțului le era asigurată după pacea de la Hotin.

Documentele aduc o contribuție nouă la cunoașterea relațiilor economice, politice și culturale dintre români și poloni din perioada de mai sus. Ca valoare, ele se situează la un nivel egal cu documentele publicate pînă acum la noi în colecția Hurmuzaki și în alte lucrări mai recente. Le publicăm aici sub numele Irenei Sulkowska de la Arhivele centrale de acte vechi din Varșovia, care le-a pregătit pentru tipar, cu dorința de a fi publicate în revista noastră. Interpretarea textului polon aparține tov. I. Corfus.

Tuțora, 27 august 1589

Petrus Schiopul către Pavel Uchanski, sol polon la Poartă

S-a reținut curierul la Hotin și nu-i va permite intrarea în țară decât numai pentru a trece la turci. Solului îi permite însă liberă trecere spre Silistra și Constantinopol, promișindu-i ajutor în tratativele cu turcii.

Piotr z Łaski bożej hospodar wołoski, pan a dziedzic prawy ziemie małdawskiej.

Życzliwości naszej łaskawe zalecanie wielmożny panie pośle przyjacielu łaskawy. Isz w tych trwogach i niebezpiecznych czasiech ziemia nasza zaparta jest, cośmy dla tego uczynili, abyśmy podejrzrenia i wszelakiego domniemania u Turków uszli, a parkałabowie nasi chocimscy sługe WM zatrzymali a listy WM do nas odesłali, aby to WM nie obrazilo ani u WM w podziwieniu było WM naprzód żądamy. Zrozumieliśmy z listu WM, że WM od króla Jego M-sci pana swego posłem wielkim być raczysz do najjaśniejszego cesarza tureckiego, żądając nas, abyśmy służde WM wolne przeście dali przez ziemię naszą do Beglerbega, skąd dalej do Czarygrodu od WM mu droga jest zadana. Skorośmy list WM przeczy-[ta]lii, pisaliśmy zarazem do sługi WM jeśliby do Beglerbega a z tamtąd do Czarygrodu skoniecznie jechać chciał, żeby do nas przyjechał obiecując mu na żądanie WM we wszem łaskę i staranie nasze, a jeśliby jedno z nami się widzieć chciał, żeby raczej nazad jechał, gdyby tym nas jedno do kłopotu przywieść mógł u Turków. A jeśli WM samego Bog wszechmogący w dobrym zdrowiu do nas przywieść, w czym królowi Jego M. i koroni polski u Beglerbega i u porty cesarski słudzy będącmy mogli z chęcią to rad uchynić chcemy. I nie wadziłoby było, byś (f. 1 v.) WM

rychlej był przyjechał. Wszakże mamy nadzieję w Bodźe, że za szczęśliwym przyjechaniem WM te trwogi się uskromią. Wolne przeście WM jako posłowi zacnemu przez ziemię naszą dozwolamy i przyjacielskie słuszby i chęcie naszy po wtórze WM ofiarujemy, zalecamy się za tym dobrą przyjaźnią WM.

Dan z Czoczori, dnia 27 Augusti, roku Pańskiego 1589.

Wielmożności Waszej przyjaciel życzliwy

Idem qui supra

Ex commissione propria
sua Illuss. Cels.

Wielmożnemu panu panu Pawłowi Uchańkiemu¹ staroście drohobyciemu i posłowi Jego K.M. do najjaśniejszego cesarza tureckiego panu przyjacielowi laškawemu.

Petru din mila lui dumnezeu domn și moștenitor legitim al țării Moldovei.

Încredințăm grătios de bunăvoița noastră pe puternicul domn sol și prieten al nostru milostiv. Pentru că țara noastră se află în aceste spaime și vremuri primejdioase, de aceea am făcut ceea ce am făcut ca să scăpăm de bănuieri și de orice presupuneri neîntemeiate la turci, iar pîrcălabii noștri de Hotin au reținut pe sluga d-tale și scrisorile d-tale le-au trimis la noi. Te rugăm deci mai întii pe d-ta ca aceasta să nu te jignească, nici să te mire. Am înțeles din scrisoarea d-tale că d-ta binevoiești să fii sol mare din partea m.s. regelui, stăpînul d-tale, la m.s. împăratul turcesc, cerîndu-ne să dăm liberă trecere slugii d-tale prin țara noastră la beglerbeg², de unde i s-a poruncit de d-ta să meargă mai departe spre Tarigrad. Indată ce am citit scrisoarea d-tale, am scris tot atunci slugii d-tale ca, dacă ar voi să meargă la beglerbeg, iar de acolo neapărât la Tarigrad, să vină la noi, făgăduindu-i, la cererea d-tale, mila și grija noastră în toate, iar dacă ar voi să se vadă numai cu noi, să se întoarcă mai bine înapoi, pentru că prin aceasta ar putea să ne pună numai în încurcătură la turci. Iar dacă atotputernicul dumnezeu te va aduce pe d-ta în persoană la noi în bună sănătate, atunci vom putea sluji m.s. regelui și Coroanei polone la beglerbeg și la Poarta împăratească, aceasta dorim să facem cu placere. Și n-ar fi rău ca d-ta să vii mai grabnic. Totuși, avem nădejde în dumnezeu că o dată cu sosirea fericită a d-tale, aceste spaime se vor potoli. Îți îngăduim d-tale, ca unui sol însemnat, libera trecere prin

¹ Paweł Uchański wojewoda belski, starosta gnieźnieński, drohobycki, w 1580 jeździł w poselstwie do papieża Grzegorza XIII, następnie do cesarza Maksymiliana, trzeci raz do porty ottomańskiej. Podczas tego ostatniego poselstwa zmarł w Konstantynopolu w 1590 r. w wieku 42 lat (Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. IX, s. 191–192).

² Beglerbegul de Silistra, comandantul suprem al trupelor turcești de la Dunăre.

țara noastră și îți oferim din nou bunăvoiță și slujbele noastre prietenești și cu aceasta ne încredințăm bunei prietenii a d-tale.

S-a dat din Tuțora, în ziua de 27 august, anul domnului 1589.

Al d-tale prieten binevoitor

Idem qui supra

*Ex commissime propria sua
illus. Cels.*

[Adresa] : Domniei sale domnului Pavel Uchánski¹, staroste de Drohobycz, sol al m.s. regelui la m.s. împăratul turcesc, domnului prieten al nostru milostiv.

(Archivum Główne Akt Dawnych w Warszawie, achiziția nr. 295, h'rtie 210 × 330 mm, 2 foi, pe verso adresa și pecetea (diametrul 35 mm) timbrată. În capul textului însemnare cu mfnă din sec. XVII „1589. 27 Aug”).

Zamość, octombrie 1597

[I. Zamoyski către Luca Stroici]

Cere să-i trimită știri în legătură cu întoarcerea hanului tătarilor din Ungaria și cu solul polon trimis la turci, precum și alte nouătăți din Turcia; de asemenea cere să-i trimită cronică Moldovei.

Milosciwy Panie Logophecie.

Zaleciwszy zyczliwe służby swe łasce Waszej Miłości etc. Dziekuje Waszej Miłości ześ mię Wasza Miłość raczył nawiedzić pisaniem swem. Proszę Waszą Miłość co by tam za ponowy były o powrocie cara Tatarskiego y o Jego Mości panu Halickiem pośle Jego Krolewskiej Miłości y takzie co nowego z Turek, abyś mi Wasza Miłość raczył oznać.

Proszę takze Waszą Miłość pilnie o kronike woloską, któraś mi Wasza Miłość raczył obiecać. Lasce się Waszej Miłości zalecam. Z Zamościa dnia... Octobra 1597.

Milostive domnule logofăt.

Recomandînd slujbele mele binevoitoare grației d-tale etc., îți mulțumesc că ai binevoit să mă cinstești cu scrisoarea d-tale. Te rog să binevoiești a-mi face cunoscut ce nouătăți ar fi acolo despre întoarcerea hanului tătarilor și despre dumnealui domnul Halicki, solul m.s. regelui, precum și ce-i nou din Turcia. De asemenea te rog să-mi trimită cronică Moldovei, pe care ai binevoit să mi-o promiți. Mă încredințez grației d-tale. Din Zamość, în ziua de [loc gol] octombrie, 1597.

(Archiwum Zamoyskich, Iără cotă)

¹ Pavel Uchánski, voievod de Bełz, staroste de Gnieźno și Drohobycz, a plecat în anul 1580 în solie la papa Grigorie al XIII-lea, apoi la împăratul Maximilian și a treia oară la Poarta otomană. În timpul acestei ultime solii a murit la Constantinopol în anul 1590, în vîrstă de 42 de ani (Niesiecki, *Herbarz Polski*, IX, p. 191–192).

Iași, 11 iulie 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki, starostele Camenitei.

Îi cere ajutor pentru reinstalarea lui Simion Movilă în Tara Românească, căruia-i săint gata să-i ajute tătarii și turci.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Zalecam pilnie służby moje w łaskę WM mego m-go pana i przyjaciela etc.

Dałem już znać WM memu m-mu panu o pogromieniu pana woje-wody multańskiego prosząc abyś WM mój m-ciwy pan i przyjaciel radą i prętkim ratunku daniem zabieżeć temu raczył. W tejże sprawie i teraz piszę i posyłam do WM mego m-go pana i przyjaciela urodzonego pana Bazylego Czolhanskiego prosząc pilnie, abyś WM mój m-ciwy pan wiadomość prętką dać raczył, bo jusz Tatarowie na pomoc panu wojewodzie multańskiemu przybyli i są u Pokucia, a czekać długo nie chcą i nie mogą. Basza tysz, który jest z wojskiem w Ruszczuku, posłał do mnie, że tysz są jusz pogotowiu dając znać i abyśmy niemieszkanie pana wojewodę multańskiego brata naszego posłali albo sami zebyśmy się ruszyli, pisał do mnie, bo Multanie słali tam prosząc o inszego pana. A tak pilnie i powtóre WM naszego m-go pana prosimy o prętką wiadomość i naukę, gdyż nie chciałbym nic czynić w tej sprawie bez rady i nauki WM-ci, jedno że ta sprawa zabawy i zwłoki nie potrzebuje, jakosz i ja ruszyć się niemieszkanie muszę, bo wojska te żadną miarą, które są tatarskie i tureckie, czekać nie będą. Zalecam przytym powtóre służby moje w łaskę WM mego m-go pana. Datum w Jasich, die XI Julii, anno M^oDC^oI^o.

WM zawsze życzliwy przyjaciel

Hieremii Mohila z łaski Bożej wojewoda
i hospodar ziemie mołdawskiej etc.
[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka¹ generalowi podolskiemu, kamie-nieckiemu, latyczowskiemu etc staroście, pisarzowi polnemu koronnemu naszemu m-mu panu i przyjacielowi należy.

Milostive domnule staroste al Camenitei.

Recomand stăruitor slujbele mele grației d-tale, domnul și prietenul meu milostiv etc.

Ți-am mai dat de știre, domnul meu milostiv, despre înfrângerea domnului voievod al Munteniei², rugînd ca d-ta, domnul și prietenul meu milostiv, să binevoiești să îndrepți lucrurile prin sfat și prin dare de ajutor grabnic. În aceeași privință scriu și acum și trimit la d-ta, domnul

¹ Jan Potocki, ur. 1555 r., pisarz polny koronny i wojewoda bracławski, generał ziem podolskich, starosta latyczowski, zmarł w 1611 r. w obozie pod Smoleńskiem (L. Romanowski, *Rodowód Potockich*, W-wa, 1882).

² Simion Movilă.

și prietenul meu milostiv, pe nobilul domn Vasile Czolhański, rugind cu stăruință ca d-ta, domnul meu milostiv, să binevoiești a-mi da știre grabnică, pentru că tătarii au și sosit în ajutorul domnului voievod al Munteniei și se află în Pocuția¹ și nu vroiesc și nu pot să aștepte mult. La fel și pașa, care se află cu oastea în Rusciuk, a trimis la mine, că și ei se află acum gata, dîndu-mi de știre ca să trimitem fără întîrziere pe domnul voievod al Munteniei, fratele nostru, sau ca noi însine să pornim, mi-a scris mie, pentru că muntenii au trimis acolo, cerînd alt domn. De aceea te rugăm din nou și stăruitor pe d-ta, domnul nostru milostiv, să ne dai știre și învățătură grabnică, căci n-aș vrea să fac nimic în această treabă fără sfatul și învățătura d-tale, numai că în această treabă nu trebuie să se producă zăbavă și întîrziere; deoarece și eu trebuie să pornesc neîntîrziat, pentru că aceste oști tătărăști și turcești nu vor aștepta de loc. Cu aceasta, recomand din nou slujbele mele grației d-tale, domnul meu milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 11 iulie, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten totdeauna binevoitor
Ieremia Movilă din mila lui dumnezeu voievod
și domn al țării Moldovei etc.
[semnatura]

[Adresa] : Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok², general al Podoliei, staroste de Camenița, Latyczów etc., secretar de cîmp al Coroanei, domnului și prietenului nostru milostiv se cuvîne.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hirtie 200 × 306 mm,
textul pe 1,5 foi. Pe verso adresa și un rest din pecetea inelară timbrată.
(În capul textului, însemnare de mînă din secolul XVII „1601, 11 iulie”).

Iași, 22 iulie 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki, starostele Cameniței.

Îi cere ajutor pentru susținerea lui Simion Movilă în Țara Românească.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Przyjacielskie życzliwe służby nasze zalecamy pilnie w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela etc.

To, co nam pan Goreczki od WM naszego m-go pana i przyjaciela przyniósł, zrozumieliśmy dobrze; pilnie dziękujemy WM naszemu m-mu panu za tę chęć, którą nam WM ofiarować raczysz, nic w tym nie wątpiąć, isz WM jako nam tak i panu wojewodzie multańskiemu w tym przypadku przyjacielem się pokazać być nie zaniechasz i prętką pomoc w tej potrzebie dać będziesz raczył, o co pilnie WM naszego m-go pana i przyjaciela pro-

¹ Citește: Bugeac.

² Ioan Potocki, născut în anul 1555, secretar de cîmp al Coroanei și voievod de Bracław, general al Podoliei, staroste de Latyczów, a murit în anul 1611 în tabăra de lîngă Smolensk (L. Romanowski, *Rodowód Potockich*, Varșovia, 1882).

simy. W której sprawie wysyłamy tam zaraz do WM pana Broniowskiego rotmistrza naszego z panem Weweryczą dwornikiem, przez których i respons dostateczny na wszystko i to, co należeć będzie do tej sprawy, onym zleciwszy WM oznajmiemy. Zalecamy przy tym powtórę służby nasze życliwe w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela. Datum w Jasiech, die XXII Julii, anno Domini M^oDC^oI.

WM cale życliwy przyjaciel slużyć gotów
Hieremii Mohila z łaski Bożej wojewoda
i hospodar ziemie mołdawskiej etc.

[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka generalowi podolskiemu, kamieniec-kiemu, latyczowskiemu staroście, pisarzowi polnemu koronnemu etc naszemu m-mu panu i przyjacielowi należy.

Milostive domnule staroste al Camenitei.

Recomandăm stăruitor slujbele noastre prietenesti și binevoitoare grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv etc.

Ceea ce ne-a adus domnul Gorecki din partea d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv, am înțeles-o bine. Mulțumim mult d-tale, domnul nostru milostiv, pentru această bunăvoință pe care d-ta găsești de cuvință să mi-o arăți, neîndoindu-mă de loc că d-ta te vei arăta în această întîmplare prieten atât nouă cît și domnului voievod al Munteniei¹ și nu vei renunța să binevoiescă și ne da în această luptă ajutor grabnic, pentru care te rugăm cu stăruință pe d-ta, domnul și prietenul nostru milostiv. În care treabă trimitem îndată la d-ta pe domnul Broniowski, rotmistrul nostru, cu domnul Veveriță dvornicul, prin care și răspuns îndestulător pentru toate și ceea ce va fi nevoie pentru această treabă, dându-le în seama lor, le aducem la cunoștință d-tale. Cu aceasta, recomandăm din nou slujbele noastre binevoitoare grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 22 iulie, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten cu totul binevoitor gata de slujbă.

Ieremia Movilă din mila lui dumnezeu
voievod și domn al țării Moldovei etc.
[semnatura]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok, general al Podoliei, staroste de Camenită și Latyczów, secretar de cimp al Coroanei etc., domnului și prietenului nostru milostiv se cuvinte.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varšovia, achiziția nr. 295. Hirtie 200 × 314 mm, text 1,5 foi. La începutul textului însemnarea de mînă din sec. XVII : „1601, 22 iulie”. Pe verso adresa și pecetea inelată timbrată, cu diametrul 17 mm).

¹ Simion Movilă.

Iași, 8 august 1601

Ieremia Movilă către I. Potocki staroste Cameniței.

Îi anunță înfrângerea lui Sigismund Báthory de către trupele imperiale în colaborare cu Mihai Viteazul și refugierea lui în Moldova, manifestîndu-și teama de urmările posibile ale noii situații.

M-ciwy panie starosto kamieniecki.

Zalecamy pilnie przyjacielskie służby nasze w łaskę WM naszego m-go pana etc.

Oznajmujemy WM naszemu m-mu panu i przyjacielowi, isz Jego M. pan wojewoda siedmigrocki Zygmunt Batory miał potrzebę z wojskiem niemieckim, w którym był Michał dnia 3 Augusta i pogromion jest od wojska niemieckiego przez zdradę samych Węgrów. Sam pan wojewoda siedmigroczki uszeł przez góry tu do granic wołoskich, przy którym co przedni jszy panowie zostali i są z nim. Nowina ta niebarzo pocieszna jest, za którą Pan Bóg to wie, czego się potym spodziewać trzeba, WM nasz m-ciwy pan i przyjaciel jako baczy rozumieć łatwie możesz. Nicbaczpieczeństwo to rady prętkiej i w czas zabicienia rzeczm potrzebuje. Dalej co za wiadomość weźmiemy, oznajmić WM nie zaniechamy. Zalecamy przy tym powtore przyjacielskie służby nasze w łaskę WM naszego m-go pana i przyjaciela. Datum w Jasich, die VIII Augusti, anno Domini M^{DC}°I^r.

WM uprzejmie życliwy przyjaciel
Hieremii Mohila z łaski Bożej wojewoda
i hospodar ziem mołdawskich etc.
[podpis]

Jego M-ci panu Janowi Potockiemu z Potoka generalowi podolskiemu, kamieckiemu, latyczowskiemu etc staroście, pisarzowi polnemu koronnemu, naszemu m-mu panu i przyjacieliowi należy.

Milostive domnule staroste al Cameniței.

Recomandăm cu stăruință slujbele noastre prietenești grației d-tale, domnul nostru milostiv etc.

Aducem la cunoștință d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv, că dumnealui domnul voievod al Transilvaniei, Sigismund Báthory, a dat lupta cu oastea nemțească, în care se afla Mihai, în ziua de 3 august și a fost înfrînt de oastea nemțească prin trădarea ungurilor însăși. Domnul voievod al Transilvaniei însuși a trecut peste munți aici la granițele Moldovei cu care au rămas cîțiva domni mai de frunte și sănt cu dînsul. Această noutate este puțin simbucurătoare, după care domnul dumnczeu șiie la ce trebuie să ne așteptăm, după cum d-ta, domnul și prietenul nostru milostiv, ca un om prevăzător, poți ușor înțelege. Pe ntru această primejdie trebuie sfat grabnic și o prevenire la timp a lucrurilor. Mai departe ce știre vom primi, nu vom omite să-o aducem la cunoștință d-tale. Cu aceasta,

recomandăm din nou slujbele noastre prietenesti grației d-tale, domnul și prietenul nostru milostiv. S-a dat în Iași, în ziua de 8 august, anul domnului 1601.

Al d-tale prieten binevoitor
Ieremia Movilă
din mila lui dumnezeu voievod
și domn al țării Moldovei etc.
[semnatuра]

[Adresa] : Domniei sale domnului Ioan Potocki de Potok, general al Podoliei, staroste de Camenîța, Latyczów etc., secretar de cîmp al Coroanei, domnului și prietenului nostru milostiv se cuvine.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hîrtie 200 × 312 mm ; foi 1,5, în colțul de sus din stînga deasupra textului, însemnare de mînă din sec. XVII : „1601, 8 aug.” Pe verso adresa și pecetea inelară timbrată cu diametrul de 17 mm precum și însemnarea de mînă din sec. XVII : „Ieremia Mohila”).

Iași, 24 octombrie 1622

Ştefan Tomşa către St. Chmielecki, voievod de Kiev.

Îi cere să dea de știre negustorilor că îi cheamă să vină cu mărfuri în Moldova, unde, după încheierea păcii, s-a restabilit siguranța pentru comerț.

M-sciwy panie Chmielccki.

Tak mniemam, że WM memu m-ci panu nie jest tajny pokój zastawiony pod Choczyniem, którego teraz z łaski Bożej Jego M-ość pan poseł wielki do Jego Cesarskiej M-sci potwierdzić jechał i on doskonale postanowić. Także i ludzi swawolnych, którzy przeszkoła byli do przejechania ludziom wszelakiego stanu juss za łaską Bożą nadpłoniło sie ich, że teraz juss nie tak szkodzą jako pirwi, gdyżem tego kazał purkałabom na granicy mieszkającym przestrzegać, aby się juss więcej ta swawola nie mnożyła. Proszę tedy WM mego m-sci pana racz WM mój m-sci pan z łaski swej rozkazać oznajmić ludziom kupieckim, aby bezpiecznie szli z kupiami swemi do ziemie mojej nie obawiając się żadnego niebezpieczeństwa, tę łaskę uznaną w tej mierze WM memu m-sci panu wzajemnym sposobem zadziaływać winien zostawam, do której się jako najpilniej oddawam. Z Jas, 24 8-bris, anno 1622.

WM mego m-sci pana życliwy przyjaciel i sądiad.

Stephan Tomsza z Bożej łaski wojewoda i hospodar ziemie mołdawskiej.

[podpis alfabetem słowiańskim]

Jego M-ci panu Stephanowi Chmieleckiemu¹ memu m-ci panu i przyjacielowi.

¹ Stefan Chmielecki (zm. 1630 r.), służył Homonayowi w jego walkach o tron siedmiogrodzki z Bethlenem (1616). Był w służbie woj. kijowskiego Tomasza Zamoyskiego od 1616 r., strzegł dóbr Zamoyskich i Ostrogskich od napadów tatarskich. Podkomendny Koniecpolskiego, następnie regimentarz wojsk ukraińskich. W 1629 r. mianowany wojewodą kijowskim (*Polski Słownik Biograficzny*, III, 318–320).

Milostive domnule Chmielecki¹.

Așa cred, că d-tale, domnul meu milostiv, nu-ți este necunoscută pacea încheiată la Hotin, pe care acum din mila lui dumnezeu dumnealui domnul sol mare a mers la m.s. împăratul s-o întărească și s-o consolideze foarte bine. De asemenea, și oamenii rău făcători care au fost o piedică pentru trecerea oamenilor de orice stare, au fost nimiciți cu mila lui dumnezeu, astfel că acum nu mai dăunează ca mai înainte, pentrucă am poruncit pîrcălabilor care stau la graniță să fie de pază ca această dezordine să nu se mai înmulțească. De aceea te rog pe d-ta, domnul meu milostiv, să binevoiești d-ta, domnul meu milostiv, din grăția d-tale să poruncești să se dea de știre negustorilor ca să vină în siguranță cu mărfurile lor în țara mea, netemindu-se de nici o primejdie. De această grație, recunoscută în această treabă, domnul meu milostiv, îți rămân îndatorat să mă achit la rîndu-mi, încredințîndu-mă ei cît mai stăruitor. Din Iași, 24 octombrie anul 1622.

Al d-tale, domnul meu milostiv, prieten și vecin binevoitor

Ștefan Tomșa din mila lui dumnezeu voievod și
domn al țării Moldovei
[semnatură în chirilică]

[Adresa]: Domniei sale domnului Ștefan Chmielecki, domnului și prietenului meu milostiv.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, achiziția nr. 295. Hîrtie 200 × 300 mm, 2 foi, pe verso adresa și pecetea cu diametrul de 45 mm, timbrată).

---

¹ Ștefan Chmielecki (mort în 1630) a servit lui Homonyai, în luptele acestuia cu Bethlen pentru tronul Transilvaniei (1616). A fost în slujba voievodului de Kiev, Toma Zamoyski, începînd cu anul 1616; a apărât bunurile familiei Zamoyski și Ostrogski de năvâlirile tătarilor. Subaltern al lui Komieckolski, apoi locțiitor de comandanț al trupelor ucrainene, în anul 1629 a fost numit voievod al Kievului (*Polski Słownik Biograficzny*, III, p. 368 – 320).

DIN CONTRIBUȚIA MARINARILOR ROMÎNI LA ZDROBIREA FASCISMULUI GERMAN

DE

Căpitan-locotenent ION HUZA

Singurul partid care a dezvăluit maselor scopul războiului fascist și caracterul reacționar, antinațional al dictaturii antonesciene a fost P.C.R. El a organizat și condus luptele forțelor patriotice pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea din războiul antisovietic și izgonirea fasciștilor de pe teritoriul patriei noastre. Din adincă ilegalitate partidul marxist-leninist al clasei muncitoare și-a menținut și lărgit legăturile cu masele, mobilizând pături largi ale poporului la lupta antifascistă.

Munca desfășurată de P.C.R. în rîndurile armatei a făcut ca numărul soldaților care urau politica lui Hitler și Antonescu să crească zi de zi. După victoriile hotărîtoare obținute de Armata Sovietică la Moscova, Stalingrad, Kursk, manifestările potrivnice politicii fasciste dusă de guvernul lui Antonescu aveau caracter de masă atât pe front cit și în spatele frontului. În anul 1944 ia dezvoltare lupta de partizani. Grupe și detașamente de partizani acționau în munții Vrancei, în Oltenia, Delta Dunării¹ etc. Spiritul patriotic, antihitlerist creștea continuu ca urmare a activității P.C.R. care ducea cu masele de militari o muncă continuă de lămurire asupra caracterului dezastruos pentru România a războiului antisovietic.

Manifestul lansat de P.C.R. la 1 Mai 1944 „Către poporul român”, are larg răsunet și în rîndul masei de soldați și ofițeri patrioți cărora li se adresa :

„Soldați, subofițeri, ofițeri și generali” !

„Refuzati să mai luptați și să muriți pentru criminalii lui Hitler și Antonescu” !

„Cei de pe front treceți cu tot armamentul și echipamentul de partea Armatei Rosii, care vă va ajuta să luptați pentru dezrobirea Patriei noastre” !

¹ Contribuția României la războiul antihitlerist, Ed. M. F. A., Buc., 1958, p. 22.

Cei din spatele frontului erau chemați să refuze plecarea pe front și să formeze grupe de partizani, care trebuiau să dezarmeze și să nimicăscă pe cotropitorii hitleriști¹.

În august 1944 P.C.R. lansează manifestul : „La luptă cu hotărîre pentru salvarea patriei” ! unde se adresează direct militarilor :

„Salvați avutul și hrana poporului de jefuitorii nemți” . „Întoarceți armele contra nemților și trădătorilor din slujba lor” ! „Alăturați-vă Armatei Roșii eliberatoare și luptați împreună cu ea pentru curățirea României de nemți pentru pacea și libertatea României” !²

Un răsunet deosebit de puternic îl avea cuvîntul Partidului printre „gradele de jos” care reprezentau masa de soldați și marinari care suferău cumplit de pe urma nedreptăților, bătailor și asupririlor ce domneau în armata și flota română, ca și printre ofițerii cinstiți pe care îi interesa soarta poporului și patriei lor. În această masă foarte mulți soldați și marinari, proveniți din rîndurile oamenilor muncii aduceau ideile revoluționare, starea de spirit din uzinele și fabricile unde lucraseră înainte de a fi încorporați.

Guvernul lui Antonescu a cerut hitleriștilor ajutor pentru lichidarea spiritului de revoltă din rîndul maselor și al armatei. Comandamentul hitlerist i-a satisfăcut cererea instalînd numeroase comandanamente, trupe de poliție S.S., formațiuni de serviciu, trupe de marină etc. „Toate aceste trupe păzeau centrele industriale și zonele petrolifere, apărând punctele importante aflate pe litoralul maritim și de-a lungul Dunării”³.

Dar nimic nu mai putea stăvili creșterea nemulțumirilor și atitudinea antihitleristă a maselor. Numărul ostașilor care fugău de pe front creștea vertiginos, iar refuzul soldaților de a lupta împotriva Uniunii Sovietice era tot mai frecvent. Chiar Antonescu este silit să recunoască nesupunerea armatei la ordinele lui de a continua războiul alături de Germania hitleristă. Acest lucru îl declară chiar el în ultimul Consiliu de Miniștri : „că s-a gîndit să dea un vot de blam „armatei” pentru că refuză să lupte contra rușilor”⁴.

„Este un prilej de îndreptățită mîndrie patriotică — arăta tov. Chivu Stoica la a 14-a aniversare a eliberării patriei noastre — pentru poporul nostru faptul că întreaga armată română, împotriva voinței regelui și a partidelor burghezo-moșierești, răspunzînd chemării forțelor patriotice conduse de P.C.R., a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, dușmanul independentei noastre naționale și a civilizației umane. Astfel se năștea armata populară care s-a ridicat la luptă pentru adevărările interese naționale, pentru cauza poporului”⁵.

Conform planului operativ întocmit de Comitetul Militar, la indicațiile și sub îndrumarea P.C.R., forțele armate române în cadrul

¹ Documente din istoria P.C.R., ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1953, p. 379.

² Ibidem, p. 387.

³ Contribuția României la războiul antihitlerist, Ed. M.F.A., Buc., 1958, p. 9.

⁴ Scînteia din 15 mai 1946.

⁵ Ibidem, 23 August 1958.

insurecției armate declanșate în seara zilei de 23 August 1944 au trecut la curățirea teritoriului patriei de cotropitorii fasciști.

Marinei române, cu forțele de la mare și fluviu, i s-au dat misiunile :

1) să împiedice orice încercare de trecere germană din Dobrogea în Muntenia peste Dunăre ; toate mijloacele de trecere să fie trase pe malul de vest al Dunării și puse sub pază ;

2) comandamentul forțelor fluviale va proceda la îndeplinirea acestei misiuni folosind mijloacele la dispoziție în Deltă, unde să lase strictul necesar pentru pază ; mai întâi va lua măsuri de anihilare și dezarmare a unităților germane din Sulina ;

3) comandamentul forțelor navale maritime în legătură cu divizia 9 infanterie, comandamentul litoralului... vor proceda la dezarmarea unităților navale și de litoral germane din zona Constanța ;

4) nici un german din Dobrogea nu trebuie să treacă peste Dunăre...¹.

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, forțele navale maritime se găseau într-o situație cu mult mai puțin favorabilă decât forțele fluviale. La 24 august operațiunile pe mare erau în completă stagnare, aproape toate navele noastre maritime găsindu-se concentrate la Constanța. Dispunind de un număr mai mare de baterii de artilerie care dominau portul precum și de bateria Tirpitz de calibrul 280 mm, hitleriștii posedau o forță superioară mijloacelor noastre de apărare și puneau în pericol navele noastre, portul, orașul și locuitorii lui.

Ca măsuri imediate navele românești intră în stare de alarmă și supraveghetă vasele hitleriste, fiind în măsură a deschide focul contră lor. Artleria de coastă s-a pregătit pentru a interveni cu foc contra unităților inamice de uscat și a bateriei Tirpitz, în cazul cînd acestea ar deschide focul asupra unităților noastre. Din marinarii serviciilor și ai navelor indisponibile s-a format un batalion de intervenție în măsură să participe la apărarea terestră a orașului Constanța împreună cu formațiunile de luptă patriotice. Curajul, atitudinea fermă și intervenția trupelor române și a formațiunilor de luptă patriotice i-a determinat pe hitleriști să se retragă în grabă din regiunea Constanța lăsînd intact portul și instalațiile portuare.²

Cu toată ura ce domnea în rîndurile echipajelor împotriva hitleriștilor, navele aparținînd forțelor maritime militare române au îñî împinat greutăți în îndeplinirea misiunii ce le-a revenit, din cauza atitudinii reacționare a unor elemente ofițeresti care aparțineau claselor exploataatoare. Atitudinea acestor elemente reacționare s-a manifestat prin faptul că nu au trecut la luarea măsurilor efective de dezarmare a navelor militare fasciste aflate în baza maritimă Constanța, precum și lipsa măsurilor de asigurare împotriva unor eventuale atacuri ale navelor militare fasciste.

Aceste greutăți ce se puneau în calea luptei maselor de marinari români împotriva fascismului german au fost lichidate cu ajutorul dat de marinarii și ofițerii sovietici care au sprijinit efectiv năzuința echipajelor

¹ Arh. M. St. M., Jurnal de operații al Comand. Forțelor Fluviale.

² Broșura editată de A.V.S.A.P. cu ocazia „Zilei marinei R.P.R.”, 1958.

românești de a pune la conducerea navelor, ofițeri patrioți legați de dorințele și aspirațiile maselor largi populare. Echipajele de pe majoritatea navelor au dovedit adevăratul lor patriotism făcind siguranța antisubmarină a zonei și portului Constanța, interzicând apropierea navelor fasciste de litoralul român între Gura Portiței și Vama Veche și au pilotat navele sovietice la intrarea și ieșirea din portul Constanța prin barajele de mine¹.

Datorită acțiunilor de luptă duse de marinarii români în strinsă cooperare cu marinarii sovietici au fost paralizate acțiunile forțelor hitleriste de a transforma orașele românești de la Marea Neagră și de pe Dunăre în ruini și cenușă. Este cunoscut că eșaloanele conducătoare ale armatei hitleriste aveau ca directive de acțiune nu numai obiectivele date de luptă directă, de front, ci și distrugerea localităților, a monumentelor de cultură, exterminarea populației.

Lupte puternice împotriva fasciștilor germani au dus marinarii români și sovietici pentru salvarea de la distrugere a orașelor Galați, Călărași, T. Severin, Constanța și.a.

O contribuție de seamă adusă pe toată durata războiului de către marinarii români împotriva hitleriștilor a fost asigurarea navegației pe Dunăre. În acest scop, forțelor fluviale de pe Dunăre le revine misiunea : asigurarea navegației pe Dunăre în sectorul de la gurile Dunării pînă la Baziaș prin :

- a) efectuarea lucrărilor de dragaj ;
- b) procedînd cu dragoarele navele în sectoarele periculoase prin minare ;
- c) organizarea serviciilor de salvare și avarii a navelor, precum și curățirea albiei fluviale ;
- d) asigurarea navegației din punct de vedere al cerințelor hidrografice ;
- e) paza porturilor românești contra unor posibile acțiuni inamice².

Unitățile fluviale ale diviziei de Dunăre care la 24 august 1944 se găseau deblocate la gurile Dunării, chiar din ziua cînd trupele sovietice ajung la Ismail și Chilia, le ajută pe acestea la trecerea unităților și materialului de luptă din sudul Moldovei în Dobrogea. După patru zile de activitate a navelor fluviale pentru trecerea trupelor sovietice pe Dunăre în raioanele de luptă și executarea dragajului, amiralul sovietic Kuznetsov mulțumește și felicită pe soldații de marină și ofițerii români pentru activitatea lor în sprijinul armatei sovietice.

Navele Forțelor Fluviale au împiedicat retragerea navelor nemțești pe Dunăre încărcate cu materiale de război și trupe, dintre care nu lipseaunici materiale „civile”; spre exemplu, la Turnu Măgurele au fost dezarmate nave nemțești care aveau printre alte obiecte jefuite de pe teritoriul Uniunii Sovietice și un mare număr de covoare.

¹ Din relatările verbale ale unor ofițeri marinari participanți la războiul antihitlerist.

² Arh. M. St. M., Jurnal de operații al Comand. Forțelor Fluviale pe luna noiembrie 1944, p. 5, dos. nr. 211/1.

Echipajele românești au instalat un baraj de mine în zona Ostrovul Corbului care a pus pe hitleriști în imposibilitate de a se scurge prin zona T. Severin de a manevra pentru luptă și-i obligă pe aceștia să scufunde aproximativ 60 de nave transformând o zonă de 3—5 km într-un adevărat cimitir de epave. Au fost sprijinate acțiunile unităților terestre românești de lichidare a trupelor hitleriste interzicindu-se încercările forțelor germane de a trece Dunărea din Bulgaria și Iugoslavia pentru a veni în ajutorul trupelor fasciste din România. Au fost stăvilate prin lupte puternice atacurile inamice din raionul orașului Orșova cu scopul de a nu da inamicului sub nici o formă posibilitatea de infiltrare spre vechile poziții.

În operațiunea de curățire a Dunării de epavele navelor hitleriste și de mine o mare contribuție a adus Flotila de Dragaj. Pentru dragarea minelor magnetice și a celor lalte tipuri de mine, marinarii Flotilei de Dragaj au dat doavă de îscusință, bărbătie și curaj, mai ales dacă ținem seama de mijloacele tehnice din dotare. Pentru îndeplinirea cu conștiință patriotică a misiunilor, îscusința marinarilor, voința lor de a contribui la zdrobirea fascismului german, au înlăturat din cale tot ce îngreua îndeplinirea ordinelor. Remorchere și șalupe destinate altor scopuri erau amenajate pentru a executa dragaj de mai multe categorii, inclusiv cel magnetic.

Echipajul remorcherului „Călărași” amenajează remorcherul pentru lansarea și dragarea unui tip nou de mine de fluviu. În noptile de 28 spre 29 august și 31 august—1 septembrie 1944 întrebuintând pentru prima dată în marina română astfel de materiale, a lansat două baraje de mine împotriva navelor germane¹. Scopul barajelor de mine lansate a fost atins. Navele germane au fost blocate în portul Prahovo (Iugoslavia) și făcute inofensive. La momentul oportun tot echipajul acestui remorcher, împreună cu alte nave, au asigurat prin curățirea acestor porturi de mine, trecerea navelor sovietice pentru urmărirea dușmanului pe Dunăre.

În zilele lunii septembrie (5—7 ; 21—25) 1944 mai multe nave mici din „Detașamentul Dunărea de sus” au luat parte alături de nave fluviale sovietice la trecerea prin forțare peste Dunăre a trupelor sovietice în regiunea Șimian—Schela—Cladova pentru a zdrobi o puternică grupare fascistă ce se pregătea pentru ofensivă pe direcția Cladova (Iugoslavia)—T. Severin. Aceste acțiuni au fost întreprinse și reușite prin lupte dirze. Trecerile s-au făcut sub bombardamentul puternic al aviației și artilleriei inamice. Cu toată rezistența opusă de unitățile germane, misiunea de a transporta trupele sovietice în punctele de luptă stabilite a fost îndeplinită. Au fost produse pierderi însemnante umane și materiale la inamic. Echipajele românești au avut numeroși răniți și s-a scufundat o șalupă (M.R. 143)².

O unitate de vedete ale Flotilei Române a primit misiunea de la Comandamentul Corpului de Armată de sub comanda generalului Alchimenco de a contribui alături de unitățile fluviale sovietice pentru a aprovisiona cu muniție, tehnică de luptă și alimente o divizie sovietică în regiunea Mihailovăț. Misiunea a fost executată prin forțare pe fluviu în raioanele de acțiune a inamicului puternic organizat pentru luptă. Forțarea s-a

¹ Arhiva M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 193.

² Ibidem, p. 194.

executat de-a lungul a 5 km în fața liniilor germane în regiunea Bîrza—Palohka (Iugoslavia)¹.

Pentru modul exemplar și eroic în care s-au comportat echipajele românci în diferite acțiuni grele de luptă cu acest prilej, Flotila fluvială română a primit mulțumiri de la Comandamentul Sovietic.

Faptele de eroism în luptă împotriva fasciștilor se manifestau în întreaga masă a marinilor militari, a marinilor marinei comerciale precum și în rîndul muncitorilor de la șantierele navale de reparatii. Lipsa de armament și muniții — prin care elementele reacționare din guvernul lui Sănătescu și partidele „istorice” căuta să slăbească lupta armatei române împotriva Germaniei fasciste — au fost suplinite de eroismul maselor largi populare.

În lupte dure marinarii noștri alături de marinarii sovietici au dovedit că pot distruga mașina germană de război ce acționa pe Dunăre.

Spiritul de sacrificiu, eroismul, dîrzenia marinilor în luptă împotriva fascismului creșteau mereu și se manifestau sub diferite forme. Din documentele vremii reies numeroase cazuri în care marinarii români refuzau să plece în concediu, cereau să plece mai repede din spitale la unități, ca astfel să se întărească capacitatea de luptă a forțelor Marinei Militare.

Un episod deosebit al frăției de arme româno-sovietice l-a constituit sprijinul dat de marinarii români celor sovietici în perioada septembrie—octombrie 1944 în regiunea localităților Șimian—T. Severin—Cladova²; Calafat—Vidin, Panciova—Novisad, Saringrad, Ilok (Iugoslavia) pentru transportul trupelor sovietice și a materialelor și tehnicii de luptă la locul de desfășurare a atacurilor.

În marele cot din fata orașului T. Severin, trupele sovietice au forțat cursul Dunării pentru a alunga pe hitleriști de pe teritoriul Iugoslaviei. Cu ocazia cooperării dintre Forțele Fluviale române și Forțele Fluviale sovietice pentru debarcarea unui corp de armată sovietic pe malul iugoslav, din fața orașului T. Severin s-a remarcat în mod deosebit echipajul unei vedete blindate. Echipajul acestei vedete a fost felicitat în mod special de Comandamentul Sovietic, iar comandanțul ei decorat cu ordinul sovietic „Pentru Ajutorarea Patriei” pentru modul excepțional de comportare, pentru bărbătie și îseusință în luptă³.

Echipajele noastre „Petru Rareș”, „Bistrița”, „Alba-Iulia”, „Sărăcinești” și.a. au dat dovadă de eroism și spirit de sacrificiu deoarece luptau sub focul îndirijit al trupelor fasciste care sperau că și vor „restabili” situația. În aceste lupte mulți marinari români au fost decorați cu ordine și medalii de către Comandamentul Sovietic.

Pentru merite deosebite în acțiuni de luptă duse cu pricepere de la 7 noiembrie—27 decembrie 1944 au fost decorați „post mortem” un număr de marinari români printre care sergentul motorist Colichi Gh., serg. maj. timonier Tătaru Valeriu și.a.⁴. Acești marinari în perioada amintită au luat parte la toate misiunile de luptă înfruntând cu hotărîre și curaj atât

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724 2, p. 195.

² Ibidem, p. 121—125.

³ Ibidem, p. 3.

⁴ Ibidem, p. 121.

pericolul de mine cît și vitregia vremii, viscol, ceață și sloiurile de gheăță de pe Dunăre. Muncind zi și noapte au luptat cu toată energia lor tineri ască la menținerea canalului navigabil în zona de operații afectată secției a II-a de șalupe, dragoare. Cu ajutorul și hotărîți, dind doavadă de un înalt spirit de sacrificiu, neprecupețind obosalea și neținând seama de pericolele ce-i amenințau, utilizând un material improvizat și greu de manevrat au știut să-și îndeplinească în mod deosebit și cu succes toate misiunile primite. Într-o din zilele lui decembrie 1944 într-o misiune de dragaj au căzut la datorie.

În lupta dusă de marinarii români pentru eliberarea țării de sub ocupația fascismului german, un mare rol a avut clasa navelor mari de fluviu — monitoarele. Astfel monitoarele „Ardeal” și „Lahovary” în cooperare cu celelalte forțe (terestre) din organica marinei au capturat de la fasciști o șalupă armată, 3 pontoane armate, 2 remorchere și 8 șlepuri. Alte monitoare au capturat un ponton armat, 16 remorchere, 2 șalupe și 62 șlepuri.

★

La succesele obținute în lupta marinarii români nu putem trece fără să arătăm aportul adus de forțele terestre care făceau parte din organica marinei. În lupta pentru dezarmarea trupelor fasciste care intenționau să treacă de la Călărași la Silistra în Bulgaria, ostașii români aparținând unităților de infanterie și geniu marină au dat doavadă de fermitate și hotărîre în luptă.

Coloanele hitleriste aveau misiunea de a trece prin Călărași—Silistra în Bulgaria pentru regrupare. Datorită organizării unităților terestre din compunerea marinei române și dorinței arzătoare a ostașilor români de a nimici pe cotropitori, într-un timp foarte scurt s-au organizat în dispozitiv pentru luptă. La somațiile făcute hitleriștilor să predea armele și să se considere prizonieri comandantul coloanei germane (generalul Bukhaid)¹ a refuzat categoric. Unitățile de infanterie și geniu marină, cu un curaj excepțional încep lupta cu un inamic superior, recunoscut de cinci ori mai puternic numeric este. A fost deschis focul cu tot armamentul și cu maximum de intensitate asupra fasciștilor. Coloana germană a fost foțată să se predea.

Abnegația și eroismul ostașilor români din aceste unități au dus la obținerea de rezultate neașteptate în luptă cu dușmanul. Aceste unități, prin luptă îndrăgită, au dezarmat și luat prizonieri: 1 general, 15 ofițeri superiori, 160 ofițeri inferiori, 860 subofițeri și 4 100 soldați².

După aceste acțiuni unitățile de infanterie și geniu marină din acest raion s-au reorganizat pentru a interzice pătrunderea altor coloane germane în Călărași. Au organizat în cooperare cu navele fluviale, paza pe malul Borcii cu scopul de a opri scurgerea navelor germane în amonte. Prin măsurile luate la timp, s-a organizat paza localității Roșeti unde era și depozitul Regimentului infanterie marină și s-a capturat un tren de car-

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 170.

² Ibidem, p. 170.

buranți în spre Lehliu¹. Au fost produse, prin lupte mari, pierderi umane și materiale inamicului, iar unitățile românești au avut pierderi minime.

Datorită luptei ostașilor români din unitățile de infanterie și geniu marină, sprijinite efectiv de unitățile Forțelor Fluviale românești și sovietice, a fost salvat orașul Călărași de la distrugere cît și avutul și viața cetățenilor.

În această acțiune un mare rol au avut unitățile de geniu marină care au luptat în cooperare cu celealte unități militare și cu formațiuni de luptă patriotice. Pentru aceasta batalionul de intervenție a regimentului geniu marină a primit ordin să organizeze genistic în timp cît mai scurt apărarea orașului Călărași, iar prin lucrările ce le va executa să ușureze lupta unităților de infanterie marină pentru zădănicirea planurilor hitleriste, de a trece în Bulgaria venind dinspre Slobozia prin Călărași.

Pentru îndeplinirea misiunii, batalionul de intervenție geniu marină a trecut la : baricadarea drumurilor, minarea punctelor de trecere cu explosive și mine, minarea podurilor metalice de la ieșirea din portul Călărași spre punctul Chiciu (vis-a-vis de Silistra)².

La 26 august 1944 cooperează cu unitățile de infanterie marină și Forțele Fluviale, ajutind la dezarmarea unor remorchiere și șlepuri germane. În lupte dîrzi și pline de curaj batalionul de intervenție din Regimentul geniu marină, în cooperare cu celealte Forțe Fluviale pe timpul de la 24 august pînă la 4 sept. 1944 a capturat : 56 ofițeri germani, 60 subofițeri, 1 227 soldați, 18 civili precum și materiale și tehnică de luptă inamică³.

Prezentind aceste aspecte care n-au pretenția de a epuiza faptele numeroase de arme, de eroism ale marinarilor români în cooperare cu celealte genuri de arme din compunerea marinei și cu glorioșii marinari sovietici alături de care au luptat marinarii noștri, ne dăm seama de dragoșteea netărmurită care era în sufletul fiecărui militar de a nu-și preocupe niște, nici viață, pentru libertatea și independența patriei noastre.

Echipajele de pe navele de luptă românești, în cooperare cu celealte unități terestre și cu Forțele Fluviale sovietice au produs hitleriștilor pierderi, nimicind sau capturînd aproximativ 430 nave diferite printre care : 155 șlepuri, 76 tancuri petroliifere, 3 vase maritime, 1 șantier naval și scufundînd circa 60 nave diferite. În lupta pentru curățirea teritoriului tării au fost dezarmați prin acțiuni de luptă terestre cca 6 000 de hitleriști³.

O contribuție de seamă adusă pe toată durata războiului împotriva hitleriștilor a fost asigurarea navegației pe Dunăre și Marea Neagră în apele teritoriale românești. Îndeplinind această misiune, echipajele navelor militare românești au dragat peste 2 130 mine și au redat navegației întregul curs al Dunării de la Sulina la Baziaș³.

¹ Arh. M. St. M., dos. nr. 724/2, p. 176.

² Ibidem, Jurnal de operații a Reg. geniu marină, nr. 673/1, p. 1.

³ Contribuția României la războiul antihitlerist, Ed. M.F.A., Buc., 1958, p. 222.

Mai mult cu mijloace improvizate Flotila de Dragaj a executat mii de kilometri de dragaj dintre care numai grupul I de dragaj a totalizat peste 3 000 km dragaj magnetic în zona Zimnicea—T. Măgurele—Calafat—T. Severin—Baziaș—Moldova Veche—Drencova¹. Nu putem însă vorbi de aproape nici o realizare, de nici un succes al poporului nostru, al armatei noastre fără să arătăm ajutorul multilateral al Uniunii Sovietice. Acest ajutor s-a simțit peste tot atunci cînd am făcut fiecare pas în viața noastră nouă. În luptele duse împotriva fascismului german s-a întărit frăția de arme romîno-sovietică. Ca semn al aprecierii faptelor de arme ale marinilor militari români, în lupta pentru zdrobirea fascismului, pe pieptul multora dintre ei strălucesc astăzi ordine și medalii acordate de guvernul sovietic și guvernul R.P.R. Aceste distincții simbolizează trăinicia frăției de arme romîno-sovietice cimentată prin singele vîrsat de ostașii români și sovietici în lupta comună pentru nimicirea fascismului, frăție de arme care astăzi se întărește și se adîncește continuu.

Din cele infățișate pînă acum, reiese clar că în lupta antihitleristă a poporului nostru sub conducerea Partidului Comunist din România, o contribuție importantă alături de forțele patriotice populare, precum și de forțele militare terestre și aeriene, a fost adusă de vitejia și eroismul marinilor români.

ВКЛАД РУМЫНСКИХ МОРЯКОВ В РАЗГРОМ НЕМЕЦКОГО ФАШИЗМА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Целью работы является выявление роли, которую сыграли румынские моряки, сражавшиеся во взаимодействии с остальными родами войск и с бойцами Советской Армии, в изгнании гитлеровцев с территории Румынии.

В результате работы, произведенной Коммунистической партией Румынии, 23 августа 1944 г. вся румынская армия примкнула к борьбе широких народных масс за разгром врага.

Героизм и самоотверженность румынских моряков, знание военного дела проявленное ими в борьбе против более многочисленного и опытного врага, привели, к победному завершению тяжелых боев с гитлеровскими войсками.

В работе говорится также о боевом содружестве между румынскими и советскими моряками, о взаимно оказанной ими поддержке в целях разгрома их общего врага — немецкого фашизма. Румынские моряки отважно сражались бок о бок с советскими моряками, героически защищая приморские и придунайские города Румынии.

¹ Din relatările verbale ale unor ofițeri de marină participanți la războiul antihitlerist.

QUELQUES ASPECTS DE LA CONTRIBUTION DES MARINS ROUMAINS À LA DÉFAITE DU FASCISME ALLEMAND

RÉSUMÉ

L'article se propose de mettre en lumière la contribution des marins roumains, à côté des soldats des autres armes et en étroite collaboration avec les troupes soviétiques, à l'expulsion des nazis du territoire du pays.

L'activité déployée par le Parti Communiste Roumain eut pour effet d'entraîner, le 23 Août 1944, toute l'armée roumaine, aux côtés des masses populaires, dans la lutte pour l'écrasement de l'ennemi.

L'héroïsme et l'abnégation des marins roumains, qui n'hésitèrent pas à sacrifier leur vie, leur habileté dans une lutte qui les mettait aux prises avec un ennemi supérieur en nombre et en expérience, leur permirent de remporter des victoires au cours des durs combats qu'ils eurent à livrer contre d'importantes forces nazies.

L'auteur met également en relief la fraternité d'armes qui unissait marins roumains et marins soviétiques, et l'appui qu'ils s'accordaient mutuellement dans leur lutte pour la défaite de l'ennemi commun, le fascisme allemand. Aux côtés des marins soviétiques, les marins roumains se battirent avec acharnement et héroïsme, pour sauver de la destruction les villes roumaines du littoral de la Mer Noire et des rives du Danube.

O „DESCRIERE” A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÎNEȘTI DIN ANUL 1699 *

DE

D. CIUREA

În secolul al XVII-lea începe editarea marilor opere istorice în genul colecției *Theatrum Europaeum*¹, *Istoriei moderne a Europei* a lui E. Happelius² și atlaselor³.

Alături de acestea continuă să apară cronicile în stil medieval, dar cu amprenta puternică a Renașterii și Barocului, și „descrimerile” de ocazie, tot mai numeroase, ale călătorilor.

„Descrierea” din 1699 a fost publicată — cum o arată și titlul rezumativ al lucrării — pentru informarea cercurilor europene asupra situației noi politice rezultate din pacea de la Carlowitz. Nu are menționat locul imprimării. S-ar putea exprima părerea că a fost tipărită la Viena, sau, mai curind, într-o altă localitate din Imperiul Habsburgic. Autorul rămâne necunoscut. Este opera unui erudit, care se bazază, în expunerea sa, pe informația din vechile lucrări ale istoriografiei europene din secolul al XVI-lea, în special poloneze, pe descrierile călătorilor, pe informații din arhivele habsburgice, publicată apoi de Veress în colecția sa⁴, și corespondență recentă din Polonia. În orice caz, el nu pare a fi un cleric; deși dă relații ample cu privire la religia „valahilor” nu este favorabil catolicismului.

* *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey...Gedruckt im Jahr 1699.* Două exemplare se află în Biblioteca Academiei R.P.R. și în nul la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia. Descrierea n-a fost utilizată pînă acum și n-a format obiectul unei prezentări.

¹ Frankfurt a. M., vol. I—XXI (1617—1738).

² *Historia moderna Europae oder eine historische Beschreibung des heutigen Europae*, Anno 1691.

³ *Nouvel Atlas ou Théâtre du Monde*, Amstelodami, 1658.

⁴ În special aceea referitoare la politica generalului imperial Castaldo față de Moldova și la exploatarea fiscală a populației din Moldova de Ieremia Movilă, care lăua cîte un ducat pe lună de fiecare țăran. Cf. Veress, *Documente*, vol. I, p. 47, 102—105, 202—205, vol. VI, p. 115.

Limba operii este germană secolului al XVII-lea, cu numeroși termeni latini, italieni și, mai ales, francezi.

Conținutul lucrării nu corespunde titlului; majoritatea paginilor (139) sunt consacrate situației din Polonia și un număr relativ redus (41) principatelor române. Aceasta datorită, desigur rolului politic și militar jucat de Polonia în a doua jumătate a secolului XVII-lea, ale cărei planuri expansioniste, care îmbrăcă forme de cruciată tirzie, eșuează la sfîrșitul acestuia și singurul rezultat favorabil este reobținerea fortăreței Camenița cu raiaua în 1699¹.

O importantă documentară deosebită prezintă capitolele XVI și XVII, care se referă la expediția regelui Ian Sobieski din august 1686 în Moldova, cu unele detalii necunoscute², și la reconsolidarea dominației turcești asupra principatelor, care, totuși, apărea mai suportabilă decât cea habsburgică³.

Moldova și Țara Românească apar și în această „descriere” cu puține orașe, neîntărîte cu ziduri, ci cu garduri de nuiele și pălânci⁴, cu o populație variată, dar muncitoare și sobră⁵. Instabilitatea politică și infidelitatea boierilor față de domni, care conduc efemer și sunt înăiturați prin asasinat, constituie particularități puternice⁶.

¹ ...hat die Cron Polen unter andern die bekandte importante Vestung Caminieck in dem gegenwärtigen Zustande mit allen Stucken und Munition vermittelst gedachten Friedens bekommen und zwar mit dem darzu behörigen Lande Podolen und darinnen enthaltenen Bissthum Caminieck welcher Landes = Strick von etlichen Land = und Reichs Beschreiben auf 200. Meilen gerechnet wird.

² Aceste date întregesc expunerea din lucrarea lui I. Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfîrșitul sec. XVII*, Cluj, 1933, p. 193–195. „Descrierea” nu se referă și la expediția polonă din 1691, pentru care există detaliiile neutilizate de Moga din *Theatrum Europaeum*, vol. XIV (1702), p. 21.

³ Prin Ștefănești (Stephanopoli) Ian Sobieski, cu Ștefan Petriceico, fostul domn al Moldovei, a intrat în Iași la 15 august. A pus ingineri să fortifice localitatea. Populația l-a primit „unter klingenden Spiel”. I s-ar fi prezentat regelui „cheile orașului” (die Schlüssel der Stadt praesentiret) și a fost acamat ca salvator al Moldovei de sub jugul Turcilor și Tătarilor. Regele a mers în biserică metropolitană și a fost asigurat de credința țării. Constantin Cantemir, cu boierii de curte și vistieria, s-a retras la sultanul Nuradin în Buceag. La 23 august (stil nou), Sobieski pornea spre Buceag, contra sultanului Nuradin. Lubomirsky cu 5.000 cavaleri și a fost trimis în recunoaștere. Au avut loc ciocniri. Prins într-o poziție defavorabilă, a fost salvat de intervenția regelui cu grosul cavaleriei polone. Tătarii au pierdut peste 600 oameni. Lipsa de furaje (iarba era uscată din cauza căldurii excesive) și apă potabilă a determinat pe rege să dispună retragerea peste Prut. Deoarece nu s-a putut fortifica suficient Iași și curtea domnească, garnizoana s-a retras, după incendierea orașului, spre Sniatyn.

⁴ ... Wie sie denn solches an ihren Nachbarn denen Siebenbürgen wohl vernommen welche melden dass sie dem Türkern in 5 bis 6. Jahren nicht so viel contribuiren dürffen als denen Kayserlichen in weniger Zeit.

⁵ ... so hatmann in der Moldau wenig oder keine bemaerte und befestigte Städte sondern nur Marckflecken und Dörffer...

⁶ ... die wenigsten unter dem gemeinen Volcke lésen, viel weniger schreiben können ausgenommen etwas der Furst und seine Hoff Beidienten... Popii ortodoxi cultivă clămpul ca și tăranii (... năren die so in denen Dörffnen wohnen sich auch des Feld=Baues, săen und ackern als andre Bauren...).

⁷ ...welches aber in einem so genandten Christlichen Lande und Nation nicht wohl zu verantworten stehet... die Wallachen unter allen barbarischen Völkern in denen Morgen = Ländern an ihren Herrn am treulosesten zu handeln pflegen...

Autorul se referă la originea romană, în parte, a populației din cele două principate și combate părerea umaniștilor italieni, adoptată apoi și de cronicarii moldoveni din sec. XVII, că numele „valahilor” ar deriva de la „Flaccio”. El derivă de la „Wälschen”, adică „italienii”¹.

Cadrul geografic al principatelor, trasat de autor, conține numeroase erori²; numirile localităților, ca și ale unor personaje istorice, sunt redate diform, explicarea sensului termenilor naivă³.

Vechile relații politice ale principatelor cu Ungaria sunt denaturate prin menționarea unui tribut anual.

Redarea, pe larg, a modului de viață, portului, unor obiceiuri ale „valahilor”, sublinierea ospitalității, prezintă importanță de ordin etnografic.

În ce privește partea istorică propriu-zisă, sunt redate, nu fără erori și confuzii, cîteva episoade și personalități istorice. Mihai Viteazul este prezentat realist și rolul său în combaterea pericolului turcesc este puternic subliniat. Exponerea ia caracterul unei comemorări de o sută de ani. Andrei Bathory, arrogan și perfid, care considera „cioban” (Vieh=Hirt) pe Mihai Viteazul și întreținea relații cu turcii, este condamnat. Mihai Viteazul a căzut victimă neîncrederii Habsburgilor, acuzațiilor de trădare și înțelegere cu turcii și polonii, aduse cu complicitatea lui Basta⁴. Alături de Mihai Viteazul și Aron voievod este prezentat ca un luptător contra turcilor. Ioan voievod este prezentat după exponerea contemporană a lui Gorecius.

Sunt stigmatizați asasinii lui Despot, om de vastă cultură⁵. Boierul moldovean, rămas neidentificat, complice al generalului Castaldo la asasinarea lui Ștefan Rareș, apare cu numele diform de Bageron, adică

¹ ... also ists vermutlicher dass die Wallachey von denen Italiänischen oder Wälschen Kriegs = Trouppen un Colonien solcher Gestalt benahmet sey, nicht aber wie etliche meynen von dem Römer Flaccio... Die heutige Sprache der Wallachen zeiget annoch ihre Vorfahren und deren Herkunft, dass sie nehmlich Italiäner oder Wälschen gewesen seyn, welche obgemeldter massen in das Land gezogen seyn, in dem Innwohner die so genandte Wälsche Sprache noch heutiges Tages reden wiewohlen sehr corrupt und übel zu verstehen, welches nicht zu verwundern wegen der langwierigen Zeit derer benachbarten Barbarischen Völcker und feindlichen Einfälle...

² Este interesantă totuși observația în legătură cu vârsarea Dunării în mare (... der grosse Donau = Strohm... sich in das Schwartz Meer mit unbeschreiblichen Gebräuse hineinfällt sogar dass auch der Strohm sein süßes Wasser auf 3.000 Schritt darinen behält...)

³ București apare sub forma „Pogrest”, Cimpulung sub forma „Langenovia” (... wo selbst jährlich grosse Hajrmärkte gehalten werden...), Argeș sub forma „Argus”, Suceava, confundată cu Iași (Iassos), „Zuicavia oder Soseowa” (der vornehmste Ort). Moldova s-ar fi numit și „Valahia neagră”, „von wegen des schwartzten Getreydes so darinen häufig wächset”.

⁴ ... Michael ... ein tapffer, mutiger und Kriegserfahrner Herr ... so war dieser tapffere Kriegs-General eines so plötzlichen Todes und unglücklichen Endes unwürdig...

⁵ ... ein anscheinlicher und wohlberedter Mann der in 4. Sprachen nehmlich Griechischer, Lateinischer, Frantzösischer und Italiänischer erfahren...

pretendentul Aron („egregius vir Aron”), care se dădea drept fiu al lui Bogdan cel Orb¹.

În ansamblu valoarea „descrierii” din 1699 relativ redusă consistă în faptul că autorul nu este un simplu narator, ci ia atitudine în legătură cu rolul diverselor personaje istorice și explică situația nefavorabilă a țărilor române prin așezarea lor în mijlocul a trei puteri (Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Polonia), care duc o politică expansio-nistă și oprimantă.

---

¹ Cf. și I. Minea, Discuții istorice mărunte, în *Cercelări Istorice*, a. X–XII. Aron a îndrăgit boierimea contra lui Ștefan Răeș prin executarea, din ordinul acestuia, a două „slugi” la care s-au descoperit scrisori de la pretendent, cu care, de fapt, n-aveau nici o legătură.

CONTRIBUȚII LA VECHEA TOPOGRAFIE A BUCUREȘTIILOR:
OSTROVUL DÎMBOVIȚEI (SEC. XVI—XVII)
DE
PAUL CERNOVODEANU și NICOLAE VĂTĂMANU

Ostrovul Dîmboviței este o notiune geografică rămasă cu totul necunoscută istoriei capitalei noastre. Singur G. I. Ionnescu Gion pomenește acest topic¹ atunci cind citează un document în legătură cu „baia domnească”, dar o face în treacăt, o singură dată și fără a căuta vreo explicație termenului. Ne grăbim să precizăm că Ostrovul în discuție nu are nimic comun cu vreuna dintre miciile insule nisipoase apărute și dispărute fără urme în albia Dîmboviței. Ostrovul la care ne referim se întindea pe o suprafață apreciabilă și adăpostea o baie, mori, case și o mănăstire care purta același nume, mănăstirea Ostrovului, dispărută și ea fără de urme în decursul vremurilor. Acest Ostrov s-a dezvoltat într-un interval de timp nedeterminat, dar documentar îl surprindem în cursul unui singur secol, al XVII-lea.

Izvoarele referitoare la această problemă sunt foarte puține la număr. Pentru prima oară Ostrovul bucureștean apare într-un document din 28 mai 1639 (7147) prin care Matei Basarab întărește bisericii domnești dreptul de proprietate asupra unui vad de moară din apa Dîmboviței, vad situat „despre baie, despre ostrov, de acea parte”², citat reprodus și de G.I. Ionnescu Gion.

Într-un al doilea document, din 15 iunie 1665 (7177), Dragotă, județul Bucureștilor cu 12 pîrgari întărește fiilor lui Ivașcu Cepariul, mare armaș, nepotul jupînului Ion mare agă din vremea lui Mihnea Turcitul, un loc dăruit de acel voievod „alăturaea cu mănăstirea ce se chiamă Ostrovul”³.

¹ G. I. Ionnescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 133: „ceea ce Matei Basarab numește ostrov, noi nu cunoaștem”.

² Anexa I.

³ Anexa II.

În alte două documente, din 4 august 1680 (7188) și 17 octombrie 1680 (7189), găsim menționate proprietățile altui boier, clucerul Matei Ciorogîrleanu, așezate „pre lîngă Poenari, în Ostrov” alătura de casele tîrgoveștelui Ștefan Nențul, cu care face schimb¹.

În sfîrșit, al cincilea document, din 4 martie 1697 (7205)², cuprinde întărirea de către Constantin vodă Brîncoveanu a stăpînirii marelui comis Radu Golescu asupra locului „ce se chiamă Ostrovul”.

Pe temeiul acestor cinci documente vom căuta să lămurim problema Ostrovului și, în același timp, alte probleme adiacente care se vor înfățișa în cursul expunerii.

Așadar pentru situarea Ostrovului în cadrul topografiei bucureștene dispunem de trei indicații: baia și proprietățile lui Matei Ciorogîrleanu și ale lui Radu Golescu.

Baia. Prima baie din București cu calificativul „cea nouă” apare într-un document din 31 octombrie 1585 (7094), prin care Mihnea vodă Turcitul închină mănăstirii Xeropotamului de la muntele Athos o dată cu mănăstirea de la Podul Colentinei și „baia cea nooă de lîngă orașul domnii mele”³; această baie fusese făcută de tatăl său Alexandru Mircea voievod. Aceeași baie, dar numită „cea mare”, „care iaste din sus de curtea domnească lîngă apă”, este întărîtă mănăstirii de la Podul Colentinei de Radu vodă Mihnea la 18 noiembrie 1614 (7123) și de Alexandru vodă Cuconul la 8 iunie 1626 (7134)⁴. Lîngă baie găsim așezate morile mănăstirii sf. Troiță și cîteva dintr-acele domnești la 15 ianuarie 1615 (7123) și 10 februarie 1630 (7138)⁵. Cu denumirea „baia domnească” o regăsim la 20 aprilie 1625 (7133) tot lîngă morile mănăstirii sf. Troiță „la vadul de peste apă”⁶, ceea ce arată că morile erau așezate dincolo de Dîmboviță. Prin urmare, folosind termenii hrisovului lui Matei Basarab din 1639, Ostrovul trebuia să se găsească „de acea parte”, adică peste gîrlă unde era baia.

Casele lui Matei Ciorogîrleanu. La 4 august 1680 clucerul Matei Ciorogîrleanu cumpără cu 100 taleri de la grecul Hristodor clucerul și fiul său Ralis casele „pre lîngă Poenari, în Ostrov, aice în oraș, în București”. O dată intrat ca stăpînitor în Ostrov, Matei Ciorogîrleanu a căutat să-și lărgescă proprietatea făcînd un schimb, la 4 octombrie al aceluiași

¹ Anexele IV și V. Matei Ciorogîrleanu mai este întlnit ca mare sluger la 18 iunie 1690 (7198) (Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, CI/21) și mare vîstier, în sfatul domnesc, la 20 octombrie 1691 (7200), 21 mai 1692 și 25 august 1692 (7200). (Cf. I.C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 40, nr. 148, p. 120, nr. 358, p. 232, nr. 721); el mai cumpără cu 120 taleri case și pivniță și loc în București la 15 sept. 1693 (7202) de la Iorga bârbierul, în apropierea locurilor mănăstirii Radu vodă și ale meșterului Antonie croitorul (Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, XLII/72). La 18 ianuarie 1694 (7202), Matei Ciorogîrleanu și soția sa erau răposați lăsînd prin diată toată avereia lor înmânăstirii Radu vodă (I. Ionașcu, *Răspuns lui I. C. Filitti în Arhivele Olteniei*, XIV (1935), nr. 77–78, p. 172, nr. 5).

² Anexa VI.

³ *Documente privind istoria României*, Editura Academiei R.P.R., veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. V, București, 1952, p. 212, nr. 224.

⁴ D.I.R., veacul XVII, B. *Tara Românească*, vol. II, București, 1951, p. 334, nr. 297; Arh. St. Buc., *Condica m-rii Plumbuita*, mss. 255, fo. 16–17 v°.

⁵ D.I.R. *Ibidem*, p. 354, nr. 313; Acad. R.P.R., CCCXCVII/43.

⁶ D.I.R., veacul XVII, B. *Tara Românească*, vol. IV, București, 1954, p. 499, nr. 521.

an, cu tîrgovețul Stefan Nențul și soția sa Paraschiva, luîndu-le casa lor din Ostrov, cumpărată de la un oarecare Sobischi și dîndu-le o altă casă pe care Ciorogîleanu o cumpărase de la Nica fustașul. Este de notat cămănumitul că boierul a socotit casa sa mai bună decît a tîrgovețului și a mai pretins, pe deasupra, încă 8 taleri. Singurul martor întîlnit în acest zapis de schimb este Theofan, ieroschimonah cel bătrân, ctitorul bisericii sf. Nicolae din Prund de mai tîrziu.

Proprietatea lui Radu Golescu. Întărind stăpînirea lui Radu Golescu asupra locului din Ostrov, hrisovul lui Constantin vodă Brîncoveanu spune că proprietatea era așezată lîngă un alt loc al lui Radu Golescu cumpărat de la jupineasa Stanca a lui Ianăș fost mare serdar, „pre lângă acesta, din căpătîiul podului în jos precum mergi ulița până în lacul ce vine de la deal și iar se împreună cu acestu locu, pre unde au fost scurmat dinainte vrême Dâmbovița” etc. Podul despre care se vorbește aci este al Ciliibului¹; lacul este apa Gîrlitei, care se scurge dintr-un lac numit mai tîrziu Băltețul; „pre unde au fost scurmat dinainte vrême Dâmbovița” este începutul Dimbovicioarei, la desfacerea ei din matca Dâmboviții.

Aceeași topografie o regăsim și într-un alt document din 8 august 1732 (7240)² unde se spune că alături cu locul „înconjurat de pîriu”, pe care și avea casele Bartolomeo Ferrati, medicul lui Constantin vodă Brîncoveanu, se găsea „locul caselor Golescului”.

Pe temeiul acestor două indicii apare limpede că Ostrovul reprezenta porțiunea de teren cuprinsă între cele două brațe ale Dâmboviții, adică între Dimbovița propriu-zisă și Dimbovicioara. Planul orașului București ridicat de ofițerii topografi ruși pe la 1770³, precum și planul lui Sulzer⁴, arată clar cum această zonă forma într-adevăr un ostrov.

Ostrovul și Prundul. În general, configurația acestei regiuni a rămas aceeași pînă la începutul veacului al XIX-lea, cînd Dimbovicioara s-a transformat însă într-un simplu sănț de scurgere, pentru ca apoi să fie cu totul astupată⁵. Zona ostrovului și-a pierdut acest nume încă de pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, dincoace de care nu mai întîlnim denumirea de Ostrov și, în schimb, apare numele nou de Prund.

O confirmare a acestei identități o constituie cartea lui Constantin vodă Brîncoveanu din 12 iulie 1693 (7201) prin care întărește marelui

¹ Acad. R. P. R., doc. foto XXV/43, prin care Duca vodă întărește la 4 aprilie 1678 (7186) lui Ianăș fost mare jitnicer, un loc de casă în București „în mahalaoa Arhimandritului, preste Dâmbovița, de la capul podului Ciliibului, pre lângă apă în jos alătura cu uliță, până în gărlisoara care vine despre dealu, până unde dă în apa cea curgătoare”. Locul îl cumpărase Ianăș de la „Matei paharnicul Bărsescul, feciorul jupănesii Dobrii Bărseasca”. Asupra lui Ianăș mai vezi: Al. Stăfulescu, *Mândstirea Tismana*, ed. a III-a, București, 1909, p. 417–419 și documente la Muzeul de istorie a orașului București, sub nr. inv. 31217–31226 și 31228.

² Pr. George Negulescu și dr. N. Vătămanu, *Casa din București a doctorului Bartolomeo Ferrati protomedic al lui Brîncoveanu*, București, 1940, p. 7.

³ I. Ionașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, în *Studii*, an. XII (1959), nr. 5, p. 126–127 (harta).

⁴ Franz Joseph Sulzer, *Geschichte der transalpinischen Daziens...*, vol. I, Wien, 1781, anexa I. Pentru analiza acestui plan vezi George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 9–12.

⁵ Emil Virtoșu, Ion Virtoșu și Horia Oprescu, *Începuturi edilitare*, I, București, 1936, p. 35, nr. XXIII.

paharnic Cornea Brăiloiu niște locuri de case în București, cumpărate „de la niște abagii și oameni de rîndul de jos... în prund, peste Dîmbovița, alătura cu apa Dîmboviței, însă din Podul agăi lui Iane, în sus spre marginea Dîmboviței, pînă în locul boierinului... Matei Ciorogîrleanu”¹. Cum din cuprinsul documentelor din 4 august și 17 octombrie 1680 am constatat prezența caselor acestui boier în *Ostrov* și întrucît în documentul din 1693 Ciorogîrleanu este arătat vecin cu cunnatul său Cornea Brăiloiu în *Prund*, rezultă demonstrarea identității Prundului cu Ostrovul. Semnificativ este și faptul că Ciorogîrleanu își avea casele „pre lîngă Poenari, în *Ostrov*”, adică pe lîngă aceleia ale clucerului Apostol din Poenari, întîlnit ca scriitor al unor zapise de vînzări de case în regiunea *Prundului*, la 29 septembrie 1669 (7178) și 10 iulie 1679 (7187)². Acest al doilea nume de Prund a durat pînă aproape de epoca noastră. Pentru ca să fie posibilă o asemenea schimbare au fost necesari doi factori: dispariția mănăstirii care păstra numele regiunii și o modificare a configurației regiunii însăși. Cu alte cuvinte Ostrovul a trebuit să-și piardă caracterul de insulă și să se transforme într-un simplu prund.

Înainte de a trece mai departe, să lămurim noțiunea de prund. O definiție satisfăcătoare o găsim într-o mărturie din 1780³ care spune că Prundul se întindea „împotriva Curții gospod... adică din apa Dîmboviții pînă în Dîmbovicioara”. Este, după cum se vede, și definiția Ostrovului. Mărturia mai adaugă că Prundul era loc domnesc.

Pentru ca toată această regiune cunoscută sub numele de Prund să fi fost într-adevăr prund, trebuie să admitem că în vechime cîndva, pe acolo se întindea peste tot albia Dîmboviții. Acea largă albie era plină din mal în mal, cînd veneau apele mari; dimpotrivă, cînd apele scădeau, Dîmbovița șerpua capricios în albia ei. Totdeauna rămîneau cele două brațe, Dîmbovița și Dîmbovicioara, care cuprindeau între ele Ostrovul. Tribulațiile Dîmboviții în albia ei largă sint cunoscute documentar sub denumirea de „matca cea veche” și de „gîrla cea nouă”⁴. Aceste schimbări erau datorite de cele mai multe ori unor cauze naturale care au determinat și coturile⁵. Alteori însă erau provocate intenționat, de către vecinii interesați, cu scopul de a cîștiga teren.

Valea veche. Termenul apare în seria de hrisoave ale bisericii domnești de la Curtea veche, începînd cu cel emis de Gheorghe Duca vodă la 21 mai 1678 (7186)⁶. În acel document se spune că biserică posedă un vad de moară cu două roți, din sus de Curtea domnească, împotriva văii

¹ Acad. R.P.R., XLV/84 ap. G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 130, n. 635; o mențiune la Ștefan Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boerești*, vol. III, Buc., 1915, p. 68.

² Emil Virtosu și Ion Virtosu, *Așezămîntele Brîncovenesci. O sută de ani de la înființare 1838–1938*, Buc., 1938, p. 3, nr. 1 și anexa III a prezentei lucrări.

³ Virg. Drăghiceanu, *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu*, în *Buletinul Comisiei monumentelor istorice*, XIX (1926), fasc. 47 (ian.-martie), p. 1.

⁴ Arh. St. Buc., *M-real sf. Ioan din București*, XII/2, doc. din 12 decembrie 1666 (7175); *M-real Radu vodă*, XXX/13, doc. din 25 septembrie 1646 (7155).

⁵ G. Vîlsan, *București din punct de vedere geografic. Temelia Bucureștilor*, extras din *Anuarul de geografie și antropogeografie*, București, 1909–1910, p. 148.

⁶ Acad. R.P.R., mss. nr. 907, f. 34 vo. — 35 vo.

cei vechi". „Dar”, spune hrisovul, „noroindu-se apa Dîmboviții, pe unde fi este matca și ieșind apa mai pe deasupra” a făcut stricăciunea grădinii domnești și „surpare malului unde este sfânta mitropolie, casă a toată țara”. În cuprinsul hrisovului citat se pomenește în trei rânduri de surparea malului mitropoliei. Este evident însă că nu Dîmbovița putea ajunge să surpe malul mitropoliei, ci numai Dîmbovicioara. Se știe că acest braț se desfăcea din Dîmbovița, curind după marele cot și se întrepta spre sud; el primea pe dreapta affluentul numit de cele mai multe ori Girlița, dar alteori Girlișoara¹, sau pîrăul lui Duca Dianu². Apele lor împreunate tăiau Podul Calicilor, trecind pe sub podul lui Haidim³ și își continuau drumul drept pînă în dealul mitropoliei, de care lovindu-se coteau la stînga, către răsărit și ajungeau iarăși la Dîmbovița. Dîmbovicioara era, aşadar, o apă de o însemnatate și de o bogăție deosebită, cel puțin în anumite epoci ale anului, dacă era în stare să „topească” frumoasa grădină domnească „tocnită și înfrumusețată cu vii și cu pometuri roditoare cu de tot felul de pomi” și, mai ales, capabilă să surpe dealul mitropoliei. Aspectul documentar este, după cum se vede, departe de biata șuviță de apă și, mai mult încă, de șantul de scurgere de la începutul veacului trecut.

Dacă noi am întrebuităt aici numele de Dîmbovicioara pentru a desemna brațul sudsic, am făcut-o pentru că este mai cunoscut. Dar în veacul al XVII-lea aceluia braț i se spunea „valea veche” sau „matca veche”. Denumirea minoră de Dîmbovicioara a apărut doar mai tîrziu, către mijlocul veacului al XVIII-lea cînd o întîlnim alternînd cu aceea de „Dîmbovița mică”⁴. Aceste două denumiri corespund micșorării în însemnatate și volum de apă a acestui braț. Pe de altă parte, hrisovul sus-amintit al lui Duca vodă spune clar că apa Dîmboviții s-a noroit și a ieșit pe deasupra, stricind grădina domnească și dealul mitropoliei. S-ar părea deci, că pe acea vreme, în secolul al XVII-lea, Dîmbovița era cea care curgea pe lîngă malul drept al albiei, ocolind ostrovul pe la sud, prin „valea veche” sau „matca veche”. Dimpotrivă, ceea ce s-a numit Dîmbovița în secolele următoare, al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, era atunci doar un braț de o însemnatate cu totul redusă față de „valea veche”. Importanța văii vechi se reflectă și în notația călătorului francez Jacques Bongars, care părăsind capitala în vara anului 1585 scrie că a trecut „le pont de la Dombe et un autre par de là”⁵.

La începutul brațului sudsic, deci în fața desfacerii lui din Dîmbovița, „împotriva văii cei vechi”, se găsea moara bisericii domnești. Duca vodă a pus să se taiă moara pentru sus-amintita stricăciune pe care o făcea apele Dîmbovicioarei în grădina domnească. Pe vremea lui Brîncoveanu „matca cea veche” era și mai rău astupată de mil. Cineva care avea nevoie să o desfundă, și-a închipuit că întreptind grosul apei pe matca

¹ Vezi nota 1, p. 117.

² Arh. St. Buc., copie sub dată 14 iunie 1677 (7185).

³ Pr. George Negulescu și dr. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 5.

⁴ La călătorul rus Ipolit Vișenski în 1708, cf. G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 86.

⁵ Herman Hagen, *Jacobus Bongarsius. Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16 – 17 Jahrhunderts*, Bern, 1874, p. 71.

veche, va reuși să o despotmolească. Gîndul acesta, nu tocmai bine chibzuit, l-a avut Radu Popescu cronicarul, ale cărui așezări trebuie să se fi găsit în această regiune. Radu Popescu a zăgăzuit apa și a înecat livezile brîncovenesti precum și livezile și morile mănăstirii sf. Troiță. Într-o scrisoare din 13 iunie 1708 (7216) către marele slujitor Radu Dudescu, vîrul cronicarului, Brîncoveanu îi răspunde că „dacă au fost văru-tău cu atită minte, n-avem ce face. Au trebuit cînd au făcut zăgazul să abată apa la matca cea veche, întii să fie săpat săntul să dea cale apei, apoi să fie făcut zăgaz; iar el au făcut zăgaz și săntul n-au făcut... Ci cîtă pagubă și stricăciune s-au făcut, toată va să plătească, atit cît s-au făcut în livada noastră, cît și ale altora”¹.

Mănăstirea Ostrovului. Am spus mai înainte că Ostrovul, ca regiune, și-a pierdut numele și prin faptul că dispăruse mănăstirea omonimă; dimpotrivă, Prundul și-a păstrat denumirea chiar atunci cînd nu mai curgea Dîmbovicioara, datorită lăcașului bisericesc cu același nume, sf. Nicolae din Prund. După cum am arătat mai sus, existența mănăstirii Ostrovului este învederată de un singur document, acela din 1669, prin care Dragotă județul cu 12 pîrgari dădeau carte la mîna feciorilor lui Ivașcu Cepariul mare armăș, nepot al jupinului Ion, fost mare agă pe vremea lui Mihnea Turcitul, pentru a stăpini un loc dăruit lui agă Ion de către Mihnea „alătura cu mănăstirea ce se chiamă Ostrovul”².

Este știut că în această regiune a clădit schimonahul Theofan biserică lui „din Prund”, închinată la 21 septembrie 1682 (7191)³ mitropoliei din București. Era o biserică de piatră, cu chilii.

Sîntem înclinați a crede că Theofan și-a clădit ctitoria pe locul unei mai vechi biserici, poate de lemn, aceea care se numea a popii Matei, în 1679, tot aici „în Prund dăspre baie... alăturia cu locul dumnealui Costandin Brâncoveanu mare agă”⁴.

Enoria și biserică popii Matei. Pentru prima oară întîlnim acest nume la 9 ianuarie 1578 (7086)⁵, cînd „diaconul” Matei iscălește printre martori la vînzarea unei prăvălii. Peste doi ani, la 28 noiembrie 1580 (7089)⁶, popa Matei semnează ca martor la încheierea unui act de vînzare, între aceleasi persoane, dar de astă dată pentru o casă cu grădină. Lipsește

¹ C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntele*, București, 1906, p. 158, anexa VII.

² Anexa II. Ion din Cepari apare în sfatul domnesc al lui Mihnea II Turcitul ca mare paharnic la 6 iulie 1585 (*D.I.R.*, veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. V, p. 191, nr. 204) și ca mare stolnic între 14 iulie și 22 octombrie 1585 (*Ibidem*, p. 193, nr. 266 și p. 215, nr. 225).

Ivașco mare armăș este fiul lui Stanciu logofăt din Bumbești și Clocotici și al Dobrii, sora lui Ion din Cepari, întîlnit ca mare agă (cf. *D.I.R.*, veacul XVII, B. *Tara Românească*, vol. IV, p. 63, nr. 74 și p. 354–355, nr. 362 și I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olteț*, vol. I, Craiova, 1934, doc. nr. V din 23 aprilie 1645 (7153), p. 57–58). Fiii marelui armăș Ivașco amintiți în document se numeau Necula, Radu și Pirvu (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 54, nota și I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, p. 34, doc. nr. 132, p. 222, doc. nr. 704 și p. 228, doc. nr. 713).

³ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *op. cit.*, p. 267, nr. 330.

⁴ Anexa III.

⁵ *D.I.R.*, veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. IV, București, 1952, p. 304, nr. 308.

⁶ *Ibidem*, p. 493, nr. 484.

însă numele lui Matei dintre „toți popii din București” luati ca martori — sînt cincisprezece la număr — la întărirea unei mori a sf. Troițe, de lîngă Ciutărie, la 6 februarie 1587 (7095)¹. Din 1590 (7098) avem un document² prin care Mihnea Turcitul întărește mănăstirii sf. Dimitrie din București de sus³ niște case cu locul lor aflate în „enoria popii Matei”; casele fuseseră cumpărate de mama voievodului, doamna Ecaterina. Apoi, o fată a popii Matei, preoteasa Ștefana vindea prăvălili în București, la 12 iunie 1628 (7136) și în 1649⁴ și în sfîrșit tîrziu, în 1679 se pomenea de biserică popii Matei⁵.

Fără îndoială că nu se poate sustîne, din lipsă de dovezi documentare, identitatea categorică a acestor persoane. Dar pe de o parte în micul număr de popi din București, arătați nominal în documentul din 1587 nu există nici un Matei, iar pe de altă parte, primele trei mențiuni din 1578, 1580 și 1590, apropiate în timp, privesc verosimil aceeași persoană. Menționarea fiicei lui Matei, în 1628 și 1649, în generația următoare deci, se înscrie pe linia aceleiași verosimilități. Astfel încît credem că nu exagerăm socotind că este vorba, cu toată probabilitatea, de aceeași persoană.

Aceste considerații sunt menite a ne ajuta la discutarea altui aspect al problemei, acela privind „Biserica popii Matei”. După cum am arătat, constatăm existența acestei biserici în 1679 cînd, desigur că popa Matei nu mai era în viață, pentru că ar fi trebuit să aibă 120—130 de ani! Dacă însă bisericii i se mai zicea încă după numele lui și nu după al vreunui dintre popii care au slujit acolo în sută de ani scursă⁶, aceasta este un indiciu că lăcașul era însăși ctitoria popii Matei. Va fi fost, presupunem, o bisericuță de lemn, care în secolul de existență avusese destul timp ca

¹ D.I.R., veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. V, p. 295, nr. 307.

² Gr. Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos*, București, 1936, p. 74, nr. 74.

³ În doc. citat mănăstirea sf. Dimitrie este arătată în două rînduri ca fiind în București de sus și o dată în București de jos; socotim aceasta din urmă ca o greșală de redare a documentului original.

⁴ Arh. St. Buc., *M-rea Radu vodă*, XIV/1 și Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 190, nr. 37.

⁵ Anexa III.

⁶ Din veacul al XVII-lea obișnuit se desemnau mahalalele și bisericile după numele preotului care slujea acolo. Astfel găsim:

— Mahalaua popii lui Gheorghe la 15 mai 1626 (7134) (Acad. R.P.R., LXXIV/4).

— Biserică popii lui Plăcintă la 10 aprilie 1636 (7143) (Arh. St. Buc., *M-rea sf. Ioan*, XII/1).

— Mahalaua popii Manea la 6 iunie 1670 (7178) (N. Iorga, *Documente privitoare la București*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, XI (1932), p. 31, nr. 1).

— Mahalaua popii Manta la 15 februarie 1677 (7185) (Arh. St. Buc., *M-rea sf. Ioan*, XII/7).

— Mahalaua popii Irimia la 10 septembrie 1679 (7188) (Arh. St. Buc., *fond Pappasoglu*, CLXXVII/8).

— Mahalaua popii Istrate la 8 mai 1681 (7189) (Arh. St. Buc., *Mitrop.Buc.*, XCIV/32).

— Mahalaua popii Stoica sterpul la 9 martie 1692 (7200) (Arh. St. Buc., *fond Pappasoglu*, CLXXVI/9).

să se dărapene, astfel încât Theofan să o poată înlocui cu biserică lui, de piatră¹.

S-ar putea ridica unele obiecții cu privire la identificarea popii Matei din 1590 cu ctitorul bisericii amintite la 1679 și respectiv la amplasarea enoriei acestuia în Ostrov. Dacă însă ținem seama că în Ostrov se găsea baia pe care au clădit-o și au dăruit-o Alexandru Mircea voievod și doamna Ecaterina mănăstirii de la podul Colentinei, că tot în Ostrov avea aceeași mănăstire case dăruite de Lăudat căpitanul², că pentru morile din Ostrov se judeca aceeași mănăstire cu mănăstirea sf. Troiță, constatăm interesul deosebit pe care-l aveau pentru această regiune, atât mănăstirea de la podul Colentinei cît și, mai ales, perechea voievodală. Și cind, apoi, doamna Ecaterina face o danie „în enoria popii Matei” și știm că, mai tîrziu, era în mod cert situată în Ostrov biserică cu același nume, socotim că suntem îndreptățiti a considera că și enoria, pe lîngă ctitoria acestui cleric, se găsea tot în Ostrov.

Am spus la începutul acestui studiu că mănăstirea Ostrovului a rămas cu totul necunoscută³. Grigore Ureche amintește însă, în legătură cu moartea și îngroparea lui Alexandru Mircea voievod, de o mănăstire Ostrov. El spune: „Vă leato 7085 aprilie 15, răposat-au Alexandru vodă, domnul muntenesc, fratele lui Pătru vodă, și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul, aproape de București, ce iaste zidită de dînsul”⁴. Grigore Ureche face două greșeli: data morții, care n-a fost 15 aprilie, ci după 11 septembrie 1577 (7086)⁵ și locul înmormântării, care n-a fost la mănăstirea

¹ Emil Virtosu și Ion Virtosu, *op. cit.*, p. 266, nr. 329 reproduc un zapis din 1655 (7164) oct. 1, pentru vizinarea unui loc cu case din prund al mănăstirii Plumbuită către marele stolnic Radu Fărcașanu; din doc. citat și din cele următoare nu reiese însă că pe acel loc a clădit apoi Theofan biserică lui.

² *Ibidem*.

³ Un document din 26 februarie 1669 (7177) (foarte prost conservat), reprobus de George D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 129, pomenește de o mănăstire în legătură cu donația unui loc domnesc de lîngă baie de către Antonie vodă din Popești lui Gheorghe fost mare stolnic, loc care aparținuse unui grec tarigrădean și fusese confiscat. Fostul mare stolnic Gheorghe era de fapt Gheorghe Ghețea, care ocupase această dregătorie între 23 aprilie 1666 și 8 ianuarie 1669 (cf. gl. P. V. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în *Rev. pt. ist., arh. și fil.*, vol. XIII (1912), p. 53–54, 56; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, București, 1903, p. 303, nr. 49; I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 98, nr. 301). De la 20 aprilie 1669 Gheorghe Ghețea a devenit mare clucer în sfatul domnesc (cf. Năsturel, *op. cit.*, p. 57) el fiind sostrul lui Șerban vodă Cantacuzino, cf. Filitti, *ibidem*, p. XXXIII și N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. VI, București, 1902, p. 339 (errata et addenda la vol. III, p. 28).

Mănăstirea amintită ar putea fi Ostrovul, dar cum știm că și mănăstirile Plumbuită și Radu vodă aveau proprietăți în același loc, terenul în discuție ar fi putut apartine oricăreia dintre aceste trei lăcașuri.

⁴ Grigore Ureche, *Letopiseful Tării Moldovei* (ed. P. P. Panaitescu), București (ed. a II a), 1958, p. 25.

⁵ Starea proastă de conservare a fragmentului păstrat din lespedea funerară a voievodului Alexandru Mircea, nu îngăduie o lectură precisă a datei morții sale, iar elementele cronologice din inscripție nu sunt concluante (Crugul soarelui și al lunii sunt exacte, indicând însă și temelia sunt greșite, cf. *D.I.R.*, vol. I, București, 1956, anexa XII, p. 461). La St. Nicolaescu, *Istoricul mănăstirii sf. Treime (Radu vodă) din București* în publicația Muzeului Municipal, București, an. III (1937), nr. 1–2, p. 123–125, unde vezi întreaga discuție și biografie, se indică totuși o dată eronată a morții voievodului, 17 iunie, ce nu poate fi acceptată în nici un caz, de vreme ce ultimele două hrisoave cunoscute de la Alexandru vodă Mircea

Ostrovolui ci la sf. Troiță, fapt în afară de orice discuție¹. Dacă Ureche numește mănăstirea Ostrovul aceasta se datorește numai unei confuzii făcută de acei de la care deținea informația, confuzie posibilă prin cunoscuta așezare a mănăstirii sf. Troiță pe o înălțime încorjată de apă, ceea ce a făcut și pe unii dintre călătorii care au cercetat-o să o descrie ca pe o insulă².

În concluzie, subliniem interesul deosebit pe care-l prezintă pentru istoria Bucureștilor studiul acestei regiuni. Prefacerile suferite de cursurile de apă în zona cea mai bogat irigată din București, așezările importante : baia, morile și lăcașurile bisericesti, locuințele puternicilor feudali, unul dintre cele mai importante drumuri care traversa Ostrovul, totul arată o așezare veche și căutată.

Pe lîngă acestea situarea Ostrovolui, între ape, în fața Curții domnești pe care se pare că o apără dinspre miazăzi, sugerează și alte rosturi, care ar putea fi eventual puse în legătură cu însăși înființarea orașului.

A N E X E

I

1639 (7147) mai 28, București

Matei Basarab voievod întărește bisericii domnești din București stăpinirea asupra unui vad de moară în apa Dîmboviții „despre bae, despre ostrov, de acea parte” dăruit ei de Radu Mihnea voievod.

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei vvd și domn a toată Țara Românească, nepotul marelui și prea bunului bătrînului răposatului Io Basarab vvd, dat-am domnia mea această poruncă a domniei méle sfintei și dumnezeestii beserici din orașul domniei méle din București, unde iaste hramul cinstita sfintă blgoveștenie a născătoarei de dumnezeu și preoților de la clirosul domnii méle, ca să aibă a ținea un vad de moară în apa Dâmboviții, despre bae, despre ostrov, de acea parte. Pentru că acest vad de moară ce s-au zis mai sus, au fost dat și miluit de răposatul Radu vodă, feciorul Mihni vvd din domnia dăntăi sfintei beserici domnești pentru pomană, de când au fost eclisiarh popBorcea, ca să fie sfintei beserici de întărire și preoților de chiverniseală și domnii mele vecinică pomenire, ca să păzească preoții la sfânta

sunt date în București la 11 septembrie 1577 (7086) (Originalele slave, la Arh. St. Buc., S.I., nr. 1 1037 și 1038, ap. D.I.R., veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. IV, p. 292–293, nr. 294 și p. 293–294, nr. 295).

¹ D.I.R., veacul XVI, B. *Tara Românească*, vol. V, p. 271, nr. 284 și p. 295, nr. 307.

² Relația anonimă a însoțitorului solului polon la Poartă, George Krasinski, din 1636 (Klemens Kantecki, *Z podrózí Oświecima* (Din călătoriile lui Oświecim), Lwów, 1875, p. 21; traducerea românească la P. P. Panaitescu, *Călătorii poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 30) și descrierea arhidiaconului Pavel, din Alep la 1657 (*Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Țările Române* (ed. Emilia Cioran), București, 1900, p. 208).

beserică și să le fie acel vad de moară ohabnicu în veci. Și de atuncea tot au stăpănit preoții acest vad, ce s-au scris mai sus, cu bună pace și au făcut preoții doao roate de moară într-acel vad cu multă cheltuială și cu mare osteneală. După aceia când au fost în zilele lui Alexandru vvd feciorul răposatului Ilias vvd, întru întâiul rându de domnie, iar el domnia sa au călcăt pomana Radului vvd și au luat Alexandru vodă morile gata din măinile preoților de la cliroșul domnii mele de le-au dat călugărilor de la sfânta mănăstire Plumbuita de la Colintina (hramul sfântul Ioan) fără de cale. Apoi decă au venit Radu vvd în al doilea rându de domnie, iar domnia sa iarăși au dat morile besericii domnești cum au fost date de domnia lui și în rândul dintăi. Și am văzut domnia mea și cartea răposatului Radului vvd de milă pentru aceste mai sus zise mori de când au fost curgerea anilor 7131 și au cumpărat Radu vvd alt vad de moară la Boleasca pentru acel vad de moară al sfintei beserici domnești de l-au dat călugărilor de la Plumbuita, vad pentru vad.

Deci când au fost în zilele lui Alexandru vvd feciorul Radului vvd, după moartea tătine-său Radului vvd s-au sculat călugării de la sfânta mănăstire hramul sfânta Troită, ce iaste din josul orașului Bucureștilor, pe vrămea ce-au fost răposatul părintele vladică Grigorie igumen la sfânta mănăstire sfânta Troită, apoi preoții n-au cutezat să să pârască cu sfintia sa, ci au stăpănit călugării de la sfânta Troită morile sfintei beserici în silă și fără de dreptate. Iar după aceia, când au fost acum în zilele domnii mele după moartea părintelui vladică Grigorie, iar popa Borcea eclisiarhul și popa Stanciu și popa Dragul de la beserica domniei mele, ei au venit înaintea domnii mele la mărele divan la pără cu igumenul . . . . .¹ de la sfânta Troită de s-au părăt de față și au arătat preoții la divan cartea răposatului Radului vvd de milă pentru acel vad ce s-au zis mai sus și încă am silit domnia mea pe preoții din cliroșul domnesc de au adus înaintea domnii mele mărturii la divan pre igumentul Ignatie de la sfânta mănăstire Snăgovul și pe im Anthim de la sfetii Gheorchie și 12 preoți din București anume popa Dumitru cel bătrân și popa Manta și popa Stanciu de la Sărbi și popa Marco și popa Bărcă și popa Petco și popa Stanciu și popa Ivan și popa Tatomir și popa Mărzea și popa Stoica și bătrînii orașului anume Nită *fost mare* agă și Mușat căpitan și Dumitru iuz basă, și Iancul săpunarul, și Vladul județul, și Vladul Gură, și Balomir, și Manea biglarul, și Vasilie ceaușul, și Dumitru vătăf și mulți oameni buni de au spus și au mărturisit toți înaintea domnii mele cu sufletele lor, cum au fost dat acel vad de moară popilor de la cliroșul domnii mele cum s-au scris mai sus. Intru aceia domnia mea însumi am căutat și am judecat după dreptate și după legea lui Dumitru mnezău, împreună cu părintele nostru kir vladică Theofil și cu toți cinstiții boiařii domnii mele și văzând domnia mea atât și preoți și atât de mărturii, iar domnia mea însumi

¹ Loc alb în original. În 1639 era egumen la mănăstirea Radu vodă, Athanasie sau Tănasie (vezi Șt. Nicolaescu, *Egumenii mănăstirii sf. Treime a Radului vodă din București* în publicația *București*, an. III (1937), nr. 1–2, p. 214).

am dat și am miluitu ca să fie acel vad cu morile al <e> sfintei beserici domnești cum au fost dat și de răposatul Radul v<oe>v<o>d ca să fie sfintei beserici de întărire și preoților din clirosul domnesc din București (hramul blagoveștenia născătoarei de dumnezău) de baștină și ohabnică în veci, ca să fie și domnii mele pomană. Însă să se știe, să ia preoții domnești care pomenesc pe domnia mea la sfântul jărtvénic, trei părți de la moară din tot venitul, iar diaconii să ia a patra parte, iar grămăticii nimica treabă să n-aibă, fără numai popii din clirosul domnesc, pentru că s-au părăt de față preoții cu călugării de la sfânta Troiță și au rămas igumen. . . . .¹ de lege și de judecată dinaintea domnii mele, cum mai multă treabă să n-aibă călugării de la sfânta Troiță cu vadul și cu morile în veci și de niménea să nu se clătească după zisa domnii mele. Încă și blestem am pus domnia mea după petrecerea domniei mele, pre cine va alege d<o>mnul d<u>mnezău a fi după noi domnu Tării Românești, au din fii domniei mele, au din neamul nostru sau după păcatele noastre din alt neam, de va cinsti și va înnoi și va întări această carte a domniei mele de milă pentru acel vad de moară ce s-au scris mai sus, pre acela domnul d<u>mnezău să-l cinstească și să-l păzească întru domnia lui și în veacul viitor sufletul lui. Iar de nu va cinsti și nu va înnoi și nu va întări această carte a domnii mele, ci o va călca și o va strica și o va dăfăima și la uitare o va lăsa, acela să fie proclat și anathima și afurisit de 318 sfinti părinti de la Nichea și să aibe parte cu Iuda și cu Aria la un locu. Iată și mărturii puneam domnia mea pe jupan Theodosie mare ban de la Craiova, și jupan Hrizea mare dvor<nic> și jupan Grigorie mare log<ofăt> și jupan Radul mare vist<ier> și jupan Preda mare spat<ar> și jupan Buzinca mare clucer și jupan Socol mare stol<nic> și jupan Radul mare com<is> și jupan Vucina mare pah<arnic> și jupan Costandin mare post<elnic>. Ispravnicu Gligorie mare log<ofăt>. Si am scris eu Lepădat log<ofăt> în orașul București în luna lui mai 28 zile, în anul 7147 <1639>.

+ Acest izvod ce iaste scris rumânăște, l-am cercetat și l-am găsit scris asemenea depre hrisovul cel sărbesc.

+ Florea ierei dascăl slov<enesc>.

Copie românească din sec. XVIII, Academia R.P.R., DCCCV/2 (fost mss. 1063, fila 2 și 11).

II

1665 (7177) iunie 15, București

Dragotă județul Bucureștilor cu 12 pîrgari întărește fiilor lui Ivașcu Cepariul, mare armaș, nepotul jupanului Ion mare agă din vremea lui Mihnea vodă Turcitul, un loc dăruit de acel voievod, „alăturea cu mănăstirea ce să chiamă Ostrovul”.

¹ Loc alb în original.

În numele tatălului și al fiului și al sfîntului duh, troiță de o ființă și nedespărțită

+ Adecătu eu Dragotă județul den oraș den București cu 12 pârgari și cu preoții și cu toți bătrânii orașului, scriemu și mărturisim cu această carte a orașului, ca să fie de bună credință la măna feciorilor dumnealui Ivașco care au fost *mare armaș* Cepariul, nepotul jupanlui Ion care au fost la Mihnea vodă, feciorul lui Alexandru vodă, mare agă, pentru că să se stie că au fost miluit măriia sa vodă pre jupan Ion, care au fost mare agă, cu un loc alătarea cu mănăstirea ce să chiamă Ostrovul preste tot. După ce l-au miluit măriia sa Mihnea vodă, cumpărat-au dumnealui un vad de moară între Ostrov și între mănăstirea ce să chiamă s^{ve}ti Nicolae și între mănăstirea Tîrnova, de la jupuneasa Stana de Sărata a Vladului post^{elnic} dorept 5000 de aspri gata. Iar căndu au fostu acuma în zilele mării sale domnului nostru Ion Antonie voevod, venit-au feciorii dumnealui paan Ivașco *mare armaș* cu cărți de la măriia sa Mihnea vodă scriindu pentru Ostrov și pentru un vad de moară în matca Dămbovităi cei vecchi. Deci măriia sa domnul nostru denpreună cu tot divanul mării sale trimes-au pre Tudor *al doilea* portariu la noi și la orășani carii au știut Ostrovul și matca cea bătrână a Dămbovităi. Deci noi cu toții denpreună mers-am și l-am ales preste tot și l-am semnat și l-am înpiertrit. Iar cine vor avea niscai cărți de cumpărătoare să le scoată, că am întrebăt și nu se-au aflat nimea cu cărți. Într-acăea după ce l-am înpiertrit și l-am semnat, vîndut-au și dumneaei postelniceasii Elinii, jupuneasa jupanlui Costandin *mare* post^{elnic} cu zapis de la măna lor.

Deci noi cu toții făcut-am și cartea orașului la măna lor pre cărtile răposatului Mihnii vodă, să le fie moșie stătătoare precum le-au și fostu. Si la această carte a orașului fost-au și mărturii preoți și orășani care-și vor pune pecetile și iscăliturile mai jos. Si pentru credință am pus și pecetia orașului . . . . .¹

. . . . .² Vlădilă *gram[m]at[ic]* de la biserică domnească cu învățătura lor. Iunie 15 zile anul 7177 <1665>.

L. S.

Popa Barbul elisiarh
 Popă Stoica *fiul popii* Stanciu starostea
 Grozii diacon Costandin (?)
 Eu Alexandru *fiul lui* Borcea logofăt
 +Eu Staico post^{elnic} (deget)

Original romînesc, hîrtie cu pecetia orașului înfățișind buna vestire, în fum negru ; puțin deteriorat la indoitoră. Arhivele Statului București, Donații, XXX/18.

¹ Rupt. Probabil „ca să se crează”.

² Rupt. Completăm : „am scris eu”.

III

1679 (7187) iulie 20, București

Ion fustașul și cu soția sa Stana vînd egumenului Anania de la mănăstirea Brâncoveni, un loc de casă în București cu casă, grădină și pomet „în prund dăspre bae”, alătura de biserică popei lui Matei.

+ Adeca eu Ion fustașul împreună cu fămăia mea anume Stana scriem și mărturism cu acest al nostru zapis ca să fie de bună de credință la măna părintelui Ananii egumen de la sfânta mănăstire Brâncovénii, unde iaste hramul uspeniei *prea sfintei născătoare de dumnezeu*, cum să să știe că i-am rânduit un loc de casă aicea în București, cu casă și cu grădina și cu pometul, care loc iaste în prund dăspre bae și iaste lângă biserică popei lui Matei. Însă să s<e> știe sămnele locului, alăturia cu ulița care vine despre Curte, alăturia cu locul dumnealui Costan<din> Brâncoveanul mare agă, care loc l-am cumpărat de la Stoichița spătarul din Plosca și în sus alăturia pre lângă locul Mihului comisului Brezoianul și lângă locu lui, pe uliță dăspre po<a>rta dascălului Vasălie și la vale pînă în ulița care mérge alăturia cu Dumbăvița, care lōc iaste al nostru mai denainte vréme de la alți domni bătrâni și tot l-am ținut cu bună pace până acum în zilele mării sale domnului nostru Ion Șarban voivod. Iar cându au fost acum eu l-am făcut vânzător și ne-am tocmit cu sfintiția lui de a noastră bună voe, fără de nici o silă, cu stirea tuturor vecinilor și din sus și din jos, de i-am vândut acest loc, grădina și cu casa, precum serie mai sus, drept bani gata t<a>leri 20 și ne-au dat sfintiția lui toți bani gata și i-am luat în mîinile noastre. Drept acceia și noi i-am dat sfintiții sale acest zapis al nostru la măna sfintiții sale ca să ție cu bună pace și mărturii boiar<ii> carel<e> vor iscăli mai jos. Si noi pentru adevărat<a> credință ne-am pus pecețile mai jos ca să să creză. Si am scris eu Apostol clucér din Poinar<i>. Luna iul<ie> 10 zile, în anul 7187 <1679>.

Copie românească. Arhivele Statului București, *Condica mănăstirilor Brâncoveni și Tîrșor* (mss. 718), fila 43.

IV

1680 (7188) august 4, București

Hristodor clucer cu fiul său Ralis vînd lui Matei clucerul Ciorogîrleanu casele lor din București, „cu locul, cu grădina și cu toate dirisurile ... pre lângă Poenari, în Ostrov”, pe 100 de taleri.

+ Adeca eu Hristodor clucer împreună cu fiiu-miu Rale, scris-am zapisul nostru ca s<a> fie de bun<a> credință la măna dumnealui Matei clucer Ciorogîrleanul, cum să s<e> știe că i-am vândut casele mele, cu locul, cu grădina și cu toate dirisurile ce ar fi pre lângă cas<a>, care loc iaste pre lângă Poenari, în Ostrov, aice în oraș în Buc<u>reșt<i>.

Și am văndut de a noastră bună voe dript ban*< i >* gata t*< a >*leri 100¹, care loc îmi iaste și mie de cumpărătoare de la .....² și l-am ținut tot cu bun*< ā >* pace acum. Iar acum l-am văndut ca să-i hie moșie stăt*< ā >*toaré ohabnic*< ā >* și i-am dat și zapisul cel vechi de cumpărătoar*< e >*. Și căndu am văndut acest loc, fost-au mulți boiar*< i >* mărturie cari vor pune iscălituril*< e >* mai jo[o]s. Și pentru mai adev*< e >*rit*< ā >* credință am iscălit și noi ca să s*< e >* crează.

Avg*< us >*t zile 4 în anul 7188 <1680>.

Παλῆς Χριστοδούλου
<Ralis a lui Hristodul>

Χριστοδούλος βεβεον τα ανοθεν
<Hristodul, întăresc cele de mai sus>
Barbul mare arm*< aš >* mărt*< urie >*

Serban al doilea log*< o >*f*< āt >*

Şerban Cant*< acuzino >* mare că-
m*< āraš >* mărturie

Costandin Filipescul
al doilea post*< elnic >* mărt*< urie >*

Preda al doilea spăt*< ar >*

Radul al doilea vist*< ier >*

Cernic*< a >* com*< is >*

mărt*< urie >*
Eu Iordache al treilea vist*< ier >*

+Eu Istratie log*< ofăt >* din Stă-
nești*< i >* mărt*< urie >*

+Eu Radul care au fostu stegar de aproz*< i >* mărturie

Original românesc, hârtie, fără peceți; Arhivele Statului București, M-rea Radu Vodă,
IV 56.

V

1680 (7189) octombrie 17, București

Ștefan Nențul cu soția sa Paraschiva fac schimb de case în București cu Matei clucerul Ciorogîrleanu, dîndu-i casa lor din Ostrov, cumpărată de la Sobischi și încă 8 taleri, pentru casa lui, cumpărată de la Neca fustașul.

+ Adeac*< ā >* eu Ștefanu Nențul împreun*< ā >* cu fomeae mea Paraschiva scris-am zapisul nostru ca să fii de bun*< ā >* credință la măna dumnei lui Matei clucerul Ciorogărelnul³, cum să s*< e >* stie că am făcut cu dumnealui tocmai*< ā >* de am datu cas*< a >* mea den Bucureșt*< i >* cu tot țănutul însă den Ostrov lăngă cas*< a >* dumnealui, car*< e >* am cumpărat-o de la Sobischi. Deci i-am datu cas*< a >* mea cu tot locul să ne-au dat dumne-

¹ Scris și (100) pe lingă ș.

² Loc alb în original.

³ Corect Ciorogîrleanul.

lui casă care au cumpărat de la Neca fustașul. Deci fiindu casa dumnelui mai bună, mai datu i-am talerii 8, căci [că] ne-am tocmit de a noastră bună voia și i-am dat-o ca să-[i] fie domnului stătă. or¹ și să o ție cu bună pace cu tot tănutul, pe cum amă tănutu și noi. Si cându am făcut această tocmai lăstă post-au mulți boer-i mărturie căr-e-să vor pune să se iscălitură mai jos. Si pentru mai că de verită credință pusă-nă-m să degetilă mai jos ca să se creză.

Oht-ombrie 17 zile în anul 7189 (1680).

*Eu Ștefan Nențul și Paraschiva famea mea
+ Theofan șiereu schimonah cel bătrân*

Original, românsesc, hîrtie, fără pecete; Arhivele Statului București, *M-rea Radu Vodă*, XLII/51.

VI

1697 (7205) martie 4, București

Constantin Brîncoveanu voievod întărește lui Radu Golescu mare comis, locul numit Ostrovul din București, pe care acesta își făcuse case; locul fusese al lui Statie vistier, cumanatul lui Radu Golescu; și mai întărește un loc lîngă acesta, în jos de căpătiul podului, cumpărat de la Stanca Coțofeanu, o prăvălie la ulița cea mare în rîndul șelarilor și o grădină cu pomi în mahalaua Broșteni.

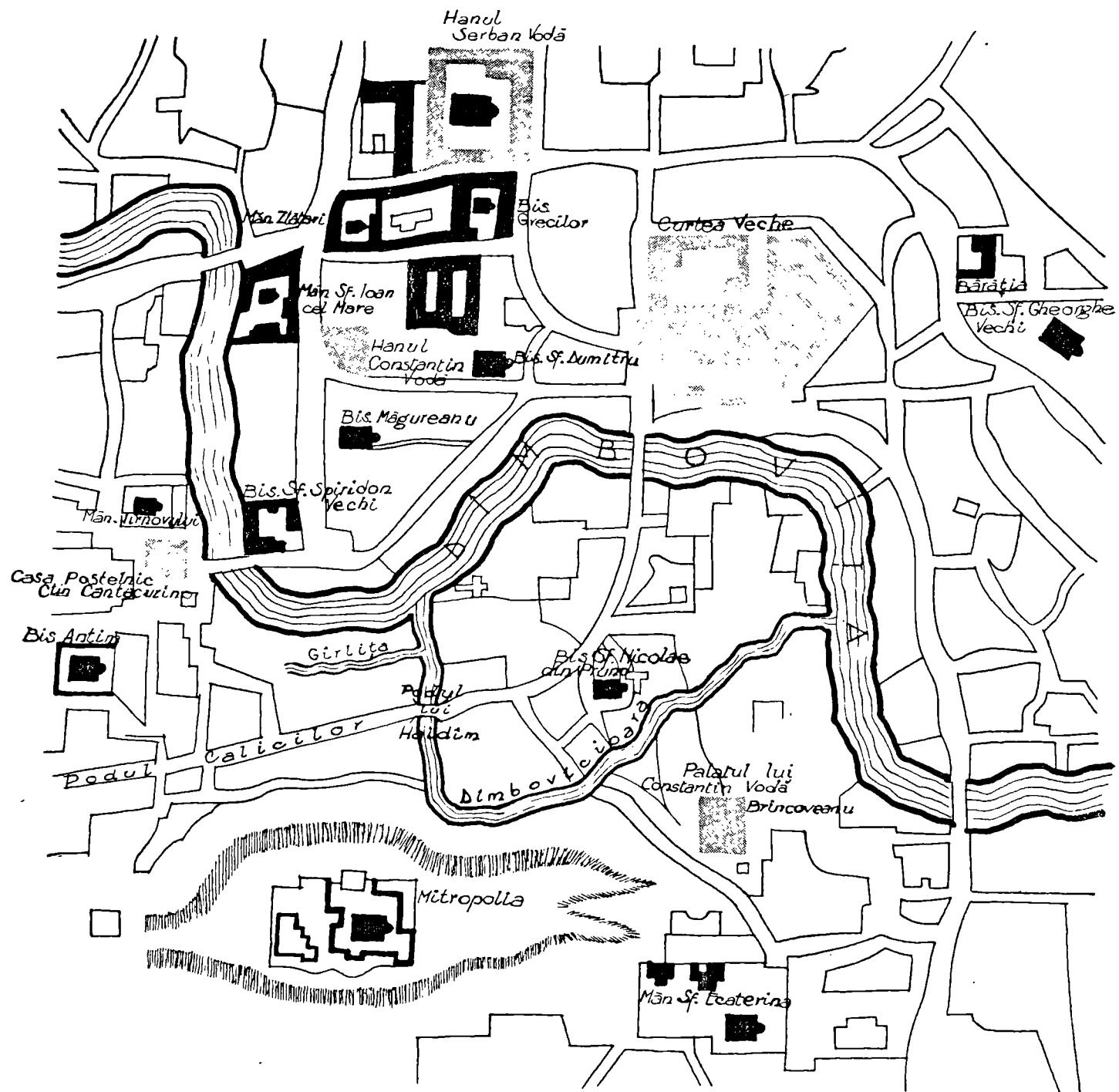
1 carte a cinstițului și credinciosului boiarinului domnii méle Radul Golescu mare comis și cu feciorii lui cătă dumnezeu îi va dărui, că să-i fie lui niște locuri de casă aici în orașul domnii méle în București, însă locul ce se chiamă Ostrovul, care loc și-au făcut boiarinul domnii méle case și temei pre den sus. Pentru că acestu loc ce scrie mai sus, mai denainte vréme au fost a lui Theodosie monah care s-au chemat pre mirenie Tudoran fost mare cliucer. Deci și Theodosie monahul el încă au fost vândut acest loc lui Statie fost mare vistier direptu tălkeri 30 cu zapis de la mâna lui și au ținut și Statie vistier acest loc pre seama lui cu bună pace în viață lui până în zilele răposatului unchiului domnii méle Șărbani vodă. Deci cându au fostu atunci după moartea lui Statie vistiar, iar megiașii din satul Fiiani, ei s-au fost rădecat cu pără asupra jupăneșii Predii, care au fost jupăneasa lui Statie vistiar, sora boiarinului domnii méle Radul Golescu mare comis, zicând cum că ei și-ar fi vândut părțile lor de moșie den Fiiani ce ar hi avut lui Statie vistiar, iar banii nu le-au dat de plin precum le-au fost tocmeală, ci le-a rămas o sumă de bani ce au luat ei de la Statie vistiar și să-și rescumpere moșia înapoi. Iar boiarinul domnii méle Radul Golescul mare comis au făcut așezămîntu, cu acei megiași den Fiiani de le-au mai dat priste banii ce au fost luat ei de la Statie vistiar încă tălkeri

¹ Corect slătător.

45 și au luat zapis de la măna lor de tocmeală și de așezămîntu pre moșia din Fiianii, de l-au dat la măna surorii-sa jupănesii Predii vistie résii. Într-acția și soru-sa jupăneasa Preda pentru acești bani ce scriu mai sus, taleri 45, au dat acestu locu ce să chiamă Ostrovul care scrie mai sus, boiarinului domnii méle Radul Golescu mare comis și cu zapis de la măna lui sic de tocmeală și cu boiari mărturii. Si luând boiarinul domnii méle acest loc pre seama lui, și au făcut case bune și direase de temei pre acestu loc, ca să-i hie de moștenire. Si iar să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare comis un loc iar pe lăngă acesta din căpătiiul podului în jos precum mergi ulița până în lacul ce vine de la deal și iar să împreună cu acestu locu, preunde au fost scurmat dinainte vréme Dîmbovița, care loc mai denainte au fostu al lui Matei Bârsescul și Matei Bârsescul l-au fcostu vândut lui Ianăș sârdarul drept bani gata ughi 10 și un cal, cu zapis de la măna lui și cu mărturii. Iar după acéia jupăneasa Stanca Coțo feanca, ce au fost jupăneasa lui Ianăș sârdariul, după moartea lui, ia încă au fostu vândut acestu loc boiarinului domnii méle Radul Golescul mare comis drept bani gata taleri 40 și cu zapis de la măna lui sic de vânzare și cu mulți boiari mărturii iscăliți în zapis. Si iar ca să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare comis 1 prăvălie aici în orașul domnii méle în București, la ulița cea mare, în rîndul șelarilor, alătura cu Defta croitorul pre din sus, care prăvălie o au cumpărat boiarinul domnii méle Radul Golescul mare comis de la Istratie armașul feciorul Ghinii căpitanul dreptu bani gata taleri 78 cu zapis de la măna lui de vînzare și cu mărturii. Si iar să fie boiarinului domnii méle Radul Golescul mare comis o grădină cu pomi aici în București, în mahala ce să chiamă Broștени, care grădină iaste pre loc domnescu, dăna casa,.....¹ precum ocolești Dâmbovița, pănuă în casa lui Cernat. Pentru că au cumpărat boiarinul domnii méle cu alte grădini de la .....¹ dreptu bani gata taleri 17 cu zapis de la măna lui și cu mărturii precum am văzut domnia mea toate zapisele de cumpărătoarea acestori locuri la măna boiarinului domnii méle ce scrie mai sus. Derept acéia și domnia mea încă am dat această carte a domnii méle cinstitului și credincios boiarinului domnii méle Radul Golescul mare comis ca să aibă a ținea și a stăpîni aceste locuri de casă ce sănt mai sus zse și prăvălii și grădina cu bună pace, să-i fie moșie stătătoare lui și feciorilor în veac. Si am întărit cartea aceasta cu tot sfatul și cu credincioșii boiarii domnii méle pan Cornea mare ban, și Stroe mare vornic și Diicul mare logofăt și Mihai Cantacuzeno mare spătar și Șerban mare vistiar și Costandin mare cliucear și Dumitrașco mare postelnic și Vergo mare păharnic și Radul mare pitar și ispravnic Toma Cantacuzeno al 2-lea logofăt. Si s-au scris cartea aceasta întru al noaoalea an al domnii méle de Isar logofăt din București. Luna martie 4 zile, în anul 7205 <1697>.

Copie românească. Arhivele Statului București, *Condica lui Constantin vodă Brâncoveanu* (mss. 705), fila 114–115,

¹ Loc alb în original.

- Ostrovul Dimbovitei

Adaptare si localizare dupa planul orasului Bucuresti ridicat de ofiterii topografi russi.
www.daeoromanica.ro

К ВОПРОСУ О СТАРОЙ ТОПОГРАФИИ БУХАРЕСТА: ОСТРОВ ДЫМБОВИЦЫ (XVI—XVII ВВ.)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В XVI—XVII вв. Остров Дымбовицы представлял собой территорию, расположенную между двумя рукавами бухарестской реки, то есть между собственно Дымбовицей и Дымбовичорой. На старых планах города, а именно на плане, составленном русскими офицерами в 1770 году, и на плане Зульцера, эта область обозначается островом.

Помимо других построек на Острове находилась также „новая” баня, о которой упоминается в посвятительной грамоте, выданной Михней Турчитом 21 октября 1585 г. (7094), а также владения Раду Голеску и одноименный монастырь, упоминание о котором находится только в одном документе от 15 июня 1665 г. (7177).

Участок, получивший название Остров, сохранил его до конца XVII в., когда был переименован в Прунд. Это переименование связывается с исчезновением монастыря Острова и с изменениями его местной конфигурации, произшедшими вследствие спада вод южного рукава реки, получившего впоследствии название Дымбовичоры или Малой Дымбовицы. Происшедшие в русле реки изменения, превратившие Остров в Прунд, были, с одной стороны, естественными, благодаря спаду вод, а, с другой — были вызваны прибрежными жителями. Интерпретируя термин одного документа, изданного 21 мая 1678 г. (7186) Георгием Дука, — автор показывает, что „старая долина” являлась южным рукавом реки, который в прошлом был более важным, чем северный.

По-видимому, и церковь попа Матея, упоминаяемая в 1679 г., находилась на Острове, быть может даже на том месте, где монах Теофан воздвигнул в 1682 г. свою церковь, известную под названием Св. Николая из Прунда, как и „приход попа Матея”, о котором упоминается еще с 1590 года.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DE L'ANCIENNE TOPOGRAPHIE DE BUCAREST : OSTROVUL DÎMBOVIȚEI* (XVIe — XVIIe S.)

RÉSUMÉ

Ostrovul Dîmboviței désignait, aux XVIe et XVIIe siècles, la zone comprise entre les deux bras de la rivière qui bâgne Bucarest, c'est-à-dire entre la Dîmbovița proprement dite et la Dimbovicioara. Sur les anciens plans de la ville — celui de 1770 dressé par des officiers russes et celui de Sulzer — cette région apparaît nettement sous la forme d'une île.

Il y avait sur l'Ostrov, à côté d'autres établissements, les «nouveaux bains», dont fait mention un document de Mihnea Turcitu en date du 21 octobre 1585 (7094), les propriétés

*) L'île de la Dîmbovița.

de Radu Golesco et le monastère de l'*Ostrov*, mentionné par un seul document, du 15 juin 1665 (7177).

La région désignée sous le nom d'*Ostrov* conserve ce nom jusqu'à la fin du XVIIe siècle, après quoi on la retrouve sous celui de *Prund* (grève). Ce changement de nom est attribué à la disparition du monastère de l'*Ostrov* et à certaines transformations de la configuration du lieu, provoquées par la diminution du volume d'eau du bras méridional de la rivière, celui que l'on nommera plus tard la Dîmbovicioara ou la petite Dîmbovița. Les changements du lit primitif de la rivière étaient en partie dus au relèvement du fond et en partie provoqués par les riverains. Interprétant les termes d'un document en date du 21 mai 1678 (7186) émis par Gheorghe Duca, les auteurs de l'article démontrent que « l'ancienne vallée » était celle du bras sud du cours d'eau, bien plus important jadis que le bras nord.

Il semble que l'église « du pope Matci », signalée en 1689, se trouvait dans l'*Ostrov*, là-même, peut-être, où l'hieromonme Théophane édifia en 1682 l'église connue sous le nom de « Sf. Nicolae din Prund ».

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI

DEZBATERI ASUPRA PROBLEMELOR CULTURII MEDIEVALE DIN ȚĂRILE ROMÂNE

Continuind cu intensitate munca de elaborare a *Tratatului de istorie a patriei* — devenită sarcina principală a istoricilor din R.P.R. — membrii colectivului volumului al II-lea au încheiat redactarea unor capitole din acest volum. Conform metodei de lucru stabilite — înainte de a li se da forma definitivă — aceste capitole au fost supuse unor discuții largi ale specialiștilor. În ultima vreme, s-au discutat trei capitole dedicate culturii și artei feudale de pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. La aceste ședințe au participat — în afară de membrii colectivului de redactare a volumului — și alți cercetători din cadrul Institutului nostru, precum și reprezentanți ai Institutelor de filozofie, istorie literară și istoria artei, invitați pentru a-și spune părerea cu privire la problemele de cultură feudală.

Discuțiile în cadrul acestor ședințe au fost deosebit de vii și ele s-au purtat atît în jurul unor probleme încă nelămurite sau controversate din istoria culturii noastre, cit și asupra interpretării fenomenelor de cultură, a legăturii și explicării lor de schimbările produse în viața societății.

Participanții la ședințe — ca și redactorii capitolelor privitoare la cultura feudală — au scos în relief justițea tezelor marxiste a existenței celor două culturi în orîndurile bazate pe exploatare și a preponderenței culturii clasei dominante, ce urmărește să justifice și să întărească orînduirea existentă. Acestea au fost tezele de la care s-a pornit în alcătuirea capitolelor respective.

În cursul discuțiilor — ca și în capitolele discutate — s-a reliefat, de asemenea, importanța literaturii populare — neglijate în trecut — căreia i s-a acordat locul cuvenit în primul tratat marxist de istorie a patriei noastre.

Participanții la discuții au subliniat numeroasele dificultăți întâmpinate în studierea și — mai ales — în datarea literaturii populare. După cum a arătat acad. A. Oțetea, conținutul unei opere cu caracter popular nu datează producția respectivă. De pildă, este știut că ciclul dedicat lui Carol cel Mare este o producție mai tîrzie, a secolului al XII-lea, după cum, deosebit, cele mai multe din legendele populare despre Ștefan cel Mare nu sunt create în a doua jumătate a secolului al XV-lea. De aceea, este necesară o grijă deosebită în datarea acestor opere populare.

Discuții animate s-au purtat cu privire la sfera literaturii populare, la producțunile care pot fi socotite ca aparținând acestei literaturi. Unii dintre vorbitori — citind opinile folcloristilor sovietici Andreev și Socolov — și-au exprimat părerea că pot fi considerate literatură

populară și creațiile unor cintăreți de la curțile domnești sau boierești, pe care poporul le-a adaptat apoi năzuințelor sale; astfel stând lucrurile, ei au cerut imbogățirea paragrafelor dedicate literaturii populare cu aceste producții.

Numerose discuții s-au purtat apoi asupra rolului bisericii în promovarea culturii feudale. S-a subliniat faptul că biserică — având rolul de a înconjura instituțiile feudale cu aureola consacrali divine, după cum ne învață Engels — era promotoarea unei culturi ce propovăduia supunerea în fața exploatarii feudale, considerate veșnice, fiind — prin aceasta — un puternic sprijin al orînduirii feudale și al statului respectiv. Având în vedere acest rol al bisericii — deosebit de important în promovarea culturii feudale — regretatul Barbu Cîmpina a propus să se trateze în capitolul dedicat culturii din epoca de fărăimiare feudală problema întemeierii mitropolilor și a primelor mănăstiri din cele două țări și rolul lor în dezvoltarea culturii feudale.

Fără a neglija studiul literaturii cu caracter religios — a cărei importanță este mult exagerată în trecut și căreia i s-a acordat acum locul ce îl merită — s-a dat o atenție deosebită elementelor de cultură laică, producțiunilor istorice, juridice etc. — care ajung la o dezvoltare deosebită în secolul al XVII-lea — precum și acelor indici revelatori ai dezvoltării culturale într-o epocă dată, care sunt învățământul, tiparul și bibliotecile.

Aștăzi în capitolele discutate, cît și în timpul discuțiilor purtate, s-a urmărit să se explice fenomenele de cultură prin dezvoltarea generală a societății, prin schimbările petrecute în sinul ei; aceasta, spre deosebire de vechea istoriografie care le trata fără a ține seamă de această legătură. S-a arătat, astfel, că, în perioada fărăimiilor feudale, cultura are un caracter exclusiv religios, folosind numai limba slavonă; că, pe măsură ce crește pulerea marii boierimi și se ridică mica boierime și orășenimea — în a doua jumătate a secolului al XVI-lea — apar elemente laice în cultură și se răspindesc scrisul în românește, pentru ca în secolul al XVII-lea — ca urmare a dezvoltării procesului din a doua jumătate a secolului precedent — să încreze monopolul clerului asupra culturii, cel mai mulți creatori de cultură fiind laici. Tocmai de aceea, în secolul al XVII-lea, limba română biruie mai întâi în domeniul laic (istoriografie) și apoi este folosită în biserică.

Tot astfel, s-a scos în evidență faptul că cronicile slave din secolul al XV-lea și din prima jumătate a secolului al XVI-lea — alcătuite din ordinul domnului — sunt rezultatul progreselor obținute în centralizarea statului feudal, pe cînd acelea din a doua jumătate a secolului al XVI-lea sunt expresia decăderii statului centralizat, fiind scrise pentru domnii aflați sub dominația marii boierimi. Ele fac trecerea la istoriografia boierească din secolul al XVII-lea, care este rezultatul biruinței boierimii asupra autorității centrale a domniei. Opera cronicarilor boieri — care este forma principală a ideologiei clasei boierești — are tocmai menirea de a justifica și apăra regimul nobiliar instaurat în țările române în acest secol.

Aplinind același principiu, s-a căutat să se explice că supunerea bisericilor și mănăstirilor aflate pe domeniile sau sub stăpînirea feudală față de autoritatea domnească este legată de centralizarea statului, cînd biserică devine un puternic sprijin al domniei.

Explicația dată de autorul capitolului despre cultura în timpul feudalismului dezvoltat, după care primele tipărituri din Tara Românească sunt rezultatul aceleiași opere de centralizare a statului și a punerii bisericii în slujba sa, a întîmpinat însă opoziția unor participanți la discuții (acad. A. Oțetea, prof. M. Berza, ș.a.) care au considerat această explicație forțată.

Obiecții serioase s-au adus capitolului de istoria artei, printre-altele și datorită faptului că nu se explică dezvoltarea artei în legătură cu viața societății. Nu s-a arătat, de pildă, că perioadele de fărăimiare feudală și sunt caracteristice curțile boierești întărîite, ca și mănăstirile cetății, necesare apărărilor clasei dominante, în lipsa unui aparat de stat capabil să reprime rezistența celor exploatați.

În discuțiile purtate asupra capitolelor de cultură și artă feudală din *Tratat*, un loc important a fost acordat influențelor exercitate asupra vechii noastre culturi și rolului lor în dezvoltarea acesteia. Combătind concepțiile istoriografiei noastre mai vechi, participanții la discuții au fost cu toții de acord că influențele străine nu pot avea un rol hotăritor în dezvoltarea culturii sau artei feudale, care este legată în mod nemijlocit de dezvoltarea generală a societății românești și de necesitățile ei, influențele fiind recepționate și asimilate numai în măsura impusă de aceste necesități. Înținând seama de acest adevăr, participanții la discuții — ca și autorii paragrafelor respective — au scos în relief originalitatea culturii noastre feudale — atât în secolul al XVII-lea, cât și în cele două veacuri anterioare — precum și unele trăsături comune cu cultura popoarelor vecine.

S-a combătut, de asemenea, părerea, la fel de gresită, după care influențele străine ar fi fost niște piedici în dezvoltarea „geniului național înăscut”, care a căpătat posibilitatea de a se dezvolta în voie de-abia în secolul al XIX-lea, odată cu stabilirea unui contact direct cu cultura Apusului. Subliniind aportul nostru la comunitatea de cultură a sud-estului european, participanții la discuții au relevat importanța culturală a țărilor române pentru locitorii din sudul Dunării, subjugăți de turci, precum și faptul că, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, capitala Țării Românești era considerată cel mai mare centru cultural al acestei părți a Europei.

Deosebit de animate au fost și discuțiile privind folosirea limbii slave în vechea noastră cultură și în societatea feudală. În cursul acestor discuții, s-au combătut cu tărie părerile istoriografiei burgheze care — împinsă de sentimente șovine, antislave — considera drept o piedică în dezvoltarea culturii noastre faptul că aceasta îmbrăcăse o haină slavă.

Vorbind despre accesul poporului la cultură, prof. M. Berza a arătat că acesta nu poate fi asigurat decât prin folosirea limbii vorbite de popor. De aceea, triumful limbii române ca limbă de cultură în secolul al XVII-lea a fost și expresia nevoilor de participare la fenomenul de cultură al unor noi pături sociale, mult mai largi, precum și mijlocul care să le asigure această participare.

Pe de altă parte, s-a scos în evidență faptul că folosirea limbii slave a dat culturii feudale românești mijlocul de a participa la comunitatea de cultură a popoarelor slave vecine.

O altă problemă discutată a fost aceea a răspândirii limbii slave în sinul societății românești. În timp ce autorul paragrafului din *Tratat* afirmă că această limbă era cunoscută și folosită de mulți boieri, dregători domnești și negustori, unii dintre participanții la discuții (B. Cîmpina, M. Berza și.a.) au arătat că nu poate fi vorba de o largă răspândire a limbii slave, care nu a fost o limbă vie, folosită de popor, ci — după cum a subliniat acad. A. Oțetea — doar limba oficială a statului și a bisericii, așa cum era limba latină în apus.

Discuții deosebit de vii s-au purtat și cu privire la începiturile scrierii în limba română, una din problemele cele mai controversate din istoria culturii noastre feudale. Explicația dată de P. P. Panaiteanu — atât în paragraful respectiv din *Tratat*, cât și într-un amplu studiu al său, aflat în manuscris — este cu totul diferită de aceea a vechii istoriografii, care — după cît se știe — vedea în acest important eveniment doar urmarea unor influențe străine — husită, luterană sau catolică (aici părerile erau foarte împărățite). Autorul paragrafului respectiv a încercat să explice începerea scrierii în română prin împrejurările interne speciale din Maramureș de la sfîrșitul secolului al XV-lea, când biserică, aflată sub influența unor puternici feudali locali, lupta pentru autonomie față de episcopia ruteană din Muncaci. Cărțile românești devinând necesare, ca urmare a faptului că biserică nu mai avea de unde primi cărți slave, datorită conflictului, s-a trecut la traducerea lor, aceasta fiind și una din faptele prin care biserică locală își dovedea autonomia. Explicația dată de autorul paragrafului nu a satisfăcut însă pe toți participanții la discuții (Ioachim Crăciun, Ioan Chițimia, Alex. Ellan etc.).

Fără a minimaliza importanța factorului intern, aceștia au arătat că nu se poate neglijă, totuși, rolul influențelor străine — în special al celei husite — care au creat atmosferă favorabilă necesară folosirii limbii naționale în biserică. După părerea acad. Al. Rosetti, un rol „decisiv” în acest proces l-a avut influența luterană.

Și unele din argumentele folosite de autorul paragrafului au fost contestate: de pildă, prof. M. Berza a arătat că nu se poate susține argumentul că biserică maramureșană nu avea de unde primi cărți, deoarece conflictul a durat doar cîțiva ani, iar Al. Elian a subliniat faptul că nu s-au tradus cărțile cele mai folosite în oficierea cultului, ci psalmii, care aveau o circulație restrînsă. După părerea acad. Al. Rosetti, necesitățile interne — care nu pot fi contestate — nu sunt însă dovedite în capitolul din *Trațat*. În răspunsul său, P. P. Panaitescu a negat existența unei influențe husite în Maramureș, a arătat că începuturile scrierilor în limba română s-au făcut la o jumătate de veac după ce această influență a început să se manifeste în Transilvania și și-a menținut punctul de vedere cu privire la cauzele interne care au determinat începutul folosirii în scris a limbii române.

O problemă interesantă a fost și aceea a promotorilor culturii în secolul al XVII-lea. În capitolul întocmit de prof. M. Berza, s-a scos în evidență faptul că, în acest secol, preocuparea de cultură capătă adepti tot mai numeroși în sînul clasei boierești, care face din cultură o armă ideologică în lupta ei pentru dominația în stat. Cultura feudală rămfne mai departe în serviciul clasei dominante, având drept scop apărarea statului nobiliar, deși apar și unele accente de critică socială și o largire a preocupărilor culturale, care corespund difuzării mai adînci a interesului pentru cultură în sînul societății românești și pătrunderii între creatorii de cultură a unor oameni din sînul claselor exploatației.

După cum a arătat prof. E. Stănescu în cursul discuțiilor, în condițiile specifice țărilor române din secolul al XVII-lea, în lipsa unei orășenimi suficiente de dezvoltate, rolul de promotor ai unor idei noi îl pot juca parte din boieri, care, în acest secol, devin antiotomani în timp ce cei mai numeroși dintre ei continuă colaborarea cu turci. Aceasta este explicația patriotismului cald care însoțește unele pagini ale cronicarilor, ca și a preocupărilor lor pentru originea poporului și a limbii române. Aceste preocupări noi duc la transformarea conștiințe unității de neam și de limbă — existentă în întreg evul mediu românesc — în ideea acestei unități, care mai tîrziu va deveni ideea națională.

Discuții la fel de animate au fost purtate și asupra unor probleme, mai mult sau mai puțin importante, care sunt încă nerezolvate sau controversate, ca aceea a umanismului în Transilvania, a paternității *Invențăturilor* lui Neagoe Basarab, a autorului și locului unde a fost scrisă cronica lui Ștefan cel Mare, a faptului dacă povestirea despre Vlad Tepeș poate fi considerată cronică internă etc.

Deosebit de vîî au fost și discuțiile privind datările unor monumente de arhitectură, precum și influența dintre acestea. Autorul paragrafului de istoria artelor — V. Vătășianu — a adus o serie de contribuții noi privitoare la problemele tratate, multe din ele deosebit de îndrăznețe și originale. S-a hotărât, însă, ca părerile noi, care nu sunt încă puse în circuitul științific și acceptate ca valabile de toți specialiștii, să fie formulate cu rezerva necesară.

Participanții la discuții au scos în evidență informarea bogată, interpretarea justă și modul deosebit de îngrijit în care au fost alcătuite unele din paragrafele și capitolele discutate.

Discuțiile purtate asupra capitolelor de cultură feudală au scos în evidență faptul că, deși a acordat o preferință deosebită problemelor privind istoria culturii, istoriografia burgheză nu a reușit să înțeleagă și să lămurească cele mai multe din problemele culturii noastre feudale. Este meritul istoriografiei noastre mai xiste de a fi înțeleas și explicat aceste probleme în adevarata lor lumină.

V I A T A   S T I I N T I F I C A

DEZVOLTAREA ȘTIINȚEI ISTORICE RULGARE DUPĂ VICTORIA DE LA 9 SEPTEMBRIE 1944*

DE

D. KOSEV

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI
DE ȘTIINȚE A R. P. BULGARIA.

La 9 Septembrie anul acesta se împlinesc 15 ani de la începutul revoluției noastre socialiste, care a schimbat radical dezvoltarea istorică a poporului bulgar. Această mare victorie a poporului nostru a devenit posibilă datorită victoriilor istorice ale armatei sovietice eliberatoare.

Înainte cu 15 ani, cînd Armatele Sovietice ale Frontului al treilea ucrainean au trecut granițele de nord ale Bulgariei și au forțat pe oamenii de la părăsi țara noastră, poporul muncitor bulgar, condus de P.C.B. a dărîmat regimul monarho-fascist și a instaurat o putere nouă, democrat-populară. În istoria Bulgariei a început o nouă eră — era construirii socialismului și comunismului. S-au îndeplinit visurile celor mai mari fii ai poporului bulgar din epoca mișcării național-revolutionare, ale eroilor glorioase răscoale din septembrie 1923, ale milioanelor de muncitori, țărani muncitori și intelectuali legați de popor. În Bulgaria a fost distrus pentru totdeauna sistemul exploatației, socialismul a învins.

Revoluția de la 9 Septembrie a deschis orizonturi largi pentru dezvoltarea științei la noi, inclusiv pentru știința istorică.

Victoria populară de la 9 Septembrie a pus în fața științei istorice bulgare sarcini importante. Mai înainte de toate trebuiau adunați istoricii noștri sub steagul marxism-leninismului trebuia înălțată influența istoriografiei burghezo-reacționare. Însușirea metodologiei marxist-leniniste și aplicarea ei creatoare în cercetarea științifică a istoriei Bulgariei a fost prima și cea mai importantă sarcină a istoricilor bulgari. În același timp trebuiau să se pregătească noi cadre, tinere, cu o bună pregătire metodologică. În fața științei istorice bulgare a fost pusă marea sarcină de a crea noi cercetări monografice care să înlocuiască istoriografia burgheză, de a prelucra o serie de probleme fundamentale și perioade întregi din istoria bulgară pe care istoricii burghezi nu le-au atins, de a clarifica întreaga dezvoltare istorică a poporului bulgar de pe pozițiile materialismului istoric, de a se scrie noi manuale pentru instituțiile de învățămînt mediu și superior s.a.m.d.

Acum, cînd facem bilanțul muncii noastre în cei 15 ani de la Eliberare, nu putem să nu constatăm faptul îmbucurător că, în ciuda slăbiciunilor, lipsurilor și greșelilor avute, știința istorică bulgară a dobândit în această relativ scurtă perioadă — foarte mari succese. Astăzi istoricii bulgari, cu mici excepții stau solid pe pozițiile metodologiei marxist-leniniste și continuă să și-o înșească tot mai adînc.

* Articol scris pentru revista *Studii*.

Au crescut mulți istorici tineri, dintre care unii se dezvoltă repede și au creat deja lucrări valoroase. În decursul celor 15 ani trecuți a fost publicat un mare număr de articole de cercetare științifică, studii și comunicări științifice, au apărut o serie de monografii mari, au fost scrise cîteva lucrări de generalizare asupra istoriei Bulgariei. Într-un interval istoric relativ scurt, istoriografia bulgară marxist-leninistă a putut să înfăptureze slăbiciunile și lipsurile fundamentale ale istoriografiei burgeze și să ajute la înfăptuirea revoluției culturale la noi.

Pentru dezvoltarea cu succes a istoriografiei noastre marxiste după 9 Septembrie au acționat în primul rînd trei factori. Primul dintre ei constă în împrejurarea că istoriografia marxistă în Bulgaria s-a născut și a căpătat o dezvoltare însemnată încă înaintea victoriei de la 9 Septembrie. Lucrările istorice ale lui D. Blagoev, apoi ale lui Gh. Dimitrov, Hr. Kabakclev, iar mai tîrziu ale lui G. Bakalov, T. Pavlov, J. Natan, M. Dimitrov și alții au clarificat de pe pozițiile marxism-leninismului un mare număr de probleme importante ale istoriei Bulgariei, în deosebi ale mișcării bulgare național-revolutionare și muncitoresc-revolutionare. Astfel că după victoria lui 9 Septembrie istoricii bulgari marxiști trebuiau nu să pună bazele istoriografiei bulgare marxiste, ci să continue opera înaintașilor lor.

Al doilea factor este ajutorul științei istorice sovietice. Cînd la 9 Septembrie 1944 s-a rupt pentru totdeauna bariera ridicată de guvernele burgeze între Uniunea Sovietică și Bulgaria, știința istorică sovietică dobândise deja succese uriașe și se găsea într-un avînt și mai mare. Istoricii bulgari au căpătat posibilitatea de a studia realizările științei istorice sovietice de a învăța din marea experiență acumulată de ea mai ales în domeniul metodologic. Nu este istoric marxist bulgar care să nu fi învățat din știința istorică sovietică, din bogata ei experiență.

Al treilea factor și cel mai important este grija permanentă a Partidului nostru Comunist pentru dezvoltarea istoriografiei marxiste bulgare, pentru ridicarea nivelului ei teoretic, pentru pregătirea de tinere cadre științifice și.a.m.d. Partidul nostru, începînd de la întemeietorul lui, D. Blagoev, a acordat întotdeauna o mare atenție științei istorice ca factor important pentru educația revolutionară a clasei muncitoare și a maselor celor ce muncesc, pentru formarea concepției marxist revolutionare despre lume la cei ce muncesc, pentru educația patriotică și internaționalistă a poporului bulgar.

În raportul tov. V. Cervenkov privitor la instruirea marxist-leninistă și lupta pe frontul ideologic ținut în fața celui de-al V-lea congres al P.C.B. se spune: „Uriașă este importanța științei istorice nu numai pentru formarea unei largi concepții științifice despre lume ci și pentru înarmarea poporului nostru cu cunoașterea justă a trecutului său, cu tragerea justă de învățămînt din el pentru lupta lui actuală” (Al V-lea congres al P.C.B., 18–25.XII, 1948, p. I, Sofia, 1949, p. 289).

Cel de-al V-lea congres al P.C.B. a acordat o mare atenție dezvoltării istoriografiei marxiste bulgare și a pus în fața ei o serie de sarcini importante. Însuși referatul lui Gh. Dimitrov în fața celui de-al V-lea congres reprezintă o remarcabilă operă istorică care a clarificat nu numai perioadele fundamentale din dezvoltarea P.C.B. ci și un mare număr de probleme din istoria modernă și contemporană a Bulgariei în general.

Datorită grijii și ajutorului partidului, după 9 Septembrie au fost create institute noi pentru munca de cercetare științifică în domeniul istoriei Bulgariei.

Pînă la 9 Septembrie istoriografia bulgară se dezvolta mai ales la catedrele facultății de istorie – filologie și la Societatea istorică, iar istoriografia marxistă era urmărită și înăbusită de regimul burgez. În condițiile puterii populare numărul catedrelor de istorie s-a mărit iar compoziția lor a crescut rapid prin atragerea de tinere cadre. Catedrele de istorie ale Universității de stat din Sofia au jucat un rol important în dezvoltarea istoriografiei noastre marxiste, mai ales în cursul primilor trei-patru ani după 9 Septembrie 1944. În cadrul lor mai întâi a

Început atragerea și pregătirea cadrelor noi, de la ele a pornit inițiativa editării primei reviste istorice marxiste bulgare — „Istoriceski pregled” și-a.

Un rol important în dezvoltarea științei noastre istorice după 9 Septembrie, l-a avut Institutul de istorie a Bulgariei de pe lîngă Academia Bulgară de Științe. Acest institut a fost creat în 1947, dar munca planificată de cercetări științifice el și-a început-o de fapt din 1950. Cu ajutorul partidului și conducerii Academiei Bulgare de Științe, Institutul de istoria Bulgariei s-a consolidat repede. Prin pregătirea de tinere cadre pe calea aspiranturii a căpătat o structură determinată. Institutul nostru, prin cele cinci secțiuni ale sale și prin însemnată lui activitate de cercetare științifică a depășit deja cadrele unui Institut pentru istoria Bulgariei și s-a transformat de fapt într-un institut de istorie în care alături de problemele de istorie Bulgariei sînt cercetate și o serie de probleme de istorie generală.

Pentru elaborarea istoriei eroilor P.C.B. și a mișcărilor muncitorești revoluționare bulgare a fost creat Institutul de istorie P.C.B. Acest institut datorită grijii Partidului a desfășurat pînă acum o însemnată activitate de cercetare științifică. După 9 Septembrie, a fost creat Institutul „Botev — Levski” care studiază problemele legate de activitatea revoluționară a celor doi — cei mai mari — revoluționari democrați bulgari iar în ultimul timp manifestă tendința de a cuprinde întreaga problematică a mișcării național-revoluționare bulgare. și-a înnoit activitatea Comisia de istorie militară, existentă de mai înainte, în care au intrat istorici-marxiști.

O însemnată importantă pentru dezvoltarea științei istorice o are organizarea Arhivei de stat prin care se pune capăt distrugerii și dispersării dăunătoare a bogătiei arhivale a țării noastre. Munca pe care a îndeplinit-o și continuă să o îndeplinească Arhiva de stat și secțiunile ei are o foarte mare importanță pentru dezvoltarea viitoare a științei istorice și a dezvoltării noastre culturale în general. Muncă de cercetare științifică, deși încă într-o măsură foarte limitată, se face și la Arhiva istorică bulgară de pe lîngă biblioteca de stat „Vasil Kolarov”, la Școala superioară de partid, la Institutul arhivistic de pe lîngă Academia de Științe, la Arhiva de stat și în alte instituții unde se află grupe de tineri istorici.

O dată cu construcția organizatorică a științei istorice bulgare după 9 Septembrie au apărut treptat și o serie de publicații periodice de istorie ca organe ale institutelor create. În primul loc trebuie să amintim revista *Istoriceski pregled*, care împlinește în acest an 15 ani de la fondarea ei. Revista *Istoriceski pregled* a jucat un rol important pentru unirea și transformarea ideologică a cadrelor noastre istorice, pentru dezvoltarea în general a științei noastre istorice după 9 Septembrie. În paginile revistei au fost publicate în decursul celor 15 ani un mare număr de articole de cercetare științifică și comunicări științifice, care au ajutat într-o măsură însemnată la clarificarea justă a trecutului nostru și prin aceasta la înarmarea poporului nostru cu o concepție despre lume marxist-leninistă justă, la educarea maselor populare în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar.

Importanța și rolul revistei *Istoriceski pregled* pe frontul nostru ideologic de după 9 Septembrie a fost arătat în mod clar de către cel de-al V-lea congres al P.C.B. În raportul deja amintit „Pentru instruirea marxist-leninistă și lupta pe frontul ideologic” se spune: „De la 9 Septembrie 1944 încoace *Istoriceski pregled* se străduiește să prelucreze problemele istoriei țării noastre din punct de vedere al materialismului istoric; să arunce în desuetudine concepțiile tradiționale de pînă acum ale istoriografiei burgheze. În această privință ea îndeplinește fără îndoială un rol folositor și trebuie să fie încurajată și susținută, punind centrul de greutate asupra studierii în paginile ei a problemelor istoriei moderne și contemporane a țării, intensificând critica asupra concepțiilor istorice dușmanoase și neștiințifice, asupra falsificării șoviniste bulgare a istoriei noastre și cerind de la colaboratorii ei o muncă permanentă cu ei însiși pentru ridicarea calificărilor lor marxist-leniniste” (Al 5-lea congres al P.C.B., p. I, p. 291—292).

În revista *Istoriceski pregled*, în decursul existenței ei de 15 ani, sînt reflectate într-o măsură însemnată realizările, succesele și slăbiciunile științei istorice bulgare din această perioadă. Răsfoind azi paginile ei nu putem să nu vedem cum ea permanent s-a îmbunătățit, cum articolele traduse s-au împuținat tot mai mult și s-a mărit numărul articolelor originale de cercetări științifice, cum s-a îmbunătățit din ce în ce mai mult pregătirea metodologică a colaboratorilor ei, cum a crescut și a devenit tot mai variată tematica ei și.a.m.d.

O dată cu revista *Istoriceski pregled* Institutul de istoria Bulgariei a început să editeze și *Izvestiia* (buletinul) institutului, din care au ieșit deja șapte volume cuprinzînd studii și materiale prețioase pentru istoria Bulgariei. Înainte cu doi ani Institutul de istorie a P.C.B. a început de asemenea să editeze o *Izvestiia* din care au apărut pînă acum două volume cu prețioase ce cetări și materiale de istoria P.C.B. și a mișcării muncitorești revoluționare din Bulgaria. O *Izvestiia* editează de asemenea Institutul „Botev-Levski”, Arhiva istorică bulgară de pe lîngă Biblioteca de stat „Vasil Kolarov”, Institutul arhivistic de pe lîngă Academia Bulgară de Științe, Arhiva de stat și Școala superioară de partid. După 9 Septembrie Universitatea de stat din Sofia a continuat să editeze *Godišnik-ul* (Anuarul) său în care au fost publicate o serie de prețioase monografii și studii istorice. În urmă cu cîțiva ani a început să apară revista *Voenno-istoriceski sbornik* a cărei sarcină este să unească pe lucrătorii științifici care studiază problemele istoriei noastre militare. Articole pe teme istorice se publică și în organul teoretic al P.C.B. — revista *Novo vreme*.

O serie de istorici bulgari publică articole și în reviste istorice de peste hotare, ca *Voprosi istorii*, *Vizantiiskii vremenik*, *Byzantinoslavica* și altele. Istoricii noștri participă și la publicația *Spisanie na B.A.N.* (Revista Academiei Bulgare de Științe).

Nu se poate să nu se facă remarcă, că unele dintre publicațiile noastre istorice periodice încă nu au reușit să-și delimitizeze „fizionomia” sau sarcinile lor. Unele „Izvestii” seamănă mai mult a culegerii de articole și materiale decît a publicației periodice. Revista *Voenno-istoriceski sbornik*, creată cu scopul de a reflecta cercetările în domeniul istoriei militare, în realitate nu tipărește în primul rînd lucrări de istorie militară și în felul acesta manifestă tendința de a dubla alte publicații periodice ale noastre.

Este greu într-un articol scurt, ca cel de față, să se facă o analiză exhaustivă a muncii de cercetare științifică înfăptuită de către istoricii bulgari în decursul celor 15 ani trecuți.

De aceea ne vom mărgini numai la indicarea principalelor ei realizări de la 9 Septembrie începînd și cu notarea celor mai importante probleme care au fost, într-o măsură mai mare sau mai mică, clarificate de istoricii noștri. Ne vom da silință numai să arătăm și unele dintre cele mai importante slăbiciuni ale istoriografiei noastre marxiste, în măsura în care critica științifică a reușit în prezent să le dezvăluie.

Una dintre cele mai importante realizări ale științei istorice bulgare după 9 Septembrie este, după părerea mea, redactarea *Istoriei Bulgariei* (*Istoria na Bălgaria*) în două volume. Această operă scrisă de un colectiv de istorici bulgari și lucrarea *Istoria Bulgarii*, apărută în același timp, scrisă de un colectiv de istorici sovietici, sunt primele lucrări în care se tratează de pe pozițiile materialismului istoric țării noastre din cele mai vechi timpuri pînă astăzi. Lucrarea colectivă *Istoria na Bălgaria* este construită pe o periodizare justă în linii generale, pună în lumină în mod just procesele istorice fundamentale din Bulgaria, rolul maselor populare, creațoare ale istoriei noastre, descoperă într-un număr suficient de fapte dezvoltarea social-economică și culturală a țării noastre în toate formațiile social-economice — (orînduirea comunei primitive-gentilice, orînduirea sclavagistă, feudală, capitalismul și începutul socialismului).

Istoria Bulgariei în două volume, pusă ca sarcină principală a istoricilor bulgari de către Congresul al V-lea al P.C.B. a satisfăcut o mare nevoie a societății noastre, a umplut un gol în viața noastră culturală. Apariția acestei lucrări a înlesnit predarea și studiul istoriei bulgare

În instituțiile de învățămînt superior, a dat posibilitatea de a se scrie manuale mai bune de istoria Bulgariei pentru școlile medii, să se scrie „Istoria pe scurt a Bulgariei”, ș.a.

Istoria Bulgariei în două volume are, se înțelege, și serioase lipsuri. O parte din ele sunt arătate în cele cîteva recenzii critice care deja au apărut. După aprecierea noastră *Istoria Bulgariei* în două volume, în ciuda lipsurilor și greșelilor strecurate în ea rămîne o operă științifică serioasă care trebuie mai departe să fie perfecționată în lumina noilor realizări ale științei noastre istorice precum și ale științei istorice din celelalte țări.

În timpul cînd Institutul de istoria Bulgariei pregătea *Istoria Bulgariei* în două volume, problemele dezvoltării social-economice a țării noastre atît în evul mediu cît și în epoca modernă erau foarte slab lămurite. Iar aceste probleme sunt fundamentale. Fără clarificarea lor nu poate fi dezvoltată dezvoltarea logică a societății noastre în cursul veacurilor, nu poate să se descopere nici particularitatea acestei dezvoltări, de asemenea nu se poate nici a se arăta împede și convingător rolul maselor populare ca creatoare ale istoriei. Din această cauză autorii *Istoriei Bulgariei* în două volume folosind materialul acumulat de istoriografia burgheză trebuiau să cerceze noi izvoare și materiale. Nu se putea, se înțelege, să se aştepte lămurirea deplină a acestor probleme și atunci să se treacă la scrierea unei lucrări generalizatoare a istoriei Bulgariei. Din acest fapt decurg și unele din cele mai importante slăbiciuni a lucrăril colective *Istoria Bulgariei*.

Recunoscînd aceste slăbiciuni conducerea Institutului de istoria Bulgariei s-a străduit întotdeauna să îndrepte atenția istoricilor noștri spre elaborarea problemelor dezvoltării social-economice a Bulgariei, din cea mai veche perioadă pînă astăzi. Si trebuie spus că știința istorică bulgară are în această direcție multe realizări în cursul celor 15 ani.

Istoricii noștri marxiști au demascat caracterul neștiințific al concepției susținută de istoriografia bulgară că în Bulgaria medievală nu a existat o orînduire feudală. Ei au dovedit caracterul feudal al evului mediu bulgar și au dezvăluit particularitatea lui, precum și dezvoltarea lui de la formarea statului bulgar pînă la căderea Bulgariei sub puterea turcească. O însemnatate deosebită o au cercetările asupra relațiilor feudale din statul medieval bulgar, în problema periodizării feudalismului, în problemele productiei de mărfuri și rolul banilor în Bulgaria feudală ș.a. În această privință un mare merit îl au distinși noștri medievaliști prof. D. Anghelov, prof. Al. Burmov și prof. Iv. Duicev. În clarificarea acestor probleme au un merit și medievaliștii noștri mai tineri Petăr Petrov, Strașimir Lișev, Borislav Primov, Ștefan Țonev ș.a. Cercetările lui D. Anghelov și B. Primov pentru mișcarea bogomilică și accele ale lui P. Petrov despre răscoală lui Ivailo au aruncat o nouă lumină asupra puternicei mișcări antifeudale a maselor populare din Bulgaria medievală.

În același timp prof. Hristo Danov, prof. Dimităr Dimitrov, docent At. Milcev și Spas Mudeșcov au adus contribuții la clarificarea unor probleme ale dezvoltării social-economice din Bulgaria în perioada de pînă la venirea slavilor în Peninsula Balcanică. Deosebit de prețioase sunt cercetările lui Hr. Danov în istoria veche a teritoriilor noastre de la Marea Neagră și ale lui D. Dimitrov asupra relațiilor sociale din Bulgaria în vremea stăpînirii romane.

Importante realizări a înregistrat știința istorică bulgară în cercetarea relațiilor agrare din Bulgaria în perioada de la căderea ei sub puterea turcă pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Istoricii burghezi, care se interesau mai ales de istoria politică și militară, au numit această perioadă „vremea robiei întunecate” și nu au reușit nici măcar să cerceteze și să publice materialele istorice referitoare la ea. După 9 Septembrie, alături de cunoscutul nostru turcolog Gălăb Gălăbov au crescut tineri istorici, care s-au apucat cu rîvnă de studierea dezvoltării pe probleme a Bulgariei și îndeosebi a relațiilor agrare din veacurile XV–XVIII folosind un mare număr de materiale documentare turcești. Lucrările lui G. Gălăbov, Bistra Țvetkova și Vera Mutafieva au aruncat o nouă lumină puternică asupra caracterului și dezvoltării feudalismului

turc din Bulgaria în această perioadă. Mulțumită lor cunoștințele noastre despre dezvoltarea social-economică în primele patru secole ale robiei turcești s-au lărgit considerabil.

Una dintre realizările serioase ale științei istorice bulgare de la 9 Septembrie pînă acum este clarificarea mai adîncă și mai largă a unei serii de probleme importante ale dezvoltării social-economice a Bulgariei în perioada mișcării noastre de eliberare națională. Cercetările prof. Jak Natan, ale prof. Hr. Gandev și Nikolai Todorov au clarificat momente importante din dezvoltarea sistemului feudal turc. Hr. Gandev, Strâsimir Dimitrov și alții istorici ai noștri au adus contribuții la clarificarea mai deplină și mai exactă a momentelor fundamentale ale dezvoltării relațiilor agrare din Bulgaria în perioada de trecere de la feudalism la capitalism. Mai adînc au fost clarificate de asemenea problemele relațiilor de clasă și cele privind acumularea primitivă a capitalului în epoca renașterii bulgare. Lucrările lui Al. Burmov, Hr. Gandev, N. Todorov și ale altor autori au aruncat o nouă lumină asupra situației poporului bulgar în această perioadă.

Dezvoltarea social-economică a Bulgariei după Eliberare a fost de asemenea obiectul unei serii de cercetări științifice. Tinerii noștri istorici L. Berov, Goran Todorov și Iono Mitev au adus date noi privind revoluția agrară din Bulgaria înfăptuită ca rezultat al războiului rus-turc din 1877–1878. Profesorul Hristo Botev, cercetătorul principal Iaroslav Ioțov, cercetătorul principal Kiril Lambrev, Tvetana Todorova și alții au adus în circulația științifică multe date noi despre dezvoltarea capitalistă a Bulgariei; au lămurit unele probleme privitoare la baza socială a partidelor politice după Eliberare.

Vorbind despre realizările științei istorice bulgare în prelucrarea problemelor dezvoltării social-economice de la noi nu putem să nu remarcăm apariția marii lucrări a lui Jak Natan *Istoria economică a Bulgariei* în care autorul a generalizat atât rezultatele cercetărilor sale de ani îndelungăți cât și acelea ale multor alți cercetători ai noștri.

Luată în general știința istorică bulgară a fost îndreptată în mod just spre clarificarea acestor probleme fundamentale și, după aprecierea mea, rezultatele științifice obținute din cercetările de pînă acum sunt însemnate. În acest fapt constă și una dintre cele mai importante realizări ale științei noastre istorice în cei 15 ani trecuți. Merită de asemenea să fie remarcat că cercetările asupra dezvoltării social-economice a Bulgariei au ajutat mult la întărirea cadrelor noastre în ceea ce privește metodologia, deoarece, întrînd în acest domeniu complex ei simt tot mai acut nevoia unei însușiri solide a marxism-leninismului. Se înțelege că nimeni nu poate afirma că rezultatele obținute pînă acum sunt suficiente. Studierea dezvoltării social-economice a Bulgariei de la originea comunei primitive — gentilice pînă la socialism rămîne și mai departe ca una dintre cele mai importante sarcini ale științei noastre istorice.

În decursul celor 15 ani istoricii bulgari au scris un mare număr de articole și cîteva monografii despre mișcarea bulgară național-eliberatoare. S-au lămurit just și mai larg problemele legate de mișcările din epoca renașterii bulgare. După cum se știe, istoricii burghezi au prelucrat o vreme îndelungată tocmai aceste probleme, neglijînd mișcarea revolutionar-democratică. Ei însă, deși au reușit să strîngă multe materiale și să stabilească multe fapte, nu au putut să lămurească în mod just caracterul mișcării de instruire și național-bisericească, fără să vorbim despre încercările unora dintre istoricii burghezi de a denatura istoria acestui mișcare. Istoricii noștri marxiști, aplicînd metodologia marxist-leninistă au clarificat just bazele social-economice ale mișcării de instruire și național-bisericească și importanța ei pentru întărirea națiunii bulgare care se forma, care ducea lupta împotriva jugului național și social turcesc și fanariot.

Însă atenția principală a istoricilor noștri, după 9 Septembrie, a fost îndreptată nu spre problemele mișcării de instruire și național-bisericească ci spre problemele mișcării democratice național-revolutionare. Distinții noștri istorici acad. M. Dimitrov, membru corespondent Al. Burmov,

membru coresp. Jak Natan, prof. Hristo Gandev și alții care și înainte de 9 Septembrie, au făcut mult pentru clarificarea acestor probleme, au publicat o serie de noi lucrări prin care au aruncat o nouă lumină asupra istoriei mișcării național-revolutionare. Prin lucrările lui despre Hristo Botev și Liuben Karavelov acad. M. Dimitrov a făcut cunoscut un mare număr de noi date istorice și a dat impuls cercetărilor asupra ideologiei marilor noștri revoluționari. Noi contribuții la clarificarea ideologiei lui L. Karavelov și a mișcării național-revolutionare în general a adus și prof. Nikola Kondarev care și înainte de 9 Septembrie a făcut mult pentru lămurirea acestor probleme. Prof. Al. Burnov, unul dintre cei mai buni specialiști ai istoriei mișcării noastre național-revolutionare a publicat o serie de lucrări noi prin care a clarificat momentele importante din dezvoltarea mișcării național-revolutionare și a adus contribuții în clarificarea problemei ideologiei lui L. Karavelov. În lămurirea acestei probleme au ajutat de asemenea lucrările membr. coresp. Pantelei Zarev care de asemenea de multă vreme se ocupă de istoria renașterii bulgare. O nouă lumină puternică asupra pregătirii și desfășurării glorioasei răscoale din aprilie 1876 au aruncat cercetările prof. Hristo Gandev. Un mare interes științific îl au de asemenea cele trei volume de documente și materiale privitoare la răscoala din Aprilie (1876) editate sub redacția prof. Al. Burmov. Trebuie să notăm și apariția marii opere biografice a cercetătorului principal Ivan Ungiev despre Vasil Levski. O contribuție la știința noastră istorică sunt și cercetările lui Nikola Traikov și Ivan Stoicev, consacrante diferitelor probleme din istoria național-eliberatoare.

După 9 Septembrie, au apărut și cuprinzătoarele lucrări biografice ale patriarhului bulgar Kiril despre unii mari reprezentanți ai mișcării național-bisericești. Deși sunt scrise din punct de vedere idealist aceste opere conțin un mare număr de noi materiale prețioase pentru istoria luptelor național-bisericești.

În lucrările despre mișcarea național-eliberatoare se întâlnesc, se înțelege, lipsuri și greșeli și din acestea, în unele cazuri, foarte serioase. Trebuie de asemenea să notăm că în unele probleme importante, de pildă în problema ideologiei lui L. Karavelov, între istorici noștri au apărut divergențe și contraziceri acute care nu au fost încă îndepărtate. Dar aceste lipsuri, cit și contrazicerile care sunt un rezultat al luptei dintre cercetătorii științifici în căutarea adevărului, nu pot măștora faptul că în cei 15 ani știința noastră istorică a reușit să dezvăluie mai just, mai adinc și mai larg istoria mișcării național-eliberatoare — izvor nesecat pentru educația patriotică, revoluționară și democratică a poporului nostru.

Istoricii noștri marxiști, îndeosebi cei mai tineri dintre ei — Evloghi Buşașki, Petăr Petrov, Kruma Sarova, Hristo Nestorov și alții, au contribuit la dezvăluirea și prin aceasta și la îndepărtarea unei serii de denaturări serioase ale istoriei bulgare de către istoriografia burgheză bulgară. Din păcate însă s-a făcut puțin pentru demascarea denaturărilor și falsificărilor istoriei noastre de către istoriografia străină burgheză și revisionistă. În această privință știința noastră istorică a permis și permite încă o lipsă serioasă. Totuși în ultimii ani au apărut cîteva lucrări și articole mai mari în care se dă un răspuns meritoriu falsificatorilor istoriei Bulgariei. Acad. Ivan Snegarov a scris o lucrare specială care demască, cu ajutorul unui material faptic urias, extras din izvoare demne de incredere, rolul reacționar al stăpînruii turcești feudale și naționale în dezvoltarea culturală a Bulgariei. Docentul Iono Mitev a arătat într-o din cercetările sale că instaurarea jugului turcesc în Bulgaria încă de la început a înrăutățit brusc situația poporului bulgar și a devenit o piedică în dezvoltarea economică și culturală a țării. A fost editată, de Nikolai Todorov, o culegere de documente și materiale despre situația insuportabilă a poporului bulgar sub stăpînirea atrocilor feudali turci. Politica barbară a despotismului sultanilor și abuzurile nemaiauzite ale feudalilor turci din Bulgaria sunt arătate într-o măsură sau alta și în lucrările altor istorici bulgari. Astfel că știința istorică poate astăzi să opună un mare număr de fapte irefutabile contra afirmațiilor istoricilor turci burghezi care prezintă despotismul sultanilor

ca factor al inițiativei în țările supuse, iar pe marii feudali turci ca pe niște binefăcători ai popoarelor chinuite, exploatați și exterminate în masă de către ei. Însă toate aceste fapte (din urmă) rămân necunoscute cititorului din țările capitaliste în care și acumă încă se publică lucrări despre rolul civilizator al sultanilor turci în țările supuse.

Una dintre sarcinile de bază ale științei istorice bulgare după 9 Septembrie, a fost studierea istoriei mișcării muncitorești revoluționare din Bulgaria și a P.C.B. Pentru îndeplinirea acestor sarcini au lucrat și lucrează un însemnat număr de istorici dintre ai noștri și alții, în deosebi sovietici. Iar aceasta este cu totul natural și conform scopului. Mișcarea muncitorească revoluționară bulgară și P.C.B. au o istorie glorioasă și lungă care a fost și va fi întotdeauna un izvor inepuizabil pentru educarea maselor celor ce muncesc, a întregului popor bulgar în spiritul patriotismului și internaționalismului proletar, în spiritul democratismului și hotărârii revoluționare, a frăției și păcii cu toate popoarele.

Cercetările istoricilor noștri asupra istoriei mișcării muncitorești revoluționare bulgare și a P.C.B. cuprind în deosebi perioada de la nașterea mișcării socialiste la noi pînă la 9 Septembrie. Pentru perioada de la 9 Septembrie încoace s-a lucrat mai puțin.

S-a subliniat deja marea importanță a lucrărilor lui Dimităr Blagoev, Gh. Dimitrov, Vasil Kolarov și a altor conducători marcanți ai partidului pentru munca ulterioară de cercetare în acest domeniu al istoriei Bulgariei. O însemnatate deosebită o are de asemenea și faptul că în curând după 9 Septembrie au fost editate „Materiale privind istoria P.C.B.” la alcătuirea cărora au luat parte tovarăși activiști de răspundere și competenți, ai P.C.B. În fund ca bază lucrările lui D. Blagoev, G. Dimitrov, V. Kolarov și „Materiale privind istoria P.C.B.” istoricului nostru au pătruns cu curaj în acest domeniu puțin studiat, pe care istoriografia burgeză din cauze înțelese, nici măcar nu l-a abordat.

Contribuția la istoria mișcării muncitorești și socialiste din Bulgaria în perioada ei de început au adus cercetătorul principal Kiril Lambrev, Evloghi Bujaški, prof. Hristov, Elena Dilovska Gheorgi Borșukov și alții istorici ai noștri. K. Lambrev a cercetat problema apariției și situației clasei muncitoare în Bulgaria după Eliberare. Ev. Bujaški a clarificat în mod amănunțit curențele narodniciste din Bulgaria după Eliberare și problema formării lui D. Blagoev ca marxist. În cele două culegeri publicate cu prilejul centenarului nașterii lui D. Blagoev — dintre care unul conține materiale și documente, iar celălalt — articole — se descoperă uriașă activitate, revoluționară și științifică a fondatorului mișcării socialiste din Bulgaria. Krumka Šarova a clarificat în amănunt un moment important din istoria mișcării revoluționare și sociale bulgare — scindarea din Partidul revoluționar social-democrat bulgar (P.R.S.D.B.) în anul 1903.

Istoria mișcării revoluționare muncitorești și a Partidului revoluționar social-democrat bulgar (socialiștii „strîmti”) de la scindare pînă la primul război imperialist a constituit de asemenea obiect de cercetări științifice. Docentul Veselin Hadjinikolov a scris o monografie despre influența primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra mișcării muncitorești revoluționare-bulgare. Docentul Kiril Vasilev, Tvetana Todorova, Maria Veleva, Dimităr Mladenov, Gh. Gheorghiev și alții au clarificat diferite momente din luptele proletariatului bulgar în această perioadă. Cercetătorul principal Liubco Panaiotov a dat o schiță generală a dezvoltării și activității P.R.S.D.B. (socialiștii „strîmti”) în timpul războaielor din anii 1912—1918.

După 9 Septembrie, istoricii noștri au studiat foarte amănunțit istoria mișcării muncitorești revoluționare și a P.C.B. în perioada furtunoasă a crizei revoluționare de la noi după primul război mondial imperialist. Prof. Hristo Hristov a clarificat o serie întreagă de probleme importante din istoria crizei revoluționare postbelică din Bulgaria — reflectare a Marii Revoluții Socialiste în țara noastră, răscoala militară din anul 1918, greva din transporturi din anii 1919—1920 și alții. Docentul Iono Mitev a făcut o cercetare amănunțită asupra loviturii militaro-fasciste

de la 9 iunie 1923 și asupra marii răscoale antifasciste din același an. Istoricii noștri au cercetat în amănunte istoria glorioasei răscoale din sept. 1923, organizată și condusă de P.C.B.

Relativ slab studiată rămâne istoria mișcării muncitorești și a P.C.B. În perioada de la 1923 și până în ajunul celui de-al doilea război mondial imperialist. Dar și în această direcție au fost întreprinse cercetări cunoscute. Articolele lui Liubcio Panaiotov despre lupta P.C.B. împotriva lichidatorilor și cercetările unor alți tineri istorici ai noștri au aruncat o anumită lumină nouă și asupra acestei perioade din istoria mișcării muncitorești revoluționare.

Pe lîngă istoricii noștri amintiți, la clarificarea problemelor mișcărilor muncitorești revoluționare și a istoriei partidului au contribuit și cercetările unei serii de istorici tineri ca Virginia Paskaleva, Elena Dilovska, Stella Dimitrova, Dobrin Micev, Maria Ereliska, Ilcio Dimitrov, Tatiana Koleva, Vasil Vasilev, Iordan Iotov și alții.

Cercetări serioase au fost făcute și în istoria glorioasei noastre mișcări revoluționare sindicale. Vechiul activist sindical Dragoi Kodjeikov, docent Hadjinikolov și cercetător principal Ia. Ioțov au scris o schiță prețioasă asupra istoriei mișcării sindicale din Bulgaria.

După 9 Septembrie, istoricii noștri au început să studieze și istoria mișcărilor țărănești din Bulgaria în epoca capitalismului. Cercetările prof. M. Ghenovschi despre viața și activitatea lui Al. Stamboliiski, schița lui Kancio Kojuharov despre mișcarea țărănească la noi, precum și cercetările Krumkăi Șarova și ale altor istorici privind răscoalele țărănești de la sfîrșitul sec. XIX au clarificat într-un fel nou luptele țărănilor muncitori și ale Uniunii populare agrare bulgare (U.P.A.B.). Dar ceea ce s-a făcut până acum în acest domeniu este foarte puțin. Istoria eroicelor lupte ale țărănilor muncitori bulgari, aliați de încredere ai clasei muncitoare în lupta contra fascismului și pentru construirea socialismului, trebuie să fie cercetată mai amănușit și mai profund.

Curînd după 9 Septembrie, istoricii noștri au început să strîngă materiale pentru istoria Bulgariei în cursul celui de-al doilea război mondial, și în special pentru mișcarea revoluționară antifascistă, organizată și condusă de P.C.B., care s-a încheiat cu marea victorie de la 9 Septembrie 1944. După cercetări îndelungate Nichifor Gornenski a scris o monografie despre mișcarea noastră de partizani. Cercetătorul principal Voin Bojinov a studiat o serie de momente importante din istoria Bulgariei în cursul celui de-al doilea război mondial și a publicat o monografie despre criza politică din țara noastră din cursul anului 1943–1944. Contribuții la istoria Bulgariei în timpul celui de-al doilea război mondial au dat și alți istorici bulgari. Este de pratos se înțelege, de a se arăta că ceea ce s-a făcut în această privință este încă foarte insuficient. Cercetările istoricilor bulgari cit și ale unor istorici sovietici au aruncat destulă lumină asupra istoriei evenimentelor furtunoase și fatale din Bulgaria din cursul anilor 1940–1944, dar istoricilor bulgari le stă în față fără îndoială înca multă muncă în această direcție. Fără să mai vorbim de revoluția noastră socialistă, a cărei istorie este cu totul slab studiată. Aceasta este una dintre mariile slăbiciuni ale științei noastre istorice, slăbiciune care se explică și prin cauze obiective — lipsa materialului documentar strîns în cantitate suficientă și pregătit pentru folosirea științifică.

O sarcină importantă a științei noastre istorice după 9 Septembrie, a fost de asemenea de a se studia istoria relațiilor frătești russo-bulgare și sovieto-bulgare.

Istoria acestor relații reprezintă un vast domeniu în care au lucrat un însemnat număr de istorici bulgari. În decursul celor 15 ani care au trecut au fost publicate un mare număr de articole, comunicări științifice și cîteva monografii consacrate în întregime, sau care ating probleme ale relațiilor din trecut russo-bulgare sau sovieto-bulgare. Puțini sunt istorici bulgari care să nu fi atins într-o măsură mai mare sau mai mică această importantă temă.

Istoricii noștri au depus o însemnată muncă de cercetare științifică asupra istoriei războiului russo-turc și a eliberării Bulgariei în anii 1877–1878. Cu prilejul celei de-a 80-a ani-

versări a Eliberării Bulgariei a fost editată o mare culegere de articole prin care sînt clarificate aproape toate momentele importante ale acestui mare eveniment.

În această culegere sînt publicate articole de cunoștuții noștri istorici — prof. Hr. Gandev, prof. Hr. Hristov, ctă și de tinerii istorici Kancio Vasilev, Goran Todorov, Virginia Paskaleva Hristina Mihova, Vasil Popov și ală. În același timp a apărut și o mare monografie a lui Goran Todorov despre Administrația temporară rusă în Bulgaria în anii 1877—1879, în care este examinat și clarificat în amănunt ajutorul uriaș și neprecupeșit al poporului rus în construirea statului bulgar. Gheorghe Gheorghiev și Vladislav Topalov au scris o schiță științifico-populară, despre războiul de Eliberare. Dr. Iv. Panaitov a făcut noi cercetări asupra pregătirii diplomatice a războiului ruso-turc din anii 1877—1878.

O contribuție în știința istorică bulgară sînt cercetările lui V. Hadjinikolov privind relațiile și legăturile economice seculare dintre Bulgaria și Rusia, iar după Revoluția din Octombrie între Uniunea Sovietică și Bulgaria. Hadjinikolov, Hristov, V. Popov și alți istorici bulgari au dezvoltuit influența primei revoluții ruse și a Revoluției din Octombrie asupra mișcării muncitorești bulgare, luptele clasei muncitoare bulgare în apărarea cauzei revoluționare a muncitorilor și țăranilor ruși ctă și alte momente din relațiile bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice. Docent Marin Mihov, cercetător principal V. Bojinov și alți istorici bulgari au clarificat unele momente din relațiile între Bulgaria și Uniunea Sovietică în ajunul și în cursul celui de-al doilea război mondial.

Știința istorică bulgară a adus o contribuție însemnată în dezvoltarea rădăcinilor istorice ale prieteniei bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice care după 9 Septembrie, s-a transformat într-un puternic factor pentru independență și libertatea noastră națională, pentru mișcarea noastră împetuosa spre socialism și comunism.

Pe lîngă cercetările asupra relațiilor din trecut bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice, istoricii bulgari s-au ocupat și cu istoria relațiilor dintre Bulgaria și alte țări, vecine sau mai îndepărtate. În aceasta, conducește după principiile internaționalismului proletar, istoricii bulgari au separat întotdeauna popoarele de clasele lor exploatatoare și de guvernele lor reacționare. Aici trebuie să amintim cercetările lui V. Paskaleva privitoare la penetrația economică și politică austriacă în Bulgaria în secolul XIX (pînă la Eliberare), lucrările prof. Tușe Vlahov privind politica imperialiștilor germani față de Bulgaria în ajunul primului război mondial și relațiile turco-bulgare din anii 1913—1915, cercetarea lui Hr. Nestorov privind ajutorul arătat de imperialiștilor apuseni burgheziei bulgare în lupta ei împotriva mișcării muncitorești revoluționare, lucrarea lui Hr. Mihova despre rolul imperialiștilor apuseni în întărirea dictaturii fasciste din Bulgaria de la 1926 la 1931, lucrarea lui Niko Nikov despre reflectarea revoluției ungare din anul 1918 în Bulgaria și solidaritatea muncitorilor bulgari cu proletariatul revoluționar, și altele.

Dar ceea ce s-a făcut pînă acum în studierea acestei importante teme este încă foarte puțin. Îndeosebi slab sunt clarificate problemele privind relațiile și legăturile mișcării bulgare revoluționar-democratice și muncitorești revoluționare și cercurile democratice și mișcarea muncitorească revoluționară din celelalte țări. Slab este studiată și istoria relațiilor culturale și colaborarea poporului bulgar cu celelalte popoare. Prin urmare, istoricii bulgari le stă în față încă multă muncă în acest domeniu.

În sfîrșit trebuie să notăm și realizările istoricilor noștri în editarea de izvoare privitoare la istoria Bulgariei, ceea ce a fost de asemenea una dintre sarcinile importante ale științei istorice bulgare.

În decursul celor 15 ani trecuți la noi a fost publicat un însemnat număr de documente, izvoare și materiale privind istoria Bulgariei fie în culegeri separate, fie în publicațiile noastre periodice. Într-un articol de trecere în revistă a realizărilor științei noastre istorice în decurs de 15 ani este imposibil, se înțelege, de a examina în amănunt munca depusă pentru editarea izvoarelor. Este imposibil chiar să notăm numai titlurile culegerilor apărute pînă acum de

documente, materiale de izvoare și amintiri privind mișcarea de eliberare națională, activitatea diferitelor personalități istorice, mișcarea muncitorească revoluționară și a. Dacă am face aceasta am obține o foarte lungă listă de titluri. Din această cauză aici ne vom limita numai la informațiile și notele cele mai generale noile înainte de toate acele ediții la pregătirea cărora s-a depus o foarte mare muncă de cercetare științifică.

Cea mai importantă măsură pentru editarea izvoarelor este, fără discuție, pregătirea de către institutul de istorie, marea serie de multe volume de izvoare grecești, latinești și turcești privind istoria Bulgariei. Tinerii colaboratori științifici Genoveva Petkova-Tankova, Vasilka Tăpkova-Zaimova, Liubomir Ioncev și Petăr Tifcev au tradus și au pregătit, sub conducerea prof. Iv. Duicev și a prof. Al. Burmov, pentru tipar trei volume de izvoare grecești privind istoria Bulgariei. În același timp un alt colectiv de colaboratori științifici : Strasimir Lișev, Borislav Primov și Mihail Voinov au tradus și au pregătit pentru tipar texte latinești privind istoria Bulgariei. A ieșit de sub tipar primul volum de izvoare latine și se pregătește al doilea. Al treilea colectiv, compus din turcologi, între care colaboratorii științifici Galăb Gălăbov, Boris Nedkov, Bistra Tvetkova, Strasimir Dimitrov și Vera Mutafchieva, a tradus și pregătit pentru publicare sub conducerea prof. Hr. Gandev un număr însemnat de documente turcești privind relațiile agrare din Bulgaria în epoca renașterii noastre naționale. În prezent se tipăresc două volume din aceste documente. Cel de-al patrulea colectiv, sub conducerea prof. Al. Burmov pregătește editarea de documente turcești din sec. XV – XVII privind istoria Bulgariei. Al cincilea colectiv compus din cercetător principal dr. Hananel și Eli Eşkenazi a tradus și pregătit sub conducerea lui Nikolai Todorov izvoare ebraice privind istoria țărilor balcanice în timpul stăpîririi turcești. A apărut pînă acum un volum de izvoare ebraice și a fost predat la tipar cel de-al doilea.

După cum s-a mai spus, editarea izvoarelor privind istoria Bulgariei este o sarcină importantă pentru împlinirea căreia se cere o serioasă pregătire științifică și o excelentă cunoaștere a limbilor vechi – greaca, latina, ebraica, cit și paleografia otomană. Aici vom nota că tinerii colaboratori științifici Genoveva Tankova, Vasilka Tăpkova, Mihail Voinov, Liubomir Ioncev și Petăr Tifcev pe lîngă munca la editarea izvoarelor, care este o muncă de cercetare științifică, au publicat și cîteva articole de cercetare în problemele istoriei mediavale a Bulgariei.

S-a arătat deja publicarea a trei volume de documente și materiale privind istoria răscoalei din Aprilie, sub redacția prof. Al. Burmov. Au fost editate de asemenea două volume de documente din arhiva lui G. S. Rakovski – primul volum pregătit pentru tipar de G. Dimov iar al doilea de N. Traikov. Petăr Miatev a publicat un volum de documente din arhiva lui Konstantin Jirecek și a. m. d.

În general, după 9 Septembrie la noi s-a introdus o mai mare organizare în editarea de izvoare privind istoria Bulgariei și această muncă de răspundere s-a situat pe un nivel științific mai înalt. Dar și în această privință s-au strecurat și se strecoară însă serioase slăbiciuni. La noi mulți gîndesc că editarea documentelor și materialelor istorice este o muncă foarte ușoară și se apucă de ea fără să aibă o pregătire suficientă. Din această cauză unele ediții de acest fel conțin greșeli serioase.

Din această sumară trecere în revistă a dezvoltării științei noastre istorice în decursul celor 15 ani trecuți se vede că ea într-un termen relativ scurt a obținut succese însemnante.

Crearea de noi institute de istorie și enormul interes al maselor largi populare față de trecutul eroic al poporului nostru au dat impuls muncii de cercetare științifică. S-au pregătit

și au crescut mulți lucrători științifici tineri, dintre care unii deja s-au afirmat ca buni speciaiști. În acești 15 ani producția științifică a crescut neîncetat. Acum deja noi dispunem de o literatură istorică marxistă foarte bogată, care a înlocuit istoriografia burgheză.

Știința noastră istorică a fost îndreptată în mod just spre soluționarea problemelor fundamentale ale istoriei Bulgariei — dezvoltarea social-economică a țării, periodizarea istoriei bulgare, lupta antifeudală a maselor țărănești, dezvoltarea mișcării bulgare de eliberare națională, dezvoltarea mișcării muncitorești și socialistice, dezvoltarea prieteniei bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice și a.m.d. Excepție de la regulă sunt cazurile când lucrători științifici izolați s-au ocupat cu probleme neînsemnate, mărunte, ale istoriei Bulgariei.

Cel mai mare succes al științei noastre istorice este, indiscutabil, reconstruirea ei relativ rapidă pe baze metodologice marxist-leniniste. Această reconstruire, se înțelege, nu este încă încheiată. Putem însă să spunem că azi majoritatea dintre istoricii noștri vîrstnici și toți istoricii tineri admit metodologia marxist-leninistă ca singura metodologie științifică justă și pe ea construiesc lucrările lor de cercetare științifică. Istoricii noștri au depus și depun eforturi permanente pentru înșurarea marxism-leninismului și pentru aplicarea lui creatoare în cercetarea problemelor istorice.

Istoriografia noastră marxistă este incomparabil superioară istoriografiei burgheze. În timp ce istoriografia burgheză se limita la cercetarea istoriei vechi și medievale politice și militare, și numai în cazuri izolate atingea istoria economică a Bulgariei, explicând evenimentele din punctul de vedere idealist, istoriografia marxistă se îndreaptă spre problemele fundamentale necercetate ale trecutului nostru și cu ajutorul metodologiei marxist-leniniste clarifică într-un fel nou și întreaga dezvoltare logică a societății din antichitatea cea mai îndepărtată până astăzi.

După 9 Septembrie, știința noastră istorică s-a pus în slujba poporului bulgar și ajută la formarea concepției marxist-leniniste revoluționare despre lume, a maselor populare, la educarea lor în spiritul socialist, în spiritul patriotismului și al internaționalismului proletar, pentru dezrădăcinarea din conștiința oamenilor a rămășițelor naționalismului burghez depus în decurs de multe decenii.

Istoriografia noastră marxistă și-a dat contribuția sa prețioasă la adâncarea revoluție culturală înfăptuită la noi în decursul celor 15 ani care au trecut.

În Bulgaria socialismul a învins. Al șaptelea congres al P.C.B. și tezele raportului tov. Todor Jivkov au subliniat noile sarcini mărețe pentru construirea până la capăt a societății socialești la noi. După aceasta poporul bulgar se va strădui spre construirea societății comuniste. Această mișcare însumătoare a poporului bulgar spre înfăptuirea deplină a socialismului și comunismului pune în față științei noastre istorice sarcini încă și mai mari și de răspundere. Iată de ce ea trebuie să grăbească ritmul ei de dezvoltare. Trebuie să se pregătească un mare număr de noi lucrători științifici. Istoricii noștri trebuie să lichideze în sfîrșit cu orice fel de rămășițe ale ideologiei burgheze și să-și ridice neîntrerupt calificarea lor științifică. Cu metodologia veche și cu o insuficientă calificare științifică nu pot fi create lucrări științifice demne de marea noastră epocă.

Lucrările în care apar rămășițele ideologiei burgheze și care poartă amprenta unei cercetări superficiale vor fi negate de societatea noastră ca incompatibile și inutile.

Realizările științei noastre istorice din cursul celor 15 ani trecuți trebuie să servească drept un început pentru avîntul ei și mai mare și pentru succese mai mari în perioada care urmează.

CONFERINȚA JUBILIARĂ A ISTORICILOR DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

La sfîrșitul lunii septembrie 1959 a avut loc la Berlin – cu prilejul împlinirii unui deceniu de existență a Republicii Democrate Germane – conferința jubiliară a istoricilor germani. Am luat parte ca invitat la lucrările acestei conferințe, împreună cu alți istorici din țările de democrație populară, și cu istorici marxiști și progresiști din țările capitaliste. În rîndurile ce urmează, voi încerca să notez pe marginea desfășurării acestei conferințe – cîteva semnificații generale.

Conferința jubiliară de la Berlin – închinată problemelor fundamentale ale istoriei de un deceniu a Republicii Democrate Germane – trebuie considerată ca un moment important în dezvoltarea științei istorice marxiste contemporane. Lucrările Conferinței jubiliare de la Berlin alcătuiesc laoalată un document doveditor al faptului – indiscutabil pentru istorici marxiști – că epoca pe care o trăim, în chiar desfășurarea ei vie, este obiect al cercetărilor științifice conform tuturor regulilor acestor cercetări, că istoria contemporană este o ramură principală a științei istorice, că misiunea social-politică de cinste a istoricului marxist este aceea de a ajuta societatea în care trăiește să înțeleagă problemele vremii sale, nu numai prin prisma trecutului mai îndepărtat, ci și prin aceea a trecutului foarte apropiat și chiar a prezentului propriu-zis. În felul acesta toți cei încadrați în frontul mondial al științei istorice marxist-leniniste luptă împotriva uneia din tezele cele mai curente în cercurile istoricilor reacționari din Apus, după care contemporaneitatea nu poate fi considerată obiect de cercetare al științei istorice.

O bogătie arhivistică impresionantă a stat la baza comunicărilor prezente în cadrul conferinței. Documentarea multilaterală a fost valorificată potrivit celei mai riguroase critici a izvoarelor istorice. În fapt cele mai multe dintre comunicări, din acest punct de vedere, au materializat o cerință fundamentală a cercetării istorice, fără de care nu poate fi o cercetare adevărată științifică, anume că istoricul nu poate fi prizonierul fără voință al izvorului ci prin continua verificare a ipotezelor determinate de concepția sa despre lume, el trebuie să dea viață și sens istoric materialului faptic adunat. Din această cauză, o caracteristică generală a tuturor comunicărilor din Conferința jubiliară a fost dezvoltarea – pe baza folosirii exhaustive a izvoarelor – a viziunii istorice conținute în tezele principalelor documente de partid.

În chip firesc – date fiind împrejurările mai sus amintite – Conferința jubiliară de la Berlin s-a manifestat ca o sesiune științifică de istorie militantă, combativă. Din comunicări, din discuții și intervenții rezultă că frontul istoric din R.D.G. răspunde hotărît și prompt tuturor atacurilor dușmanoase, defăimărilor și răstălmăcirilor pe care istoricii reacționari din Germania de Vest, ca și din alte țări capitaliste, le îndreaptă împotriva celui mai glorios capitol al istoriei poporului german, istoria primului stat german al muncitorilor și țăranilor, Republica Democrată Germană. Este aceasta o misiune de mare însemnatate social-politică pe care istoricii din R.D.G. – prin lucrări de înalt nivel ideologic și științific caută să-o onoreze că mai corespundător. Ei nu se dau în lătuși să dea bătălia ideologică cu „istoricii” reacționari chiar pe terenul acestora. (La Congresul istoricilor vest-germani de la Wiesbaden, poziția istoricilor din Germania democrată s-a caracterizat în asemenea măsură printr-un prestigiu autoritar, încit conducerea Congresului a fost obligată să recurgă la violențe pentru a împiedica participarea mai departe). E semnificativă de asemenea – în aceeași ordine de idei – apariția în Berlinul democrat a unei publicații: *Mittheilungen der deutschen Offiziere*, adevărată tribună istorică de demascare a noului militarism german.

Problemele fundamentale ale istoriei Republicii Democratice Germane au fost formulate în referatele generale deosebit de interesante din acest punct de vedere, precum și în referatul de încheiere a șezbaterilor. Referatul general introductiv al prof. Walter Bartel, Directorul Institutului de istorie contemporană din Berlin, a avut ca temă principală „Insemnatatea istoriei R.D. Germane”. În această expunere introductivă prof. Walter Bartel a subliniat însemnatatea deosebită a acestui capitol a istoriei generale a Germaniei; el a scos în evidență marea valoare ideologică și științifică a tezelor Biroului Politic al C.C. al P.S.U.G. în legătură cu încheierea primului deceniu de existență a R. D. Germane și necesitatea prelucrării creațoare a acestor teze în lucrări științifice; un loc de seamă în referat l-a ocupat sublinierea diferitelor aspecte ale misiunii pe care istorici din R.D.G. o au în lupta pentru făurirea unei Germanii unite, libere și democratice. Într-un alt referat general, prof. Heinz Königer, s-a ocupat de problemele predării istoriei R.D.G. în școli și universități stăruind asupra unor importante aspecte ale acestora. Concluziile au fost trase de cunoscutul istoric prof. Ernst Engelberg, președintele societății istoricilor germani, care a arătat că prin lucrările sale conferința jubiliară reprezintă o cotitură în munca istoricilor din R.D.G., prin perspectivele noi ideologice — științifice, prin nivelul atins, prin îmbunătățirea metodelor de lucru. Concluziile au precizat că o armă puternică în lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze este înfățișarea vie, amănunțită a istoriei R.D.G., sublinierea caracterului de lege al construcției socialiste. rolul hotărâtor al clasei muncitoare în construirea socialismului.

Modul de organizare al Conferinței jubiliare a oglindit în general stilul de muncă marxist-leninist bazat pe discuțiile ample și creațioare, pe bogăția tematică a problemelor șezbătute, pe orientarea ideologică clară a șezbaterilor. Cea mai mare parte a lucrărilor s-a desfășurat în patru „cercuri de lucru” (*Arbeitskreise*) având următoarele teme: 1. Lupta pentru o Germanie iubitoare de pace și democrată (1945—1949); 2. Dezvoltarea internă a Republicii Democratice Germane (din 1949 pînă azi); 3. Politica de pace a Republicii Democratice Germane; 4. Importanța și rolul internațional al Republicii Democratice Germane. În aceste „cercuri de lucru” s-au desfășurat discuții vii și foarte interesante, au fost formulate idei deosebit de prețioase. Impresia principală deținută era aceea a înaintării vii, concrete, aproape seizable, a progresului în afilarea adevărului istoric.

Conferința jubiliară de la Berlin a subliniat încă o dată existența unui puternic front mondial al științei istorice marxiste, a unei trainice comunități de păreri și în ce privește filozofia istoriei și în ce privește metodologia istoriei între toți istoricii marxist-leniniști. Cu deosebită atenție a fost ascultat în acest sens cuvîntul delegatului sovietic Galkin, profesor la Universitatea Lomonosov, care a arătat în intervenția sa că un principal factor în lupta istoricilor comuniști și progresiști pentru descoperirea adevărului istoric, este solidaritatea și coeziunea istoricilor marxist-leniniști, tratarea în comun a marilor probleme de istorie, rezolvarea acestora de pe pozițiile cele mai înaintate. De asemenea, au stîrnit un deosebit interes intervențiile calde, însuflate de principiile internaționalismului proletar, ale unor delegați din țări apusene, cotropite în trecut de imperialismul german, ca Belgia sau Danemarca, membre ai eroicelor partide comuniste din aceste țări. Trebuie să subliniem că ascultarea tuturor acestor comunicări și intervenții — în însăși incinta parlamentului Germaniei Democrate unde au avut loc lucrările, a prilejuit o emoție cu adevărat îndreptățită.

Dar istoricii din R.D.G. n-au salutat împlinirea unui deceniu de existență a primului stat german al muncitorilor și țăranilor numai prin lucrările Conferinței jubiliare, ci și printr-o serie de lucrări valoroase dintre care relevăm pe acea intitulată: *Septembrie 1939*, sub redacția prof. B. Spiru, directorul Institutului de istorie a democrațiilor populare europene, de pe lîngă Universitatea „Karl Marx” din Leipzig, lucrare în care sunt evocate împrejurările dezlănțuirii de către hitleriști al celui de-al doilea război mondial, precum și foarte interesanta lucrare a lui

Ştefan Doernberg : *Naşterea unei noi Germanii*, preţioasă prin documentarea ei inedită. De asemenea, a fost masivă contribuţia istoricilor la organizarea şi realizarea minunatei expoziţii : „Zece ani de realizări a R. D. Germane”, al cărei înalt nivel ştiinţific, ideologic şi educativ-politic a fost subliniat de primul secretar al P.S.U.G., Walter Ulbricht, în cuvântarea sa la deschiderea expoziţiei.

Toate acestea ne arată că istoricii din R.D.G. alcătuiesc un detaşament fruntaş al ştiinţei istorice marxist-leniniste şi că alături de colegii lor din toate ţările socialiste îşi aduc contribuţia la munca de edificare a socialismului şi comunismului, de continuă întărire a lagărului păcii, progresului şi socialismului.

Eugen Stănescu

CONFERINȚA DE LA POZNAN CONSACRATĂ ORIGINII STATULUI KIEVEAN

În zilele de 10 şi 11 ianuarie 1958 a avut loc la Poznan o conferinţă ştiinţifică, consacrată problemelor originii statului kievean. Sesiunea a fost organizată de Institutul de istorie de la Universitatea din Poznan, cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a Revoluţiei din Octombrie. Din partea Academiei de Ştiinţe din U.R.S.S. au luat parte B. A. Ribakov, P. N. Tretiakov şi I. B. Grekov. Sarcina acestei sesiuni a fost să recapituleze rezultatele cercetărilor asupra originii statului kievean şi să formuleze noi postulate pentru cercetările ulterioare. Ştiinţa istorică polonă se interesează de această problemă, ca de o problemă, care, soluţionată în mod judicios, poate avea o importanţă deosebită pentru cercetările asupra începaturilor statului polon.

În cadrul sesiunii s-au prezentat o serie de comunicări. Astfel, K. Jażdżewski a prezentat raportul „Originea statului kievean în lumina datelor arheologice”, ajungând la concluzia că cercetările arheologice de pînă acum arată că cristalizarea formelor statelor în ținuturile ruseşti s-a înfăptuit în prima jumătate a secolului al IX-lea, iar factorul care a efectuat cristalizarea şi care a avut la ea partea cea mai mare şi, la urma urmelor, decisivă, au fost triburile slave. S. Kuczyński şi-a susţinut referatul „Originea statului kievean în lumina izvoarelor slave”, care, admisind începurile slave ale statului kievean, a arătat că acest stat s-a format în decursul timpului, normanzii apărind în ultima fază a formării statului, care nu le datorează însă nimic sub aspectul culturii spirituale şi al vietii economice. B. A. Ribakov a prezentat comunicarea „Încercarea de reconstituire a formei primitive a «Poveştii vremurilor de altă dată»”, lucrare care cuprinde punctele de vedere ale analiștilor slavi din secolul XII asupra istoriei vechi a slavilor şi asupra formării statului kievean. Textul primitiv al acestei povestiri s-a păstrat însă într-o formă foarte alterată, modificările esenţiale fiind făcute în anul 1118 de ultimul ei redactor, cronicarul cneazului de Novgorod, care trebuie considerat primul „normandist”, iar nu Nestor, după cum s-a crezut pînă acum. G. Labuda s-a ocupat de „Izvoarele scandinave referitoare la originea statului kievean”, arătând că din aceste izvoare este greu să se deducă rolul pe care l-au avut normanzii în formarea statului kievean. T. Zawadzki a analizat „Izvoarele bizantine şi latine cu privire la originea statului kievean”, ajungând la concluzia că termenul „Rhos” a avut mai multe accepţiuni, dintre care una definea populaţia slavă amestecată cu elementul scandinav. J. Otrębski s-a ocupat de „Datele lingvistice privitoare la problema normanzilor în formarea statului kievean”, ridicând problema, neatinsă pînă acum, a legăturii dintre numele nordice şi cele slave, datorită căreia diferite nume nordice şi slave au corespuns reciproc. K. Tymieniecki a analizat „Începuturile slavilor răsăriteni pe fondul general slav şi în cadrul istoriei generale”, arătând cînd şi în ce mod s-a înfăptuit separarea slavilor

În slavii de apus, slavii de răsărit și slavii de sud. H. Lowmiański a prezentat referatul „Originea statului kievan, rezultat al procesului istoric intern”, ajungând la concluzia că normanzii au furnizat statului kievan dinastia și au intrat în rîndurile cetei principale; în schimb boierii și alte elemente, care au luat parte activă la formarea statului, s-au recrutat din masa locală. În sfîrșit, H. Gieysztor a prezentat comunicarea „Probleme controversate din istoria culturii vechi slave”, analizând problema originii culturii feudale timpurii a slavilor kieveni.

Discuțiile asupra referatelor prezentate au fost purtate, în principiu, în jurul următoarelor probleme: interpretarea materialelor arheologice referitoare la chestiunea începuturilor slavilor răsăriteni și a originii statului kievan; interpretarea izvoarelor scrise și numismatice în chestiunea de mai sus; separarea slavilor în ramurile apuseană, răsăriteană și sudică; dezvoltarea forțelor de producție și, în legătură cu aceasta, originea statului kievan; rolul normanzilor în formarea statului kievan; cultura spirituală a Rusiei kievene.

Recapitularea dezbatelor a fost făcută de prof. H. Lowmiański, care a prezidat dezbaterea acestei sesiuni. Ca rezultat pozitiv al acestordezbateri, a fost scos în evidență punctul de vedere comun al savanților polonezi și sovietici asupra originii statului kievan, ca proces istoric intern, slav, în care un oarecare rol l-au avut și normanzii, în fază finală a acestui proces.

I. Corfus

(din: *Kwartalnik Historyczny*,
an. 1958, nr. 2, p. 622–632)

S T U D I I   D O C U M E N T A R E

MIŞCAREA REVOLUTIONARĂ HUŞITĂ ÎN ISTORIOGRAFIA UNIVERSALĂ * (I)

VECHEA ISTORIOGRAFIE CEHĂ DESPRE MIŞCAREA REVOLUTIONARĂ HUŞITĂ

František Palacký

Cu puțin înainte de mijlocul sec. al XIX-lea, cînd tînăra burghezie cehă își croia drumul spre putere, fondatorul istoriografiei cehe, *František Palacký* (1798–1876), sublinia pentru întîia oară, în cursul secolului trecut, importanța istorică a mișcării revoluționare husite. Concepția istorică a lui Palacký izvorăște din complexul ideilor romantice, care au avut asupra lui o influență covîrșitoare. Format la școala istoricilor germani din această vreme, Palacký s-a apropiat de studiul istoriei cu hotărîrea nestrămutată de a da poporului său „o istorie pragmatică a țărilor cehe”. Cel puțin așa scria el în 1820 scriitorului Ján Kollár.

Pe Palacký l-au interesat într-o egală măsură filozofia istoriei, ca și valoarea netăgăduită a detaliilor istorice. În această privință, el a pus în adevărat temelia istoriografiei cehe. Palacký a alcătuit o serie de monografii istorice și a lăsat poporului său o monumentală operă de sinteză privind istoria Cehiei și Moraviei din cele mai vechi timpuri și pînă la suirea pe tron a lui Ferdinand Habsburgul (1526)¹.

Intreaga desfășurare a istoriei cehe e arătată de Palacký pe linia principală a luptei seculare dintre slavi și germani. Raporturile slavo-germane și apărătorii lui Palacký pe de o parte ca o luptă pentru libertate și împotriva opresiunii, iar de cîlaltă, ca o luptă între democrația slavă și feudalismul germanic². Ideea aceasta se resimte și în concepția asupra husitismului.

* Asupra husitismului există o imensă literatură istorică. Lucrarea de față e o redacție prescurtată a unui studiu mai întins și de un caracter selectiv. Unele din tezele dezvoltate în prima parte ne-au fost indicate de istoriografia cehă marxistă, la care ne și referim în cursul expunerii.

¹ Palacký a scris această operă mai întîi în limba germană „în cea mai mare parte după documente și manuscrise”, *Geschichte von Böhmen*, Praga, I (1836), II₁ (1839), II₂ (1842), III, (1845), III₂ (1851), III₃ (1854), IV (1860), V (1867). Din 1848, Palacký a început să-și publice opera istorică și în limba cehă sub titlul *Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě*, îmbogățind-o mai ales în ceea ce privește perioada războaielor husite. În 1876, adică în ultimul an al vieții sale, Palacký a dat la veală ultimul volum din această ediție, care a însemnat, în același timp, și încoronarea unei fecunde activități științifice.

² Fr. Hrubý, *Un historien tchèque : Joseph Pekař, „Le monde slave”*, 1937, t. II, p. 139.

mului. După el, două mari epoci din istoria poporului său merită atenția unei înalte prețuirii: husitismul din sec. al XV-lea și perioada zbuciumată și totuși plină de faimă a Fraților cehi, din secolul următor.

Idealist și romantic, Palacký a făcut într-o anumită măsură apologia husitismului. Pornind de la izvoarele credinței creștine, husitismul a opus teocratismului medieval libertatea conștiinței și libera interpretare a doctrinei religioase. Poporul ceh – susține mai departe Palacký – a fost acela care a încercat să sfarme granițele înguste ale confuziilor și deformărilor religioase și să deschidă spiritului omenesc calea progresului, demnitatei și libertății¹. Cu mult înainte de Revoluția franceză, poporul ceh a proclamat cele trei principii ale burgheziei: libertate, egalitate și fraternitate. Cehii au fost singurul popor care a formulat, cu o semenie neasmăuită pentru evul mediu, idei cu adevărat revoluționare: „Puține exemple sunt în istorie, serie Palacký, când un popor mic a putut să manifeste atâtă forță și eroism, atât entuziasm, putere de sacrificiu și perseverență ca cehii în timpul războaielor husite”². Poziția vădit naționalistă a lui Palacký de a scoate în evidență însemnatatea națională a acestei mișcări își are izvorul în mentalitatea și concepțiile burgheziei cehe, ale cărei interese economice și politice concurau la data aceea cu ale burgheziei germane.

Dacă sub acest aspect, Palacký vede în husitism un fenomen cu totul pozitiv, în schimb, din punct de vedere revoluționar, el se situează pe o poziție negativă. Criteriul de judecată a iureșului revoluționar are, pentru istoricul ceh, o valoare etică și nimic mai mult. „Ne aflăm dintr-o dată, scrie Palacký, într-o vreme când, sub lozinca religiei și credinței, s-au dezlănțuit păcatele și urgia, când dragostea dintre oameni amuțise, rînduiala și liniștea fuseseră spulberate, când s-au săvîrșit grozavii și prăjoluri fără număr, când au avut loc lupte și războaie nemânpomenite, sute de mii de oameni au fost uciși, castele sfărimate, orașe pustiite, sate arse pînă în temelii și ținuturi întregi jefuite și prefăcute în cenușă”³.

Fiind un reprezentant tipic al burgheziei cehe din prima jumătate a sec. al XIX-lea, Palacký admite criteriul etic în judecarea evenimentelor istorice, al căror caracter revoluționar e indiscutabil, și lasă la o parte revendicările sociale ale maselor populare. Pe el nu-l au interesat fenomenele economice și nici aspectele culturii materiale. Spiritului democratic al mișcărilor husite îl dădea o explicație romantică. Războaiele au trezit la viață străvechiul spirit democrat al slavilor ca o contraponderare în fața feudalismului, care venea din Apus, adus de germani. Atribuind vechilor slavi, deci și cehilor, această înșuflare de o înaltă valoare socială Palacký nu făcea altceva decât să exprime și în domeniul istoriei ideea preamăririi slavilor, care pornea de la Herder.

În ceea ce privește personalitatea lui Žižka, pe care tradiția de pînă la el îl prezintase ca un „apucat”, Palacký îl socoate un fanatic sincer și lipsit de egoism. Pentru legea lui dumnezeu, Žižka jefuia și ucidea fără milă pe toți cei care, după el, „nu erau vii”. El vedea în Žižka un democrat hotărît, care nu admitea deosebiri de clasă. Fostul comandant al oștilor husite nutrea o deosebită simpatie pentru slavi, „fiind unul din puținii oameni din vremea lui, pentru care ideea slavă constituia un imbold la acțiune”⁴.

Fanatismul său a impiedicat împăcarea dintre husiți și biserică papală, de aceea, susține Palacký, moartea lui a tras după sine și prăbușirea democrației din Cehia. În urma morții lui

¹ Cf. *Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě*, Praga, 1877, ed. a III-a, t. III, 1, p. 302.

² Ibidem, p. 303. Citat și de J. Macek, *Tábor v husitském revolučním hrušti*, Praga, 1956, I, p. 15.

³ Ibidem, p. 14.

⁴ Kamil Krofta, *Duchovní odkaz husitství*, Praga, 1946, p. 118.

Žižka, țara a scăpat de lupte crîncene pentru un lucru care, în condițiile acelui veac, nu avea posibilități de realizare¹.

Concepția lui Palacký, formulată cu toată autoritatea prestigiuului său științific, a rămas pentru multă vreme temeiul interpretării evenimentelor legate de mișcarea revoluționară husită. Ea a fost acceptată în general de istoricii cu orientare burgheză liberală și democrată. Fără să-i poată releva suficient caracterul revoluționar și vehemența, cu care masele populare s-au ridicat împotriva exploatarii feudale, Palacký a subliniat însă cu toată puterea importanța istorică a acestei mișcări. „Husitismul are o însemnatate așa de mare, încit puține fenomene din istoria universală se pot asemula cu el”², scria el în 1873.

Glorificarea husitismului a constituit izvorul unei bogate tradiții care a însoțit știința, artele și literele în tot cursul sec. al XIX-lea³.

V. V. Tomek

Burghezia cehă, care la mijlocul secolului trecut era o clasă socială progresistă, și-a însușit desigur interpretarea lui Palacký, fiindcă nu-i putea primejdui cu nimic existența. Se putea deci vorbi, la data aceea, în gura mare, despre revoluții, cum observă J. Macek⁴. Însă, o dată cu transformarea condițiilor sociale și economice, în perioada cea mai înaintată a capitalismului, a evoluat, cum e și firesc, și concepția istoriografiei cehă.

Sub influența teoriilor pozitiviste, cel care schimbă acum metoda de lucru și perspectiva interpretării evenimentelor istorice este V. V. Tomek (1818–1905). În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, V. V. Tomek desfășoară o bogată activitate științifică. Astfel, el dă la iveală cîteva monografii privind istoria poporului ceh, în care sunt atinse și problemele husitismului⁵. Tomek dezvăluie un prețios și bogat material de arhivă, însă fără să cerceteze cauzalitatea înlănțuirii faptelor istorice. Lucrările lui sunt o îngrămadire de material factologic, adunat mai ales din actele și registrele urbane. Metoda lui de cercetare se caracterizează prin multă ingeniozitate, mai ales față de problemele mărunte din afară istoriei sociale.

În expunerea lui V. V. Tomek, faptele se rînduiesc unele după altele, fără să se relieveze importanța lor istorică. Evenimentele de la începutul sec. al XIV-lea sunt prezentate de pildă după o metodă descriptivă, tipică istoriografiei burgheze și desfășută de orice înlănțuire cauzală. Astfel procedează el și în lucrările, în care urmărește desfășurarea războaielor husite. De astă dată, istoria e privită oarecum de sus, ex cathedra, de la nivelul de înțelegere al burgheziei instaurată la putere.

Față de istoria poporului ceh, Tomek are în adevăr o concepție reațională. Pentru el, nu husitismul, ci epoca lui Carol al IV-lea a fost cea mai glorioasă perioadă din istorie

¹ Kamil Krofta, *Duhovní odkaž husitství*, Praga, 1946, p. 118.

² Fr. Palacký, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenthums*, Praga, I, 1873, p. IV.

³ În legătură cu aceasta, Milan Machovec a subliniat, într-o monografie filozofică, importanța doctrinelui lui Hus în tradiția poporului ceh. Machovec își însoțește punctul de vedere al lui Zdeněk Nejdýl, care îl socotește pe Hus un om politic, un luptător, a cărui operă e în permanență luptă pentru organizarea raporturilor sociale. (Cf. *Husovo u ení a význam v tradice českého národa*, Praga, 1953. Asupra acestei lucrări, vezi și recenzia lui Michal Straszewski în „Przegląd Zachodni”, Poznań, XI (1955), 9–12, p. 264–275). De asemenea, Fr. Kavka a urmărit într-o lucrare similară spiritul revoluționar al tradiției husite (Cf. *Husitská revoluční tradice*, Praga, 1953). Vezi și „Česká literatura”, Praga, 1954, 4, p. 365–372.

⁴ Cf. op. cit., p. 16.

⁵ V. V. Tomek, *Jan Žižka*, Praga, 1879 și de același, *Dějepis města Prahy*, Praga, I–XII (1855–1901). Vezi și V. V. Tomek, *Dějiny válek husitských (1419–1436)*, Praga, 1898.

cehilor. Tomek descrie cu un sentiment de măndrie, care trădează tocmai apartenența lui de clasă, luxul și bogăția nobililor și prelaților praghezi din vremea cind Praga devenise de fapt capitala imperiului romano-german¹.

Ca reprezentant al clasei dominante din vechea Austria, care nu avea nimic comun cu idealurile poporului ceh și pentru care ordinea internă era un atribut sacrosanct, Tomek admitea că husiții au provocat războaie, au părjolit sate și biserici și au subminat autoritatea de stat². Cât de departe mergea acest istoric în interpretarea falsă a evenimentelor din trecut o dovedește și poziția lui față de acțiunea de recatolicizare a cehilor după lupta de la Muntele Alb/1620/. În ciuda realităților istorice, Tomek susținea că în urma acestui fapt s-a reluat firul tradiției intrerupte de husitism, — ceea ce a fost o fericire pentru poporul ceh.

Dacă în concepția lui Palacký, Žižka era „un fanatic”, pentru care numai credința era mîntuitoare, la Tomek căpetenia oștilor taborite e un patriot entuziasmat, un luptător pentru legea lui Dumnezeu³.

Istoriografia cehă burgheză și-a însușit caracterizarea lui Žižka făcută de V. V. Tomek, luând de la Palacký numai ideea că, fostul conducător de oști taborite a luptat pentru o idee progresistă.

Tomek ca și Palacký lasă la o parte sau nu se zisează lupta de clasă și nici revendicările sociale și economice ale maselor populare. El n-a putut surprinde elementul dinamic al mișcării husite, uriașa călăuzire a poporului ceh, care a înfruntat pentru întâia oară în istorie forțele coalizate ale feudalismului medieval. De altfel, el nici nu putea să mai facă acest lucru. Burghezia cehă, înstărită și stăpînată pe putere, începuse să se teamă, spre sfîrșitul sec. al XIX-lea de mișcarea muncitorească în plină desfășurare. Era momentul să nu se mai vorbească despre avântul revoluționar al cehilor din sec. al XV-lea. De aceea, pe încrengăt, spiritul lui Palacký dispără din istoriografia cehă. Locul lui a fost luat de figura conservatoare și antireformistă a lui V. V. Tomek. A urmat apoi o perioadă în care s-a scris mult, s-au făcut întinse cercetări de istorie și s-au dat explicații în spiritul concepției lui Tomek.

În această perioadă, clasa conducătoare din Cehia se îndepărtașe în adevăr de idealurile poporului ceh și această carență a fost suplinită, într-o măsură neașteptată, de romanul istoric. Scriitorul Alois Jirásek își ia sarcina de a trezi în popor sentimentul măndriei naționale. Pentru aceasta, el își îndreaptă atenția tocmai spre epoca cea mai glorioasă din istoria poporului său, spre husitism, care contrasta în mod evident cu slăbiciunile societății burgheze. Din studiul acestei epoci, Jirásek dă la iveală un ciclu de trei romane epocale: *Printre puhoale* (1887—1890), *Infrâșirea* (1899) și *Împotriva tuturor* (1893). Opera literară a lui Jirásek, el însuși profesor de istorie, a avut darul să țină treză conștiința poporului ceh, într-un moment cind istoriografia oficială se afla în serviciul burgheziei.

Două momente comemorative în dezvoltarea istoriografiei cehе

În primul sfert al sec. XX-lea, cind lupta de clasă se accentuează — în perioada stadiului imperialist, final al capitalismului, — istoriografia cehă înregistrează o serie de studii și cercetări, prilejuite de două momente comemorative. În 1915, împlinindu-se 500 de ani de la moartea lui Hus, Academia cehă a organizat un concurs de lucrări istorice în legătură cu viața și opera marelui revoluționar ceh.

¹ Vezi, Zd. Nejedlý, *Dějiny národa českého*, I, Praga, 1949, p. 20.

² I. c.

³ K. Krofta, „Prager Rundschau“, 1936, VI, p. 163.

S-ar putea spune însă că majoritatea cercetărilor din această perioadă stăruie mai ales asupra problemelor religioase ale husitismului. Încă din 1910, Václav Novotný scrie o întinsă monografie despre viața și opera lui Hus¹. Autorul analizează majoritatea izvoarelor publicate și inedite privitoare la viața marelui revoluționar ceh și trece după acea la soluționarea unor probleme rămase în litigiu. Deși Novotný caută neîncetat rădăcinile acestei mișcări în climatul natal, totuși el nu izbutește să descopere aspectele sociale și economice ale husitismului. Figura mucenicului de la Constanța rămâne în permanență în centrul preocupărilor acestui cercetător. Analizând mediul religios în care s-a format personalitatea lui Hus, Novotný dă la iveală – în anul în care Academia cehă publică concursul amintit – un studiu scris cu multă devoțiune² iar peste cîțiva ani <1919> o altă contribuție³ avea să demonstreze definitiv că perspicacitatea autorului nu trecea dincolo de importanța problemelor teologice ale timpului. Autorul acordă o deosebită atenție activității teologilor husiți, însă felul în care profilează personalitatea lui Hus a atras o intervenție critică din partea lui Kamil Krofta⁴.

Cam tot în acest timp, Vlastimil Kybal, teolog de formație care, încă din 1905, publicase o monografie documentată despre Matei din Janov⁵, reia problema influenței pe care acest teolog din perioada prehusită a avut-o asupra husitismului. Pornind de la teoria lui Fr. Palacký, care vedea în mișcarea husită o puternică tendință de a modela viața națiunii cehe după idealul creștin, „théorie très juste et solide”⁶, – Kybal urmărește contribuția ideilor lui Matei din Janov la formarea ideologiei husite și subliniază îndeosebi vehemența cu care acesta a atacat clerul din vremea lui. Kybal recunoaște că, din punct de vedere științific, husitismul constituie o problemă foarte complicată, care nu poate fi rezolvată cu metode simpliste. Deși vorbește despre corupția, avariția și ipocrizia preoților, Kybal cercetează problemele după criteriile teologiei catolice și lucrările lui se situează pe linia tradițională a istoriografiei idealiste, ca și alte cercetări privind diferite domenii ale mișcării revoluționare husite⁷.

Anul 1924 înseamnă o nouă etapă în evoluția istoriografiei cehe, cu privire la husitism. La înmplinirea a 500 de ani de la moartea lui Ján Žižka (oct. 1424), istoriografia cehă burgheză a dat la lumină o serie întreagă de lucrări istorice care adîncesc, e drept, cunoștințele despre această falnică epocă din istoria poporului ceh, însă noile cercetări accentuează pe de o parte

¹ Cf. *Mistr Jan Hus. Život a dílo*, Praga, I-II, 1910–1912.

² Cf. *Naboženské hnutí v XIV a XV století*, Praga, 1915.

³ Cf. *Z dějin vědeckého poznávání Husa*, Praga, 1919.

⁴ Vezi în „Časopis český historický”, Praga, 1920, p. 192 și urm.

⁵ Vl. Kybal, *Matěj z Janova jeho život, spisy a učení*, Praga, 1905.

⁶ Cf. *Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême*, Mathias de Janov, „Revue historique”, Paris, t. CIII, p. 7. Vl. Kybal a publicat și el, ceva mai tîrziu, un studiu intitulat *Magistrul Jan Hus, Viața și doctrina care poate fi socotit un „păndant” al monografiei lui V. Novotný (Mistr Jan Hus. Život a učení)*, Praga, I, 1923, II, 1926).

⁷ Pentru a contura sfera unor astfel de preocupări, din această perioadă, menționăm o parte din aceste lucrări. Deoarece vechiul studiu al lui H. Toman despre istoria artei militare husite în timpul lui Žižka și Prokop (Cf. *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*, Praga, 1898) nu mai corespunde noilor cerințe științifice, O. Frankenberger publică acum o lucrare asemănătoare în trei volume (Vezi, *Naše velká armáda I–III*, Praga, 1921). Cu problema influenței exercitată de tehnica de luptă a husișilor asupra popoarelor vecine, înai ales în ceea ce privește terminologia, se ocupă J. Titz în lucrarea sa *Ohlasy husitského válečnictví v Evropě*, (Praga, 1922). Prof. Arnošt Kraus publică și el un studiu, în care urmărește influența husitismului mai cu seamă în literatura germană, începînd din sec. al XV-lea pînă în sec. al XIX-lea. (Cf. *Husitsví v literatuře zejména německá* în „Rozpravy české Akademie věd a umění”, Praga, cl. III, nr. 45, 49, 59, 1917–1918–1924). De asemenea, V. Novotný publică un studiu despre rolul pe care l-a jucat Universitatea Carol în viața poporului ceh. (cf. *L'Université Charles IV dans le passé et dans le présent*, Praga, 1921). Ceva mai tîrziu, avea să publice și B. Mendl un studiu în aceeași problemă, (Vezi, *Založení o podstatě university Karlovych*, „Česká archivní školá”, Praga, 1933, p. 9–10, p. 65–107).

caracterul idealist și iraționalist al istoriografiei cehe, iar pe alta, înținând seama de noile condiții sociale și politice, se înregistrează o ușoară tendință progresistă.

În primul rînd, cea mai mare parte din aceste studii e grupată în jurul personalității lui Žižka, îscusitul conducător al oștilor husite. Într-un volum festiv¹, cu 22 de colaborări, pe lângă alte probleme de artă militară, majoritatea autorilor cercetează reflectarea acestei figuri istorice în literatura cehă, franceză și germană. Se largeste acum sfera problemelor legate nu numai de viața lui Žižka, ci și de caracterul și amploarea războaielor husite². Materialele sunt bogate, faptele istorice se înmulțesc și crește neconenit edificiul unei istoriografii din care lipsește studiul fenomenelor sociale și economice. Există o singură excepție de la această regulă: lucrările lui *Bedřich Mendl*, ale cărui cercetări scot probleme noi la iveauă.

Într-o perioadă când istoriografia cehă, după cum vom vedea, stăruie tot mai mult asupra rolului jucat de mariile personalități în istorie, lăsând la o parte tălăzuirea impresionantă a maselor populare, sub influența istoriografiei franceze și mai ales a lucrărilor lui Henri Pirenne, B. Mendl răscolește probleme cu totul noi în cercetările sale. Încă din 1916, pe bază de izvoare istorice inedite, el publică o lucrare despre situația socială și economică a orașelor pragheze, tocmai în epoca frământărilor husite, 1378–1432³.

După aproape zece ani, același autor reia cercetările privitoare la evoluția economică a orașului Praga, în cursul evului mediu⁴. Cu toată noutatea fenomenelor sociale date la iveauă de Mendl, totuși dincolo de ele n-a putut descoperi cdevăratale relații dintre feudali și clasele exploatație. Cercetând registrele ora elor, Mendl a izbutit să redea aspectul conflictelor sociale din orașele cehe în perioada prehusită. El constată că înăuntrul orașelor se desfășura o luptă între patricieni și bresle⁵, însă atât și nimic mai mult; el se oprește la mijlocul drumului. Cu toate acestea, lucrările lui rămân valoroase din acest punct de vedere și constituie un pas înainte spre cunoașterea relațiilor de producție din sec. al XIV-lea și al XV-lea.

¹ Vezi, *Žižkův Sborník* (1424–1924), Praga, 1924.

² În 1924, apar nouă volume dintr-o lucrare intitulată „Epoca lui Žižka (Žižkova doba), în care sunt atacate cele mai variate probleme din istoria războaielor husite. Tot atunci, V. Novotný a publicat asupa lui Žižka o prezentare comemorativă mai scurtă (Cf. *Žižka na pamět 500 výročí jeho smrti*, Praga, 1924). De asemenea, R. Urbánek, un cunoscut husitolog, urmărește manifestările tradiției lui Žižka în literatură și artă (Cf. *Žižka v památkách a útcě lidu českého* în „Spisy filosofické fakulty University Masarykovy”, nr. 10, Brno, 1924). În același an, F. M. Bartoš reedită o broșură mai veche a lui H. Toman, despre „Monumentele literare, spiritul și caracterul lui Žižka” (Cf. *Liter. rné památky duchu a povaha Žižkova*, în „Věstník kralovské české společnosti nauk” Praga, 1893), căreia îl aduce unele adaosuri și completări (Vezi *Žižkův duch povaha a listy*, Praga, 1924). Anul următor, același Bartoš își publică într-un volum mai multe studii, pe care îl intitulează: „Din vremea lui Hus și a lui Žižka” (Cf. *Z husových a Žižkových časů*, Praga, 1925). Tot atunci, Bartoš a dat la lumină o lucrare despre „Žižka și vremea lui”. (Vezi, *Studie o Žižkovi, a jeho době. O Žižkovi vozy a nejstarší vojenský řád český*, „Časopis narodního musea”, Praga, 1925). Literatura despre Žižka s-a mai îmbogățit cu monografia de sinteză a lui R. Urbánek (*Jan Žižka*, Praga, 1925). În sfîrșit, K. Holý scrie despre expediție și strategie a lui Žižka (Cf. *Žižka strateg. Kritické uvahy o jeho tažen. ch*, în „Spisy vojenského archivu republiky československé”, Praga, 1928, I, serie, nr. 2).

³ Cf. *Hospodářské a sociální poměry v městech pražských v letech 1378–1434* în „Časopis český historický”, Praga, 1916, XXII, p. 54–67, 422, 445, XXIII, p. 74–84, 353–363.

⁴ Cf. *Z hospodářských dřjin středověké Prahy* în „Sborník příspěvků k děj nám hlavního města Prahy”, Praga, 1925.

⁵ B. Mendl, *Sociální krise měst v století čtrnáctém* în „Český čas. historický”, XXX (1924), p. 37–73; XXXI (1925), p. 233–270, 535–565 și XXXII (1926), p. 249–262. Tot acum, Mendl se ocupă și de începuturile breslelor în Cehia (Cf. *Počátky našich Čechů* în „Český čas. historický”, XXXIII (1927), p. 1–20, 307–346).

Unul din momentele istorice cele mai importante din desfășurarea mișcării revoluționale husite, ale cărui consecințe istorice au fost incalculabile pentru destinul poporului ceh, a fost desigur lupta de la Lipany, din mai 1434. Se știe că în această bătălie, rămasă piatră de hotar între două epoci istorice, ultimele resturi de oști taborite au fost nimicite de coaliția reacționară a panilor cehi. De aceea, o parte din vechea istoriografie cehă, pînă la școala lui Pekař, socotea înfringerea de la Lipany ca o catastrofă națională și mai ales ca o lovitură dată ideilor democratice cu ajutorul căror revoluția husită trebuia să-și croiască drum spre umanitatea modernă¹. Se crease convingerea că la Lipany obținuseră victoria forțele feudale conservatoare, care au condus poporul ceh spre tragedia de la Muntele Alb (1620).

Împotriva acestei concepții, care căuta o înlănțuire cauzală a evenimentelor istorice de după lupta de la Lipany, s-a ridicat cu toată vigoarea școala istorică a lui Pekař. În 1934, împlinindu-se o jumătate de mileniu de la această bătălie, s-au scris o serie de studii și articole care au actualizat problema interpretării acestui eveniment istoric.

Atacul a pornit din partea „școalei pekařiste”, care era hotărâtă să curme cu interpretarea negativă a acestei lupte. În legătură cu aceasta, Václav Čhal řupecký scria în 1927 că momentul Lipany nu constituie o tragedie pentru poporul ceh, ci împotrivă „veriga unui lanț de curățire prin care poporul s-a scuturat de resturile pagubitoare ale taborismului radical și analfabet”². Deci, nu mai e vorba de un hotar, care a pus capăt unei epoci de faimă revoluționară. Aceeași atitudine și încă mult mai categorică a avut și Josef Pekař în 1934, cînd scria că „ziua victoriei coaliției cehe asupra oastei taborite și orfelinilor e o zi fericită pentru istoria noastră”³.

Poziția aceasta netă și categorică a lui Pekař, menită să răstoarne o convingere care prinsese rădăcini în tradiția istorică a poporului ceh, a stîrnit, cum era și firesc, unele împotriviri. Astfel, Rudolf Urbánek, în două din lucrările sale închinatice luptei de la Lipany⁴, se ridică împotriva concepției lui Pekař.

Pe baza unui bogat material documentar, Urbánek face o largă prezentare a situației politice din această perioadă și ajunge la concluzia că înfringerea taboriștilor și orfelinilor a făcut imposibilă uniunea religioasă a întregii națiuni cehe sub steagul husitismului. Or, lucrul acesta a deschis calea spre tragedia de la Muntele Alb.

Josef Pekař

După cum am văzut, husitismul în concepția lui Palacký apare ca o mișcare națională cu multe elemente sociale și religioase. O poziție asemănătoare în fața istoriei cehe a avut și T. G. Masaryk. Primul președinte al Republicii cehoslovace a încercat de pildă, să explice mișcarea de redeșteptare națională de la începutul sec. al XIX-lea ca un rezultat al tradiției de esență religioasă⁵. Pentru el, forța motrice a istoriei poporului său au fost

¹ Vezi și Josef Šusta, *Histoire de la Tchécoslovaquie*, „Revue historique”, Paris, t. CLXXXIV (1938), f. 3, p. 290.

² Cf. *Nouý názor na husitskou revoluci*, Bratislava, I, 1927, p. 291.

³ J. Pekař, *Z duchovních dějin českých*, în ziarul „Národní Politika”, Praga, 27 mai 1934. (Mentionat de J. Macek, *Tábor*, I, p. 22).

⁴ R. Urbánek, *Bilva u Lipan ve vývoji pozdější husitského „Vojenský historický sborník”*, Praga, 1934, t. III și *Lipany a konec polních vojsk*, Praga, 1934.

⁵ A se vedea și Josef Poličenský, *Nové práce o husitském revolučním hnutí*, în „Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci”. Historie, IV, 1957, p. 99.

ideile religioase. Ocupându-se și de rosturile husitismului în una din lucrările sale, *Problema cehă*¹, Masaryk a subliniat numai caracterul religios al acestei mișcări. Husitismul a fost o mișcare de reformă, care tindea să îndrepte lumea din punct de vedere moral și religios, arată T. Masaryk.

Însă în noile condiții politice de după primul război mondial, discuțiile în jurul sensului istoriei cehă și mai ales în jurul mișcării revoluționare husite capătă o ampleare și mai mare. Reprezentantul cel mai de seamă din această perioadă a fost profesorul Josef Pekař. Poziția lui Pekař față de problemele pe care le ridică mișcarea revoluționară husită e mai categorică și mai cuprinzătoare. El s-a ridicat atât împotriva lui Palacký, cit și a lui Masaryk. Pekař a vrut mai ales să spulbere, pur și simplu, legenda idealismului husit, formulată de Palacký. Pornind de la o simplă conferință comemorativă, Pekař i-a consacrat lui Žižka o monografie în patru volume. Lucrarea aceasta a coincis în totalitatea ei cu perioada în care bunăstarea burgheziei cehă a fost atinsă de criza economică intervenită între anii 1929–1930².

Pekař i-a ridicat lui Žižka un monument arhitectural, de artă medievală, pe ale cărui coloane a săpat adânc concepția generației sale asupra mișcării revoluționare husite. Profesorul Pekař afirmă că în perioada husită n-a existat nici libertate nici fraternitate. Dimpotrivă, niște preoți mojici și mărginiți impuneau interpretarea Scripturii cu un fanaticism, care fi împingea uneori pînă la crîmă³.

Pentru a spulbera mitul creat în jurul husitismului, Pekař întreprinde un fel de anchetă printre contemporanii războaielor husite, partizani și adversari ai taboriților – cronici, autori de tractate și opere literare, publiciști catolici și.a. pe care li consultă și scoate de la ei aprecieri, pentru a ajunge la concluzia că taborismul a fost rezultatul filozofiei medievale, iar nicidcum o reînviere a democrației slave, așa cum susținea Palacký⁴.

Radicalismul taborit n-a fost, după Pekař, o mișcare progresistă, ci un produs al fanatismului sectar cu rădăcinile adânc încipite în climatul evului mediu. Din cauza acestui fanatism nu s-a putut ajunge la un compromis între husiți de o parte și Sigismund cu biserică papală, de cealaltă parte⁵.

Deși Wilhelm Wostrý afirma la moartea lui Pekař, în 1937⁶, că această lucrare este „ein plastisches, allseitig beleuchtetes Bild der grossen Revolution”, totuși ea a provocat întinse discuții contradictorii, pe care nu socotim nimerit să le amintim aici. De pildă, Kamil Krofta,

¹ Cf. Česká otázka, Praga, 1894.

² Cf. Žižka a jeho doba ze zvláštním zřetelem k Táboru, Praga, I (1927), II (1928), III (1930), IV (1933).

³ D. E. M. Pekař contre Palacký ou la légende de l'idéalisme hussite, „L'Europe Centrale”, Praga, 1927, 32, p. 652.

⁴ Vezi și Jaroslav Bidlo, La littérature historique tchècoslovaque „Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale”, Varsovie, 1928, I, 1–2, p. 156.

⁵ Vezi și Josef Susta, I. c.

⁶ Cf. Josef Pekar und seine Lebenswerk, „Slavische Rundschau”, Praga, 1937, IX, 2, p. 87. Cu acest prilej, s-au publicat mai multe studii legate îndeosebi de viața lui Pekař, în care, pe lîngă date biografice, se pot găsi și aprecieri substantiale. Ele dovedesc totuși popularitatea de care se bucura Pekař în cercurile științifice de atunci. Vezi, în legătură cu aceasta, R. Hošlinka, O Josefu Pekařovi, Příspěvky k životopisu a dílu, Praga, 1937, Fr Hrubý, Josef Pekař (1870–1937), „Naše věda”, Praga, 1937, t. XVIII, p. 177–203; J. Pfizer, Josef Pekař und die Deutschen „Auslande deutsche Volksforschungen”, 1937, I, p. 113–131; J. Klik, Josef Pekař a historický Klub, „Český časopis historický”, t. XLIII (1937), p. 253–260; G. Wersdat, O filosofii českých dejín, Palacký–Masaryk–Pekař, Praga, 1937; Ed. Winter, Josef Pekař und die Deutschen „Zeitschrift, f. deutsche Geistesgeschichte”, 1936, II, p. 260–262; Victor Tapiž, Josef Pekař, „Revue française de Prague” 1937, p. 81–90; J. Werstadt, Josef Pekař a česká politika za války, „Naše revoluce”, Praga, 1937, XIII, p. 21–48.

În studiul său „Žižka și revoluția husită”¹ se ridică împotriva procedeului folosit de Pekař în selecționarea și clasificarea izvoarelor narrative.

Pekař însă era hotărît să se răfuască definitiv cu principiul revoluției în istoria cehă, arătând că ideologia taborită nu poate constitui un principiu călăuzitor pentru contemporaneitatea cehă.

Analizînd felul în care se reflectă personalitatea lui Žižka în concepția istoriografiei ceh de pînă la el, Pekař susține că concepția lui Tomek despre Žižka e greșită, pe cătă vreme descrierea lui Palacký se apropie mai mult de realitate. Cu toate acestea, Pekař respinge și părerea lui Palacký acolo unde acesta din urmă afirma că Žižka era împotriva germanilor, numai pentru că era slav și democrat. Conducătorul de oști taborite lupta împotriva germanilor pentru simplul motiv că aceștia erau potrivnicii legii lui Dumnezeu. Pekař afirma că Žižka era un voievod și un erou al revoluției, care voia ca, prin foc și sabie, „să prefacă viața creștină după porunca și voința lui Hristos”. Pe scurt, Žižka era pentru el „un apucat, care n-a șovăit să verse singele oamenilor pentru visurile lui nebunești”². După acest autor burgher, atât Jan Želivský cît și Žižka au fost niște fanatici religioși, care au transformat regatul ceh în pustie și ruină. Devastată aproape în întregime, cea mai mare parte a monumentelor de artă distruse, izolată de curențul spiritual al Europei și căzută în certurile sterile ale preoților, Cehia nu s-a putut ridica nici la începutul sec. al XVI-lea.

Adept al concepției idealiste și naționaliste, în interpretarea istoriei, Pekař reia o teză a lui mai veche, în care susținea că masele populare trăiau mai bine înainte de mișcarea revoluționară husită și dacă nu se recurgea la arme, s-ar fi ajuns desigur la o convietuire pașnică. Această teză o formulase Pekař încă din 1909 într-un studiu amplu, consacrat în întregime istoriei economice și sociale a ținutului său natal. Pekař evocă viața de altă dată a țăranilor cehi și manifestă o puternică devotiiune pentru epoca barocă, din sec. al XVIII-lea, ceea ce i-a creat o atmosferă de izolare în mijlocul contemporanilor săi³.

Istoricul ceh era un adversar hotărît al răscoalelor populare, care, nu pot constitui spunea el, un mijloc pentru soluționarea conflictelor de clasă. În această privință, Pekař avea o atitudine reformistă. Racilele sociale se pot sămădui numai pe calea pașnică a reformelor, susținea Pekař. În țările cehi nu se ajungea la revoluție și la război, dacă poporul nu era instigat de niște predicatori fanatici. Concepția lui Pekař mergea mînă în mînă cu interesele burgheziei cehi de după primul război mondial. Faptul acesta a fost subliniat încă din 1933 de un istoric ceh din generația lui Pekař. „Atitudinea critică a lui Pekař, scria F. M. Bartoš, este într-o măsură neobișnuită pe placul celei mai mari părți din societatea noastră”⁴.

În ceea ce privește cauzele care au provocat mișcarea revoluționară husită, Pekař caută să le explice prin prisma acelorași teorii idealiste. Revoluția husită s-a născut pur și simplu dintr-un concurs de imprejurări fortuite în primăvara anului 1420. Așadar, neprevăzutul înălțat la rangul de factor generator de istorie. Fără să cerceteze situația claselor sociale, lupta de clasă, privilegiile claselor conducătoare, măsura exploatarii claselor de jos, poziția de mare feudal a bisericii și.a. în deosebi în perioada prehusită, Josef Pekař se mulțumește să vorbească despre „spiritul care stăpînește istoria”. În seama acestui „duh” el pune, după criterii idealiste, întreaga desfășurare a faptelor istorice. În locul mulțimilor, care au făurit istoria, Pekař conțurează profilul personalităților în desfășurarea evenimentelor istorice. De aceea, el

¹ Cf. *Žižka a husitská revoluce*, Praga, 1937.

² Vezi, J. Macek, *Husitiské revoluční hnutí*, p. 188.

³ J. Pekař, *Kniha o Kosti*, Praga, I-II (1909).

⁴ F. M. Bartoš, *Pekařův Žižka „Jihoseský sborník historický”*, Brno, 1933, VI, p. 87 și urm.

n-a putut să vadă că husitismul își are rădăcinile în condițiile sociale și economice din cursul sec. al XIV-lea.

În ceea ce privește geneza husitismului, Pekař afirmă că ideile și spiritul acestuia au fost aduse de arta gotică și nu are în el nimic de origine cehă¹. Cu această afirmație uluitoare, care tindea să șteargă din istoria poporului ceh orice urmă de tradiție revoluționară — formulată la aproape o sută de ani de la concepția lui Palacký — Pekař l-a poziționat împotriva lui Palacký și se situa alături de școala fostului său profesor, Jaroslav Goll².

De altfel, întreaga activitate de istoriograf a lui Pekař, din cursul celui de-al III-lea deceniu al sec. nostru, a produs numeroase discuții și controverse la care a participat majoritatea intelectualității cehă. Înzestrat cu o inteligență vie, temperament combativ și bun cunoscător al istoriei, Josef Pekař n-a șovăit totuși să atace, cu o nepotolită feroare catolică, cîteva din ideile scumpe ale poporului ceh³.

★

Concepția lui Pekař asupra istoriei cehă în general și a husitismului în special a avut darul să creeze o adevărată școală⁴. Am văzut că el era hotărît să lichideze cu „legenda idealismului husit”. El însă n-a izbutit, deși într-o mare măsură ideile lui au fost susținute și de alii istorici. Astfel, în 1926, Václav Chaloupecký, la data aceea profesor de istorie la universitatea din Bratislava, și-a publicat prolegomena sub titlul „Problema țărănească în epoca husită”⁵.

După formularea din titlu, am fi îndrăguiti să credem că autorul înfruntă problema țărănească în lumina contradicțiilor din societatea feudală. Chaloupecký analizează mai puțin situația țărănimii cehă din perioada prehusită, îndeosebi raporturile juridice dintre iobagi și stăpini, și constată că în adevăr țărani erau împovărați de o serie întreagă de forme ale exploatației. Cu toate acestea el nu descoperă contradicțiile de clasă, fiindcă se interesa, în primul rînd, de înlesnirile care decurgeau din contractele de muncă. În fiecare invocări dintră țărani, și feudali, Chaloupecký descrevează raportul juridic, adică situația așa cum ar trebui să fie, iar nu adevărată realitate socială. În consecință, el ajunge la concluzia că țăraniul avea o situație din ce în ce mai bună. După cum am văzut, teza aceasta fusese de altfel formulată de Pekař, care admitea că participarea țăraniilor cehi la războaiele husite e o dovedă peremptorie că erau instărați⁶. Așadar, fără să împingă cercetările mai departe, prof. Chaloupecký se mulțumește să preia ideile magistrului său. În consecință, el susține că geneza mișcării husite trebuie căutată în altă parte, adică în afara țărănilor cehă. Husitismul e în esență o transplantare a unor idei venite din Apus, ceea ce constituie o repetare a formulei lui Pekař. A nu recunoaște că o mișcare de mari proporții, așa cum a fost husitismul, are rădăcini în contradicțiile sociale și economice și a crede că ea se datorează numai unor idei de import, înseamnă a denatura și falsifica istoria.

¹ Cf. *Smysl českých dejin. O nový názor na české dějiny*, Praga, 1929, p. 17 și urm.

² Vezi și W. Wostrý, *op. cit.*, p. 89.

³ Vezi și L. Gogolák, *La conception historique tchèque*, „Revue d'histoire comparée”, XXI (1943), 3–4, p. 456.

⁴ Admiratorii lui i-au scos în 1930 un volum omagial: *Pekařův sborník. Od pravěku k dnešku*, Praga, 1930.

⁵ Cf. *Selšká olázká v husitství*, Bratislava, 1927.

⁶ Vezi, J. Pekař, *op. cit.*

Adversari ai școlii lui Pekař

Dacă Pekař a fost categoric și necruțător în tratarea acestor probleme, în schimb acei care s-au ridicat împotriva lui nu s-au incumetat să-i înfrunte concepția în toată amplitudinea ei, printr-o operă de proporții asemănătoare. Tot ce s-a scris în această perioadă sunt mici contribuții monografice care, deși se împotrivesc teoriilor pekařiste, nu izbutesc totuși să dezvăluie adevaratele cauze ale husitismului și autorii lor rămân mai departe prizonierii concepțiilor idealiste.

Așa, de pildă, F. M. Bartoš, care a desfășurat o întinsă activitate de husitolog, risipită într-o mulțime de articole și studii mărunte, a susținut totdeauna că mișcarea revoluționară husită e cel mai glorios capitol din istoria poporului ceh. Cele mai multe din contribuțiiile lui se sprijină pe manuscrise și tratate, care aduc o mare bogătie de fapte istorice.

Ca și cea mai mare parte dintre istoricii burghezi, Bartoš admite că husitismul și Táborul sunt probleme de esență religioasă. De aceea, el a stărtuit în cîteva lucrări asupra ereticiilor populare și sectelor din epoca husită, urmărind, de pildă, legăturile dintre husiți și ereticii din Tournai și Lille¹. Însă atât Bartoš, cât și alții istorici contemporani, subliniază ideile doctrinare desprinse cu totul de condițiile sociale și economice ale timpului. Folosind o metodă idealistă, ei ajung la concluzia că husitismul a fost rezultatul nemijlocit al ideilor lui Wicliif².

Fără a se ocupa de aspectele sociale și de rosturile maselor populare, Bartoš leagă evoluția și destinele poporului ceh de unele date care, în lumina desfășurării istorice, capătă, pentru el, o importanță covîrșitoare. Astfel, referindu-se desigur la consecințele războaielor husite, Bartoš crede că tragedia poporului ceh își are originea în acea zi de septembrie 1398, cînd tînărul Ján Hus, entuziasmat de doctrina gînditorului englez John Wicliif, s-a pus în slujba adevărului³. De asemenea, arderea pe rug a lui Hus a hotărît pentru veacuri de-a rîndul soarta istorică a poporului ceh, spune Bartoš⁴. Se înțelege că, cu o astfel de metodă de a simplifica istoria, Bartoš n-a reușit să pătrundă și să explice realitatea faptelor istorice:

Printre adversarii lui Pekař, reprezentând însă o poziție oarecum nouă, se află și prof. Jan Slavík care adoptă metoda sociologică în interpretarea faptelor istorice. Pornind de la concepția burgheză asupra istoriei, Slavík formulează o teorie nouă asupra genezei revoluțiilor în genere. După el, revoluțiile nu pornesc din faptul că oamenii se află într-o situație mai rea decât în perioada precedentă, ci pentru că starea lor îmbunătățîndu-se, ei înjesc după o situație și mai bună. Slavík aplică această teorie la mișcarea revoluționară husită.

¹ Fr. Bartoš, *Pikardi a Pikarti* : „Časopis národního musea”, Praga, t. Cl, p. 225—250. Asupra ereticiilor populare din sec. al XIV-lea există o întreagă literatură de cercetări istorice, asupra căreia nu insistăm. Amintim numai lucrarea lui R. Holinka, despre sectele din Cehia înainte de revoluția husită *Sektářství v Čechách před revolucí husitskou*, în „Sborník filologický fakulty university komenského v Bratislavě”, VI, 1929, p. 129—312. (Vezi, în legătură cu aceasta și referatul lui F. M. Bartoš, în „Jiho-český sborník historický”, Brno, 1930, III, p. 38—40).

² Cf. *Husitství a cizina*, Praga, 1931, p. 110 și urm.

³ F. M. Bartoš, *Co vím o Husovi a o něho*, Praga, 1946, p. 92. Citat de J. Macek, *Tabor*, I, p. 29.

⁴ F. M. Bartoš, *Do čtyř pražských arkulů*, Praga, 1940, p. 5. Publicat într-o oară în „Sborník příspěvků k dejinám hl. města Prahy”, Praga, 1932, p. 481—591.

După ce publică în 1933 o lucrare despre expediția din 1423 a lui Žižka, în Ungaria¹ cu prilejul comemorării luptei de la Lipany, Slavík își formulează concepția sa într-un studiu asupra „revoluției husite”. De la început, el se ridică împotriva metodei, folosită de majoritatea istoricilor, de a merge la izvoare. Aceasta e un procedeu unilateral, spune el, care nu poate da totul, de aceea e necesară cunoașterea elementelor psihologice ale revoluției². Așadar, pentru interpretarea și rezolvarea problemelor istorice nu avem nevoie numai de arhive și de izvoare narrative, ci și de cunoașterea psihologiei revoluționare.

În primul volum din lucrarea intitulată *Originea poporului ceh*³, Slavík își precizează și mai bine concepția sa sociologică. Criticând poziția celor care, în sec. al XIX-lea au creat cultul poporului, Slavík adaugă: „Spre a se întări conștiința națională, s-a făcut apel la trecut, punându-se în seamă strămoșilor idei și sentimente, care trebuiau cultivate în popor. În felul acesta, în descrierile istoricilor, s-a strecurat o serie de anacronisme, care au transformat cărțile de istorie în romane, deși autorii lor fac apel la mărturia vechilor izvoare. Greșeala constă în faptul că se operează cu noțiuni sociale, spirituale și materiale, ca și cum ar fi imuabile”⁴.

Plecind de la acest punct de vedere, Slavík introduce în expunerile sale o schematizare a faptelor istorice, care împrumută textului un caracter abstract.

Cit privește aspectul religios al husitismului, prof. Slavík respinge părerea majorității istoricilor burghezi, care au susținut că această mișcare a fost în esență religioasă. El afirmă că e vorba de ceva mai mult, de un program social al claselor de jos⁵. Slavík susține că participarea țărănilor la războaiele husite a fost determinată de o serie de momente sociale, iar nu numai din impulsuri religioase, așa cum explică Pekař, Chaloupecký și alții. Pe de altă parte, înregimentarea țărănimii în mișcarea revoluționară husită constituie o manifestare a emancipației sociale și culturale⁶. Într-o anumită privință, Slavík se apropie oarecum de spiritul cercetărilor lui B. Mendl, de care ne-am ocupat mai sus, dar mai ales de școala pseudomarxistă a lui M. N. Pokrovský⁷.

Kamil Krofta

O poziție de mijloc și mult mai cuprinzătoare față de complexul acestor probleme ocupă Kamil Krofta⁸. Ocupând înalte demnități de stat, Krofta s-a situat întotdeauna pe o poziție burgheză în problemele legate de husitism.

Nu-l mai puțin adevărat că, față de contemporanii săi, Krofta împinge cercetările elementelor sociale ceva mai departe, însă fără a trage în mod categoric concluziile necesare. Astfel, el analizează pe bază de documente fiscalitatea excesivă a curiei și subliniază imensele sacrificii

¹ Jan Slavík, *Česká cesta na Slovensku a Žižkovo tažení do Uhers 1423*, în „Bratislava”, 1933, t. VII.

² Cf. *Husitská revoluce — Studie historicko-sociologická*, Praga, 1934, p. 5.

³ Cf. *Vznik českého národa*, I, Praga, 1946.

⁴ *Op. cit.*, p. 11.

⁵ J. Slavík, *op. cit.*, p. 40 și urm. A se vedea, în această privință, și lucrarea : *Husitská revoluce*, citată mai sus.

⁶ Vezi și Fr. Kutnar *Selská otázka v husitství podle názoru poslední literatury*, în „Časopis pro dějiny venkova”, Praga (1938), p. 11—15.

⁷ J. Macek, *op. cit.*, p. 31.

⁸ Kamil Krofta s-a ocupat destul de timpuriu de problemele husite. Astfel, în 1902, publică trei bule trimise de Ioan al XXIII-lea episcopului Jan din Litomyšl, adversar încocat al husiților. (Cf. *Zur Geschichte der hussitschen Bewegung. Drei Bullen Papst Johannes XXIII aus dem Jahre 1414* în „Mitteilungen für österreichische Geschichtsforschung”, 1902, vol. XXIII, p. 598—604).

bănești pe care biserica cehă le-a făcut în această privință în ultimele decenii înainte de izbucnirea războaielor husite. Din păcate, însă, Kamil Krofta ajunge să formeze anumite aprecieri privitoare la soarta țărănilor, care îl apropie de Pekař și Chaloupecký. Într-un studiu al său despre „aspectul social și național al mișcării husite”, Krofta, amintind de raportul de dependență dintre iobagi și feudali, de lipsa dreptului de proprietate asupra pământului și de obligațiile iobagilor față de feudali, conchide totuși că „tocmai în această perioadă (adică înainte de războaiele husite) situația țărănilor se ameliorează în genere, datorită introducerii acestui zisului drept german”, care le garantează anumite drepturi¹. În mod implicit, această constatare îl aduce pe Krofta spre cunoșterea teză a lui Pekař, care susținea că țărănilor care au participat la războaiele husite erau înstăriți. Afirmație care, desigur, nu stă în picioare.

Krofta a stăruit în mod special, în cercetările sale, asupra raporturilor sociale din-lăuntrul clasei țărănești. Analizând izvoarele narrative, el dovedește că e vorba de exploatarea iobagilor, însă în a doua jumătate a sec. al XIV-lea își făcea loc tot mai mult, spune el, un fel de cult al săraciei, al mizeriei, al omului mic și simplu². Se înțelege că ideea aceasta nu explică nimic din situația grea în care se zbătea țărăniminea cehă la acea epocă. Cu toate acestea, el a încercat să scape din înlănțuirea metodelor idealiste în care era prinsă istoriografia cehă și să pătrundă că mai adinc spre cauzele economice și sociale ale mișcării husite. Primit în acest punct de vedere, studiul său despre *Istoria clasei țărănești are un caracter progresist*.

În ceea ce privește teoria lui Pekař, privitoare la ștergerea tradiției revoluționare husite din istoria cehă, Krofta ia o poziție categorică împotriva acestuia: „sunt de acord cu Pekař, scrie Kamil Krofta, că n-are nici un rost să prefacem istoria, însă nu șovăi să spun că — dacă ar fi în puterea mea — pentru nimeni în lume n-aș șterge revoluția husită din istoria noastră³. Krofta are o atitudine pozitivă față de mișcarea revoluționară husită, în ansamblul ei.

Dacă pentru Pekař, husitismul a fost o adeverată tragedie, pentru Krofta mișcarea lui Hus a fost o minărie, ba chiar o fericire. El era convins că ea a avut o influență binefăcătoare și pozitivă asupra sentimentului și conștiinței naționale a cehilor⁴. „Husitul din Cehia spune Krofta, era străbătut de o convingere sfântă că lupta pentru o idee sfântă, pentru binele întregii creștinătăți, pentru adevarul curat al legii divine, pentru apărarea căreia fusese chemat de Dumnezeu prin vocea lui Hus”⁵. Pornit pe această linie de interpretare idealistă, Krofta ajunge să scrie că „principiile care au provocat mișcarea revoluționară husită au fost de natură religioasă”. Însă nu exclude nici prezența elementelor sociale.

În această privință, Krofta afirmă că „mișcarea husită s-a născut, în primul rînd, din nemulțumirile poporului față de cler, din disprețul față de clerul laicizat și imoral, față de prea mare putere a bisericii și autorităților bisericești, din tendința de a se înlătura contradicția adincă dintre dogma religioasă și adeverata viață a clerului și poporului, din ardoarea după o moralitate mai sfântă”⁶. și Krofta conchide că „prin origina și esența sa, husitismul a fost o mișcare religioasă și morală. După cum se vede, Kamil Krofta a încercat o apropiere a ideilor

¹ K. Krofta, *Duchovní odkaz* .., p. 90. Vezi și *L'Aspect national et social du mouvement hussite*, „Le monde slave”, 1928, 3, p. 350. Lucrarea aceasta a fost publicată și în cehă, însă mult mai tîrziu. (Cf. *Hnůšení husitského po stránce sociální a národní* în „Listy z náboženských, dějin českých”, Praga, 1937, p. 126–145, precum și în vol. *Duchovní odkaz*, p. 86–117).

² K. Krofta, „Dějiny selského slavu”, Praga, 1940, p. 83 și urm. Vezi și Zd. Nejedlý, *op. cit.*, p. 101.

³ Kamil Krofta, *Žižka a husitská revoluce*, Praga, 1937, p. 183–184.

⁴ Vezi Jul. Glüklich, *Kamil Krofta, jako historik*, „Český časopis historický”, XLIII (1937), 2, p. 11.

⁵ Cf. *L'Aspect national*, p. 347.

⁶ Cf. *Duchovní odkaz*, p. 87.

lui Pálačký și Masaryk de teoria reacționară a lui Pekař. Adică un compromis între cauzele religioase și elementele de natură socială. De aci însă pînă la cercetarea raporturilor și contradicțiilor sociale care au declanșat luptele din anul 1420 e o mare distanță pe care deținătorul acestei poziții n-a putut să-o parcurgă.

★

Cu Kamil Krofta se încheie seria celor mai de seamă istorici cehi, care s-au ocupat de mișcarea revoluționară husită, situându-se pe poziția differitelor curente idealiste. Se înțelege, nu am stăruit asupra tuturor istoricilor și nici asupra tuturor problemelor puse de această mișcare. Am subliniat numai problemele cele mai importante care, pe de o parte, exprimă, în ansamblu, aspectele esențiale ale husitismului, iar pe de altă parte, prin tratarea lor, arată metodele și concepția idealistă a vechiș istoriografiei cehă.

Reținem faptul că de la Fr. Pálacký și pînă la K. Krofta (mort în 1946) — deci mai bine de o sută de ani — istoriografia cehă a cunoscut o bogată contribuție pe linia cercetărilor de istorie națională. Ea însă a rămas în permanență strict legată de interesele burgheziei cehă a cărei ideologie reprezintă lupta ei pentru menținerea puterii, mai ales în perioada de trecere a capitalismului la imperialism.

Porniți în cea mai mare parte din mediul burgheziei rurale, istoricii cehi, în majoritatea lor eminenti dascăli de catedră, și-au pus întreaga lor activitate științifică în slujba clasei sociale, care, în condițiile politice din imperiul austro-ungar, reprezenta înainte de toate rezistența împotriva tendințelor expansioniste ale burgheziei germane. Însă ancorați în sfera metodei idealiste, cercetătorii cehi nu puteau să descopere adeverătele cauze care au determinat masele populare din Cehia să se ridice cu atită vehemență împotriva claselor stăpînoitoare.

Sarcina aceasta a revenit în primul rînd, intelectualilor comuniști care au izbutit să reactualizeze continuu în fața maselor populare imaginea vie și exemplul de luptă al taborișilor. În această privință, atît înainte, cît și după primul război mondial, publiciști ca Josef Háken, K. Kreibich, Jan Šverma și alții s-au străduit să arate, împotriva istoriografiei burgheze, că „husitismul a fost de fapt o luptă de clasă împotriva feudaliilor”¹, iar nicidcum o mișcare cu caracter religios.

Însă cel care n-a incetat lupta împotriva lipsei de obiectivitate a istoricilor burghezi în această problemă a fost prof. Zdeněk Nejedlý. Încă din 1904 într-o lucrare de mai mari proporții asupra *Cíntecului husit*² Nejedlý a schițat pentru prima oară importanța maselor populare în desfășurarea husitismului. De altfel, în această lucrare prof. Nejedlý nu urmărește numai un aspect al culturii husite, ci expunerea îmbrățișează în forma unei monografii aproape tot ansamblul problemelor legate de această mișcare. Zdeněk Nejedlý are meritul de a fi subliniat și aspectul social al mișcării revoluționare husite. Pentru el, Hus a fost un revoluționar care s-a ridicat, alături de maselor populare exploatațate, să înfăptuiască o societate mai bună. Hus n-a fost un teolog medieval, ca atâtia alții, ci un luptător pentru drepturile și interesele poporului ceh. Situind husitismul pe cea mai înaltă treaptă a istoriei naționale cehă, prof. Nejedlý a ajuns la o serie de concluzii care în mod firesc se leagă de interpretarea marxistă a istoriei³.

Ridicarea impetuoașă a taborișilor împotriva exploatației feudale a creat o tradiție de luptă a maselor populare cehă, care leagă ca un fir roșu toate evenimentele revoluționare din Cehia. De această tradiție, subliniată de nenumărate ori de prof. Nejedlý și de scriitorul Alois Jirásek se leagă și luptele clasei muncitoare care, sub conducerea partidului comunist, realizează

¹ J. Macek, *Husitské...*, p. 191.

² Zd. Nejedlý, *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách*, Praga, p. 1904.

³ Vezi J. Macek, *Zdeněk Nejedlý a husitství* în „Československý časopis historický”, Praga, 1955, 1, p. 21–37.

acum o societate nouă. Partidul clasei muncitoare din Cehoslovacia și-a înșușit în întregime programul de luptă al taboriților, Legătura dintre aceste două momente istorice a fost foarte bine formulată de Klement Gottwald care spunea: „Dacă poporul nostru s-a apropiat din nou cîndva de cea mai glorioasă epocă din istoria lui, de husitism, apoi lucrul acesta se întimplă astăzi”¹. De asemenea, vorbind despre victoria din februarie 1948, Klement Gottwald caracteriza legătura indestructibilă dintre husitism și constructorii socialismului de azi: „Voi, milioane și milioane de cetăteni simpli din orașe și sate, voi ați salvat țara de un nou Lipany și de o nouă catastrofă ca cea de la Muntele Alb. Uniunea panilor cehi de azi a fost nimicită și acum cuvîntul hotăritor în toate problemele naționale și de stat îl vor avea strănepoții adevăraților taboriți, urmașii magistrului Jan Hus, ai lui Jan Žižka din Trocnov, ai lui Prokop Holý și Robáč din Dubé”².

În ciuda istoriografiei burgheze care, după cum am văzut a căutat să nu relieveze niciodată latura revoluționară a husitismului, clasa muncitoare din Cehia își mărturisește deschis atașamentul său față de tradiția revoluționară husită³. În această privință, poziția ei se situează pe linia principiilor marxiste, care și-au găsit o deplină aplicare în cercetările și studiile istoriografiei cehoslovace de azi.

ISTORIOGRAFIA GERMANĂ, FRANCEZĂ ȘI MAGHIARĂ DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ

Pozitia istoriografiei burgheze germane

Tinând seamă de faptul că mișcarea revoluționară husită, e în ordine cronologică, cea mai mare ridicare a maselor populare din evul mediu, ale căror lovituri au zdruncinat din temelii structura orjindurii feudale, e și firesc ca o serie de aspecte ale acestei mișcări să fi trezit de timpuriu interesul istoriografiei universale. Ne gîndim în primul rînd, la istoriografia germană ale cărei cercetări au inclus deseori și problemele legate de husitism, mai ales că războiul țărănesc german nu poate fi pe deplin înțeles, fără o cunoaștere amănunțită a evenimentelor din Cehia, din prima jumătate a secolului al XV-lea. Așadar, există în istoriografia germană, atât în secolul al XIX-lea, cit și după aceea, o întreagă literatură de specialitate care, direct sau indirect, se ocupă de problemele husite. Ea e foarte bogată, și, din cauza lipsei de texte, nu vom stăruî decît asupra celor mai importante contribuții.

Adăugăm însă că cercetările istoricilor germani au ca obiect, în majoritatea lor, însemnatatea și rolul erezilor și sectelor religioase din cursul evului mediu. Îmbrățișînd concepția idealistă, istoriografia burgheză germană s-a ocupat, în genere, de procesul penetrației erezilor religioase, mai ales în zona Europei Centrale, fără a cerceta problemele sub aspectul luptei de clasă. Schematizînd astfel problematica erezilor medievale – care și ele pot fi socotite ca o formă a rezistenței, deci a luptei de clasă – istoriografia germană a minimalizat importanța ideilor husite, subliniind, după cum vom vedea, că în realitate e vorba de o simplă transplantare a ideilor wiclifiene, din Apus.

În al doilea rînd, istoricii germani s-au ocupat și de problema raporturilor sociale dintre cehi și germani în perioada prehusită. Or, fenomenul social cel mai important din această vreme este colonizarea germană. Potrivit concepției istoriografiei burgheze, în genere, consecințele

¹ *Dějiny ČSR*, Praga, 1953, I, p. 73.

² *Ibidem*, p. 75.

³ În legătură cu aceasta, vezi și *Klement Gottwald 1946–1948*, Bratislava, 1950, II, p. 309.

acestui proces de penetrație germană s-au resimțit adînc, atât în relațiile politice ceho-germane, cât și în structura agrară și juridică a societății rurale din țările cehe.

În sfîrșit, interesul cercetărilor germane s-a concentrat și asupra aspectului național al mișcării revoluționare husite. Întrucât această mișcare a avut oarecum și un caracter de luptă națională, — însă împotriva feudalilor și patricienilor germani din Cehia, — lucrul acesta era de așteptat¹.

Pornind să diminueze importanța istorică a husitismului, istoriografia germană burgheză a avut față de idealurile de luptă socială ale poporului ceh aprecieri neștiințifice. Astfel, Th. Mommsen (1817 — 1903) scria într-un articol de ziar „că cehii sunt apostolii barbariei. Ei au distrus în Cehia rezultatele a cinci veacuri de cultură germană”². Se înțelege că, de pe o astfel de poziție, nu se pot analiza și judeca problemele în chip obiectiv. În general vorbind, istoriografia germană a simplificat problemele legate de istoria husitismului în aşa măsură încât, după cum vom vedea, faptul acesta a atras descuri riposta istoricilor cehi.

Astfel, în perioada când Fr. Palacký publica Istoria poporului ceh, adică pe la jumătatea sec. al XIX-lea, K. Höfler (1811—1897) dădea la lumină trei volume de texte narrative în legătură cu husitismul³. În introducerea, care prefacează primul volum, Höfler subliniază caracterul național al acestei mișcări. El susține că e vorba exclusiv de o mișcare cehă, îndreptată împotriva germanilor. Teza lui Höfler a avut darul să provoace intervenția lui Palacký care, spre a putea răspunde istoricului german, a întreprins ample cercetări în documentele și arhivele cehe. De aceea, numai la doi ani după apariția ultimului volum al lui Höfler, Palacký îl răspunde într-o lucrare, în care precizează atât poziția lui, cât și a istoricului german⁴. După cum se știe, ideea aceasta susținută de Höfler aparținea în bună parte lui Palacký. La data aceea, Palacký reprezenta poziția burgheziei liberale cehе de la mijlocul sec. trecut și expunerea sa despre husitism se sprijină pe ideea că dominanta istoriei cehе o constituie lupta cehilor cu germanii⁵.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, problemele husitismului devin tot mai des obiectul cercetărilor de istorie germană. Astfel, Friederich von Bezold (1848 — 1928), specialist în problemele evului mediu, însă de formăție pozitivistă, se ocupă, în primul rînd, de războaielor lui Sigismund cu husiții⁶, pentru ca apoi să stăruie, într-o lucrare fundamentală, numai asupra aspectului istoric al husitismului⁷. E vorba de o lucrare valoroasă, în care autorul nu reliefiază decât importanța politică și socială a Táborului. Deși cercetările lui Bezold sunt socotite ca progresiste pentru epoca aceea, totuși el n-a izbutit să răstoarne părerea înrădăcinată despre rolul jucat de Tábor în cursul mișcării revoluționare husite, din punct de vedere religios.

Altă dată, ocupându-se de *Istoria Reformei germane*⁸, Bezold atinge în treacăt și problema husitismului. E vorba de o puternică influență wiclistă care, strămutată în Cehia, a fost preluată de Hus și înveșmîntată cu elemente naționaliste. Bezold afirmă că Wicif și-a început lupta împotriva Romei catolice ca patriot englez, iar Hus s-a considerat chiar de la început

¹ Vezi, în legătură cu această problemă, Josef Macek, *Národnostní otázka v hussitském revolučním hnutí*, „Československý časopis historický”, Praga, III (1955), p. 4—30.

² L. Gogolak, op. cit., p. 455.

³ Cf. *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, Viena, I (1856), II (1865), III (1866) în „Fontes rerum austriacarum”, Bd. VI, VII.

⁴ Cf. *Geschichte des Hussitenthums und Prof. Const. Höfler*, Praga, 1868.

⁵ J. Macek, op. cit., p. 4.

⁶ Fr. von Bezold, *König Sigismund und die Reichskriege gegen die Hussiten*, München, I—III, 1872.

⁷ Cf. *Zur Geschichte des Hussitenthums*, München, 1874. Lucrarea aceasta a apărut și în cehă sub titlul *K dějinám husitství*, Praga, 1904, în prefața căreia Josef Pekař se ridică împotriva exagerărilor lui Bezold.

⁸ Cf. *Geschichte der deutschen Reformation*, în „Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen”, Berlin, 1890, III, p. 124—126.

expresia luptei duse de cehi împotriva apăsării catolice și germane. E interesant că ambele idei subliniate mai sus, — adică dependența integrală a husitismului de doctrina lui Wicif și pornirea dușmănoasă a cehilor față de germani — revin ca un leitmotiv în toate cercetările istoriografiei germane din această epocă¹.

Însă cel care și-a luat sarcina să demonstreze dependența totală a husitismului de doctrina lui Wicif a fost Johann Loserth. E adevărat că Loserth era un foarte bun cunoșător al doctrinei lui Wicif, însă în aceeași măsură era prizonierul ideologiei burgheze germane. El era hotărît să minimalizeze întreaga operă a lui Hus, pe care o socotește pur și simplu o parafrazare după Wicif². Loserth era atât de mult stăpînit de forța de penetrație a wicilifismului în Europa, încit într-o altă lucrare el urmărește pătrunderea acestei doctrine în Austria, Polonia și Croația³. Indiscutabil că Hus s-a lăsat influențat de doctrina wicilifiană, însă problema e mult mai complexă și nu trebuie redusă la o formulă schematică. Hus n-a luat din Wicif pasajii întregi, așa cum își închipuia istoriografia germană. El a prelucrat ideile ginditorului englez lăsând la o parte tot ceea ce era înveșmintare dogmatică.

Într-o lucrare consacrată tocmai acestor probleme, Loserth⁴ stăruie îndeosebi asupra legăturilor culturale, politice și matrimoniale dintre țările cehă și Anglia la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea. E vorba de tractate, scrieri, studenți, magiștri, agenți diplomatici, legături de comerț, de căsătoria Anei, sora lui Václav al IV-lea cu Richard al II-lea al Angliei etc. Toate aceste fapte și realități sint folosite de autor spre a dovedi că ele au înlesnit pătrunderea ideilor wiciliene în Cehia.

Revenind ceva mai tîrziu asupra acestei probleme, atât de arzătoare pentru lămurirea ideologiei husite, Loserth e mult mai categoric. De astă dată e vorba de „aşa-zisul husitism” (der sogenannte Hussitismus), care în primii ani ai existenței sale n-a fost altceva decît „wicilifism transplantat în Cehia”⁵. El susține că plină la moartea lui Hus se poate vorbi de wicilifism, după aceea de utraquism și în sfîrșit, în fază a treia, de taborism. Se pare cu adevărat că pe Loserth nu-l au interesat alte probleme decât cele ale raporturilor religioase. Chiar atunci cînd încearcă o distincție în structura socială a mișcării, el o face după criteriile doctrinei religioase. Astfel, după moartea lui Hus, unii dintre discipolii săi cei mai apropiati continua pe linia trasată de magistrul Ior, iar alții se întorceau la vechea învățătură a bisericii creștine. Însă radicalii, susține Loserth, cereau o aplicare integrală a învățăturii lui Wicif⁶.

În ceea ce privește lupta de la Lipany, Loserth afirmă, fără a discuta problema sub aspect istoric că, „Uebermacht der radicalen Elemente war für immer gebrochen”⁷. În pro-

¹ J. Loserth, *Huss und Wicif, zur Genesis der hussitischen Lehre*, Praga-Leipzig, 1884.

² Cf. *Studie a texty k náboženským čejinám českým*. Praga, p. 227—338. Citat de J. Macek, *Tábor*, p. 140.

³ Cf. *Über die Versuche wicilf-hussitische Lehren nach Österreich, Polen, Ungarn und Croaten zu verpflanzen*, Praga, 1885—86. Vezi de pildă J. von Döllinger, *Akademische Vorträge*, Nordlingen, 1889, II, p. 65—66 sau Albert Hauck, *Studien zu Johann Hus*, Leipzig, 1916. În legătură cu penetrația doctrinei lui Wicif la slavii sudici a se vedea lucrarea lui M. Brand (*Wyclifova herets i socijalni pokret u Spita krajeju XIV st.*, Zagreb, 1955), în care afirmă că ideile lui Wicif au pătruns în ținuturile de pe coasta apuseană a Dalmatiei cu 15 ani mai devreme decât în Cehia.

⁴ J. Loserth, *Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wicilisten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts*, „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung” Innsbruck, 1891, XII, p. 254—269.

⁵ Cf. *Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1494*, München, Berlin, 1903, p. 458. Vezi și articolul său din „Real-Encyclopédie für protestantische Kirche und Theologie”, 1900, t. VIII, p. 475.

⁶ Op. cit., p. 486.

⁷ Ibidem, p. 506. Loserth prezintă o bogată bibliografie germană în legătură cu problemele sectelor, husitismului și războaielor husite. (Vezi op. cit., p. 455—456, și 483—484).

blema națională a mișcării revoluționare husite, Loserth nu face o excepție față de ceilalți istorici germani. El socoate că „Tendința antigermană a husitismului e confirmată și de ultimele studii”, din vremea lui¹. Tocmai această tendință, manifestată de husiți, a făcut, susține Loserth, ca germanii din Cehia să respingă învățătura husită.

Pe aceeași linie idealistă se situează și studiul lui S. Binder asupra hegemoniei orașului *Praga*, în perioada războaielor husite². Autorul a dat o lucrare lipsită de obiectivitate și cu implicații sovine. În loc să cerceteze structura păturilor sociale, care formau la data aceea populația orașului Praga și să sublinieze contradicțiile de clasă, Binder scrie un studiu lipsit de obiectivitate științifică. Folosind un ton polemic și o metodă tendențioasă, autorul combină în așa fel știrile documentare, încit să demonstreze un punct de vedere personal și aprioric. El subliniază și condamnă faptele săvârșite de husiți, însă trece sub tăcere grozăvile comise de catolici și de germani. Lipsa de obiectivitate merge pînă acolo, încit atunci cînd izvoarele nu sunt destul de categorice, Binder colorează textul, adăogînd de la sine ceea ce s-ar fi putut probabil întimpla³.

Ne aflăm deja în perioada *capitalismului imperialist*, în amurgul sec. al XIX-lea, cînd burghezia germană se pregătea pentru un nou „Drang nach Osten” și avea nevoie de o justificare istorică a ideologiei sale. Reprezentantul cel mai de seamă din această perioadă, e fără îndoială J. Lippert. Într-o lucrare masivă în două volume⁴, istoricul german caută să lămurească de pe poziția burgheziei germane, evoluția stărilor sociale din țările cehe, în epoca prehusită. Ca și Binder, Lippert pune în seama radicalilor taboriți „tendința barbară de distrugere” (barbarische Zerstörungstribe des Radicalisten)⁵ și urmărește cu o anumită ironie procesul implementării revendicărilor sociale cu unele practici ale bisericii. De pildă, din toate discuțiile teologice ale husitismului, scrie el, se desprinde mereu ca un leit-motiv această sentință. „Zurück mit allem Gute aus der „totden Hand“ in die der Lebenden”⁶.

Însă, în problema colonizării germane și a dreptului emfiteotic *«jus emphiteuticum»*, concepția lui Lippert e mult mai categorică. Lippert reia o idee mai veche și afirmă că a existat o deosebire esențială între condițiile sociale și economice, în care s-au dezvoltat cehii și germanii. În timp ce primii erau înapoiați, ceilalți germani, se aflau la un nivel de viață mult mai înaintat. De fiecare dată, istoricul german pornește de la premisa că a existat un fel de „model” german, după care s-au întemeiat orașele cehe. Dacă nu s-ar fi produs colonizarea germană, susține Lippert, n-ar fi avut cine să înființeze orașele din Cehia⁷.

Cu cît înaintăm mai mult înlăuntrul perioadei capitalismului imperialist, cu atât istoriografia germană devine mai sensibilă și mai sovină față de aceste probleme. Ne gîndim la lucrarea lui Adolf Bachmann, „Istoria Cehiei”⁸, în care autorul dă o deosebită atenție evenimentelor politice, lăsînd la o parte celealte aspecte ale vieții sociale. Cît privește procesul colonizării, Bachmann își însumează concepția lui Palacký, însă îi acordă altă valoare, în sensul că noi veniți

¹ I. Loserth, op. cit., p. 507.

² S. Binder, *Die Hegemonie der Prager im Hussitenkriege*, în colecția „Prager Studien aus dem Gebiet der Geschichtswissenschaft”, herausgegeben von Dr. A. Bachmann, Praga, 1901, Heft VIII.

³ Vezi, Jar, Goll, *Zur Geschichte des Hussitenkrieges*, în „Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Classe für Philosophie, Geschichte u. Philologie”, Praga, 1901–1902.

⁴ Julius Lippert, *Sozial-Geschichte-Böhmens in vorhussitischen Zeit I–II*, Praga-Viena-Lipsca, 1898.

⁵ Ibidem, II, p. 298.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, p. 276 sq.

⁸ A. Bachmann, *Geschichte Böhmens*, Gotha, I–II, 1899–1905.

în țările cehe nu erau lipsiți de mijloace materiale. Dimpotrivă, fiind vorba în cea mai mare parte de o colonizare urbană, au participat la ea numai oameni înstăriți¹.

Din punct de vedere al faptelor istorice, Bachmann nu aduce nimic nou, iar concepția sa rămâne deficitară și față de criteriul adevărului științific. După părerea lui, coloniștii germani veniți în Cehia au fost purtătorii elementelor de progres și numai reacțiunea cehă a nimicit eforturile lor generoase.

Tezele lui Bachmann au fost acceptate de întreaga istoriografie burgheză germană, care să străduite să prezinte numai aspectele pozitive ale procesului de colonizare. Pe această linie, s-a mers și mai departe. S-a spus chiar că, colonizarea germană constituie „o mare cenzură pentru istoria socială a Cehiei” sau, situându-se pe o poziție inocentă, istoricii germani, din această perioadă, au afirmat că germanii n-au prigonit pe nimeni — n-au acaparat pământul altora, ci au cultivat numai locurile rămase părăsite².

Lucrurile nu se opresc aici. Iсториография burgheză germană a ținut să incoroneze poziția sa cu o ipoteză nouă, oarecum răsunătoare. Plecându-se de la faptul că izvoarele germane nu menționează aproape nimic în legătură cu emigrarea unor coloniști germani în țările cehe și presupunându-se că în sec. XIII și XIV se găsea acolo o numerosă populație germană, nu e decât o singură explicație: continuitatea elementului german în Cehia, din timpuri mai vechi³. Teoria aceasta nefondată din punct de vedere istoric a fost formulată de *Bertold Bretholz* în lucrările sale despre Istoria Cehiei și Moraviei⁴. Deja Fr. Palacký afirmase că abia la începutul sec. al XIII-lea, se poate vorbi de o migrație a coloniștilor germani care, sosind în Cehia, au întemeiat acolo un mare număr de orașe și sate. Bretholz contestă această ipoteză, afirmand că deja în sec. XI și XII, Cehia devenise o țară bilingvă, din cauza conviețuirii alături de coloniștilor germani.

Attitudinea istoriografiei imperialiste germane față de procesul colonizării e legată indisolubil de interpretarea tendențioasă a tuturor problemelor din sfera istorică a husitismului. Pornind de la poziția falsă a superiorității de rasă și slujind intereselor politice ale burgheziei, care căuta o fundamentare istorică a tendințelor de expansiune spre răsărit, istoricii germani au introdus în studiile istorice un spirit șovin, neștiințific. Fie că e vorba de anumite fenomene sociale din perioada prehusită — cum e colonizarea germană și emigrația — fie că se cercetează dependența husitismului față de doctrina lui Wyclif sau aspectul național al mișcării revoluționare husite, de fiecare dată istoriografia germană minimalizează contribuția poporului ceh atât sub raportul material, cit și ideologic, la această impresionantă zguduire a orânduirii feudale.

Concepția unor istorici francezi

Războiul franco-german din 1870–71, care a adus înfringerea Franței, a avut consecințe multiple pentru evoluția următoare a spiritului și culturii franceze. Carența și egoismul burgheziei franceze, alături de calculele greșite ale politiciei externe, care au dus Franța la acest dezastru, au avut darul să provoace răsturnarea întregii mentalități franceze. Poporul învinis a început să-și dea seama nu numai de superioritatea pregătirii germanilor, ci și de faptul că Franța,

¹ Fr. Graus, *Dějiny předhusitského lidu v. Čechách. II*, Praga, 1957, p. 13.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 14–15.

⁴ Cf. *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Ausssterben der Přemýsliden (1306)*, München-Leipzig, 1912, și *Geschichte Böhmens und Mährens bis 1479*, Liberec, 1921.

închisă de burghezie în cîrîsa superiorității sale, nu cunoștea prea multe lucruri din viața și cultura altor popoare¹.

Printre tinerii intelectuali francezi, care voiau să cunoască și alte realități europene, din această epocă, se numără și *Ernest Denis* (1849–1921). El vine în Cehia în toamna anului 1872, unde rămîne cîțiva ani — — timp în care studiază cu asiduitate istoria poporului ceh. Cunoștința cu Palacký, care l-a impresionat în chip deosebit, stimulează hotărîrea tinărilui francez de a cerceta mai întîi perioada husită, ca cea mai pregnantă din întreaga istorie cehă.

Mai tîrziu, Denis mărturisește cu toată sinceritatea că a venit în Cehia, „avec le coeur brisé d'une douleur que rien n'a pu guérir” și pentru a afla aici „le secret de ces énergies indomptables que des siècles d'épreuves ne découragent ni n'affaiblissent”².

Denis își publică rodul cercetărilor sale³ într-un volum de aproape 500 pagini, în care, pornind de la rolul universităților din Oxford, Paris și Praga, în mișcarea ideilor reformiste, ajunge pînă la sfîrșitul războaielor husite (1437).

Istoriografia franceză cunoștea deja, în parte, perioada evenimentelor husite, din lucrările lui *Jacques Lenfant*⁴ care, potrivit concepției feudale, atinge numai în treacăt și într-un chip cu totul sumar, problema originii husitismului⁵.

E adevărat că Ernest Denis consacră o monografie întreagă mișcării revoluționare husite, însă după criterii care îl apropiu foarte mult de Palacký. Sub înfrângerea puternică a acestuia, istoricul francez nu putea vedea altfel desfășurarea evenimentelor istorice decît făcîndu-le apologia. El însuși spune într-un loc că „cette histoire est une apologie”⁶.

Ocupîndu-se de rosturile acestei mișcări, Denis afirmă că : „La révolution du XV-e siècle ne fut pas seulement, comme l'ont prétendu quelques historiens, une revanche des Slaves, mais comment n'y retrouverait-on pas la trace de cette haine de l'Allemagne qui est le trait principal de la vie du peuple bohème?”⁷.

Așadar, istoricul francez pune în seama poporului ceh sentimente minore și negative, care în nici un caz nu-i fac cinste. De altfel, ideea rivalității dintre cehi și germani este mereu prezentă în lucrarea lui Denis. Subliniind caracterul național nu numai al universității Carol, în urma decretului din 18 ianuarie 1409 — ci și al mișcării husite, în genere, autorul nu face decît să relieveze adîncimea unei învrăjiri, spune el, actualizată de războaiele husite.

În ceea ce privește influența lui Wicif, Denis formulează în aşa fel problema, încît ne îndrituiește să credem că el îi acordă o foarte mică importanță. „On a attribué le Hussitisme à l'introduction de quelques livres d'un philosophe anglais, sans réfléchir à ce qu'il y avait d'incompréhensible dans ce fait : un peuple prenant les armes pour une question de scolaistique. Wicif aurait pu ne pas écrire, la réforme bohème n'en aurait pas moins donné le signal de l'attaque contre le système religieux du moyen âge”⁸.

Reînînem caracterul religios al mișcării husite, subliniat de Ernest Denis. În legătură cu aceasta, el afirmă categoric că : „C'est pour la liberté de la parole de Dieu que Huss est mort et ses disciples ont combattu”⁹.

¹ Vezi și Šusta, op. cit., p. 156.

² V. Novotný, *Ernest Denis*, Praga, 1925, p. 7.

³ E. Denis, *Huss et la guerre des hussites*, Paris, 1878.

⁴ Vezi Jaques Lenfant, *Histoire du concile de Constance*, I—II, Amsterdam 1727 și *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de 1431 Basle*, I—II, Amsterdam.

⁵ Cf. *Histoire du concile*, I, p. 22—25.

⁶ Vezi și Jar, Goll, *Bulletin historique*, „Revue historique”, IV (1879), t. IX, p. 433.

⁷ E. Denis, op. cit., ed. din 1930, p. 27.

⁸ *Ibidem*, p. 7—8.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

De altfel, monografia lui nu este decit o prezentare de sinteză, în limba franceză, a concepției istoriografiei burgheze cehe din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și îndeosebi a lui Palacký. La data aceea, Denis nu avea la îndemnă decit publicațiile istoriografiei feudale catolice, texte narrative și mai ales lucrările lui Fr. Palacký și V. V. Tomek. În consecință, nici contribuțiile lui Denis n-au trecut dincolo de nivelul istoriografiei cehe idealiste.

Ceva mai tîrziu, cînd Ernest Denis colaborează la „*Histoire générale*”¹, cu un capitol special despre istoria Cehiei, istoricul francez continuă să sublinieze caracterul reformist al husitismului. El caracterizează astfel apariția acestei mișcări : „*Née du besoin d'une réforme morale, la révolution religieuse tchèque s'est toujours occupée de la doctrine que de la rénovation des âmes*”². Denis afirmă că mișcarea revoluționară husită a avut un triplu caracter : politic, religios și național. „*C'est pour la liberté de la parole de Dieu, pour la gloire de la race slave et pour l'établissement d'un régime égalitaire et démocratique que les compagnons de Žižka avaient pris les armes*”³.

Trebuie adăugat că, de astă dată, Denis atinge mai toate problemele mari ale husitismului. Istoricul francez vorbește despre dreptul emfiteutic, adus de coloniștii germani, care a fost apoi acceptat de majoritatea populației rurale, despre produsele agricole și manufacturiere din Cehia, — ca, de pildă, bere, vinuri, postavuri, sticlarie, hîrtie și.a., care produc o stare de prosperitate generală. Amintind de abuzurile clerului, de nevoia redresării conștiinței morale, de dorința arzătoare a poporului după o reformă radicală a bisericii, Denis nu se zisează totuși cauzele sociale profunde ale acestei mișcări revoluționare. Dacă „*Hus a împrumutat de la magistrul din Oxford cea mai mare parte din doctrina sa, se întrebă Denis, cum se explică atunci că revolta a izbucnit în Cehia și nu în Anglia?*”⁴. Întrebarea e legitimă, însă răspunsul nu-l-a putut da decât istoriografia cehă marxistă.

Interesul istoriografiei franceze față de problemele istoriei cehe husite în special, s-a menținut mai ales în cadrul lucrărilor de Istorie generală. Elă îmbrățișează însă o metodă expozițivă în prezentarea unor fapte și evenimente deja cunoscute. În felul acesta, atât cercetările istoriografiei franceze⁵, cât și puținele studii ale istoricilor englezi⁶ se mențin mereu la același nivel de interpretare idealistă a faptelor istorice.

¹ Cf. *Histoire générale*, publicată de E. Lavisse și Alfred Rambaud, 1894, III, cap. XIII, p. 657—700.

² *Ibidem*, p. 675.

³ *Ibidem*, p. 697.

⁴ *Ibidem*, p. 675.

⁵ Vezi „*Peuples et civilisations*”, *La fin du moyen-âge*, colecție publicată de Louis Halphen și Philippe Sagnac, Paris, 1931, VII, p. 351—358; în aceeași colecție, vol. VIII, 1946, p. 158; *Histoire générale des peuples*, publicată de Maxime Petit, Paris, t. I, p. 297—298 și *Histoire générale*, publicată de Maurice Crouzet, Paris, 1955, t. III, p. 433—414.

⁶ Istorioografia engleză a înregistrat încă de la începutul secolului nostru apariția unor lucrări privitoare la istoria evenimentelor din țările cehe. Din păcate însă n-au putut fi consultate. Mă gîndesc la F. Lützow, ale căruia studii aveau să informeze pe cititorul englez, despre husitism într-o vreme când mișcările sociale nu erau nici pe placul burgheziei engleze. (Cf. *Lectures on the Historians of Bohemia*, Londra 1905 : *The life and times of Master John Hus*, Londra, 1909 și *The Hussite Wars*, Londra, 1914). O cunoaștere și informație bogată aduce în cercetările sale R. R. Betts care continuă să se intereseze și astăzi de aceste probleme. Într-o lucrare, publicată în 1952 (*Some Political Ideas of the Early Czech Reformers*) în „*The Slavonic and East European Review*”, Londra, XXXI) (19 2), p. 20—35 și *English and Czech Influence on the Czech Reform Movement* în „*Transactions of the Royal Historical Society*”, XXXI (1939), istoricul englez stăruie numai asupra aspectului religios al husitismului și nu-l interesează sub nici o formă problemele sociale. Mult mai interesantă e ultima sa contribuție, privind unele date și interpretări noi despre „*Jérónym de Praga*” în „*Československý časopis historický*”, V, 1957, 2, p. 119—226. Ceva mai departe merge Fr. G. Heymann în studiul său despre rolul orașelor cehe în cursul evului mediu (*The*

Cât de departe se află atât Ernest Denis cât și istoriografia franceză din acea epocă, de realitatea evenimentelor istorice, pe care le interpreta unilateral și idealist, se poate vedea din obiectia formulată, cu atită convingere de G. Fay Iez. Acesta scrie textual: „Parmi les causes qui ont empêché le hussitisme de s'implanter d'une façon définitive, comme la Réforme, il en est une que l'auteur n'a pas fait assez resortir à notre gré: c'est l'absence d'une doctrine bien définie et capable de ralier les esprits”¹. În acest caz, orice comentariu ni se pare de prisos în

Pozitia istoriografiei burgheze maghiare

Deși mișcarea revoluționară husită a avut urmări directe și imediate pentru Ungaria, totuși istoriografia maghiară nu s-a ocupat decit mai târziu, abia la începutul secolului nostru, în mod special, de această problemă. Însă și înainte de această dată, au apărut o serie de lucrări de istorie generală, scrise de istorici unguri sau de străini, care pomenește de războaiele lui Sigismund cu husiții și ca de un detaliu istoric oarecare. Așa procedează, de pildă, autorul *Istoriei revoluțiilor din Ungaria*² apărută încă din sec. al XVIII-lea. Lucrare de orientare strict feudală care vedea în Sigismund un om „de o prestanță majestuoasă, generos, indurător și magnific”. Alții reprezentanți ai istoriografiei burgheze semifeudale ca L. Gebhardi³ sau ceva mai târziu, M. Horvath⁴, au procedat la fel.

Însă la începutul sec. al XIX-lea, Ignaz Aurelius Fessler (1756–1839), în lucrarea sa voluminoasă, privitoare la Istoria Ungariei redată pe scurt și unele aspecte din desfășurarea evenimentelor husite. Numai că Fessler privește lucrurile de pe poziția istoriografiei catolice și descrie mai ales unele acțiuni săvârșite de taboriști. Printre altele, el spune: „Nichts seltenes war dannach, dass friedliche Marktflecken und Dörfer, von katholischen Landvolke bewohnt, überfallen, die Menschen in Ihren Häusern verbrannt, oder lebendig in Tonnen gepackt eingegraben, oder gebunden wie Graben hingelegt, und mit Dresch-flegeln totgeschlagen wurden”⁵. De o concepție istorică nu poate fi vorba, deoarece Fessler folosește o metodă simplă, expozițivă și încă lipsită de obiectivitate științifică.

Abia în 1898 apare studiul lui Gombos Ferenc Albin, consacrat evenimentelor legate de răscoala țărănească din 1437⁶, a cărui metodă de interpretare nu se ridică dincolo de nivelul concepției idealiste. Lucrarea fundamentală, rămasă până azi drept cea mai de seamă contri-

role of the towns in the Bohemia oh the later middle ages în „Cahiers d'histoire mondiale”, Paris, 1954, II, 2, p. 344–346).

Autorul urmărește evoluția politică a orașelor cehe, începînd din secolul al XIII-lea și pînă în sec. al XV-lea, fără să cerceteze structura lor economică. În schimb, se interesează de importanța orașelor în cursul războaielor husite. Pentru Heymann, husitismul e un episod din istoria universală, care a avut totuși urmări profunde asupra evoluției ulterioare a poporului ceh. Articolul istoricului englez se caracterizează printr-o informație bogată și o analiză justă a lucrurilor.

¹ Bulletin historique, „Revue historique”, III (1878), t. VIII, p. 122.

² *Histoire des revolutions de Hongrie*, La Haye, 1739, I, p. 73–74.

³ Ludwig A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Ungarn und des damit verbundenen Staaten*, Leipzig, II (1780), p. 36–37.

⁴ Vezi M. Horvath, *Geschichte der Ungarn*, Pesta, 1851, I, p. 268–269.

⁵ Ig. A. Fessler, *Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen*, Leipzig, 1848, vol. IV, ed. II, p. 410–411. Fessler atinge și problema influenței wiclifismului asupra lui Hus. (Vezi, *Geschichte von Ungarn*, Leipzig, 1869, II, p. 334).

⁶ Gombos Ferenc Albin, *Az 1437-ik évi parasztlázadás története különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s-a huszilizmusnak hazánkban való ellenjedésre*, Cluj, 1898.

buție burgheză asupra influenței husitismului în Ungaria, se datorește lui Pál Tóth-Szabó¹. Istoricul maghiar a strîns o sumedenie de fapte și date istorice, unele din ele luate direct din izvoare, altele din a doua mînă, care pot fi consultate cu folos și astăzi.

Era și de așteptat ca și Tóth-Szabó să se situeze pe aceeași linie de interpretare idealistă a evenimentelor istorice, ca și ceilalți istorici din perioada capitalismului imperialist. Istoricul maghiar analizează situația bisericii și clerului catolic din țările cehe, în special în sec. al XIV-lea, și, după ce subliniază abuzurile și exploatarea acestui feudal puternic, se întrebă, ca și Ernest Denis, dacă biserică papală a săvârșit abuzuri și în alte țări europene, de ce tocmai în Cehia a izbucnit revoluția?

Tóth-Szabó nu răspunde direct la această întrebare, ci caută explicații în situația decadentă a bisericii și punе accentul pe conflictul izvorit din necesitatea imperioasă a reformei creștinismului. În sec. al XIV-lea, biserică papală se abătuse cu mult de la spiritul lui Hristos. Ea nu mai corespundeau cu idealurile creștine originale și atunci se impunea o reformă radicală, manifestată spre sfîrșitul sec. al XIV-lea în Anglia, iar în țările cehe prin revoluția lui Hus, care a pus în primejdie pacea din Europa centrală timp de două decenii².

Cit privește influența doctrinelor wiclifiene asupra învățăturii lui Hus, Tóth-Szabó are o poziție care îl apropie de istoriografia germană. Această înrăutărire s-a produs în chip firesc. Spre sfîrșitul sec. al XIV-lea și la începutul celui următor s-au produs o serie de fapte, care dovedesc cu prisosință penetrația ideilor wiclifiene în Cehia. De aceea, istoricul maghiar afirmă textual că „doctrina lui Hus e curat wiclifism”.

Dacă din acest punct de vedere Tóth-Szabó nu se deosebește prea mult de școala germană, în schimb în problema raporturilor ceho-germane, el trece alături de Ernest Denis și de unii istorici cehi, care au localizat conflictul național la rosturile universității Carol. E și în această interpretare o simplificare a problemei, de care m-am ocupat mai sus, cind a fost vorba de concepția istoriografiei germane.

În consecință, se poate spune că contribuțiile istoriografiei burgheze maghiare, care se reduc de fapt la una, n-au adus puncte de vedere noi și n-au încercat să analizeze forțele sociale și economice. În perioada imperialistă din timpul primului război mondial — cind Tóth-Szabó și-a redactat lucrarea — istoriografia maghiară nu putea face elogiu răscoalelor și mișcărilor țărănești, chiar dacă s-au desfășurat dincolo de hotarele Ungariei.

ISTORIOGRAFIA RUSĂ DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ HUSITĂ

Concepția pravoslavniei a istoriografiei ruse

Istoriografia burgheză rusă prezintă în problemele husite un punct de vedere cu totul original, fără tot idealist. Analizând în genere latura religioasă a husitismului, cercetătorii ruși din sec. al XIX-lea, au fost cuprinși de un fel de reverie istorică. Ei socoteau că husitismul își are originile în tradițiile vechii biserici slave, întemeiată de Chiril și Metodiu, în sec. al IX-lea. Această biserică a continuat să existe alături de biserică oficială, în mijlocul poporului ceh ca o formă de rezistență latentă împotriva bisericii occidentale. Ea a ținut în permanență legătura cu biserică răsăriteană prin taina euharistiei sub cele două specii, care s-a păstrat în țările cehe până în epoca husită³.

¹ Tóth-Szabó Pál, *A cseh huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, Buda-pesta, 1917. În legătură cu această lucrare, vezi și recenzia lui N. Drăgan în „Dacoromania”, III, p. 909—929.

² P. Tóth-Szabó, op. cit., p. 5 și urm. Accesul la textul unguresc din această lucrare mi-a fost înlesnit de colegul I. Totoiu, căruia îl aduc și pe acastă cale mulțumirile mele.

³ Vezi și VI. Kybal, op. cit., p. 1.

Printre cei dinti care au văzut în Hus un luptător pentru ortodoxie, a fost E. Novikov (n. 1826). În cuprinsul a două volume, istoricul rus subliniază caracterul tradiției pravoslavnice, care înveșmîntea întreaga manifestare a activității și operei lui Hus¹. Novikov susține că Hus a luptat pur și simplu pentru triumful ortodoxiei.

Ideea lui Novikov, că husitismul nu-i decât o reînviere a bisericii chirilo-metodiene, a fost reluată cu mai multă putere de A. Hilferding (1831–1872). Într-o lucrare apărută și-n limba cehă² istoricul rus vorbește de tradiția ortodoxă, care urcă în trecut plină la biserică lui Chiril și Metodiu. Ea a avut în sine destulă forță pentru a deveni unul din cele mai importante elemente ale husitismului.

Într-o altă lucrare, publicată cam în aceeași perioadă de timp³, Hilferding consacrá mișcării revoluționare husite vreo cincisprezece pagini, în care subliniază caracterul religios al acestei mișcări, mai ales în ceea ce se deosebește de protestantism. Pe lîngă influența unor idei venite din Apus, printre altele și elemente din opera lui Wiclif, istoricul rus socoate că în plămădirea ideologiei husite a intrat și un element intern național, infinit mai important, pe care ei îl numește „izvorul vieții, forța ideii naționale din Cehia, temelia și țelul ideal al întregii mișcări, încorporată în istorie prin numele lui Hus”⁴. Așadar, Hilferding e departe de adevărata interpretare a evenimentelor husite.

Printre alte cercetări privitoare la problema care ne preocupa⁵, apărute către sfîrșitul secolului trecut și pe care numai în parte le avem la indemnă, publică și S. A. Vengerov (1855–1926) câteva studii menite, după părerea lui, să explice cauzele, idealurile politice ale taborișilor și activitatea propovăduitorilor mișcării revoluționare husite. Numai că și Vengerov căutând să descopere cauzele care au dezlănțuit iureșul revoluționar din 1420, pornește pe o cale gresită. Istorul literar rus, fiindcă el s-a ocupat mai mult de literatură, susține că husitismul e greu totuși să fie situat într-o din categoriile stabilite de el. Adică, orice protest, orice ridicare de mase, aşa cum a fost în Cehia, poate avea un caracter politic, național, economic sau religios⁶. După părerea lui Vengerov, mișcarea husită nu se încadrează în niciunul din aceste tipuri. Ca să putem face acest lucru, spune Vengerov, ar trebui să cunoaștem configurația relațiilor interne din țările cehe, în sec. al XIV-lea și al XV-lea.

Și în legătură cu aceasta, istoricul rus își precizează punctul de vedere în felul următor: „Configurația aceasta ne arată că husitismul și taborismul – deci Vengerov face distincție între două aspecte ale aceleiași mișcări, care în fond se suprapun – nu pot fi numite protest economic, deoarece poporul ceh trăia relativ mai bine decât în restul Europei. De asemenea, mișcarea din Cehia nu poate fi socotită drept o nemulțumire cu caracter politic, pentru că țările cehe nu erau împilate politic. Nu i se poate aplica nici noțiunea de protest religios, deoarece sub revendicările religioase ale acestei mișcări se ascundea un cu totul alt conținut. În sfîrșit, ar fi cu desăvîrșire neîntemeiat să i se atribuie husitismului un caracter național”⁷. Procedind astfel prin eliminare, Vengerov ajunge la concluzia că mișcarea revoluționară husită a avut

¹ E. Novikov, *Гус и Лютер*, I–II, Moscova, 1859.

² A. Hilferding, *Hus jeho poměr k pravoslavné církvi*, Praga, 1871.

³ Vezi, *Очерк истории Чехии* în „Собрание сочинений А. Гильфердинга”, St. P. 1868, I, p. 343–396. A se vedea și Th. G. Masaryk, *Česká otázka*, p. 175.

⁴ Op. cit., p. 356. Aspectul dogmatic și eretic al mișcării husite l-a relevat și V. A. Bilbasov în monografia sa despre Jan Hus «Чехъ Инь Гусъ из Гсница», St. P. 1869.

⁵ Vezi în această privință: A. O. Klevanov, *Очерк истории ческого вероисповедного движени*, Moscova, 1876; H. Jaščuržinskij, *Социально-политическое учение Гуса*, Varșovia, 1878; M. Filipov, *Инь Гус, его эпоха и реформаторская деятельность*, St. P. 1902; V. N. Jastrebov, *Лекции по истории западных славян*, St. P. 1915.

⁶ A. Vengerov *Причины гуситско-таборитского движенья*, în „Russkaja Mysl” Moscova, II (1881), 12, p. 76.

⁷ Ibidem, p. 77.

un caracter curat moral, fiindcă n-a izvorit din mulțimea nedreptăților sociale, ci dintr-o puternică tendință a cehilor spre adevăr și dreptate¹.

Întrucât teoria aceasta, lipsită complet de elementele realităților istorice, își avea originea în ideologia curentului „slavianofil” din Rusia de la începutul sec. al XIX-lea, ea a continuat să facă adepti printre istoricii ruși pînă tîrziu, chiar la începutul sec. al XX-lea. Unul din aceștia, *Ivan Palmov* care, publicînd un studiu despre problema potirului în mișcarea husită², dă acestei mișcări o interpretare fantezistă, ca și înaintașii săi. Palmov admite că husitismul e un fenomen ortodox, tocmai pentru că prezintă particularități religioase; ca de pildă simbolul potirului, care nu se întîlnește la nici o altă mișcare similară din Apus. El crede că, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, amintirea bisericii lui Metodiu și Chiril era încă vie în țările cehe și această conștiință a legăturii cu trecutul a constituit forța de rezistență a husitismului.

Într-o altă lucrare, privind relațiile husișilor cu biserică răsăriteană, la mijlocul sec. al XV-lea, Palmov susține că husitismul a manifestat o vădită tendință de a se apropia de idealurile bisericii primitive a celor doi apostoli – ceea ce din acest punct de vedere, înseamnă o apropiere de biserică răsăriteană³.

Prof. *Antonin Florovskij*, care a urmărit personalitatea lui Hus în istoriografia rusă⁴, afirmă că într-o două fază din evoluția acesteia, adică în sec. XVI și XVII, revoluționarul ceh apare ca un eretic, care și-a meritat pedeapsa de la Constanța. Florovskij explică motivul acestei aprecieri dușmănoase prin aceea că numele lui Hus a fost legat de reforma de mai tîrziu din Rusia, care a fost aspru condamnată de popor.

Teoria pravoslavnică a istoriografiei ruse a fost criticată pentru întîia oară de *Ernest Denis*, a cărui poziție în această problemă, e de altfel destul de apropiată de a istoricilor ruși. Denis își definește astfel punctul său de vedere: „S'il est impossible d'admettre avec quelques historiens russes qu'une Église orthodoxe ait continué d'exister en Bohême à coté de l'Église officielle jusqu'au XVe siècle, il est certain que la tradition grecque fut assez forte pour entretenir l'esprit d'opposition à la cour romaine et favoriser le développement d'hérésies qui inquiètent souvent les papes”⁵.

Mult mai categoric e, în această privință, *Vl. Kybal* care, în studiul amintit mai sus afirmă că e vorba de o teorie fantezistă. Ea avea un scop de propagandă, tinând la reunirea țărilor cehe cu biserică ortodoxă. Kybal admite că în Cehia erau în adevăr destul de vii tradițiile slave din epoca chirilo-metodiană „Însă ele n-au avut nici o legătură cu mișcarea husită”. Și pentru a nu-și dezminți apartenența idealistă a formației sale științifice, teologul ceh conchide că husitismul „est né de causes religieuses, sociales et nationales propres à la Bohême comme les autres mouvements religieux d'Occident”⁶.

Într-un alt studiu⁷ în care Vengerov face o analiză dogmatică a erelor din stînul husitismului, autorul atinge și „problema devastărilor” săvîrsite de husiți. El privește mișcarea husită cu simpatie și se ridică împotriva istoricilor, care au fost indignați de faptul că

¹ Vengerov, *Причины гуситско-таборитского движенија*, în „Russkaja Mysl”, Moscova, II (1881), 12, p. 78.

² I. Palmov, *Вопрос о чаше в гуситском движении*, St. P. 1881.

³ Cf. *К вопросу о сношениях чехов-гуситов с восточной церковью в половине XV в.* St. P., 1889.

⁴ A. Florovskij, *Jan Hus v ruském pojeti*, Praga, 1935, p. 47.

⁵ E. Denis, *op. cit.*, p. 6.

⁶ Vl. Kybal, *op. cit.*, p. 2. A se vedea și Jar. Goll, în „Revue historique”, IV, 1879, t. IX, p. 433.

⁷ Cf. *Табориты и их общественно-политические идеалы*, în „Vestnik Evropy” St. Petersburg, 1882, carte a VIII-a, p. 579–607 și carte a IX-a, p. 80–112.

taboriții au săvîrșit grozăvii. În această privință, Vengerov susține că aceștia nu făceau altceva decât să răspundă catolicilor cu aceeași monedă¹.

Cu toate acestea, față de ceilalți istorici ruși, Vengerov aduce totuși o notă mai categorică în ceea ce privește atitudinea sa față de problemele husite și manifestă o dorință de a cunoaște și alți factori care au avut influență asupra acestei mișcări, cum ar fi: concepția clerului catolic, decăderea moravurilor, simonia, raporturile ceho-germane și.a.²

Pozitia istoricului burghez A. N. Jasinskij

Însă la începutul secolului nostru, istoriografia burgheză rusă se îmbogățește cu o serie de contribuții care aduc în adevăr o poziție nouă în cadrul acestor cercetări. E vorba de lucrările lui A. N. Jasinskij (n. 1864), care a încercat să studieze pe cale monografică structura agrară a Cehiei medievale. Din nefericire, el a publicat numai un singur volum dintr-o lucrare concepută pe un plan mai mare³ și apoi o serie de articole separate, însă valoroase. Chiar de la început, cercetările lui Jasinskij se deosebesc fundamental de poziția istoricilor din școala lui Pekař, în sensul că ele apără vechea concepție a lui Palacký în legătură cu evoluția independentă a istoriei cehes. E interesant că multe din problemele cu caracter economic, studiate de Jasinskij, au fost pentru prima oară formulate.

În două din lucrările sale⁴, istoricul rus își apără cu fermitate punctul său de vedere. Jasinskij admite că vechile instituții cehes se bazau pe o ordine democratică slavă, în generă, ordine care a fost apoi tulburată de pătrunderea dreptului german. Însă, spre deosebire de Palacký, Jasinskij susține că iobagia n-a fost o consecință a „influenței germane”. După părerea lui, iobagia a luat ființă în urma strămutării țăranilor de pe o moșie pe alta și prin supunerea de bunăvoie a celor aflați pe pământurile cotropite de feudali. La aceștia s-au adăugat apoi și iobagi proveniți din sclavi și coloniști, deoarece istoricul rus susține că aceste două categorii existau încă înainte de sec. al XIII-lea. Studiind raporturile sociale și economice din țările cehes, Jasinskij a luat o poziție fermă în ceea ce privește problema colonizării germane. El a respins de plano, atât teza istoriografiei imperialiste germane, care sublinia, după cum am văzut, caracterul de prosperitate al acestei colonizări, cât și punctul de vedere al istoriografiei cehes burgheze, care își însușise teza despre proporțiile mari ale acestui fenomen social. Pe bună dreptate, Jasinskij relevă faptul că fenomene similare au avut loc și în alte țări neslave din Europa. Nu e vorba, prin urmare, de un proces tipic pentru țările cehes sau țările slave în general.

În legătură cu această problemă, istoricul rus a arătat că nici „emphiteuza” nu se confundă cu „dreptul german”, deoarece ea s-a dezvoltat și în alte ținuturi unde n-a pătruns dreptul roman și nici cel german⁵. În felul acesta, Jasinskij a văzut just o serie de probleme sociale și economice din perioada prehusită. Însă, n-a izbutit să dea o lucrare de sinteză a evoluției

¹ A. Vengerov, *op. cit.*, p. 89.

² *Ibidem*, „Russkaja Mysl”, II (1881) 12, p. 108, sq. A se vedea și lucrarea: „Прозрѣніи по гуситскому движенію, în „Russkaja Mysl”, II (1882), 1, p. 180–207, în care Vengerov se ocupă cu propovăduitorii husitismului.

³ A. N. Jasinskij, *Очерки и исследование по социальной и экономической истории Чехии в средние века*, t. I, Juriev, 1901.

⁴ A. N. Jasinskij, *Падение земского строя в чешском государстве (X–XIII вв.)*, Kiev, 1895, p. 87 și urm. și *Очерки...*, p. 326–377.

⁵ A. N. Jasinskij, *Очерки...*, p. 16–21.

istorice din această epocă, deoarece n-a cercetat înlănțuirea cauzală a diferitelor fenomene economice. Cu toate acestea, cercetările lui constituie un vădit progres față de concepția istoriografiei oficiale din Rusia. Jasinskij s-a ridicat împotriva teoriei neștiințifice, care susținea că dezvoltarea culturală, politică și economică a Cehiei s-a făcut după modele străine. Așadar, contribuțiile lui Jasinskij nu depășesc numai cercetările istoricilor ruși în legătură cu problemele husitismului, ci și poziția istoriografiei cehe din această vreme*.

Tr. Ionescu-Nișcov

---

* În numărul viitor al revistei noastre se va publica partea a II-a a studiului de față, care cuprinde *Concepția istoriografiei marxiste asupra mișcării revoluționare husite*.

www.dacoromanica.ro

Muzeul de istorie a orașului București.

„Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice”
(Sfatul Popular al Capitalei)

sub redacția prof. I. Ionașcu, Buc., Ed. științifică, 1959, 239 p. + CXX pl.

Scopul acestei lucrări — după cum se arată în *Cuvînt înainte* — este acela de a populariza rezultatele săpăturilor arheologice făcute pe teritoriul orașului nostru, în anii 1953—1957. Rezultatele acestor săpături — efectuate pentru prima oară pe scară largă și în mod științific în anii regimului nostru de democrație populară — completează și largesc cunoștințele, destul de sumare, mai ales cu privire la trecutul îndepărtat al capitalei R.P.R.

Lucrarea — foarte bogat ilustrată, cu planuri, desene și fotografii — este alcătuită din patru capitoile. În primul capitol, intitulat *Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor* (p. 9—47), Sebastian Morinț și D. V. Rosetti grupează pe epoci — caracterizate în ceea ce au ele mai esențial — rezultatele săpăturilor și sondajelor efectuate în acești ani în diferite puncte din și în apropierea orașului. Aceste rezultate au dovedit continuitatea vieții pe teritoriul orașului, începînd din paleotilicul mijlociu și pînă în secolul al XV-lea, de cînd avem primele știri sigure despre cetatea sau orașul București. Această continuitate este ilustrată de succesiunea culturilor materiale pe teritoriul orașului nostru. Cu toată bogăția materialului arheologic descoperit în cursul săpăturilor, unele probleme privind această lungă perioadă din

trecutul așezărilor omenești ce au precedat orașul de pe malurile rîului Dîmbovița au rămas încă nelămurite, dar promițătorul început făcut ne îndreptăște să sperăm că soluționarea lor nu va întîrzi prea mult. O problemă ce va trebui lămurită în anii viitori — problemă atât de discutată în vechea noastră istoriografie — este aceea a cetății Dîmboviței, a locului unde era amplasată această cetate.

În capitolul al II-lea (p. 48—89), alcătuit de prof. I. Ionașcu și Vlad Zirra, se expun rezultatele săpăturilor efectuate în anii 1953—1954 în sectorul mănăstirea Radu Vodă și biserică Bucur. Cercetările arheologice, care au dus la cunoașterea mai precisă a fazelor de construire a clădirilor de pe colina Radu Vodă, sunt completate cu date culese din diverse mărturii documentare, privind rolul mănăstirii ca mare proprietară de terenuri în oraș și în afara sa, relațiile sale cu orășenii etc. Tot aici se combate, pe baze științifice, legenda ce atribuia crearea orașului nostru imaginarului cioban Bucur, care ar fi fost și ctitorul unei biserici ce-i poartă numele, biserică despre care săpăturile arheologice au dovedit în mod sigur că este construită în veacul al XVIII-lea.

În capitolul al III-lea (p. 91—143), G. Cantacuzino sintetizează rezultatele cercetărilor întreprinse pe dealul Mihai Vodă și în diverse puncte din împrejurimile sale (Gorgani, Curtea

Arsă, biserică Albă - Postăvari și mănăstirea Sf. Apostoli). Aceste cercetări aduc prețioase contribuții la cunoașterea trecutului a patru din cele mai vechi aşezăminte religioase ale orașului, precum și a fostei curți domnești, construită în anii 1775-1776.

D. V. Rosetti expune în capitolul al IV-lea (p. 145-170) unele rezultate ale săpăturilor efectuate pe terenul ocupat altădată de prima curte domnească din București (Curtea Veche) și în Imprejurimile sale (bisericiile Sf. Gheorghe Nou și Vechi, Răzvan etc.).

În fiecare din aceste trei capitole, pe lîngă știrile privind trecutul monumentelor respective, se descrie bogatul material arheologic descoperit în cursul săpăturilor (ceramică, monede etc.).

Cele patru capitole ale lucrării au fiecare un foarte dezvoltat rezumat în limbile rusă și franceză. Lucrarea este completată cu explicația figurilor și planșelor (p. 171-213), bibliografie (p. 215-221), indice (p. 223-239) și 120 de planșe.

Principala calitate a lucrării — în afară de modul nou cum sunt interpretate materialele arheologice descoperite — este împletirea și completarea datelor oferite de cercetările arheologice cu știri din diverse izvoare documentare, obținându-se în acest fel o imagine căt mai fidelă și completă a monumentelor cercetate și a trecutului lor, a rolului lor în viața economică, socială și culturală a orașului.

Lucrarea suferă însă de o oarecare lipsă de unitate : pe cind în capitolul întii descoperirile arheologice sunt grupate pe epoci, indiferent de locul sau săntierul unde au fost făcute, și se obține astfel imaginea epocilor respective și succesiunea lor cronologică, în celelalte trei capitole se prezintă rezultatele cercetărilor arheologice pe sectoare (Radu Vodă, Mihai Vodă și Curtea Veche). În plus, ordinea prezentării celor trei sectoare nu este nici ea cea mai nimerită : credem că era mai firesc să se fi început cu sectorul Curtea Veche, în jurul căreia s-au grupat aşezările omenești ale noii cetăți de scaun.

Cele trei capitole sunt, apoi, inegale între ele : pe cind la capitolul al II-lea informația

documentară este destul de bogată, nu același lucru se poate spune despre capitolul al IV-lea, care ni se pare cel mai slab din lucrare. Aci prezentarea rezultatelor săpăturilor se face cam amestecat și fără legătură ; de pildă, la p. 155 se vorbește de Curtea Veche, apoi se trece la Sf. Gheorghe Nou, Răzvan, Sf. Gheorghe Vechi etc. după care se vorbește de finitini, ceramică, monede, pentru a se reveni la pagina 163 la Curtea Veche, aproximativ acolo unde se intrerupsese la p. 155. Acest capitol este un rezumat nereușit al aceluiași capitol din *Rezultatele săpăturilor și ale cercetărilor istorice din anul 1953*. Comparind, de altfel, cele două lucrări, trebuie să remarcăm că *Bucureștiul de odinioară* este prelucrarea rezultatelor expuse sub formă de rapoarte în lucrarea apărută în 1954. Acestea sunt completeate cu datele obținute din săpăturile arheologice mai noi (unele din ele publicate în *Materiale arheologice*, V). Mai mult încă, autorii lucrării recenzate, revizuind afirmațiile făcute în *Rezultatele săpăturilor*, au revenit asupra unora din acestea : de pildă, dacă în *Rezultate*, se credea că prima fundație de la Radu Vodă se datora lui Mihnea cel Rău (p. 139), în *București* se afirmă că aceasta datează probabil din vremea lui Vlad Țepeș (p. 68) ; nivelarea terenului de la Radu Vodă, considerată a fi fost făcută la întâmplare (*Săpături*, p. 159), apare acum realizată după un plan sistematic (*București*, p. 72) ; s-a renunțat la relația contelui de Cesy din 1619, care se referă la curtea domnească din Tîrgoviște, nu la cea din București (cum se credea în *Săpături*, p. 198) etc.

Cu toată această atență revizuire a *Rezultatelor săpăturilor din 1953*, au mai rămas încă unele mici erori, de genul acestora : se vorbește de feudalism dezvoltat în sec. XV-XVIII (legenda planului de la p. 8-9), deși se știe că parte din secolul al XVIII-lea aparține epocii de descompunere a feudalismului ; afirmația că tabacii au fost elementul cel mai revoluționar din București în secolul al XIX-lea (p. 71) este valabilă numai pentru a doua treime a secolului (mai ales 1848 și 1859) ;

aspri nu sunt tot una cu paralele, cum se spune la p. 121 etc.

O serie de date privind istoricul unor monumente sau mahalale nu corespund întocmai realității: de pildă, biserică din Strbi nu a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (p. 70—71), ci, probabil, la începutul său (un document din 1639 mai 28, amintește despre popa Stanciu de la Strbi¹); mahalaua Gorgani este pomenită încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea (doc. din 1638—1639²), nu în a doua jumătate a sa, cum se afirmă la p. 113; biserică sf. Elefterie este construită în anii 1743—1744, nu în 1741 (p. 115); m-reia Tîrnovului există la 1585—1586 (doc. din 1626 nov. 30³), astfel încât nu a fost construită la începutul secolului al XVII-lea (p. 116); Matei Basarab a reparat Curtea Veche nu în primii ani ai domniei sale (p. 149) ci, mai precis, în anii 1640—1641⁴ etc.

Se întâlnesc în text și unele mici contradicții: de pildă, la p. 61 se afirmă că „palanca „n-a folosit la nimic lui Sinan pașa”, pentru ca la p. 67 să se spună că „avea să fie de puțin folos cotropitorilor”; la p. 57 se arată că biserică Bucur a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iar la p. 75 construcția este plasată în prima jumătate a secolului etc. Mi se pare neîntemeiată situaarea bisericii jupinesei Caplea între colina Mihai Vodă și Dîmbovița, deoarece carteia citată, din oct. 1591, a patriarhului Ieremia⁵ nu spune că Mihai banul a făcut noua mănăstire în apro-

piere de prima, ci că ctitoria acestuia se găsea „în fața metohului Sf. Ioan”. În plus, un document din 1669 iunie 15⁶ arată că biserică Caplei se găsea în apropierea unui ostrov al Dîmboviței „cei vechi”.

Cele 120 de planșe ale lucrării, puteau fi ceva mai bine grupate (de pildă desenele și fotografii înfățișând m-reia Radu Vodă sau Mihai Vodă sunt intercalate între alte planșe prezintănd materiale descoperite în săpături: Radu Vodă pl. XXXVIII și LXXII, iar Mihai Vodă pl. LXXV și XCI). Explicațiile acestor planșe ar fi fost mai ușor de urmărit dacă se dădeau la fiecare planșă, nu separat de acestea. În plus, aceste explicații sunt prea largi, expozițive (pl. VII, LXXVII, LXXV) sau conțin unele amănunte care ar fi putut lipsi (pl. LII, LXXVI etc.).

Cu privire la bibliografie, observăm că aceasta este incompletă, din ea lipsind unele studii privind monumentele cercetate (vezi despre acestea *Bibliografia* publicată în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1957).

Cu aceste observații, lucrarea „Bucureștii de odinioară” este o contribuție de seamă la cunoașterea trecutului orașului nostru și nu ne îndoim că ea va fi citită cu interes și placere de toți acei care doresc să cunoască trecutul capitalei patriei noastre dragi, de la a cărei primă mențiune documentară s-au împlinit de curind 500 de ani.

N. Stoicescu

Istoria universală (în zece volume)

Vol. I, București, Editura științifică, 1958, XXXII + 755 p.

Editarea lucrării sovietice „Istoria universală”, din care primele două volume au și apărut în traducere românească constituie

¹ Acad. R.P.R., ms. 1063, f. 2.

² G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 201.

³ Acad. R.P.R., ms. 1233, f. 212—216.

⁴ Domnul părăsește Curtea Veche în vederea restaurării în toamna anului 1639; ultimul document dat din București este din 1639 oct. 22 (Acad. R.P.R., DCXLI/172), iar primul din Tîrgoviște — unde domnul va rămatne

un eveniment de însemnatate excepțională în dezvoltarea științei istorice mondiale.

Prin elaborarea acestei „Istoriei universa-

în anii 1640—1641 — poartă data de 1639 dec. 10 (Arh. St. Buc., m-reia Nucet, X/9).

⁵ Care nu este folosită „pentru prima oară”, cum se afirmă la p. 98 (vezi articolul lui Stoica Nicolaeșcu, *Cartea patriarhului Ieremia, în Gazeta municipală* nr. 291, din 1937).

⁶ Arh. St. Buc., Donașii, LIX/18.

le", savanții sovietici¹ au pus la dispoziția publicului o mare lucrare de sinteză, de fapt prima lucrare de acest gen din literatura istorică marxistă, care înfățișează drumul străbătut de omenire din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre. Menită să umple un gol ce se resimtea nu numai în Uniunea Sovietică, ci și dincolo de hotarele ei, publicarea acestei opere este mai mult decît binevenită. Firește, realizarea ei a fost posibilă numai grație succeselor deosebite, pe care știința în general și istoria în special le-au înregistrat în anii puterii sovietice.

Trăsătura fundamentală a acestei remarcabile opere, realizată de colectivele Institutelor de istorie ale Academiei de Științe a U.R.S.S., constă în interpretarea, de pe pozițiile științei marxist-leniniste a fenomenelor istorice.

Sarcina de a reda sistematic procesul istoric al societății de pe o vastă suprafață a globului a putut fi îndeplinită de autori prin valorificarea unui bogat material documentar și prin generalizarea importanțelor rezultate, pe care cercetătorii sovietici și savanții progresiști din Rusia prerevoluționară și din alte țări le-au obținut în diferite domenii ale științelor sociale.

Călăuzindu-se permanent de ideea respectării cu stricteță a adevărului științific, autori au realizat o operă eliberată de orice concepții false și retrograde, ca teoria „evoluției ciclice”, teoria migrațiunilor, „rasismul”, „europocentrismul” și altele la care fac apel din ce în ce mai insistent istoricii burghezi, apologeti plătiți ai aşa-zisei „superiorități” și „imuabilități” a orânduirii capitaliste.

¹ Redacția principală este alcătuită din: E. M. Jukov (redactor principal), E. S. Varga, V. P. Volgin, M. I. Ghefter, A. A. Guber, B. M. Kedrov, M. P. Kim, S. V. Kiselev, N. I. Konrad, E. A. Kosminski, V. V. Kurasov, A. F. Miller, I. I. Mint, A. M. Pankratova, B. F. Porșnev, F. V. Potiomkin, A. L. Sidorov, S. D. Skazkin, V. V. Struve, M. N. Tihomirov, A. I. Tiumentev, P. N. Fedoseev, I. P. Franțev, V. M. Hvorostov.

Numai așa se explică de ce ei au izbutit să dovedească — în chip concret și convingător, că istoria tuturor triburilor și popoarelor lumii, indiferent de deosebirile de rasă, etnice, religioase sau de altă natură, nu este altceva decît un proces unic ce se desfășoară după anumite legi, care se înfătuiesc prin însăși activitatea oamenilor, a maselor populare.

Valoarea acestei lucrări este sporită de expunerea sincronică a istoriei popoarelor din diversele regiuni ale globului, fapt care reprezintă o strălucită ilustrare a principalei trăsături a dialecticii materialiste, care constă, după cum se știe, în interdependența și condiționarea reciprocă a fenomenelor din natură, societate și gîndire. Fără a neglija redarea procesului de dezvoltare progresivă a societății, determinată, înainte de toate, de creșterea forțelor de producție, prin tratarea sincronică a istoriei unor triburi și popoare aflate pe diferite trepte de dezvoltare autorii au urmărit să șureze înțelegerea de către cititor a raporturilor reciproce, care s-au stabilit treptat între acestea, și a interprătrunderii de influențe, care au contribuit în sens pozitiv sau negativ la evoluția generală a unei societăți date.

„Istoria universală” este concepută în zece volume, dintre care primele două sunt consacrate istoriei societății primitive și a lumii antice (pînă în secolul V e.n.), volumele III și IV — istoriei evului mediu (din secolul V e.n. pînă la mijlocul secolului XVII), volumele V, VI și VII — istoriei moderne (de la revoluția engleză pînă la Mareea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917), iar volumele VIII, IX și X — istoriei contemporane (de la Mareea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917 pînă la terminarea celui de-al doilea război mondial).

Primul volum² al „Istoriei universale”, apărut în limba română la sfîrșitul anului 1958 prin grija Editurii Științifice, îmbărtășează problemele orânduirii comunei primitive, ale fazelor de trecere de la această for-

² Redactor responsabil: I. P. Franțev.

mațiune social-economică la orînduirea sclavagistă și ale orînduirii sclavagiste la populațiile din Africa de nord, Asia și Europa pînă la mijlocul mileniului I t.e.n.

În tratarea acestei lungi perioade din istoria omenirii, se disting următoarele patru părți (înglobînd un număr de 29 capitole):

I. Apariția societății omenești și epoca de dezvoltare a orînduirii comunei primitive.

II. Descompunerea orînduirii comunei primitive și cele mai vechi state sclavagiste din valea Nilului și din Mesopotamia.

III. Dezvoltarea relațiilor sclavagiste în Egipt și Mesopotamia și apariția altor state sclavagiste.

IV. Statele sclavagiste din Orientul antic și din Europa în prima jumătate a mileniului I t.e.n.

În prima parte a volumului, autori descriu amănunțit modul de viață al oamenilor primitive bazat pe munca colectivă și pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. În acest cadru, problemele legate de îndelungatul proces al antropogenezei, sunt de un particular interes.

Pornind de la lucrarea lui Friederich Engels despre rolul muncii în procesul de transformare a maimuței în om și bazîndu-se pe cele mai noi date ale antropologiei și arheologiei, A. P. Okladnikov consideră, că încă la pithecanthropus și sinanthropus apar primele forme de limbaj. Încercarea să de descriere a unor particularități ale celui mai vechi limbaj al omului ni se pare pe cît de judicioase, pe atît de convingătoare.

Tot în această parte, se face o analiză atentă a așezărilor paleolitice din Eurasia și Africa și sunt prezentate datele principale atât asupra populației Americii și Australiei la sfîrșitul paleoliticului superior, cât și asupra trecerii treptate a omenirii de la paleolitic la mesolitic și neolitic.

Capitolele referitoare la mesolitic și neolitic stîrnesc un interes sporit prin ilustrarea diferențelor ce apar de la sfîrșitul paleoliticului încoace în ritmurile de dezvoltare ale diverselor grupuri de populație ale globului pămîntesc.

Cauza acestor diferențe în evoluția generală a omenirii rezidă în schimbările succesive ale climei de la sfîrșitul perioadei glaciare, care au permis dezvoltarea unor populații mai devreme decît altele.

Cele mai prielnice condiții pentru apariția unor forme noi de economie nu puteau exista decît în zona subtropicală, la întîlnirea celor trei continente ale „Lumii Vechi”. Această imprejurare a făcut, ca triburile de sud (Orientul apropiat) să cunoască agricultura și creșterea vitelor într-o epocă, în care triburile din Europa și din anumite zone ale Asiei nu ajunseră încă să treacă de la vînătoare și pescuit la forme mai avansate de economie.

Toate acestea constituie un fel de introducere la istoria primelor societăți împărțite în clase. Apariția societății pe clase însă constituie obiectul celei de-a doua părți a volumului, care este intitulată: „Descompunerea orînduirii comunei primitive și cele mai vechi state sclavagiste din valea Nilului și din Mesopotamia (milenii IV–III t.e.n.).

Aici, sunt expuse condițiile apariției societății sclavagiste în Egipt și Mesopotamia și primele etape ale dezvoltării lor istorice: istoria Egiptului pînă la sfîrșitul Regatului vechi, istoria Sumerului și Akkadului pînă la sfîrșitul dinastiei a III-a din Ur. Capitolul al VIII-lea al acestei secțiuni este consacrat prezentării, situației triburilor din Europa și Asia din perioada neolicului dezvoltat și a trecerii la epoca metalelor. Prin urmare, în această parte este vorba nu numai de istoria apariției celor mai vechi societăți împărțite în clase în vîile aluvionale ale Nilului, Eufratului și Tigrului, ci și de felul în care apariția noilor societăți sclavagiste din Asia și Europa, dincolo de hotarele Egiptului și Mesopotamiei a fost pregătită de întreaga desfășurare a procesului istoric.

Partea a treia a volumului cuprinde istoria Egiptului în timpul Regatului Mijlociu, a stăpînirii hicsosilor și Regatului Nou, istoria Babilonului pînă la căderea dinastiei Kassite și istoria primelor etape de dezvoltare a Asiriei, a statului Mitanni, a Regatului hittit,

Palestinei, Mediei, Indiei, Chinei și a statelor sclavagiste timpurii din bazinul Mării Egee. Capitolul XVIII al acestei părți redă istoria acelor populații din Asia și Europa, care în cursul mileniului II f.e.n. mai trăiau în orfânduirea comunei primitive.

În sfîrșit, partea a patra și ultima a volumului I, se ocupă de istoria Arabiei, Palestinei, Feniciei, Siriei, Asiei Mici, Asiriei, Regatului neobabilonian, Egiptului, Etiopiei, Mediei. Iranului, Indiei, Chinei, Italiei și Greciei în cursul primei jumătăți a mileniului I f.e.n.

Fiecare parte a volumului este precedată de o scurtă caracterizare a relațiilor social-economice din perioada respectivă, în care sunt relevate cele mai generale trăsături ale evoluției țărilor și popoarelor de care este vorba.

La sfîrșitul fiecărei părți a volumului se află cite o scurtă încheiere în care se face bilanțul dezvoltării istorice în intervalul de timp studiat.

Aceasta este structura primului volum care corespunde întrutotul scopului urmărit de colectivul de autori, anume acela de a înfățișa unor cercuri largi de cititori cele mai vechi perioade din istoria omenirii.

Durata multimilenară a perioadei îmbrățișate, varietatea problemelor și punctele de vedere contradictorii exprimate în multe dintre aceste chestiuni, la care se adaugă și unele dificultăți, pe care le implică studierea diverselor izvoare, uneori destul de puține la număr în raport cu cele referitoare la epociile mai noi — toate acestea au impus unirea eforturilor istoricilor cu aceleia ale arheologilor, antropologilor, etnografilor, filologilor etc.

Numai prin colaborarea largă dintre acești specialiști și pe baza coroborării datelor furnizate de diferitele discipline auxiliare ale istoriei era posibil să se dea răspuns unor probleme mult controversate ale istoriei vechi, ca de exemplu : originea omului și a societății omenești, caracterul primelor relații de producție și de familie, apariția exploatației și a societății împărțite în clase antagoniste și

formele specifice ale orfânduirii sclavagiste la popoarele vechi ale orientului.

Cheia explicării și înțelegерii problemelor pe care le ridică istoria îndepărtată a omenirii, o constituie și aici, ca de altminteri în întreaga operă, aplicarea consecventă a principiilor materialismului istoric la studierea cazurilor date. Folosind din plin acest instrument de preț, pe care marii dascăli ai proletariatului l-au pus la îndemnătura omenirii, autori volumului I au reușit în mare măsură să reconstituie tabloul general al drumului parcurs de societatea omenească din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul mileniului I f.e.n. și să ilustreze legile obiective ale dezvoltării acesteia.

Nivelul științific al cărții de față se intemeiază pe cercetarea și valorificarea unui bogat material documentar (dovezi arheologice, mărturii literare, epigrafice și de altă natură) și pe folosirea unei cuprinzătoare bibliografii, așa cum reiese din lista de lucrări întocmită la sfîrșit.

Lectura atentă a primului volum ne duce la încheierea că autorii au manifestat o grijă deosebită pentru a descifra și reda cu exactitate nu numai trăsăturile caracteristice ale diferitelor etape ale istoriei omenirii, ci și formele particulare, specifice ale dezvoltării forțelor și relațiilor de producție la diferitele triburi și popoare din Africa, Asia și Europa.

De asemenea, ei au fost permanent preocupăți să asigure un cadru cât mai larg istoriei universale, înglobind, pe lîngă istoria civilizațiilor din aşa-numitul „Orient clasic”, și istoria statelor și triburilor din restul continentelor „Lumii Vechi”. Introducerea unor capitulo speciale despre istoria Indiei și Chinei ca și despre istoria populațiilor în mare parte anonime sau puțin cunoscute pînă acum din vecinătatea imediată sau mai îndepărtată a zonelor de viață „civilizată”, nu numai că aduce un adaos de informații, dar deschide perspectiva unor noi cercetări și studii pentru cunoașterea istoriei tuturor acelor popoare, care nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea istoriografiei burgheze.

În felul acesta, istoriografia sovietică infirmă încă o dată concepția pseudo-savantilor burghezi, potrivit căreia popoarele lumii se împart în „popoare istorice” și „popoare neistorice”, altfel spus — în „popoare superioare” și „popoare inferioare”.

Valorile nepiritoare pe care le-au creat aceste popoare în domeniul culturii materiale și spirituale demonstrează cu prisosință netemeinicia acestei concepții absurde, izvorite, cum se știe din tendința ideologilor imperialismului de a justifica politica puterilor coloniale de subjugare și dominare a altor popoare. Pentru aceasta, ei caută să creeze în mod artificial o separație netă între popoarele aparținând diferitelor rase, între popoarele Occidentului și cele ale Orientului.

Așa cum dovedesc cercetările istorice și transformările revoluționare, ce au loc sub ochii noștri în viața popoarelor de curând eliberate de sub jugul colonial, particularitățile exterioare ale omului — culoarea pielii, forma feței și a capului, compoziția singelui, etc. — n-au nici o importanță în dezvoltarea societății. Aceasta, cu atât mai mult, cu cit fiecare popor a adus și aduce o contribuție mai mare sau mai modestă la tezaurul culturii universale.

În încercarea lor de a reconstituî istoria societății omenești din cele mai vechi timpuri, autorii urmăresc să dezvăluie rolul uriaș al colectivității în lupta omului cu natura, pentru a-i smulge cele necesare traiului sau pentru a căpăta ascendență asupra animalelor mult mai puternice decât el.

Numerouse pagini din cuprinsul acestui volum sint rezervate problemelor apariției proprietății private, a inegalității de avere și a exploatarii, ca și celor referitoare la apariția claselor și a statului. Dată fiind importanța sa pentru înțelegerea acestui ansamblu de chestiuni, spațiul cel mai mare este afectat explicării, pe de o parte a fenomenului apariției în sinul orînduirii gentilice a germanilor societății sclavagiste, iar pe de altă parte, a cauzelor și a rolului persistenței îndelungate, în cadrul noii societăți împărățite în clase, a unora dintre instituțiile

și rînduielile societății gentilice, care erau subordonate intereselor clasei dominante.

Dar tratarea științifică a istoriei celor mai vechi societăți împărățite în clase nu este de loc ușoară; ea depinde de lămurirea unor chestiuni de mare însemnatate ca: specificul exploatarii în fazele timpurii ale societății sclavagiste, rolul obștei sătești și a altor rămășițe ale comunei primitive în cadrul acestei societăți, apariția relațiilor marfăbani și a orașelor, formarea statului de tip despotic și altele.

Pe drumul trasat de alte lucrări, apărute în Uniunea Sovietică înaintea „Istoriei universale”, autorii volumului I s-au străduit să concretizeze cît mai bine importanța teză a istoriografiei sovietice despre existența și dezvoltarea relațiilor de producție sclavagiste în țările Orientului antic, respingind categoric teoria reaționară a permanentei „stagnări” și „înapoieri” a societății orientale.

Dar, pentru determinarea exactă a specificului exploatarii în țările respective, savanții sovietici au fost nevoiți să examineze care era raportul dintre slavi și oamenii muncii liberi în procesul de producție pe scara întregii societăți. Cercetările întreprinse de ori ntalniști cu mare faimă ca V. V. Struve, V. I. Avdiev, L. I. Duman, I. M. Komov, M. M. Diakonov, N. M. Nikolski, I. M. Lurie, I. I. Perepelkin și alții au stabilit că orînduirea socială a popoarelor orientale se distinge printr-o originală împletire a exploatarii sclavilor cu cele mai variate forme de exploatare a muncii oamenilor liberi trăind în cadrul obștilor sătești sau în afara lor.

Datorită persistenței îndelungate a unor elemente ale vechii orînduirii gentilice, între care obștea sătească ocupă primul loc și caracterului neevoluat al sclaviei elementul de bază în procesul de producție îl constituia masa predominantă din punct de vedere numeric a oamenilor liberi din cadrul obștilor sătești. În felul acesta ei au confirmat întru totul una din tezele lui Engels¹, după

¹ Fr. Engels, *Anti-Dühring*, ediția a III-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 388 — „Sclav-

care în Orient mîna de lucru servilă n-a avut un rol precumpărător în procesul de producție, cum se poate constata în societățile sclavagiste clasice ale Greciei și Romei.

Cu toate acestea, relațiile de producție sclavagiste determinau profilul societății, deoarece înainte de toate, proprietatea asupra sclavilor permitea aristocrației în formare să se ridice deasupra restului masei de oameni liberi și tot ea determina întreg caracterul relațiilor de producție, întreaga structură socială. Astfel, ca să dăm numai un exemplu, puterea șefului familiei patriarcale asupra membrilor familiei nu se deosebea prea mult de aceea a stăpînului de sclavi asupra sclavilor. În sinul familiei patriarcale, relațiile de sclavie aveau nu numai forme fizice, ci și deghiizate „tradiționale” ca, de exemplu, folosirea muncii rудelor și „ajutorarea” membrilor săraciții ai tribului, care își cîștigau mijloacele de subsistență în schimbul unei munci istovitoare în folosul proprietarului mijloacelor de producție.

Pe de altă parte, aristocrația sclavagistă, făcînd uz de superioritatea sa economică și de forța armelor, s-a străduit să-și însușească toată munca suplimentară efectuată de societate. Rezultatul acestei supramunci era perceput chiar de la oamenii liberi de rînd, fie sub formă de biruri și impozite, fie sub formă prestațiilor, care își aveau originea în muncile obștești de altădată.

În condițiile accentuării inegalității sociale, pe baza inegalității de avere, unii membri liberi ai obștilor sătești se ruinau și devineau dependenți de stăpînii de sclavi, care-i credîtaseră la nevoie. Situația acestor oameni era, fără îndoială, apropiată de aceea a sclavilor propriu-zisi.

Întrucît problema stabilirii specificului exploatarelii în societățile sclavagiste timpurii erau strîns legate de lămurirea rolului, pe

---

via casnică, ca cea practicată în Orient, este altceva; aici ea nu constituie direct baza producției, ci, indirect ca parte componentă a familiei, și trece pe nesimțite în familie (sclavele din harem).

care l-a jucat obștea sătească în cadrul acestor societăți, autorii primului volum au crezut că e de datoria lor să aducă precizări și din acest punct de vedere, pe baza cercetării întregului material istoric existent. Concluzia, la care au ajuns ei, este că se poate de prețioasă: acolo unde, din diferite cauze, rămășiile relațiilor de comună primitivă (în primul rînd comunitatea sătească) au fost mai trainice acolo ele au stînjenit dezvoltarea relațiilor sclavagiste, iar în țările în care, descompunerea orînduirii comunei primitive a avut loc repede și radical, ritmul dezvoltării relațiilor sclavagiste a fost mai accelerat.

Aceasta înseamnă că societatea sclavagistă antică a cunoscut două tipuri de comune: comuna „orientală” și comuna „antică”.

Prima dintre ele este mai apropiată de rîndurile comunei primitive.

În comuna „orientală” proprietatea asupra pămîntului și apelor, adică asupra principalelor mijloace de producție aparține exclusiv întregii comune. Acest tip de comună se conduce singură total sau parțial, și impune membrilor săi obligația de a executa o serie întreagă de munci în folosul întregii comunități, ca: lucrări de irigație și de asanare, paza cîmpurilor, tăierea pădurilor, întreținerea drumurilor, diferitelor construcții etc.

Necesitatea întreținerii prin muncă colectivă a diferitelor construcții (în special a lucrărilor de irigație) a făcut, ca în Orient comunitatea sătească să fie mai stabilă, mai conservatoare și a deschis posibilități largi pentru transformarea obligațiilor obștești într-o formă de exploatare din ce în ce mai dură a maselor muncitoare de către vîrfurile sclavagiste și de către statul sclavagist.

În aceste condiții, comunitatea a devenit, potrivit cunoșcuței expresiei a lui Marx, baza despotismului oriental.

Despotismul oriental este o formă de stat specifică acestei orînduirii sclavagiste timpurii, în care puterea supremă este concentrată în mîinile unui rege sau împărat.

Faptul că statul este considerat proprietarul suprem al pămînturilor țării conferă reprezentantului său — despotul — o putere ne-

mărginită. Această putere nelimitată a despotului este întărิตă și justificată de învățatura religioasă, potrivit căreia el este o personificare a divinității supreme pe pămînt.

În funcție de sferă mai largă sau mai îngustă a dreptului de proprietate a despotului asupra pămînturilor țării, ca și de caracterul mai mult sau mai puțin accentuat al apoteozării persoanei conducătorului statului, autorii au reușit să distingă existența, în Orient, a mai multor forme de state despotice.

În sfîrșit, problemele ideologiei și culturii s-au bucurat de o atenție specială din partea colectivului de redactori și autori, care au axat tratarea diferitelor aspecte culturale pe tema luptei materialismului împotriva religiei, împotriva idealismului și misticismului, care apare chiar de pe această treaptă a orinduirii sclavagiste.

În general, prin materialul folosit, ca și prin tratarea lui de pe pozițiile cele mai avansate ale epocii noastre, volumul I al „Istoriei universale” corespunde în întregime exigențelor științei moderne.

Fără indoială că într-o lucrare de asemenea proporții unele lipsuri sunt inevitabile.

De aceea, trebuie să ne referim numai la cele mai generale. Înainte de toate trebuie să semnalăm ignorarea problemelor de istoriografie și arhivistică. În locul unei istorii a marilor descoperirii referitoare la istoria străveche și veche a omenirii, redacția să-mulțumit numai cu o simplă enumerare, în introducere, a cca 20 de nume de mari istorici. Dar aceasta nu poate substitui, în nici un caz, relatarea felului în care omenirea a aflat despre epociile îndepărtate ale istoriei.

În al doilea rînd, lipsa unor trimiteri cel puțin la izvoarele de bază, fie la subsolul fiecărei pagini, fie la sfîrșitul capitolelor sau măcar la sfîrșitul părților volumului, chiar dacă are avantajul de a face expunerea mai simplă și mai accesibilă, scade întrucîtva valoarea științifică a publicației¹.

¹ M. A. Korostovtev și D. G. Reder, *Istoria universală* în zece volume, volumul I, Moscova, Gospolitizdat, 1955 (Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie a cul-

În al treilea rînd, socotim, că ar fi fost de un real folos menționarea diferitelor puncte de vedere exprimate în toate problemele controverse ale volumului.

În sfîrșit, redacția nu a ales prea fericit limita cronologică între volumul I și volumul II în jurul anului 500 i.e.n. De dragul unei construcții pur cronologice, și trebuie să spunem — fără o semnificație deosebită — istoria Greciei antice este ruptă în mod mecanic, o parte fiind inclusă în volumul I, iar restul în volumul II.

De asemenea, includerea istoriei Romei din aşa-numita „perioadă a regilor” în cadrul volumului II, este nepotrivită, deoarece ea se plasează în timp înaintea limitei fixate de redacție pentru sfîrșitul volumului I².

Cit privește versiunea românească a acestui volum, cele mai multe lipsuri sunt legate de folosirea neuniformă a numelor de persoane, etnice și geografice.

Ici-colo însă se întâlnesc și unele greșeli care pot semna confuzii mai mult sau mai puțin grave, în mintea oricărui cititor neavizat. Pentru a vedea despre ce este vorba, vom da cîteva exemple.

Mai întii pe harta Egiptului și a Etiopiei în antichitate de la p. 136 — Egiptul de sus e trecut, în chip greșit, în delta Nilului, iar Egiptul de Jos — pe valea Nilului de la cataracta I pînă în apropierea deltei.

În realitate, situația se prezintă tocmai invers. La p. 233, numele așezării neolitice Turdaș apare sub forma de Turda.

La p. 219, acolo unde se vorbește despre materialul arheologic recoltat, în urma săpăturilor întreprinse mai demult, din stratul *Susa I*, în loc să se pomenească de unele de piatră șlefuită — tipice pentru cultura neolică din Elamul străvechi — sunt menționate „unele de piatră cioplite”, ceea ce

turii materiale), XXIII, 747 p. + 1 ilustrație, recenzie publicată în *Analele româno-sovietice*, seria Istorie, 1 (17) ianuarie — martie 1957, p. 117.

² A. Mongait, N. Bogoliubov, A. Tiunenev, *A început să apară o mare lucrare a istoricilor sovietici*, în *Kommunist*, nr. 8, mai 1956, p. 131.

lăsă impresia falsă a unor descoperiri de caracter paleolitic.

De asemenea, la lista ilustrațiilor în culori de la sfîrșitul volumului nu sunt indicate de loc paginile corespunzătoare ilustrațiilor din text, ceea ce constituie o greutate pentru cititorul care ar dori să le identifice exact.

Sezisarea în timp util Editurii științifice, cu aceste observații critice, împreună cu altele mai de amănunt, au avut darul să contribuie la îmbunătățirea substanțială a celei de 1-a două tranșe a ediției românești, care a apărut deja în cursul primului semestru al anului curent.

În ciuda lipsurilor existente, volumul I al „Istoriei universale”, cuprinzând un

material istoric imens, în bună parte nou, și răspunzind la cele mai importante probleme referitoare la primele două orînduiuri ale istoriei omenirii — orînduirea comunei primitive și orînduirea sclavagistă timpuriie — rămîne o realizare colectivă de mare interes științific.

Editura Științifică a acordat o atenție deosebită și formei grafice a acestui volum. El conține XXXII + 755 pagini, numeroase ilustrații reușite (unele chiar în culori), tabele sincrone, un indice bibliografic, un indice de nume proprii, altul de nume geografice și etnice, precum și o listă a hărților și ilustrațiilor

Achim Popescu

*O nouă contribuție la studiul paleografiei și diplomaticii turco-osmane**

Istoria sud-estului european a fost în decursul secolelor strîns legată de istoria Imperiului otoman. Tările balcanice și dunărene au suferit, timp îndelungat, opresiunea ocupăției străine iar popoarele lor au trebuit să suporte dominația feudală a cuceritorilor turci, fiind, într-o oarecare măsură, chiar influențate de aceștia. Stăpniarea turco-musulmană a lăsat în Balcani urme serioase, a căror prezență, chiar în zilele noastre, nu mai pot fi nesocotite. Popoarele balcanice, ca și români și unguri, au motive puternice ca să se intereseze de trecutul lor sub turci. Iată de ce preocuparea istoriografiei naționale a acestora în legătură cu stăpniarea otomană este în totul justificată.

Cu toate acestea suntem nevoiți să constatăm că istoria popoarelor balcanice și dunărene, mai ales în ceea ce privește perioada otomană, este încă de departe de a fi studiată în mod satisfăcător. Ne lipsesc, într-adevăr, publicații serioase, care au contribuit într-o oarecare măsură la descrierea

și elucidarea perioadei respective, s-a strîns o cantitate considerabilă de izvoare istorice referitoare la această epocă, care au fost uneori interpretate în cele mai mici amănunte. Ceea ce surprinde, este că istoricii naționali, deși recunosc importanța acestor izvoare nu le-au utilizat încă în suficientă măsură. După părerea noastră, aceasta se explică prin următoarele motive: 1) Fondurile arhivelor turcești păstrate în țările balcanice și, mai ales, în Turcia au rămas multă vreme inaccesibile cercetătorilor, din cauze diferite (de ex., ca urmare a dezorganizării lor, a lipsei inventarelor, a unei oarecare neincredere din partea autorităților competente etc.). 2) Lipsa cadrelor specializate în paleografia și diplomatica turco-ottomană. 3) Mari dificultăți întâmpinate în studierea manuscriselor redactate în osmana veche.

Aceasta fiind situația actuală a istoriografiei balcanice, se poate afirma că fără cercetări mai ample făcute în fondurile arhivelor turcești, precum și fără utilizarea științifică a numeroaselor documente turcești, este imposibil să așteptăm progrese reale în acest domeniu.

* M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și Album*. Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958, 352 p.

Pentru ca studiul pieselor arhivistice redactate în osmana veche să poată fi înconjurat de succes, este nevoie de suficiente noțiuni de paleografie și de diplomatică turco-otomană. Aceasta este o condiție sine qua non. Din fericire, disponem astăzi de mai multe manuale care permit tuturor doritorilor să se inițieze și să se specializeze în probleme turcologice de această natură. Astfel sunt operele de valoare ale savanților orientaliști bine cunoscuți: Fr. Kraelitz-Greifendorf, L. Fekete, A. Zajaczkowski-J. Reychman.

Iată că un nou manual de paleografie și diplomatică turco-otomană a apărut de curând în România. Autorul său este turcologul român Mihail Guboglu (*Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Buc., 1958, în folio, 352 p.).

Toți autorii menționați lucrează în aceeași specialitate; toți se servesc de documente turcești, deși acestea se referă în cea mai mare parte la propria lor țară, sau provin din diferite epoci; toți aduc o serie de elemente diplomatice noi. În ansamblu, avem la dispoziție un ghid sigur, cu ajutorul căruia ne vom putea orienta și descurca puțin în cercetarea pieselor arhivistice redactate în vechea osmană. Desigur, toate aceste publicații trebuie să fie considerate ca studii pregătitoare pentru viitorul manual fundamental de paleografie și diplomatică turco-otomană. Dat fiind că lucrările menționate de Kraelitz și Fekete („Einführung...”) nu se mai găsesc în circulație și cum cartea lui Zajaczkowski-Reychman este relativ modestă, primim cu bucurie ediția monumentală a lucrării lui Mihail Guboglu, totuși cu oarecare rezerve.

După ce relevă — în Prefață — scopul lucrării sale (ghid pentru studenții în turcologie, manual util pentru cercetătorii orientaliști), M. Guboglu urmărește în Introducere (p. 9—20) dezvoltarea studiului științific al documentelor redactate în osmana veche. Trece în revistă autorii care în diferite țări, mai ales după primul război mondial, au publicat izvoare istorice turcești și mai

ales documente, pe care cel puțin le-au consultat. Această relatare cu caracter bibliografic însoțită de unele note critice trebuie să fie consultată împreună cu *Bibliografia generală*, inserată la p. 117—127. Autorul a reușit să semnaleze un număr mare de ediții de documente turcești apărute fie în România, fie în străinătate începând din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Pentru expunera lor, autorul s-a servit de un procedeu cronologic, grupând în același timp, edițiile respective după țara lor de proveniență. După părerea noastră, ar fi fost mult mai oportun dacă ar fi clasat edițiile după valoarea lor științifică, astfel încât să se poată sezisa mai bine dezvoltarea și perfecționarea metodei de publicare a documentelor turcești în timpul celor vreo sută cincizeci de ani, de cind există turcologia propriu-zisă. În felul acesta, autorul ar fi contribuit într-un mod mai clar și mai concret la înțelegerea evoluției studiilor științifice asupra problemelor de paleografie și diplomatică turco-osmane.

Se știe că datele bibliografice sunt întotdeauna foarte utile și chiar indispensabile muncii științifice. Cât privește bibliografia lucrărilor referitoare la problemele de istorie a popoarelor balcanice sud-dunărene, sub dominația otomană, regretăm că nu disponem încă de un instrument bibliografic ca de ex., acela pe care îl reprezintă „Byzantinoslavica” pentru bizantinologie. Iată de ce notele bibliografice privitoare la munca istorică turcologică sau mai exact turco-balcanică va avea, încă mult timp, lacune. Noi le-am constatat într-un manual de diplomatică turco-otomană, publicat în limba polonă, acum patru ani¹, și le constatăm, de asemenea, în „Introducerea” și în „Bibliografia generală” a lucrării lui M. Guboglu. Datele bibliografice expuse de el ar putea într-adevăr fi completate prin multe publicații ale orientaliștilor osmanologi iugoslavi și bulgari, astfel ca Bajraktarević, Elezović,

¹ Este vorba de *Zarys dyplomatyki osmańsko-tureckiej*.

Djurdjević, Hadžibegić, Filipović, Sabanović, Ičiević, Todorov-Hindalov, Sopov, Mijatev, Nedkov, Sanov, Cvetkova etc., s-ar putea cita de asemenea cîteva ediții recente ale autorilor greci (Basdrabelles, Mauroopoulos, Zepos, Bakalopoulos¹). Desigur, multe din publicațiile autorilor amintiți nu puteau fi la indemîna lui M. Guboglu în timpul tipăririi cărții sale, întrucât e vorba de ediții foarte recente.

Ocupîndu-se de edițiile documentelor turcești, autorul s-a oprit în mod special la lucrările lui Feridun, Karacson, Veljaninov-Zernov, Smirnov, Ičiević, Grzegorzewski, Kraelitz, Rypka, Refik, Galabov, Cvetkova, Fekete, Dzikia etc. El a acordat o atenție deosebită analizei contribuției românești la studiile izvoarelor orientale, mai ales celor ale documentelor osmane.

La sfîrșitul Introducerii, autorul ne face cunoscut numărul considerabil al pieselor de arhivă turcești păstrate în fondurile arhivelor românești. Această constatare ne amintește de unele documente turcești păstrate în alte arhive balcanice, a căror inventariere nu este încă terminată. Fără îndoială că cunoașterea temeinică a unor astfel de izvoare va aduce în mod inevitabil anumite modificări în concepția și interpretarea mai multor probleme istorice privitoare la perioada otomană în Balcani². Deci, este încă mult de lucru în domeniul respectiv.

¹ I. K. Basdrabelles: 'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Α' Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης. 1695-1912 (Salonique, 1952); Β' Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης. 1598-1886 (Salonique, 1954); Γ' Ἀρχεῖον Μονῆς Βλαττάδων. 1466-1839 (Salonique, 1955). — Chr. Mavropavlos: Τουρκικά ἔγγραφα καὶ ἐπιγραφαὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Χίον. Περιόδικον τοῦ ἑεί Xίφω Συλλόγου Ἀργέντη. V/1-2 Chio, 1956. — P. Zepos, 'Ανέκμοτα τυρκικά ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων Βεροίας καὶ Θεσσαλονίκης. Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου. XI. 1944, p. 75-82. A. E. Bakalopoulos, *Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Paris, 1953.

² Cf. opiniei prof. Djurdjević în *Godisnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*. IV Sarajevo, 1952, p. 165, și opiniei prof. Barkan, exprimată în conferința sa tinută la Atene („Vers un renouveau de l'histoire ottomane”, extras din „Conférences d'Athènes”, 1952).

Observația lui M. Guboglu asupra faptului că nu există încă o metodă unitară în editarea documentelor turcești este justă. Înutil să mai spunem că este o datorie urgentă a orientaliștilor pe care trebuie să o împlinim cît mai curind posibil.

Remarcăm și unele imprecizii supărătoare care s-au strecut în notele de la p. 11-16³.

Expunerea autorului asupra paleografiei turco-osmane începe cu descrierea hîrtiei și cernelii de care se serveau osmanilii. Aceștia utilizau hîrtie (*kagid*) de diferite calități (hîrtie „albă”, „gălbuiu” numită abadi) și de diferite proveniențe (turci preferau hîrtia fabricată în Occident). Autorul prezintă cîteva date istorice privitoare la introducerea și — din secolul XVIII — la fabricarea hîrtiei în Turcia; menționează filigranele din care prezintă mai multe modele frumoase și dă anumite indicații asupra

³ p. 11, nota 29 — se va citi: *Sbornik za narodni umotvorenijsa, nauka i kniznina...*; *ibidem* ...

p. 12: P. Oreskov (și nu Obreskov) nu era turcolog, iar articolul său *Njakolka dokumenta...* apărut în „Sbornik na Balgarskata akademija na naukite” (III, 1914, p. 15) nu conține documente turcești. p. 12, n.43, rînd. 7: Sb NUNK = (Sbornik za nar. umotvorenijsa, nauka i kniznina).

Ibidem, nota 46, rînd. 12-13: în loc de „Sofia, 1938...1946”, se va citi numai „Sofia, 1939”; rînd. 14: „Serdika”, an. VI.

Ibidem, nota 48 și 49: pentru celelalte lucrări ale acestui turcolog bulgar, vezi articolul ns. în „Przeglad Orientalistyczny”, nr. 3/19, Varșovia, 1956, p. 369-378. Traducerea bulgară a culegerii lui Refik (semnată la p. 12) a fost publicată de Universitatea liberă din Sofia.

p. 13: Vol. IV din seria „Dokumenti za balgarskata istorija” apărut în 1942; documentele au fost traduse de Hr. Tilkov. P. Mutasciev nu era turcolog, el nu era absolut de loc responsabil de ediția defectuoasă a cărții.

p. 13: Revista din Sarajevo se numește: „Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom”. p. 14, nota 58, rînd. 2: în loc de „p. 23-26”, se va citi „p. 76”; rînd. 7-8: în loc de „86...86”, se va trece „p. 90”.

dimensiunilor și formatului documentelor, a căror mărime depindea, în general, de importanța textului. Scribii turci utilizau cerneală (*mürekkeb*) de compoziție durabilă și scriau cu o pană de trestie specială numită *kalem*. Cerneala avea o culoare neagră foarte închisă, uneori se întrebuița și cerneală de alte culori.

După ce menționează cîteva detalii referitoare la forma exterioară a documentelor, M. Guboglu analizează diferențele tipuri de scriere turco-arabă. El caracterizează mai amănușit tipurile de scris cele mai răspîndite în administrația turcă, astfel că *divanî* (scrierea turco-otomană prin excelență, specifică diplomelor imperiale), *neshi* (scriere cu trăsături de proporții normale, folosită de obicei pentru manuscrise și copiile documentelor), *sülüs* (scriere elegantă, simetrică și proporțională, cu numeroase semne decorative, utilizate mai ales în inscripțiile decorative de toate felurile), *ta'lik* (scriere de origine persană, întrebuițată de osmanlii în redactarea documentelor cu caracter religios și juridic, precum și în inscripțiile religioase), *siyakat* (*siyakat kirmasi*, „scriere frântă”, un fel de stenografie, frecvent întrebuițată, mai ales în contabilitatea otomană, prin forma scriitorilor complet liberă, absența semnelor diacritice, scriere foarte greu de descifrat), *rik'a* (scriere simplă, un fel de scriere în italică arabă, întrebuițată frecvent în compunerea conceptelor sau a documentelor de mai mică importanță etc.). Autorul menționează și alte tipuri de scriere folosită în Orientul musulman și în special în Turcia. Paleograful turc M. Yazir deosebește 19 tipuri de scrieri principale¹ care se pot reduce la 16 tipuri fundamentale, despre care s-a vorbit. Expunerea lui M. Guboglu este însoțită de mai multe planșe-model de tipuri de scriere dintre cele mai importante. Printre facsimilele documentelor, grupate în album, se găsesc exemple concrete de diferite tipuri de scriere, care sunt analizate în partea paleografică a lucrării.

¹ De exemplu, în ceea ce privește anumite tipuri de documente sau scrieri, ca: *berat*, *buyuruldu*, *defter*, *surel*, *huccet* etc.

În expunerea sa asupra paleografiei autorul tratează și grafia literelor cu valoare numerică și abrevierile paleografice (*ihtîşar*) al căror nume este relativ restrins, limitându-se în mare parte la formele religioase sau numele lunilor musulmane. În sfîrșit, autorul spune cîteva cuvinte despre forma variată a sigiliilor (*mühür*) despre motivele decorative și caracterele întrebuițate în legendă. Sunt anexate fotocopii ale vechilor monede arabe, otomane și tătare, precum și acelea ale sigiliilor otomane pe care se văd diferențe tipuri de scriere.

Expunerea lui M. Guboglu asupra diplomaticii turco-otomane ocupă p. 53 – 91. De la început, autorul ne face cunoscută organizarea vechii cancelarie imperiale (*divan-i hümâyûn kâlemî*) de unde emanau documentele cele mai importante. El enumera mai multe birouri (*oda*) din care se compunea instituția la începutul existenței sale (după cucerirea Constantinopolului). Credeam că ar fi fost mai util dacă autorul ar fi arătat dezvoltarea în decursul secolelor următoare. Cancelaria marilor demnitari de stat (mari viziri sau guvernatori de [provincie] semnă cu aceea a sultanului).

Apoi, autorul abordează problema clasificării documentelor diplomatice otomane: le împarte în documente laice și eccluzastice, după autoritatea care le-a emis și după conținutul lor juridic. În ceea ce privește diplomele imperiale, autorul citează o întreagă serie de diferențe scrisorii (nâme), firmane, ordine (hüküm, emr) etc.

Analizind părțile constitutive ale diplomelor otomane, M. Guboglu începe cu formulele protocolului inițial. El semnalizează mai multe formule pioase de invocăție (*invocatio*, *da'vef*) scurte sau lungi, aşezate întotdeauna în partea de sus a documentului. Pe diplomele imperiale, sub *invocatio* se află semnul monogramatic al suveranului, numit *tugra*. Autorul prezintă istoricul și textul. Partea următoare a protocolului este reprezentată prin intitulatio ('unvan') adică titulatura sultanului, care în anumite ocazii, era lungă și pompoasă. Urmează apoi, în

mod obișnuit, formă de adresare, (*inscriptio, elkab*). M. Guboglu citează o serie de elcaburi referitoare la demnitarii și dregătorii otomani ca și la prinții creștini. Inscriptiile sunt încheiate adesea printr-o formulă de salut (*du'a*) care, în diplomele turcești se deosebeau după persoanele cărora le erau adresate: musulmani sau creștini.

Autorul continuă cu analiza elementelor contextului și ale încheierii (*eschatacolum*). După formula de notificare (*ibare*) urmează expunerea (*narratio, nakl, iblag*) motivelor care au determinat emisarea documentului, urmată de dispositiile care, de obicei, recapitulează conținutul expunerii și exprimă voința autorului documentului. Printre clauzele finale ale textului sunt menționate formule de sănătate (*te'yid*), eventual formule de amenințare. Protocolul final conține datarea (*tarih*) în limba arabă și indicarea locului de emitere (*mahall-i tahrir*). În locul semnaturii și al sigiliului, diplomele sultanilor sunt prevăzute cu *tugra*-ua caligrafiată.

Urmărind analiza documentelor diplomatice otomane, M. Guboglu insistă în mod particular asupra diplomelor numite *berat* (brevete de investitură, de numire, diplome conferind feude militare sau un privilegiu comercial etc.), asupra *telkisurilor* (raportul marilor viziri către padışah), *mekluburilor* (scrisori ale marilor demnitari otomani adresate prinților străini, edictelor, ordonanțelor etc.) indicând anumite particularități diplomatice în raport cu documentele imperiale, în ceea ce privește pe titulare, texte sau stil etc. Cu acest prilej, el dă unele explicații asupra cuvântului *pence*, semnul caracteristic bine utilizat (semănind cu *tugraua*) care se aplică de cele mai multe ori pe marginea de sus a documentelor și înlocuia semnatura pe actele emise de marii viziri și alți demnitari superiori. Semnul autentificării — *şâh* („vidi”) însoțea semnului *pence* și sigilul viziral.

După ce a menționat documentele marilor dregători înșarcinați cu misiuni speciale (de ex. ser asker), M. Guboglu continuă să analizeze documentele expediate prin serviciul vizirilor și guvernatorilor de pro-

vincie — scrisori (*meklub, yazı, kagıt*) și ordonanțe (*buyuruldu*) și, prin mai multe exemple, el indică unele trăsături caracteristice din punct de vedere diplomatic (datarea turcă, întrebuiențarea pluralului majestății, formula finală de salut etc.)

Corespondența autorităților provinciale inferioare prezintă o varietate de materiale diplomatice. M. Guboglu enumera tipuri de documente cele mai frecvente ca: sinet (*sined*), honuri (*tahvil*), decizii judiciale (*ı'lam*), permise (*izin*), declarații (*ı'lan*), certificate (*lezkere*), rapoarte (*takrir*), acte de proprietate (*lapu senedi*), procese verbale (*mazbata*), ordine de plată (*havale*), scrisori — compuse cu *name* (imitând nomenclatura diplomelor imperiale) și altele. Trebuie să remarcăm că termenii actelor sus-menționate nu erau întotdeauna întrebuiențați în același sens, uneori se confundau. În ceea ce privește structura internă a documentelor din această categorie, autorul menționează cîteva deosebiri referitoare la structura diplomelor imperiale și a scierilor marilor demnitari de stat (de ex. lipsa semnaturii și a adresei, formulă de introducere foarte scurtă și variată, semnatura — *imza*).

M. Guboglu prezintă și o altă categorie de acte, reprezentată prin aşa-zisele *arz* sau *arzuhal* (jalbe, petiții, cereri, cercetări, rapoarte) menționează copii (*surel*) și registre (*defter*), atinge problema sigiliilor (*mühür*) indicând structura misivelor particularilor și adaugă cîteva date diplomatice referitoare la documentele hanilor tătari din Crimeea.

În ceea ce privește documentele cu caracter religios, M. Guboglu deosebește *hüccel* (protocole judiciale), *vakıfname* (actele fundațiilor pioase) și *fetva* (sentințe juridice date de către un *mufliu* sau *şeyhülislam*).

O atenție deosebită acordă autorul formulelor diplomatice întrebuiențate în documentele turcești referitoare la români.

La sfîrșitul expunerii sale, M. Guboglu consacră un capitol separat limbii și stilului documentelor turco-osmane, mai ales a celor păstrate în arhivele românești. El schițează dezvoltarea limbii osmane utilizate în docu-

mente în decursul veacurilor, subliniind influența crescândă a limbilor arabă și persană. Stilul oficial devine astfel din ce în ce mai pompos, intortochiat, greoi și dificil.

În încheiere, autorul rezumă deosebirile și asemănările diplomatice cele mai cunoscute rezultate din confruntarea documentelor otomane cu cele occidentale.

*

Exponerea lui M. Guboglu tratând diplomatica turco-osmană nu pretinde de loc să epuizeze noțiunile pe care le-a acumulat pînă în prezent acest domeniu. Autorul a încercat să reunească și să sistematizeze datele paleografice și diplomatice de care s-a izbit cercetînd-le, în decursul anilor, în fondurile arhivistice turcești păstrate în țara sa, studiind un număr considerabil de documente otomane referitoare la istoria patriei sale. Deși a reușit să adune multe date foarte utile cercetării documentelor turcești, vom fi oricînd în profit consultînd și celelalte manuale de paleografie și diplomatică turco-osmană, care au fost deja semnalate.

Remarcăm că exponerea lui M. Guboglu este bazată pe documente examineate de însuși autorul; el se sprijină pe multe exemple concrete citate în limba turcă și în traducere romînească. Evident că numărul formulelor diplomatice de toate felurile ar putea fi mărit. De asemenea, comentarul ar putea fi desigur completat, și în oarecare măsură chiar și puțin rectificat¹. Chiar formulele nu sunt întotdeauna citate corect. Ceea ce este regretabil este că modul în care s-a făcut transcrierea turco-arabă cu ajutorul alfabetului latin, nu este suficient de consecventă. Se constată multe imprecizii care pot să inducă în eroare pe nespécialiști². Trebuia respectată trans-

¹ În formula de introducere se va citi *nîsan-i şerif... hûkmü oldurki* (p. 70). Pentru elkaburi, vezi de ex. J. Deny, *Sommaire des Archives turques du Caire* (Le Caire, 1930), p. 44, 53, 57.

² De ex. în cuvintele transcrise alternează consoanele g-dj-gi (pentru consoana turcă actuală c/, ch-h-h, k-k, sau vocalele a-a, i-y, u-u, i-i).

crierea convențională uzitată printre orientaliști sau să se adopte noul alfabet turc modificîndu-l cu ajutorul cătorva semne diacritice convenționale. De altfel, problema transcrierii vechilor texte osmane rămîne încă deschisă; dată fiind tendința crescândă de a publica piese arhivistice turcești este absolut necesar să se ajungă la o înțelegere în această problemă, pe bază internațională.

În anexa lucrării sale, M. Guboglu publică un număr de date și liste cronologice privind sultanii, marii viziri, miniștrii de finanțe (*baş defterdar*), nișangii, șefii biroului unde se indică tugraua, cancelarii și miniștrii așacerilor străine (*re'is efendi*) marii dragomani (*baş terguman*), cadii din Istanbul, hanii din Hoarda de Aur și din Crimeea. Autorul adaugă un tablou sinoptic pentru transformarea datelor erei musulmane în acelea ale erei noastre.

Urmează *Bibliografia generală*, divizată în mai multe secțiuni. Autorul a semnalat un mare număr de publicații importante. În ceea ce privește clasarea lor în diferite secțiuni, ar fi trebuit un alt aranjament al publicațiilor³.

Albumul conține mai mult de 200 de facsimile ale documentelor turcești, de altfel foarte bine reproduse. Este vorba de documente păstrate exclusiv în arhivele românești. Cele mai multe provin din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea; se găsește un anumit număr de piese aparținînd secolului al XVI-lea și XVII-lea, precum și două diplome date din secolul al XV-lea, fără a mai socoti cîteva documente din epoca foarte recentă (1905—1915). Facsimilele reprezintă tipuri de documente din cele mai diferite și ne permit să ne facem o idee despre varietatea materialelor diplomatice turco-osmane. Toate documentele se referă mai mult sau mai puțin la istoria României și în mod special la relațiile Imperiului otoman cu Principatele române și cu

³ De ex. : lucrările lui Bartoszewicz, Bobcav, Lopaciński, Reychman etc., semnalate la secț. B, aparțin secț. C; acele ale lui Kabrda (C), Auboyneau (B) la secț. D; ale lui Hadžibegić, Göklîgin (C) la secț. B etc.

Transilvania. De cele mai multe ori ele erau promulgate de Poartă (în numele sultanului) sau de către funcționarii de stat superiori (mari viziri), destinatarii fiind principii Valahiei și Moldovei, autorități provinciale otomane cadii și chiar anumiți particulari. Mai multe documente erau emise de însiși domnii români. Se găsesc de asemenea acte redactate de către cadii etc.

Conținutul documentelor este destul de eterogen. Alături de o scrisoare a sultanului Mehmed II din 1455 redactată în limba slavă și adresată principelui Moldovei, Petru Aron, în legătură cu chestiunea financiară se găsește un firman din 1456 al sus-numitului suveran, referitor la dreptul de a face comerț, acordat negustorilor moldoveni, un tratat de pace din 1481 între Turcia și Moldova, sau o scrisoare privitoare la cucerirea Moldovei în 1538. Mai multe documente relatează evenimentele complicate din Transilvania în secolul XVI și XVII. Piesele datează din secolul al XVIII-lea și se referă la chestiuni comerciale, fiscale, administrative, vamale, în legătură cu moștenirea, cu furturile, litigile de frontieră între Imperiul otoman și țările românești, privesc probleme de aprovisionare a capitalei și a armatelor turcești sau rusești cu vite și alte zaharele alimentare cerute populației românești, stipulează privilegiile comercianților austrieci, interzic fabricarea băuturilor alcoolice în țările Române și a exportului de tutun în Turcia (pentru a împiedica concurența), reglementează libertatea de emigrare în regiunile limitrofe Principatelor. Se mai găsesc documente provenind din epoca războaielor dintre Rusia și Turcia (secolul XVIII și XIX) care se referă în oarecare măsură și la situația țărilor românești. Alte documente amintesc de cunoscutul rebel din Vidin, Pasvantoglu, menționează pe eteriști, privesc biserică ortodoxă, ordonă protecția țărănilor, vorbesc despre falsificarea monetelor etc.

Fiecare document prezentat în facsimil este însoțit de un scurt rezumat și pentru cele mai multe, de anumite elemente diplomatice extrase chiar din text. Două documente sunt traduse în extenso.

Cit despre formulele diplomatice respective, după părerea noastră, ar fi fost mai potrivit să nu se indice decât trăsăturile caracteristice, fără a le reproduce la fiecare document. Pe de o parte, ele nu sunt exhaustive, iar pe de alta se repetă. Noi am fi preferat să se publice textul transcris al documentelor celor mai tipice și să se prezinte o traducere literală. Cit despre transcrierea propriu-zisă, aceasta suferă de oarecare inconveniență și impreciziune.

În plus, lucrarea lui M. Guboglu este prevăzută de rezumate în limbile rusă și franceză, precum și de mai mulți indicii.

Dispunem de un nou manual de paleografie și diplomatică turco-osmană. Oricine se ocupă de istoria turcă și pentru a întocmi o astfel de lucrare trebuie să aibă o erudiție solidă în domeniul respectiv, cunoștințe profunde asupra materialelor diplomatice otomane și asupra mediului turco-musulman în general, și că la toate acestea trebuie să se adauge mult efort și răbdare. M. Guboglu a consacrat mulți ani lucrării sale. Specialiștii și vor fi recunosători pentru contribuția utilă pe care a adus-o studiilor paleografice și diplomatice turco-osmane. Cu acest prilej nu uităm să amintim și de o altă lucrare de valoare a sa, anume *Tabele sincrone*. *Datele hegirei și datele erei noastre cu o introducere în cronologia musulmană*. Buc., 1955, p. 330 (cu o introducere în cronologia musulmană).

Astfel, M. Guboglu a oferit orientalistilor turcologi două manuale a căror utilitate și importanță sunt în afară de orice îndoială. Aceste două cărți sunt publicate în limba română. Întrucât utilizarea lor nu se va mărgini la România și cărțile acestea vor avea o întrebunțare curentă chiar printre cercetători străini, ar fi fost recomandabil să fie publicată într-o limbă de circulație universală. Credem că acest fapt va fi luat în considerație cind se va ivi necesitatea scoaterii unei noi ediții a acestor două lucrări și mai ales a *Paleografiei și diplomaticii turco-osmane*. În acest caz, fără nici o îndoială, se va completa

expunerea și se va rectifica transcrierea ilitelor din texte turcești.

Nu trebuie să ignorăm faptul că domeniul în care lucrează M. Guboglu este dificil și reclamă multe cunoștințe și experiență, care nu pot fi cîștigate decit printr-o muncă asiduă de ani îndelungăți. Cu toate cele cîteva obser-

vări pe care le-am făcut, trebuie să mulțumim lui M. Guboglu pentru aportul științific foarte util, precum și Academiei R.P.R. pentru ediția monumentală a operei de care ne-am ocupat.

J. Kabrda—Praga

Освобождението на България от турското иго 1875—1878 (Сборник статии)

Sofia, 1958, 687 p. 98 planse (*Eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, 1875—1878*)
(Culegere de articole publicată de Institutul de Istoria Bulgariei de pe lîngă Academia Bulgară de Științe. Editura Partidului Comunist Bulgar).

Culegerea ce poartă acest titlu cuprinde 17 articole în legătură cu eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc și apare la finalizarea a 80 de ani de la acest important eveniment.

Volumul începe cu un scurt articol al prof. D. Kosev, membru corespondent al Academiei bulgare, despre *Caracterul și importanța războiului rusos-turc 1877—1878*. Se pornește de la caracterizarea făcută de Lenin și anume de la acea deosebire netă dintre intențiile subiective ale țarismului și rezultatele obiective ale acestui război, subliniindu-se importanța istorică progresistă pe care a avut-o. Cu toate tendințele expansioniste ale țarismului, acesta n-a urmărit totuși anexarea Bulgariei, ci crearea unui puternic stat bulgar, strins legat de politica Rusiei. Aceasta a reesit clar mai ales din măsurile luate de administrația provizorie rusească în Bulgaria.

Analizând ideologia social-politică a difuzorilor clase și pături din Bulgaria, D. Kosev arată că în ajunul războiului situația din țară era de așa natură, încât „nu se putea desfășura o revoluție națională fără a se săvîrși o revoluție burghezo-democrată; nu se putea crea un stat bulgar național, de sine stătător și legat de Rusia, fără eliberarea societății burgheze din cătușele sistemului feudal turcesc, fără îlichidarea clasei feudale turcești”. Cu toate că țarismul, care în propria sa țară se împotrivează forțelor progresiste, nu avea intenția să facă în Bulgaria adinci transformări sociale în spirit burghezo-democrat,

„războiul a jucat nu numai rolul revoluției naționale, ci și pe acela al revoluției burghezo-democratice al cărei conținut de bază a fost reforma agrară”. Războiul din 1877—1878 a deschis drum dezvoltării capitalismului în Bulgaria. Pe drept cuvînt, poporul bulgar, care a înțeles limpede caracterul acestui război, l-a numit „războiul de eliberare”.

Prof. Hr. Hristov în articolul său *Societatea rusă și mișcarea bulgară de eliberare națională în ajunul războiului rusos-turc din 1877*, arată puternicul ecou pe care l-a avut răscoala bulgară din aprilie 1876 în rîndul tuturor claselor și păturiilor sociale din Rusia, care acționând din diferite interese și în variate feluri, au grăbit declararea războiului rusos-turc din 1877—1878. Exemplificarea e bogată, fie că se referă la comitetele slave, care cu toate tendințele lor panslaviste au jucat totuși un rol pozitiv în acțiunea de ajutorare a poporului bulgar, fie că redă titluri și pasagii din articolele apărute în ziarele rusești de toate nuanțele politice, sau din apelurile și scrisoările adresate țarului Alexandru al II-lea. Impresionante sunt îndeosebi: scrisoarea emigranților bulgari din Giurgiu (octombrie 1876), poezia lui Turgheniev „Crocket la Windsor” sau citatele din jurnalul lui F. M. Dostoievski. Comitetele slave au știut să canalizeze tot acest puternic curent de opinie publică spre trei scopuri concrete pe care autorul le analizează în încheierea interesantului său articol: refacerea și întărirea organizației

revoluționare bulgare de la București; adunarea unor mijloace materiale și bănești pentru ajutorarea victimelor răzbunării turcești și pentru aprovisionarea cu arme; executarea unor presiuni asupra guvernului Rusiei țariste, silindu-l să ia o poziție căt mai energetică și mai activă în rezolvarea problemei bulgare.

În apărarea poporului bulgar nu s-a ridicat însă numai întregul popor rus, ci și opinia publică democrată din apusul Europei. De această problemă se ocupă V. Paskaleva în articoul intitulat *Cercurile democratice din apusul Europei și eliberarea Bulgariei*, care înregistrează aceste manifestări pentru perioada 1876–1878. La astfel de acțiuni au participat mai ales masile muncitoare, reprezentanții democrației revoluționare, o parte considerabilă a intelectualității democratice, ca și unii reprezentanți ai burgheziei — fiecare conduși de interese sau de sentimente diferite. Mișcările încep în Anglia, sunt mai slabe în Italia și Franța și se manifestă mai puternic în Cehia și Slovacia. Deși exemplificările sunt în general cunoscute, totuși strîngerea la un loc și prezentarea lor prin citate caracteristice sunt utile.

Foarte interesant a fost jocul diplomatic al marilor puteri și în special atitudinea Angliei și a Austro-Ungariei. Aceasta face obiectul articoului *Eliberarea Bulgariei și diplomația europeană*, semnat de Dr. Iv. Panaiotov.

Autorul, familiarizat cu problemele acestei epoci de care se ocupă de mai multă vreme și cunoscut prin studiul său asupra conferinței de la Constantinopol din 1876–1877, ne prezintă în amănunt evoluția luptei diplomatice dusă de Rusia de la izbucnirea răscoalei din Bosnia și Herțegovina și până la încheierea tratatului de la Berlin. Se adaugă însă unele detaliu necunoscute până acum în literatura istorică bulgară. Reflectarea operațiunilor militare din Bulgaria în acțiunile și lupta diplomatică dintre marile puteri se poate urmări cu mult interes.

Desfășurarea operațiunilor militare formează subiectul articoului semnat de generalul colonel Ivan Kinov și intitulat *Operațiile militare ale armatei rusești pe teatrul*

de război din Balcani în timpul războiului ruso-turc din 1877–1878. Este un articol bine închegat ca plan și foarte concis, sistematic și precis în redarea faptelor. Arătând întâi numărul, armamentul, pregătirea armatelor rusești și turcești și planurile de război, autorul trece apoi la descrierea detaliată a operațiunilor, indicând și cauzele succeselor sau insucceselor. Războiul a arătat clar incapacitatea comandamentului rus condus de generali favoriți ai curții, dar și priceperea unor generali ca Skobelev, Stoletov, Obrucev, Dragomirov și.a. și mai ales vitejia soldaților ruși și a ofițerilor de front. Din punct de vedere tehnic, războiul n-a adus nimic nou în privința tacticii marilor unități, îmbogățind însă foarte mult arta militară în ceea ce privește tactica micilor unități.

In armata rusă au fost încadrate și unitățile de „opălcenți” adică de voluntari bulgari. Formarea acestor corpuși, instruirea lor și operațiile militare la care au participat sunt arătate în articoul colonelului I. Mitev *Formarea corpului de voluntari bulgari și faptele lor de arme*. Bazat pe lucrările mai vechi ale lui Benderev, Filipov, Kisov, pe studii rusești ca și pe material documentar, I. Mitev, care a publicat în această privință și o lucrare specială cu conținut asemănător (1955), subliniază și activitatea dusă de comitetul bulgar de la București pentru formarea acestor corpuși. Voluntarii provineau dintrre coloniștii bulgari așezăți în Muntenia, în sudul Basarabiei sau în jurul Odesei. Înăind seama de numărul bulgarilor din emigrație ne-am fi putut aștepta la un număr mai mare de voluntari (cele două corpuși erau compuse din 7444 de oameni). Autorul arată bătăliile la care au luat parte, eroismul de care au dat dovadă — remarcă și de generalii ruși — și menționează că aceste corpuși au format nucleul viitoarei armate bulgare.

Contribuția poporului român la eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc este titlul articoului următor semnat de Hristina Iv. Mihova. În afara unor publicații bulgărești și rusești, autoarea își bazează studiul pe numeroase lucrări românești, de la cele mai vechi și până

la zi, ca și pe un bogat material documentar. Pentru prima dată, cititorul bulgar are în limba sa un studiu care să-i prezinte o analiză a situației economice, sociale și politice a României, pe baza căreia să înțeleagă atât poziția diferitelor clase și pături sociale față de acest război, cât și imprejurările care au precedat participarea directă a țării noastre. În a doua parte a lucrării sale, Mihova arată în mod amănunțit luptele la care a luat parte armata română, menționând unitățile și comandanții care s-au distins în mod deosebit. Subliniind eroismul trupelor române prin redarea cîtorva aprecieri ale generalilor ruși ca Arnoldi, Krilov sau Gurko, autoarea, după ce arată luptele de la Grivița și Pleșna, prezintă operațiile armatei române împotriva forțelor turcești de la Dunăre: Oreașovo, Vidin, Smirdan etc. Utilizând „Amintirile” sergentului român St. Georgescu, autoarea relatează și unele aspecte ale strînselor legături dintre armata română și populația bulgară pe timpul desfășurării operațiunilor. Studiul se încheie prin combaterea unor poziții greșite ale vechii istoriografii burgheze și prin sublinierea contribuției actualei istoriografii românești, care a arătat rolul maselor populare în acest război. Folosind din plin ultimile publicații documentare ale Academiei R.P.R., autoarea insistă asupra caracterului acestui război sprijinit de întregul popor român și asupra ecoului pe care l-a avut în literatură și artă, caracterizîndu-l ca pe un monument nepieritor al frăției de arme și prieteniei rusu-bulgaro-române. Stăpînind bibliografia bulgară, rusă și românească a problemei, orientîndu-se just și avînd o bună metodă de lucru, Hr. Mihova a reușit să dea un studiu de un real folos în literatura istorică bulgară.

În articolul său *Societatea bulgară și războiul ruso-turc din 1877—1878*, G. Todorov arată poziția claselor și păturilor sociale din Bulgaria față de acest război. Cu excepția marii burghezii legată de capitalurile apusene și de piața turcească și reprezentată prin ciorbagii, toate celelalte clase și pături ale societății bulgare au întîmpinat cu bucurie și au susținut războiul care a adus eliberarea Bul-

gariei. Deși constatăriile de mai sus nu mai formează o nouitate pentru nimeni, articolul lui G. Todorov prezintă un deosebit interes prin faptul că poziția acestor categorii sociale este arătată în mod concret cu numeroase și foarte caracteristice extrase din presa vremii.

V. Haginikolov arată în articolul său *Ajutorul economic dat armatelor rusești de populația bulgară în timpul războiului rus-turc 1877—1878* că aprovisionarea armatelor rusești era încredințată unor negustori, care împreună cu serviciile de intendență se țineau numai de afaceri, lăsind trupele, mai ales pe acelea din primele linii, fără proviziile necesare. Ajutorul economic dat de populația bulgară și-a găsit expresia în furnizarea acestor mijloace pentru trupele, ambulanțele și spitalele rusești, în sprijinul dat armatelor prin transporturi gratuite, reparări de drumuri, lucrări militare etc. Autorul arată că, deși modest și mai totdeauna plătit, acest ajutor economic cu un efect material redus a avut totuși o foarte mare importanță din punct de vedere moral și politic pentru consolidarea prieteniei dintre cele două popoare. Articolul lui V. Haginikolov utilizează o serie întreagă de memorii contemporane care pot fi folosite și pentru alte prețioase informații.

De o deosebită importanță este articolul prof. Hr. Gandev *Ajutorul Rusiei la construirea statului bulgar*. Autorul arată că ajutorul rusesc pentru eliberarea poporului bulgar nu s-a încheiat o dată cu semnarea tratatelor de pace. Dacă ar fi fost lăsat în voia soartei, poporul bulgar nu și-ar fi putut consolida, printr-o puternică organizație de stat, libertatea obținută. Turcia, Anglia și Austro-Ungaria ar fi intervenit și ar fi reușit, cu ajutorul agenturii interne, să impiedice o asemenea consolidare. Prin administrația provizorie rusească (1877—mai 1879) Rusia a pus bazele statului bulgar burghez, dându-l o constituție liberală și un regulament organic pentru Rumelia Orientală. Rușii au creat un sistem administrativ burghez cuprinzînd toate domeniile vieții politice. Grație acestor măsuri s-a putut face mai tirziu unificarea statului bulgar.

Studiul prof. Gandev se bazează nu atât pe lucrări mai vechi ca aceea a lui Ovsianți și-a, sau pe cele mai noi ca aceea a lui Kozmenko, ci mal ales pe un imens material documentar, în parte inedit. Este vorba de cele circa 4000 de documente descoperite de autor în 1935 în arhivele fostei prefecturi a orașului Plovdiv, și salvate de la topit, ca și de alte materiale documentare din depozitul Bibliotecii Naționale din același oraș. Parte din aceste documente au fost deja folosite de prof. Gandev în studiile sale publicate încă din 1946. Mai important este fondul documentar provenit din arhiva principelui Dondukov, fostul comisar al administrației provizorii rusești din Sofia, după moartea principelui Cerkaski și pînă la retragerea armelor rusești din Bulgaria. Cele peste 100 000 de documente ale acestui fond au ars în clădirea fostei Biblioteci Naționale din Sofia, bombardată în 1944. Din fericiere prof. Gandev făcuse în 1938 o serie întreagă de copii și extrase din această arhivă și acest material a fost folosit din plin în studiul de față, dindu-i astfel o deosebită valoare.

Un articol clar și bine documentat este acela al lui L. Berov intitulat *Consecințele economice ale războiului rus-o-turc din 1877–1878*. Autorul relatează adincile prefaceri economice petrecute mai ales în domeniul economiei agrare și mai puțin în acela al industriei. Este o bună analiză, care arată felul în care s-a trecut de la marea proprietate funciară turcească la mica proprietate agrară bulgară.

Modul în care a luat ființă armata bulgără după eliberarea țării formează subiectul articolului *Ajutorul rusesc la crearea armatei bulgare* semnat de colonelul V. Popov și în care se dau, pe baza documentelor utilizate, date interesante, atât asupra armatei bulgare propriu-zise, cit și asupra aceleia din Rumelia Orientală.

Tratatul de la Berlin, care a încheiat acest război, a adus amare deziluzii poporului bulgar, care a inceput o adeverătă luptă împotriva lui. De această problemă se ocupă K. Vasilev în articolul său *Lupta poporului bulgar împotriva hotărîrilor congresului de la Berlin*. Se arată formele de acțiune și forțele

motrice ale acestor lupte, care se duceau în realitate pentru independența și unificarea națională.

În articolul său *Războiul de eliberare (1877–1878) în creația scriitorilor bulgari*, Prof. P. Dinekov arată ecoul pe care l-a avut acest război în creația unor poeti și scriitori bulgari, începînd cu Slaveikov și Vazov și terminînd cu scriitori contemporani ca Hr. Radevski și Veselina Ghenovska. Adăugăm că unele din creațiile lui Vazov ca poezia „Rusia”, sau povestirile „Odinoară” sau „Moș Ioșo vede” etc. au fost traduse și în romînește.

Reflectarea războiului în creația populară bulgară formează subiectul articolului semnat de R. Anghelova și intitulat *Războiul rus-turc din 1877–1878 și poezia populară bulgară*.

Prof. Mara Toncova semnează un lung articol intitulat *Războiul rus-turc din 1877–1878 în pictură*. Un capitol este rezervat picturii romînești (Grigorescu, Henția, Mirea, Carol Popp de Szatmary etc.). Articolul este însoțit de peste 100 de reproduceri.

Seria articolelor este închelată de mica dar interesantă contribuție a lui T. Ghenov *Monumentele recunoașterii* (statui, mausolee etc.) circa 450 la număr, dindu-se și istoricul celor mai importante. Între ele se află și monumente ridicate în amintirea eroilor români. Se adaugă o bibliografie alcătuită de Em. Kostova și un indice.

După cum se vede, culegerea, apărută sub redacția unui colectiv format din profesori ai Universității din Sofia, dă o privire de ansamblu asupra războiului propriu-zis, asupra ajutorului Rusiei și asupra formării statului bulgar modern. Articolele publicate conțin date și aprecieri interesante și pentru istoria noastră, volumul reflectînd evenimentul care ilustrează în modul cel mai pregnant prietenia dintre popoarele rus, bulgar și român. De aceea culegerea de față, cu caracter popular-științific, își găsește locul ei firesc alături de volumele apărute la noi și în U.R.S.S. cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la acest război, care a dus la eliberarea Bulgariei și la independența României.

C. Velichi

R E V I S T A R E V I S T E L O R

Вопросы Истории КПСС

nr. 1—6/1958

Revista sovietică „Probleme de istorie a P.C.U.S.”, organul Institutului de Marxism-Leninism de pe lingă C.C. al P.C.U.S. este o demnă continuatoare a tradițiilor presei revoluționare bolșevice. În decursul celui de-al doilea an de apariție (1958) revista a pus cu regularitate la în vedere maselor largi de cititori din țară ca și de peste hotare, prețioase informații privind atât istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cît și istoria celorlalte partide comuniste și muncitorești din întreaga lume.

Paginile revistei oferă publicului cititor un mare număr de studii, articole și comunicări științifice în care sunt abordate de poziții partinice multiple și variate probleme. Ele conțin idei interesante și generalizări noi bazate pe un extrem de bogat material documentar.

Rod al unor îndelungate și laborioase cercetări, materialele publicate în revistă, având o înaltă ținută științifică, au stîrnit un viu interes în rîndurile maselor de cititori. Pe baza acestor materiale se poate urmări în linii generale întreaga evoluție a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice precum și unele aspecte din trecutul de luptă al diferitelor partide comuniste și muncitorești frânești.

Evenimentele de o excepțională importanță în viața partidului și a poporului sovietic fac obiectul editorialelor cu care se deschide aproape fiecare număr al revistei.

Editorialul primului număr se ocupă de Ierările Plenarei C.C. al P.C.U.S. din decembrie 1957 în cursul cărora s-au dezbatut o serie de probleme ale politiei partidului ca: rezultatele Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești care a avut loc la Moscova în noiembrie 1957, activitatea sindicatelor din U.R.S.S., probleme organizatorice și completarea Prezidiumului și Secretariatului C.C. al P.C.U.S.

Cu prilejul împlinirii a 88 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin editorialul numărului doi al revistei face o amplă relatare despre triumful măreților idei ale leninismului, pe plan mondial. Celealte două editoriale publicate în numerele patru și șase ale revistei se ocupă primul de problema însemnatății unei profunde și multilaterale cercetări a istoriei P.C.U.S., iar al doilea de succesele remarcabile cu care poporul sovietic a întîmpinat al XXI-lea congres al Partidului Comunist.

O analiză profund științifică a evenimentelor care s-au petrecut la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX în viața economică și politică a Rusiei o fac primele două capitole ale noului manual de istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice publicate în nr. 5 al revistei.

Ansamblul problemelor legate de strategia și tactica partidului bolșevic în prima revoluție rusă, avântul revoluției, greva politică generală, formarea sovietelor, insu-

rețea armată din decembrie, importanța congreselor IV și V ale P.M.S.D.R., cauzele înfrângerei revoluției precum și însemnatatea internațională a revoluției constituie conținutul capitolului III al manualului de istorie a P.C.U.S. publicat în nr. 5 al revistei.

Tot în legătură cu evenimentele care s-au petrecut în timpul primei revoluții ruse, revista publică în nr. 1 articolele T. P. Bondarevscaia și A. Ea. Velicanova intitulat „Sovietul de deputați ai muncitorilor din Petersburg în anul 1905”.

Sovietul din Petersburg (1905) a fost unul din primele Soviete care au apărut în Rusia. Înființarea lui a fost determinată de înșeși necesitățile luptei revoluționare, el a fost o manifestare eloventă a spiritului creator al maselor de muncitori. Sovietul a luat ființă în toiul grevei politice din octombrie 1905, purtând în primele zile după naștere diferite denumiri ca de exemplu „Comisia de grevă”, „Comitet de grevă”, sau „Comitetul general al muncitorilor” pentru că abia după 15 octombrie la propunerea bolșevicilor el să se denumească „Sovietul de deputați ai muncitorilor”. Activitatea Sovietului se găsea sub controlul permanent al muncitorilor, în fața căror deputații erau obligați să facă dări de seamă asupra activității lor și asupra hotărîrilor pe care le luau.

Conducerea Sovietului din Petersburg în tot timpul existenței acestuia a aparținut în cea mai mare parte menșevicilor. Printre cauzele care au dus la precumpărarea menșevicilor în conducerea Sovietului, autori amintesc arestarea conducătorilor bolșevici în timpul represiunilor sălbatici dezlănțuite de poliția țaristă împotriva organizațiilor bolșevice, și insuficiența înțelegerii de către muncitori a însemnatății și rolului Sovietului de deputați.

Abia după sosirea lui V. I. Lenin în Petersburg (8 noiembrie 1905) s-a pus capăt acestei situații. Lenin a definit pentru prima dată în articolele său intitulat „Sarcinile noastre și Sovietul de deputați ai muncitorilor”, scris la începutul lunii noiembrie 1905, însemnatatea istorică și rolul Sovietelor, apreciin-

du-le ca organ al insurecției și embrion al noii puteri revoluționare — dictatura revoluționară democratică a proletariatului și țărănimii.

Momentul prielnic însă pentru că bolșevicii să ia conducerea Sovietului fusese pierdut. Înarmarea muncitorilor în vederea insurecției armate ca și o seamă de alte acțiuni revoluționare au fost efectuate de bolșevici în afara Sovietului și împotriva menșevicilor care negau necesitatea insurecției armate. Atitudinea împăciuitoristă a conducătorilor menșevici, arată autorii, s-a răsfrințit în mod negativ asupra activității Sovietului din Petrograd. Dar cu toate că Sovietul n-a manifestat energia revoluționară necesară, iar în momentul culminant al revoluției — insurecția armată din decembrie — n-a întreprins nici o acțiune hotărâtă, el a inseris totuși, grație activității bolșevicilor și presunii maselor de muncitori, numeroase pagini lumeninoase în istoria primei revoluții ruse.

Înfringerea revoluției ca și sălbatica represiune împotriva mișcării muncitorești care i-a urmat a demobilizat pe menșevici, determinându-i să renunțe definitiv la programul și lozincile revoluționare ale partidului și să ceară insistent lichidarea organizațiilor de partid ilegale.

Împotriva menșevicilor ca și a oportuniștilor de orice nuanță bolșevică care activau în adinecă ilegalitate au dus o luptă neîmpăcată pentru păstrarea și consolidarea partidului, pentru apărarea intereselor proletariatului.

În legătură cu lupta bolșevicilor împotriva lichidatorilor, otzoviștilor și trochiștilor, apărarea și dezvoltarea filozofiei marxiste de către V. I. Lenin precum și rolul partidului în pregătirea maselor pentru o nouă revoluție revista publică în nr. 6 capitolul IV din istoria P.C.U.S.

Perioada (1910—1914) care a urmat falimentului politicii stolipiniste este marcată de creșterea spiritului revoluționar al maselor muncitoare din Rusia. Acestei perioade și este consacrat capitolul V din istoria P.C.U.S. publicat în nr. 6 al revistei. În același număr

revista publică al VI-lea capitol din istoria P.C.U.S. care tratează problemele privind rolul partidului bolșevic în anii primului război mondial imperialist, precum și evenimentele care au avut loc în Rusia în perioada revoluției din februarie 1917 pînă la instaurarea dualității puterii.

Căluzit de teoria leninistă a transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă partidul bolșevicilor a început o intensă activitate de organizare a muncitorilor pentru răsturnarea guvernului provizoriu și instaurarea dictaturii proletariatului. O atare activitate a desfășurat partidul nu numai în regiunile din centrul Rusiei ci și în raioanele situate la periferia țării ca de exemplu Azerbaidjan, Gruzia, Turkestan, Armenia etc.

Privitor la munca și lupta dusă de bolșevicii din Armenia pentru organizarea maselor în vederea revoluției socialiste revista publică în nr. 1 articoulul semnat de G. B. Garibdjanean, Organizațiile bolșevice din Armenia în perioada pregătirii revoluției din Octombrie (martie-noiembrie 1917). Încă de la începutul lunii martie 1917, arată autorul articolului, pe întreg cuprinsul Transcaucaziei au început să se desfășoare puternice acțiuni revoluționare ale maselor populare. La Bacu, Tiflis, Cutaisi, Erevan, Alexandropol și în alte localități, au luat ființă din inițiativa bolșevicilor Soviete de deputați ai muncitorilor și soldaților. Conducerea Sovietului de deputați compusă din elemente mic burgheze, împăciuitoriste, n-a făcut nici un pas în direcția rezolvării problemei agrare și naționale a democratizării administrației de stat, a introducerii zilei de muncă de opt ore etc. În schimb ea a întreprins o serie de acțiuni pentru a transmite întreaga putere de stat în mîinile burgheziei. În aceste condiții grele, se arată în articol, bolșevicii din Armenia ieșind din ilegalitate au început să organizeze intens masele populare și în special muncitorii. Ei au refăcut organizațiile de partid slăbite ca urmare a luptei dusă în condițiile aspre de ilegalitate și au creat în același timp noi organizații bolșevice

într-o serie de localități. În activitatea lor organizațiile bolșevice din Armenia au primit un însemnat ajutor din partea Comitetelor partidului bolșevic din Bacu și Tiflis.

Paralel cu acțiunile îndreptate împotriva dașnacilor — slugi credincioase ale guvernului provizoriu — organizațiile bolșevice din Armenia au desfășurat o vastă operă de propagare printre muncitorii și învățăturii leniniste despre revoluție, război și pace și au explicat totodată maselor populare conținutul revoluționar al lozincilor leniniste în legătură cu problemele agrară și națională.

Evenimentele revoluționare care se petrecuseau în Rusia au găsit un ecou puternic în rîndurile muncitorilor din Armenia. În primăvara și vara anului 1917 au avut loc un mare număr de mitinguri, demonstrații și greve ale muncitorilor precum și un sir de răscoale țărănești îndreptate împotriva guvernului provizoriu, a menșevicilor, socialistilor revoluționari și a altor partide contrarevoluționare, pentru victoria revoluției socialiste și instaurarea puterii sovietice. Astfel, influența bolșevicilor din Armenia a cuprins în scurt timp masele largi populare. După congresul al VI-lea al P.M.S.D.R. (b) organizațiile bolșevice din Armenia au început, conform hotărîrilor congresului, organizarea muncitorilor pentru insurecția armată. În perioada aceasta de pregătire a insurecției, bolșevicii au instituit într-o serie de localități controlul revoluționar asupra diferitelor instituții ca: telefoane, telegraf, poștă etc. trimițînd acolo comisari speciali. La începutul lunii octombrie avîntul mișcării revoluționare din Transcaucasia era în plină creștere. Aceasta a permis clasei muncitoare din Armenia ca și din întreaga Transcaucazie să înceapă lupta hotărîtoare, deschisă împotriva burgheziei. Datorită însă politiciei trădătoare a dașnacilor, menșevicilor, mussavașistilor precum și a intervenției imperialiste lupta pentru instaurarea puterii Sovietice în Transcaucasia a îmbrăcat un caracter de lungă durată. Ea a luat sfîrșit, în Armenia, abia în noiembrie 1920 cînd poporul armean sub conducerea partidului comunist și cu

ajutorul Armatei Roșii a scuturat jugul dașnacilor și a instaurat dictatura proletariatului.

O contribuție valoroasă la cunoașterea activității partidului bolșevic din perioada premergătoare Revoluției Socialiste din Octombrie aduce articolul lui S. I. Murașov intitulat „Bolșevizarea Sovietelor în anul 1917” (nr. 6/1958). Sovietele în Rusia au fost create de înseși masele muncitoare. În Soviete, Lenin a văzut cea mai bună formă a dictaturii proletariatului, cea mai înaltă formă a democrației, un aparat gata creat al puterii de stat a muncitorilor și țărănilor. Orientarea leninistă spre instaurarea dictaturii proletariatului sub forma republicii Sovietelor a constituit planul concret al transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă. O importanță hotăritoare pentru traducerea în viață a planului partidului bolșevic de cucerire a dictaturii proletariatului a avut-o bolșevizarea Sovietelor, adică schimbarea compoziției și politicii Sovietelor, transformarea lor din organe ale micii burgheziei cum erau după revoluția din februarie în organe ale proletariatului, din organe de împăcare cu burghezia într-o armă de luptă împotriva acesteia. Esența procesului bolșevizării Sovietelor a constat în cucerirea majorității în ele de către partidul bolșevic, a constat în demascarea politicii trădătoare a menșevicilor și socialiștilor revoluționari și izolarea acestora de muncitorime. Fără aceasta victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ar fi fost imposibilă. În procesul bolșevizării Sovietelor, autorul articolului distinge patru perioade principale: 1) dezvoltarea pașnică a revoluției pînă la demonstrația din iulie; 2) iulie și august 1917; 3) după înăbușirea rebeliunii lui Kornilov pînă la victoria insurecției armate în Petrograd și Moscova cînd Sovietele au devenit organele insurecției; 4) victoria și consolidarea puterii sovietice pe întreg cuprinsul țării, perioadă în care sovietele au devenit organele dictaturii proletariatului.

După ce analizează conținutul și desfășurarea procesului bolșevizării Sovietelor

de-a lungul flecării perioadei autorul se oprește asupra rolului pe care l-a jucat în lupta pentru bolșevizarea Sovietelor fracțiunea bolșevicilor în Soviete. Fracțiunea bolșevică a criticat cu vehemență politica contrarevoluționară a guvernului provizoriu și a cerut trecerea puterii în mâiniile proletariatului revoluționar. După congresul al VI-lea al partidului procesul bolșevizării Sovietelor din Petrograd, Moscova și alte orașe din țară s-a desfășurat într-un ritm deosebit de accelerat. Trecerea Sovietelor din Petrograd și Moscova de partea bolșevicilor a constituit un eveniment de mare însemnatate în bolșevizarea Sovietelor pe întreaga țară. În această trecere se reflectă în mod pregnant rezultatul munci îmense dusă de partidul bolșevic în masele de muncitori.

La sfîrșitul lui august și în septembrie 1917 în afara de Sovietele din Capitală au trecut de partea bolșevicilor Sovietele dintr-un mare număr de centre muncitorești ca: Rostov, Harcov, Vladimir, Ural etc. În această perioadă procesul bolșevizării Sovietelor se desfășura pe întreg cuprinsul țării. V. I. Lenin considera în prima jumătate a lunii septembrie 1917 că a sosit momentul potrivit pentru instaurarea puterii Sovietelor pe calea insurecției armate. Spre sfîrșitul lunii septembrie la ședința comună a comitetelor executive a Sovietelor din Moscova a fost adoptată o rezoluție care chema toate Sovietele la luptă pentru aplicarea în viață a lozincii „Toată puterea Sovietelor!”. Aceasta a fost lozinca insurecției armate împotriva guvernului provizoriu. Ea a fost adoptată și urmată de majoritatea Sovietelor care în momentul insurecției armate din octombrie deveniseră bolșevice. După victoria insurecției armate expresia concretă a bolșevizării Sovietelor a fost consolidarea mai departe a componziției lor proletare și asigurarea conducerii Sovietelor de către partidul comunist.

După Revoluția Socialistă din Octombrie, într-o serie de republii ale U.S. au luat ființă partide comuniste ca detașamente ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Asupra întemeierii partidului comunist în

Ucraina revista publică în nr. 3 articolul lui N. R. Donfi „Formarea Partidului Comunist în Ucraina”. Acest important eveniment în viața poporului ucrainean, remarcă autorul, este indisolubil legat de lupta pentru instaurarea puterii Sovietice în Ucraina, el este unul din manifestările clare ale politiciei naționale leniniste. Partidul Comunist din Ucraina a fost creat pe baza organizațiilor bolșevice din marile centre industriale ca Kiev, Harcov, Ecaterinoslav, Odessa, Nicolaev, Donbas și altele.

V. I. Lenin, se arată în articol, a acordat o mare atenție organizațiilor bolșevice din Ucraina. Încă din perioada primei revoluții ruse s-au făcut, din inițiativa lui Lenin, încercări de organizare a unui centru de partid în Sudul Rusiei. În luniile martie-aprilie 1917 pe tot cuprinsul Ucrainei, printre organizațiile bolșevice, s-a făcut tot mai evidentă tendința spre consolidarea legăturilor dintre ele în vederea unificării.

Cu puțin înainte de convocarea congresului al VI-lea al partidului, conform indicațiilor C.C. al P.M.S.D.R. (b) au fost create în Ucraina două organizații de partid regionale, una în regiunea Doneț-Krivoirog iar a doua în ținuturile din sud-vestul Ucrainei. În continuare, autorul urmărește procesul de delimitare politică, ideologică și organizatorică între bolșevici și menșevici, prezintând concomitent lupta bolșevicilor din Ucraina pentru înfăptuirea partidului comunist precum și ajutorul primit în acest scop de organizațiile bolșevice din partea C.C. al P.M.S.D.R. (b).

Vorbind de ajutorul dat de către C.C. al P.M.S.D.R. (b) organizațiilor bolșevice din Ucraina în lupta lor pentru crearea partidului, autorul arată că în prima jumătate a lunii decembrie 1917 problema înfăptuirea Partidului Comunist din Ucraina era principal rezolvată în C.C. al P.M.S.D.R. (b). Printre evenimentele care au marcat etape importante în procesul de încheiere a Partidului Comunist din Ucraina în articol sunt relevante: Congresul organizațiilor bolșevice din sud-vestul țării ale căruia lucrări s-au desfășurat

la începutul lunii decembrie 1917 la Kiev, consfătuirea de partid a bolșevicilor care a avut loc în aprilie 1918 la Taganrog, Plenara C.C. al P.C. (b) din 3 mai 1918 precum și primul congres al organizațiilor bolșevice din întreaga Ucraina, convocat între 5–12 iulie 1918. La acest congres s-a hotărât unirea tuturor organizațiilor comuniste din Ucraina într-un singur partid sub denumirea de Partidul comunist din Ucraina cu propriul său comitet central, cu propriile sale congrese, autonom în ceea ce privește problemele locale, dar constituind unul din detașamentele de luptă ale P.C.U.S.

Un scurt istoric al înfăptuirii partidului comunist în Bielorusia îl fac autorii N. N. Meșcov și V. V. Scorobogottî în articolul intitulat „Din istoria formării Partidului Comunist din Bielorusia” publicat în nr. 6 al revistei. După ce constată că bolșevismul în Bielorusia s-a format și consolidat în lupta permanentă cu menșevicii, socialiștii revoluționari, Bundul precum și o serie de partide și grupări politice burgheze naționaliste, autorii fac în prima parte a articolului o scurtă expunere a luptei dusă de bolșevici din Bielorusia pentru organizarea maselor muncitorești, în perioada care s-a scurs de la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. până la începerea pregătirii maselor pentru insurecția armată din Octombrie 1917.

Hotărârea Congresului al VI-lea al P.M.S.D.R. (b) de a răsturna pe calea insurecției armate puterea burgheziei și a instaura dictatura proletariatului a avut un puternic ecou în rândurile bolșevicilor din Bielorusia. Această situație reclama unirea tuturor forțelor bolșevice din Bielorusia și de pe frontul de apus într-un centru unic.

Sarcina aceasta a fost îndeplinită conform indicațiilor C.C. al partidului, de comitetul din Minsk al P.M.S.D.R. (b) din inițiativa căruia a fost convocată între 1–3 septembrie 1917 la Minsk o consfătuire de partid unde s-au pus bazele unirii tuturor forțelor bolșevice din Bielorusia.

În continuare autorii analizează lupta plină de abnegație a comuniștilor din Bielo-

rusia dusă în perioada ocupației germane pînă în toamna anului 1918 cînd datorită eforturilor comune ale popoarelor Sovietice și sub loviturile puternice ale Armatei Roșii și a partizanilor, ocupanții germani au fost siliți să părăsească pămîntul sovietic.

În procesul luptei grele pentru crearea partidului comunist, bolșevicii din Bielorusia au primit un însemnat ajutor din partea C.C. al P.C. (b) și personal din partea lui V. I. Lenin, Sverdlov și I. V. Stalin. Grație acestui ajutor organizațiile bolșevice din Bielorusia au reușit să învingă tendonțele naționaliste care și făcuseră loc în rîndul unor bolșevici, să înfringă rezistența elementelor dușmanoase și să creeze astfel calea spre formarea partidului comunist.

Hotărîrea de a întemeia Partidul Comunist din Bielorusia a fost luată în decembrie 1918 la conferința a VI-a a P.C. (b) pentru regiunile de nord-vest, la care au participat toate organizațiile comuniste de pe teritoriul Bielorusiei.

Declarându-se primul congres al partidului comunist, conferința a desăvîrșit formarea Partidului Comunist din Bielorusia ca parte integrantă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Ca și în diferite republici din U.R.S.S. după Marea Revoluție Socialistă au luat ființă într-o serie de țări de pe toate continentele partide comuniste și muncitorești. Crearea lor a fost o necesitate izvorită din condițiile social-politice ale fiecărei țări, ea a fost reclamată de necesitatea ca cea mai revoluționară clasă, proletariatul, să aibă propria sa avangardă capabilă să-l organizeze și să-i conduceă lupta pentru cucerirea puterii.

În articolul „Grupul maghiar din P.C. (b) (anul 1918)” semnat de Derdi Milei și publicat în nr. 5 se cercetează desfășurarea luptei comuniștilor maghiari din țară ca și din U.S. În vederea întemeierii unui partid marxist al clasei muncitoare.

Sub influența revoluției din octombrie clasa muncitoare din Ungaria a devenit treptat în de cursul anului 1918 factorul

determinant al vieții politice. O mare parte a proletariatului, în mod spontan sau semi-conștient afirma cu tot mai mult curaj hotărîrea să de a urma exemplul poporului rus.

Aceasta o exprima lozinca devenită extrem de populară „și noi trebuie să acționăm ca ruși!”

După insurecția armată din octombrie 1917, la care au participat în multe locuri mici grupe de prizonieri unguri au luat ființă în diferite localități, fabrici și uzine, organizații legale ale muncitorilor și țăranilor maghiari prizonieri. În aceste organizații prizonierii unguri au avut posibilitatea să cunoască mai îndeaproape învățătura leninistă, teoria și tactica partidului bolșevic. Din inițiativa cîtorva tovarăși maghiari și cu sprijinul C.C. al P.C. (b) a luat ființă în martie 1918 prima grupă a prizonierilor maghiari care a activat ca o grupă națională în cadrul P.C. (b).

Principala activitate a grupelor maghiare era îndreptată spre crearea premizelor pentru formarea Partidului Comunist din Ungaria.

După ce relatează o serie de acțiuni ale Grupei Maghiare în Rusia Sovietică autorul urmărește activitatea dusă de comuniști, membri ai acestei grupe după refotoarcerea lor în Ungaria. Munca de pregătire ideologică, organizatorică și educativă a Grupei Maghiare din P.C. (b) a stat la baza formării la cîteva zile după victoria revoluției burghezo-democratice din Ungaria (oct. 1918) a Partidului Comunist Ungar sub conducerea căruia proletariatul maghiar a putut să părăsească în revoluția socialistă din 1919, să proclame Republica Sovietică, și să instaureze dictatura proletariatului în Ungaria.

Cu privire la formarea partidelor comuniste în diferite țări revista publică: articolul semnat de Zenan Kliškov „În jurul problemelor istorice Partidului Muncitoresc Polonez” (nr. 4) articolul intitulat „Patruzeci de ani de luptă a comuniștilor austriaci pentru unitatea muncitorească și socialism” scris de Franț Vert (nr. 6) precum și articolul semnat de Bui Kong Cing „Marele Octombrie și crearea Partidului Comunist din Indochina” (nr. 6).

Un spațiu important acordă revista dezbatерii problemelor privitoare la : politica economică a Statului Sovietic, consolidarea P.C.U.S., rolul partidului ca organizator și educator al Armatei Roșii, Internaționalismul proletar și revizionismul contemporan.

Revista publică, de asemenea, noi documente provenite de la K. Marx și V. I. Lenin, materiale de critică și bibliografie, recenzii,

rezumatări, precum și date privind viața științifică a diferitelor instituții.

Studiile și materialele revistei sunt extrem de utile nu numai cadrelor didactice și propagandistilor care studiază și predau istoria partidului, ci și maselor largi de cititori, care pot găsi aici informații deosebit de folositoare pentru educarea lor și pentru largirea orizontului lor politico-ideologic.

I. Oprea

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft
an VI (1958), nr. 1–6, Berlin, Ritten & Loening, 1420 p.

„Revista pentru științele istorice”, organ al istoricilor marxiști din Republica Democrată Germană, și-a început apariția din anul 1953. fiecare număr cuprinde un bogat material, rănduit pe rubrici ca : Studii, Discuții, Miscelanea, Rapoarte și dări de seamă, Recenzii, Note bibliografice privind publicații germane și străine etc. Articolele, scrise de istorici și militanți în problemele sociale din R.D.G., îmbrățișează un domeniu larg de preocupări și constituie contribuții de preț la elucidarea unor probleme legate de dezvoltarea științei istorice marxiste, de mișcarea muncitorească, de combaterea concepțiilor burgheze și apărarea purității ideologice, de prezentarea în lumina învățăturii marxist-leniniste a diferitelor probleme ce țin de istoria veche, medie, modernă și contemporană.

Dintre materialele privind viața și opera clasicilor marxism-leninismului semnalăm articolele semnate de R. Naumann, *Asupra dezvoltării de către Lenin a învățăturii cu privire la imperialism* (nr. 2, p. 231 – 254), H. Gemkov, *O nouă sură pentru biografia lui F. Engels* (nr. 2, p. 345 – 352) și H. Welsch, *Statisticianul prusac Friedrich Wilhelm Otto Ludwig von Reden cu privire la „Situația clasei muncitoare din Anglia”, de F. Engels din anul 1845* (nr. 4, p. 821 – 823).

Studiul lui R. Naumann cuprinde o prezentare teoretică a contribuției adusă de Lenin la îmbogățirea învățăturii marxiste în epoca imperialismului, și în primul rînd a obiectivelor

politice și a sarcinilor imediate ale clasei muncitoare în condițiile capitalismului monopolist-muribund. „Lenin — precizează autorul — a arătat pentru prima dată în istorie că în esență dezvoltarea capitalismului merge de la capitalismul liberei concurențe la capitalismul monopolist și că acesta este cel mai înalt și ultim stadiu al capitalismului”.

În continuare, autorul combate teoria „ultraimperialismului”, formulată de Kautsky, teorie potrivit căreia imperialismul, în ultima sa fază, ar suferi o transformare calitativă, ajungând pe cale evolutivă să nu mai fie generator de război, ci un „ultra-trust” mondial capabil să asigure planificarea producției și să preîmpinge astfel conflictele armate. Aceste încercări de „înfrumusețare”, de golire a imperialismului de contradicțiile și de esența lui și-au găsit de mult răspunsul cuvenit nu numai în „Imperialismul, ultimul stadiu al capitalismului”, ci și în alte lucrări ale marelui Lenin : „Caiete despre imperialism”, „Marxism și revizionism” pe care autorul articolului le analizează în mod amănunțit.

Studiul lui H. Gemkov constituie o contribuție interesantă la cunoașterea unor amănunte din viața lui F. Engels, aducând o serie de amănunte ce lipsesc din biografia mai veche a lui G. Mayer — socotită ca fiind cea mai cuprinsătoare¹. Pe baza corespondenței oficiale

¹ G. Mayer, *Friedrich Engels. Eine Biographie*, Haga, 1934.

dintre ministrul de interne, ministrul de justiție și procurorul general purtată în perioada 19 martie—30 noiembrie 1860, autorul face o serie de precizări privind reîntoarcerea lui F. Engels din Anglia la Barmen, cu ocazia înctării din viață a tatălui său.

H. Welsch, în articolul său, aduce o interesantă precizare referitoare la data apariției ediției lucrării lui F. Engels „Situația clasei muncitoare din Anglia”. În prefată ediției a II-a, Engels menționează că prima ediție apăruse la Stuttgart în vara anului 1845. Dintron raport înaintat de statisticianul von Reden (1804—1857) la 29 mai 1845 ministrului von Bülow reiese că în luna mai a acelui an carteau lui Engels se afla deja în librăriile germane.

Combaterea concepțiilor burgheze, a curentelor idealiste și reacționare și apărarea purității ideologice constituie o preocupare de prim ordin a istoricilor marxiști germani și faptul acesta se face din plin simțit în paginile revistei „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”. Articolul de fond *Pentru înțărirea istoriografiei germane socialiste* (apărut în nr. 3, p. 457—467) arată pe larg pericolul pe care îl prezintă concepțiile burgheze și variantele acestora pe care și le înșușesc, le înfrumusețează și le provoăduiesc cei ce vor să provoace confuzie ideologică. Sunt analizate, în primul rînd, o serie de formulări necorespunzătoare pe care le fac în lucrările lor publicate de curând J. Kuczynski de la Institutul de istorie al Academiei de Științe din Berlin și W. Strauss, profesor de metodică a cercetării istorice. Sunt criticate de asemenea manifestările de obiectivism, de factologie și fetișismul documentelor, precum și lucrarea vest-germană „Personalitatea și istoria”.

Articolul lui E. Engelberg, *Politica și istoriografia. Cu privire la situația istorică și la sarcinile istoriografiei din R. D. G.* (nr. 3, p. 308—495) cuprinde o chemare adresată istoricilor germani de a îmbina munca științifică cu atitudinea de militant pe tărîm social: „Trebuie să știi să unești lupta pentru democrație cu lupta pentru revoluția socialistă, să subor-

donezi pe prima celei de-a două”. Printre problemele fundamentale pe care le socotește că nu pot lipsi din preocupările nici unui istoric marxist, autorul pune pe prim plan istoria științifică a clasei muncitoare și combaterea ideologiei burgheze. Pentru a realiza cu succes aceste sarcini, el precizează că „trebuie în primul rînd să ne fixăm pozițiile teoretice fundamentale, rădăcinile sociale și orientarea politică a științei noastre istorice marxiste...” (p. 495).

Denaturările și falsificările săvîrșite de istoricii burghezi cu privire la istoria contemporană sunt combătute într-o serie întreagă de articole. L. Stern se ocupă în nr. 1 al revistei de *Tendințele principale ale istoriografiei reacționare asupra celui de-al doilea război mondial* (p. 66—99), luând în discuție teze ca acelea formulate de G. Meissner și G. Dietrich cu privire la agresiunea hitleristă asupra U.R.S.S. și unor „momente de răscrucă” (*Wendepunkte*), ca Dunkerque, acțiunea *Seelöwe*, ofensiva aeriană asupra Angliei, bătăliile de la Moscova, Stalingrad, El-Alamein, invadarea Franței (*Overlord*), bătăliile din Pacific. Autorul ia o poziție categorică împotriva încercărilor istoricilor burgheziei de a-l prezenta pe Hitler drept un „mare comandanț” și de a face apologia aventurii, militarismului și agresiunii¹. În ultima parte a studiului, este prezentată o încercare de periodizare a istoriei celui de-al doilea război mondial, periodizare ce constituie un interesant punct de orientare pentru istoriografia marxistă a acestei perioade.

D. Melnikov, în nr. 1 al revistei, se ocupă de *Cauzele eșecului Germaniei hitleriste în cel de-al doilea război mondial, să cum să se prezinte de către istoriografia germană occidentală* (p. 116—133). Autorul supune unei aspre critici denaturările și falsificările vădite dintr-o serie de lucrări ale unor fasciști și neo-fasciști notorii, eriați în „istorici”, ca: F. Halder („Hitler ca general”), H. Guderian („Memoriile unui soldat”), Heusinger („Ordin pentru reînceperea luptei”), Speidel („Invazie,

¹ Vézi și A. I. Eremenko, *Împotriva falsificării istoriei celui de-al doilea război mondial*, Buc., Ed. politică, 1959, 134 p.

1944"), Görliz („Cel de-al doilea război mondial”), K. von Tippelskirch („Istoria celui de-al doilea război mondial”), Kesselring („Soldat pînă în ultima zi”), P. Haussers („Armele S.S. în rezervă”), L. Rendulic („Gra-nițele periculoase ale politiciei”), Ribbentrop („Între Londra și Moscova”), Rudel („Cu toate acestea...”). Demascind caracterul ultrareac-tionar al lucrărilor de acest fel, D. Melnikov atrage totodată atenția și asupra întreitei primejdii pe care ele o prezintă: din punct de vedere ideologic — inducere în eroare a maselor; din punct de vedere politic — întărirea increderei în N.A.T.O.; din punct de vedere militar — crearea posibilității de noi acțiuni agresive.

Studiul lui P. A. Shilin, *Rolul Uniunii Sovietice în cursul celui de-al doilea război mondial aşa cum este prezentat de istoriografia bugheră* (nr. 1, p. 100—115), cuprinde o expunere a uriașului efort și a însemnatei contribuții adusă de U.R.S.S. la victoria dobândită în războiul antihitlerist și o critică aspră a încercărilor de răstălmâcire a faptelor și de minimalizare a succeselor Armatei Sovietice elibera-toare. Pe frontul de răsărit au fost imobilizate în 1941 cca 70%, în 1942 cca 72%, în 1943 cca 66%, în 1944 cca 58%, iar în 1945 cca 60% din efectivele mașinii de război germane.

C. Korfes, în articolul *Istoriografia germană occidentală cu privire la planurile militare și la efectele politice ale bătăliei de la Stalingrad* (nr. 3, p. 496—507), combate înțindul său încercările neofașiștilor germani de a înfățișa bătălia Stalingradului drept un apogeu al „spiritului de jertfă” al ostașilor germani. În realitate, această bătălie a constituit un faliment ruinos al tacticii militare fasciste de „operații fulger”, „învăluiri” și „pene”, o doavadă grăitoare a superiorității științei militare sovietice și a ostașului sovietic. Înlocuirea comandanților germani n-a putut schimba cu nimic situația dezastroasă a trupelor invadatoare și generalul von Paulus a putut vorbi de o „victorie” de-abia atunci cînd „s-a învins pe sine însuși” și a capitulat.

Combaterii formulărilor necorespunzătoare din lucrările lui Jürgen Kuczynski

în privința rolului maselor în istorie (mate-riale apărute și în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, 1957, nr. 1) și sint consacrate numeroase articole din numerele pe 1958¹. W. Berthold, în *Cu privire la problemele „fă-u-ririi istoriei” ridicate de J. Kuczynski și alii istorici* (nr. 2, p. 304—312) își îndreaptă critica în primul rînd asupra lucrării „Omul — făuritorul istoriei”. Se arată pe larg că formula „nouă” a lui Kuczynski susținută în această lucrare nu e, în fond, decît reluarea unei vechi formulări a lui Kautsky și că acest istoric — substituind formulei „masele fac istoria” formula „omul face istoria” și incluzînd în sfera noțiunii de om și clasele exploatatoare — face o regretabilă confuzie între activitatea maselor de făurire a istoriei și acțiunea claselor stăpînitioare care fac istoria împotriva poporului.

G. Schilfert, în *Observații asupra articolului lui J. Kuczynski „Omul făuritorul istoriei”* (nr. 3, p. 558—561) arată că formularea lui Kuczynski ar putea duce la o confuzie cu ultrareactionara „teorie a elitelor”.

În *Critică istoriei concepției istorice a lui J. Kuczynski privitoare la problemele luptei de clasă și partinității* (nr. 3, p. 562—577) J. Hoppner remarcă de asemenea că formulările acestui istoric german — în special atunci cînd vorbește de insuficiența facultăților mintale ale copiilor crescute în mediul muncitoresc —

¹ Pentru criticele anterioare, vezi și F. Köhler, *Das werktätige Volk, der wahre Schöpfer der Geschichte. Entgegnung auf J. Kuczynski „Der Mensch der Geschichte macht”*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 3, p. 456—469; G. Heyden, *Was heißt „Geschichte machen”?* în loc. cit., nr. 4, p. 791 și urm.; R. Dlubek, *Kritische Bemerkungen zu J. Kuczynski, Ausführungen über die Rolle der ökonomischen Tätigkeit des Menschen und über die „Funktion des Menschen als Produktivkraft” in der geschichtlichen Entwicklung*, în loc. cit., nr. 6, p. 1217—1229; K. Grössler, *Das historische Materialismus und der Mensch, der Geschichte macht*, în loc. cit., p. 1230—1240; A. Meusel, *Kritische Bemerkungen zu dem Artikel von Klaus Gössler, „Das historische Materialismus und der Mensch der Geschichte macht”*, în loc. cit., p. 1240—1242.

amintesc de teorile darwinismului social în varianta promovată de Otto Amon. În continuare, autorul combată susținerea lui Kuczynski că lupta socială are loc nu între clase, ci în „conștiință” (*Bewusstsein*) și că poporul nu e săritorul istoriei, ci „rezervorul” istoriei, el furnizând numai élitele. Prin această din urmă formulare, s-ar putea justifica foarte ușor teoria reacționară a „Innoiril conducerilor prin oameni din popor”.

O critică serioasă fac și A. Meusel în *Inceputul primului război mondial și social-democrația germană. Observații critice asupra lui J. Kuczynski* (nr. 5, p. 1049–1069), G. Benser, X. Streb și G. Winkler, în *Partidul și masele la începutul primului război mondial* (nr. 1, p. 169–189) și I. Schleifstein în *Social-democrația germană la începutul primului război mondial* (nr. 1, p. 190–214), arătând metoda greșită cu care Kuczynski „face încercarea de a cerceta cauzele eșecului social-democrației germane la 4 august 1914, rolul conducător al partidului, legătura dintre conducători și mase, poziția centrului și a stângii”.

În articolul *Ostforschung – detășament de secție al imperialismului german* (nr. 6, p. 1181–1220) este demascat rolul provocător și agresiv al acestui organ al reacționarii vest-germane¹. Înființat la sfîrșitul secolului trecut, ca o instituție științifică de cercetare a popoarelor din răsăritul Europei, foarte curând ajunge sub conducerea cercurilor imperialiste care îl transformă într-un organ al lor. În această calitate, preia și teoreteizează o serie de formule expansioniste, ca „Drang nach Osten”, „Misiunea culturală germană în răsărit” etc., și ajută la propagarea telurilor de cotropire ale hitleriștilor în Polonia, România și alte țări. Jucând rol de coloana a cincea, această instituție numără în rândurile ei colaboratorii de tristă amintire de felul lui Quisling în Norvegia, Cuza în România, Mussert în Olanda și a. După cel de-al doilea război mondial, „Ostforschung”

și-a reluat activitatea, mergând pe aceeași cale de propagare a pangermanismului și agresiunii.

Căutând să reabiliteze falsele teorii geopolitice, „Ostforschung” îndeamnă pe față la agresiune împotriva U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară, la noi aventuri războinice pe „drumul spre răsărit”. În felul acesta, ținând seama de „punctul de plecare, de activitate și de rezultatele sale, Institutul de cercetări asupra răsăritului apare ca un instrument al imperialismului german. Schimbarea metodelor nu poate ascunde faptul că scopul principal pe care-l urmărește este pregătirea și justificarea de agresiuni împotriva popoarelor” (p. 1221 și urm.).

Istoriei mișcării muncitorești și sunt consacrate un număr însemnat de articole. Pe prim plan și de o mare importanță teoretică este discutarea problemei *Caracterului revoluției din Germania din noiembrie 1918*. În nr. 4 al revistei (p. 717–719) este publicată cuvîntarea tovarășului W. Ulbricht ținută în ședință din 29 mai 1958 a Comisiei pentru elaborarea tezelor cu privire la cea de-a 40-a aniversare a Revoluției din Noiembrie. Autorul face o analiză a studiului de dezvoltare a imperialismului german, a situației clasei muncitoare din Germania precum și a criteriilor pentru stabilirea trăsăturilor fundamentale ale unei revoluții. „În concluzie – arată tovarășul W. Ulbricht – trebuie să caracterizăm revoluția din noiembrie ca pe o revoluție burghezo-democratică care a fost efectuată într-o măsură bine stabilită cu mijloace și metode proletare” (p. 729).

La rubrica discuții a nr. 1 al revistei, R. Bauer prezintă la rîndul său un material *Cu privire la problema caracterului Revoluției Germane din Noiembrie 1918* (p. 134–168). Studiul cuprinde o tratare pe larg a condițiilor desfășurăril și etapelor acestei revoluții, precum și asupra caracterului sfaturilor (*Räte*) ca organe ale puterii de stat. Autorul subliniază din capul locului greutățile inerente întîmpinate în desfășurarea Revoluției din Noiembrie. Acțiunea a avut loc în cadrul unei pronunțate contradicții între condițiile subiective și cele obiective. R. Bauer se oprește apoi asupra

¹ Vezi și W. Szczecinowski, *Die Organisation der „Ostforschung“ in Westdeutschland, în Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an II (1954), nr. 2, p. 288–309.

explicației dată de Ernst Thälmann imposibilității unei bune desfășurări și consolidări a revoluției. În primul rînd, aceasta s-a datorat discordanței dintre condițiile obiective coapte pentru revoluție și lipsurile de ordin subiectiv ale mișcării muncitorești din Germania, lipsuri exprimate prin inexistența unui partid comunist cu un program bine stabilit. Alte cauze ale nereușitei revoluției sunt: nedesăvârșirea revoluției burghezo-democratice și lipsa de unitate a acțiunilor revoluționare. În continuare, autorul face o prezentare a tezelor marxist-leniniste despre revoluție: în stabilirea caracterului unei acțiuni revoluționare, hotăritor este conținutul social-economic, adică de clasă, deci trebuie stabilit, în primul rînd, conținutul de clasă al revoluției, caracterul luptei de clasă. Pe bază acestor elemente, autorul face o delimitare a etapelor Revoluției din Noiembrie 1918 și anume: a) de la 3 la 10 noiembrie; b) de la 10 noiembrie o perioadă în care puterea începe să fie, însă nu pe deplin, în mîinile proletariatului; c) dictatura proletariatului¹.

¹ Cf. și I. S. Drabkin, *Despre caracterul și forțele motrice ale Revoluției din Noiembrie în Germania*, în *Bonucesc ucropuu*, 1956, nr. 5; N. G. Obușenkov, *Despre probleme litigioase ale Revoluției Germane din 1918-1919*, în *Bonucesc ucropuu*, 1957, nr. 4 și *Probleme de istorie*, nr. 4, p. 159-178; R. Leibrand, *Cu privire la caracterul Revoluției din Noiembrie*, în *Bonucesc ucropuu*, 1957, nr. 9 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 9, p. 107-114; A. Schreiner, *Cîteva probleme cu privire la Revoluția din Noiembrie (1918 - 1919) în Germania*, în *Bonucesc ucropuu*, 1957, nr. 9 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 9, p. 129-150. P. Hintze, *Zur Frage des Charakters der Arbeiter - und Soldatenräte in der Novemberrevolution 1918, dargestellt am Beispiel der Räte*, în Mecklenburg, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 2, p. 264-277; M. Einhorn, *Zur Rolle der Räte in November und Dezember 1918*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 3, p. 545-559; W. Kleen, *Über die Rolle der Räte in der Novemberrevolution*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 2, p. 326-331; A. Schreiner, *Zur Frage der Räte in der Novemberrevolution, 1918*, în loc. cit., nr. IV (1956), nr. 4, p. 735-738; W. Schumann, *Zur Rolle der Räte in der Novemberrevolution in Oberschlesien*, în loc. cit., an IV (1956), nr. 4, p. 738-750.

În ultima parte a studiului sunt analizate organele puterii de stat — sfaturile. Autorul dezvoltă cunoscuta teză a lui Lenin după care „o țară ce a pornit cu pași hotărîți pe drumul capitalismului — și încă una din cele care a pornit cea mai în urmă — în cursul unei scurte perioade — nu mai mult de o sută de zile — a arătat întregii lumi nu numai același forțe de bază ale revoluției, nu numai același avint revoluționar nestăvilit, ci pe lîngă formele de bază ale revoluției și una nouă: democrația populară — sfaturile”.

W. Bartel, în *Problemele rezistenței antifasciste în Germania* (nr. 5, p. 999-1016) ne înfățișează lupta în ilegalitate dusă de P.C.G. împotriva fascismului și a politicii de agresiune promovată de hitleriști. Este analizată politica partidului în perioada războiului civil din Spania și eforturile pentru restabilirea unității de acțiune. La al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste în 1935, s-a arătat clar că muncitorii din toate țările trebuie să înțeleagă că fascismul învinge numai acolo unde clasa muncitoare este scindată. De aceea, prima condiție pentru zdrobirea fascismului este restabilirea unității de acțiune a clasei muncitoare.

Lupta nefinfricată a comuniștilor germani a adus grele prejudicii fascismului, dar n-a fost lipsită nici de jertfe. În 1936 Gestapoul a arestat 11 078 comuniști și 1 374 social-democrați, iar în 1937 un număr de 8 068 comuniști și 733 social-democrați. Cu toată teroarea singeroasă dezlașnită de fasciști, P.C.G. aflat în adincă ilegalitate, a reușit să organizeze Ajutorul Roșu pentru Spania și în ianuarie-februarie 1938, la Congresul de la Berna, să dea semnalul de alarmă împotriva războiului mondial pus la cale de hitleriști. Lupta nefinfricată a comuniștilor în anii grei ai războiului a dus la activizarea frontului antifascist².

Articolul lui O. Korfes, *Studii asupra comitetului național „Germania liberă”* (nr. 6, p. 1284-1285) tratează diferențele lături ale acti-

² Vezi și G. Weisenborn, *Der lautlose Aufstand. Bericht über die Widerstandsbewegung des deutschen Volkes. 1933-1945*, ed. a II-a, Hamburg, 1954, 360 p.

vităii acestui comitet antifascist ce a luat ființă la 13 iulie 1943.

N. Kjung, într-un articol *Cu privire la rezistența antifascistă în lagărul de concentrare de la Buchenwald* (nr. 5, p. 1020—1026) arată ororile petrecute în odiosul loc de exterminare și lupta dără dusă de victime împotriva călăilor hitleriști. Se remarcă în special rezistența organizată de cetățenii sovietici. Impresionant este episodul în care trei tineri comosioniști ucid doi gardieni SS, găsindu-și apoi un sfîrșit eroic¹.

În sfîrșit, dintre materialele privind istoria mișcării muncitorești din Germania trebuie amintit și articolul lui H. Bartel, *Cu privire la politica și lupta social-democrației germane împotriva politiciei de reforme sociale a lui Bismarck și împotriva oportunismului de dreapta în 1881—1884* (nr. 5, p. 1089—1100). Studiul cuprinde numeroase date privind împotrivarea clasei muncitoare față de politica lui Bismarck și față de „neputința statului bazat pe clase”. Sunt analizate o serie de proclamații ale social-democraților, ca: „Reforma socială a prințului Bismarck”, „Socialismul și statul”, „Lupta de clasă și reforma socială”.

Dintre articolele privind istoria veche, semnalăm pe cel al lui H. J. Diesner, referitor la *Problemele tiraniei vechi grecești* (nr. 4, p. 841—849). Autorul pune această formă de guvernămînt — reprezentată prin stăpînitorii de felul Pisistratilor la Atena, a lui Gelon și Hieron la Syracuse, a lui Periandru la Corint, a lui Polycrate la Samos — în opozitie cu oligarhia, deși după schema lui Aristotel, ea apare ca o formă coruptă de monarhie.

Vechea tiranică — arată autorul — își face apariția în Grecia ca o necesitate istorică a trecerii de la perioada dominației politice a aristocrației gentilice la dominația sclavagistă. „Astfel vechea tiranie se înfățișează oarecum într-un vestiment mai vesel decât cea nouă, alături de care e pușă în mod firesc, deoarece ea a fost ceva necesar pentru dezvoltare”.

¹ Cf. E. A. Brodski, *Lupta de eliberare a oamenilor sovietici în Germania fascistă (1943—1945)*, în *Boncocii șumopuu*, 1957, nr. 3 și *Probleme de istorie*, nr. 3, p. 164—183.

tarea de la aristocrație la democrație... Tirania greacă se caracterizează, în fond, ca o formă de guvernămînt unică, posibilă numai în condițiile de atunci și tocmai prin aceasta își are în mod firesc însemnatatea ei în istoria universală și nu numai sub aspect negativ, aşa cum o prezintă încă foarte adesea atât izvoarcile antice, cât și cercetările moderne” (p. 848—849).

Ca aspecte pozitive, autorul subliniază rolul politic al tiraniei vechi în lupta împotriva aristocrației gentilice din Grecia, modernizarea flotei și organizarea finanțelor statului pentru a-și asigura un suport bănesc et mai solid, iar ca părți negative creșterea parazitismului și a rolului curtenilor. Autorul folosește în general o bibliografie bogată². Utilizarea de lucrări sovietice mai recente ar fi permis o mai largă prezentare a încercărilor vechii tiranii de a se sprijini pe mase, a rolului istoriei și a asemănărilor și deosebirilor față de noua tiranie. „Tirania veche — precizează, de pildă, S. A. Jebeliov — se deosebea fundamental de cea nouă. Prima apăruse în condiții complexe care însoțiseră procesul de formare a claselor și de întemeiere a polisului; ea îngenuchiasă rezistența vechii aristocrații gentilice și se străduia să împiedice formarea unui stat sclavagist. A doua apărău în perioada de criză a sistemului polisului, în cursul unei extrem de ascuțite lupte sociale și politice pricinuite de contradicțiile din sinul unei societăți sclavagiste deja mature. Cele două tiranii au însă și un punct comun: atât tiranii cei vechi cit

² Vezi și Em. Condurachi, *În jurul reformei lui Polycrate din Samos*, în *Studii clasică*, vol. I, Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1959, p. 9—16.

³ Sunt citate lucrările lui Th. Plass, *Die Tyrannis*; G. Stom, *Demos und Monarch*, Tübingen, 1922; P. N. Ure, *The origin of tyranny*, Cambridge, 1922; F. Concius, *Die Tyrannis in Athen*, München, 1929; H. Friedel, *Der Tyrannenmord in Geschichte und Volksmeinung der Griechen*, Stuttgart, 1938, la care mai putem adăuga A. Andrewes, *The Greek Tyrants*, 1955 și P. Oliva, *Tirania grecă și timpurie. În legătură cu problema apariției statului*, Praga, 1954 (recenzie de I. A. Lentman, în V.D.I., 1955, nr. 1, p. 85—91).

și cei noi dobândesc puterea prin sfărșitul uneori neobservată a structurii politice ce existase plină la ei, dar în același timp se conduc în politica lor și după considerente personale”¹.

Dintre studiile privind istoria medievală se remarcă în primul rînd M. P. Lesnikov, *Neguțătorii lioveni și legăturile lor comerciale cu Flandra la începutul sec. XV* (nr. 2, p. 285—303), contribuție însemnată la istoria hanselor. Autorul stabilește pe bază de documente natura comerțului din regiunea Balticei și alcătuiește o amănunțită statistică a mărfurilor, prețului și numărului de neguțători. La începutul secolului al XV-lea, Liovul avea un schimb de mărfuri deosebit de activ cu toate orașele Flandrii.

Din compararea prețurilor de cumpărare și vînzare a produselor, autorul ajunge la concluzia că profitul nu depășea 20—30%. „Rata profitului... nu era prea ridicată. Riscul negoțului nu poate fi socotit prea mare, și deci nu poate fi un factor hotăritor... Marile risc, mările profit, aceste două caracteristici de seamă ale comerțului colonial, lipsesc din schimbul de mărfuri dintre Țările de Jos și țările Baltice”. Concluzia autorului este că ținuturile baltice nu pot fi socotite ca o „regiune colonială” a Hanscii.

E. Hühns, în *Propaganda „națională” în timpul războiului religios german din 1546—*

¹ Grecia antică, sub red. V. V. Struve și D. P. Kalistov, Buc., Ed. științifică, 1958, p. 551; pentru aprecierea lui F. Engels și a lui Aristotel (În *Aθηνῶν πολιτείᾳ*) asupra regimului Pisistratilor, vezi *ibid.*, p. 188 și urm.

Cu privire la aspectele noi ale tiraniei în evul mediu, cf. F. Scholstedt, *Der Tyrannen-nem und im Spätmittelalter. Studien zur Geschichte des Tyrannenbezirfes und der Tyrannenordtheorie insbesonders in Frankreich*, Berlin, 1938, IX+124 p.; N. I. Radcig, *El'enne de la Boëtie — предсественник монархомахов — тираноборца XVI века*, în Средние века. II, Moscova-Leningrad, 1946; p. 323-332. R. Scholz, *E. Wilhelm von Ocham als politischer Denker und sein Breveiloquium de principia tyrannico*, Leipzig, 1944, 218 p.; Clémén Vautier, *Les théories relatives à la souveraineté et à la résistance chez l'auteur des Vindiciae contra tyrannos* 1597, Lausanne, 1947, 174 p.

1547 (nr. 5, p. 1027—1048) pornește de la teza marxistă că elementele națiunii — unitatea de teritoriu, de limbă, de activitate economică, de cultură — se formează treptat, în general, într-o formă latentă, în germene, încă în perioada precapitalistă².

În lupta dintre factiuni și grupuri politice se făcea adesea apel la sentimentul național pentru a izola de mase pe adversar; procedeul a fost pus în practică și în ciocnirile dintre catolici și protestanți. Totuși, precizează autorul, „conflictele religioase au făcut ca sentimentul național să amortească cu totul și unciori doar sporadic și mai ieșit la lumină, pe ici pe colo, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea... Ultimul vestigiu a e. mișcării naționale, care atinsese apogeu în Husitism, Reformă și Războiul țărănesc, însă cu triumful principiilor și al abuzurilor, se face simțit în războiul religios german” (p. 1048).

Un interesant material de tehnică arhivistică prezintă J. Šebánek în articolelui *Cu privire la metoda și la scopul muncii diplomatic demonstrativă la elaborarea Diplomatarului Boemiei* (nr. 5, p. 1107—1116). Față de vechia clasificare teritorială a izvoarelor, autorul arată avantajele pe care le prezintă clasificarea pe categorii sociale: documente provenind de la marii feudali, episcopi, nobili de țară, clerici de rînd, tîrgoviști etc.

Istoria modernă este reprezentată prin articolele lui D. Frieke, *Rolul intern al militarismului în Germania înaintea primului război mondial* (nr. 6, p. 1298—1309), K. Obermann, *Studiile asupra lui Metternich în istoriografia burgheză* (nr. 6, p. 1327—1342) și R. Brachmann, *Socialiștii ruși la Berlin în 1905—1907* (nr. 4, p. 775—796).

D. Frieke vorbește despre dezvoltarea luată de militarismul iunkerilor în preajma primului război mondial, de împotrivirea clasei muncitoare față de pregătirile de război și de acțiunea trădătoare a elementelor de dreapta, în frunte cu Bernstein și Noske.

În studiul său consacrat prezentării lui Metternich în istoriografia burgheză, K. Ober-

² Cf. I. V. S'alin, *Opere*, vol. 11, Buc., Ed. P.M.R., 1951, p. 369 și urm.

mann se referă în primul rînd la studiul lui P. Viereck apărut în 1951¹ și la noua ediție din 1957 a bibliografiei cancelarului austriac scrisă de H. von Srbik². Sunt combătute tendințele acestor istorici de a explica respectiva epocă numai prin personalitatea lui Metternich și de a nega rolul maselor. Deosebit de interesante sunt materialele pe care autorul le extrage din corespondențele magnatului finanțiar Rothschild și din care se vede, de pildă, cum faimosul bancher a finanțat Congresul de la Verona.

Articolul lui Brachmann urmărește problema presei bolșevice la Berlin — ziarele „Iskra” și „Vperiod” — și activitatea unor cunoscuți revoluționari bolșevici ca M. N. Liadov, S. G. Saumian, M. M. Litvinov, V. V. Voronski, S. A. Ter-Petrosian, G. K. Ordjonikidze în perioada 1905—1907. Se dau amănunte interesante și despre activitatea studenților ruși din Berlin, despre legătura cu socialdemocrația germană, solidaritatea cu marinarii potemkiniști etc.

Materialele de istorie contemporană alcătuiesc majoritatea articolelor din revistă și prezentarea lor a fost făcută atunci cînd s-a vorbit despre istoria mișcării muncitorești sau despre combaterea tezelor reaționare și a denaturărilor diferitelor evenimente din această perioadă a istoriei. Amintim în plus A. Schreiner, *Urmările Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra Germaniei înainte și în timpul Revoluției din Noiembrie* (nr. 1, p. 7—37) și A. I. Ierusalimski, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și problema relațiilor dintre Uniunea Sovietică și Germania* (nr. 1, p. 38—65).

A. Schreiner face o sinteză asupra desfășurării Revoluției din Noiembrie în Germania și influența evenimentelor din Rusia, care dovediseră că lupta împotriva războiului nu se

¹ P. Viereck, *New Views on Metternich*, în *The Review of Politics*, University of Notre Dame, Indiana, vol. 13 (1951), nr. 2 (aprilie), p. 211—228.

² H. von Srbik, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*, 2 vol., ed. a II-a, München, 1957.

poate duce decit prin înlăturarea monarhiei și că aceasta trebuie să fie opera soldaților înarmați.

În continuare, autorul face o descriere a principalelor etape ale evenimentelor din noiembrie din Germania, amintind de răspîndirea în mijlocul soldaților germani a ideilor revoluționare, despre rolul și însemnatatea sfaturilor, despre caracterul și dificultățile mișcării revoluționare, despre constituirea la 30 decembrie 1918 a P.C.G. de către K. Liebknecht, R. Luxemburg, Fr. Mehring, W. Pieck. Legătura dintre aceste evenimente și exemplul dat de revoluția din Rusia a fost sintetizată astfel de ziarul „Vorwärts” din 10 noiembrie 1918: „8 noiembrie a dat Germaniei primul regim parlamentar și Rusiei primul regim proletar”³.

A. S. Ierusalimski, în studiul său, lămuște o serie de probleme privind relațiile sovieto-germane și precizează că deficiențele din relațiile dintre aceste țări e opera militariștilor germani și a cercurilor imperialiste și revansarde, care propovăduiesc „marșuri spre răsărit”, „spații vitale” și „sfere de influență” în scopuri de cotropire. „E bine să lămurim — spune autorul — că în soluționarea acestor probleme trebuie să-și găsească aplicarea principiul marxist-leninist al internaționalismului proletar” (p. 65).

³ Vezi și K. Mammach, *Der Einfluss der russischen Februarrevolution und der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution auf die deutsche Arbeiterklasse. Februar 1917 bis Oktober 1918*, Berlin, 1955 (și rec. N. I. Kudreavteva, în *Bonposu ucmopuu*, 1957, nr. 6 și *Probleme de istorie*, 1957, nr. 5—6, p. 399—401); idem, *Das erste Echo der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution in der deutschen Arbeiterklasse in November 1917*, în *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, an V (1957), nr. 5, p. 1021—1033; K. Obermann, *Bemerkungen über die Entwicklung der Arbeiterbewegung in Berlin 1916/1917 und ihr Verhältnis zur russischen Februarrevolution und zur Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution*, în loc. cit., p. 1011—1020; L. Stern, *Der Einfluss der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution auf Deutschland und die deutsche Arbeiterbewegung*, Berlin, 1958.

Din materialele privind istoria contemporană amintim și interesanta contribuție a lui N. Gornenski, *Cu privire la rezistența antifascistă și la lupta armată în Bulgaria în 1941–1944* (nr. 5, p. 1069–1088). Studiul cuprinde o analiză vastă a acțiunilor armate și a organizării rezistenței antifasciste în anii celui de-al doilea război mondial. În 1940 se inițiază o puternică mișcare de simpatie pentru U.R.S.S., iar în iunie 1941 încep lupte de partizani și sabotarea războiului hitlerist. Se lansează lozinci: „Nici un grăunte de cereale bulgare, nici o bucată de pline bulgară pentru fasciștii și jefuitoriile nemți. Nici un bulgar în slujba lor”. Încep acțiuni armate, presa clandestină publică articole semnate de G. Dimitrov, se trece la acte directe de sabotaj, la orașe și sate. Au loc explozii la Varna, Russe, Plovdiv, sănt impiedicate transporturile pe calea ferată la Plovdiv, Plevna, Gorna Orjachovica, pe liniile Tîrnova – Stara Zagora și Sofia – Pernika, se produc acte de sabotaj la fabricile „Email”, „Sofia”, „Berlinov”, „Kartel”, „Burov” etc.

Acțiunile armate ale partizanilor se desfășoară cu succes la Kula, Varna, Sofia, Ichliaman, Sliven, Stara Zagora, Gabrovo, Selievo, Panagjuriste, Lovec și se începe o susținută propagandă în rîndurile armatei. Împotriva detașamentelor de partizani au fost trimise 7 divizii bulgare, 4 divizii germane, 30 000 polițiști și 8 000 trupe speciale. Au căzut

30 000 victime din rîndul luptătorilor antifasciști, din care 9 140 partizani și 20 070 ajutoare și rude de-ale lor.

Interesantă este și periodizarea pe care autorul o face luptei antifasciste a poporului bulgar: a) din vara anului 1941 pînă în primăvara anului 1943 a avut loc inițierea și pregătirea luptei armate; b) din primăvara anului 1943 pînă în mai 1944 s-a trecut la extinderea și activizarea forțelor, la deschiderea și desfășurarea frontului intern.

În sfîrșit, semnalăm și ampla recenzie pe care o face Margot Hegemann în nr. 2 (p. 421–430) revistei românești „Studii” pe anul 1956, familiarizînd pe această cale pe cititorii germani cu problemele istoriografiei marxiste din R.P.R.

Revista „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” a reușit să pună la dispoziție cititorilor, în numerele pe anul 1958, un material bogat și variat, la un înalt nivel științific și ideologic. Conștienții de sarcina ce le revine în prezentarea pe baze marxiste a istoriei poporului german și urmînd linia trasată de partid, istoricii marxiști din R.D.G. au izbutit să facă din organul lor de presă, aşa cum și-au propus, „o armă ascuțită în lupta pentru asigurarea existenții poporului german, pentru pace, unitate, democrație și socialism”.

L. P. Marcu

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I   B I B L I O G R A F I C E

ISTORIA ROMÂNIEI

GH. OPRESCU, *Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal*. Ed. Academiei R.P.R., 1957.

Printre lucrările de interes științific apărute în ultimii ani în Editura Academiei R.P.R. *Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal* de acad. Gh. Oprescu, directorul Institutului de istoria artei, prezintă un deosebit interes atât din punct de vedere al istoriei artei feudale pe teritoriul țării noastre cât și din punct de vedere al istoriei Ardealului.

Autorul analizează monumente de artă ale unei naționalități conlocuitoare din țara noastră; lucrarea, prin informațiile pe care le dă, aduce prețioase contribuții la cunoașterea istoriei Transilvaniei. Descriind monumentele de artă ale sașilor din Transilvania, vechi locuitori ai acestei provincii care veacuri de-a rîndul a fost pradă atacurilor sălbaticice ale tătarilor și turcilor, se infățișează tangențial însăși istoria ei zbuciumată.

Originari din ținuturile Rinului și Mozelei, sașii au fost colonizați în Transilvania încă din sec. XII și la puțină vreme după aceasta, marea năvală tătărească (1241) a transformat Transilvania într-o ruină. Ei au avut mult de suferit de pe urma acestei năvăliri, atât cei din nord cât și cei din sudul Ardealului. Așezările lor au fost distruse și mulți dintre ei au fost uciși sau luați în robie. S-au refăcut însă în scurt timp și de teama unor noi invazii au căutat să-și con-

struiască mijloace primitive de apărare. Dar în urma dispariției tătarilor au apărut turci, care pînă la sfîrșitul sec. al XVII-lea n-au contenit cu atacurile lor asupra Transilvaniei. Acest nou pericol, care se dovedea mai greu pentru că era mai frecvent și pentru că turcii, fiind în imediata apropiere de Ardeal, i-a determinat pe sași să-și construiască adevărate cetăți de apărare, în care să se poată refugia și să poată rezista atacurilor din afară. Rezistența cetății Sibiu în campania lui Murat II (1438) a constituit un indemn pentru sași ca să-și construiască asemenea cetăți. Sub presiunea nevoilor, ei au creat ingenioasa formă de apărare: biserica-cetate. Biserica propriu-zisă era element secundar, cetatea construită în jurul ei din motive de apărare fiind elementul principal. În construirea lor nu s-a ajuns niciodată la consacrarea unui tip de biserică-cetate unitar ca stil. Presanta problemă a apărării a dat naștere la o sumedenie de soluții arhitectonice, fie transformind biserică însăși sau numai părți din ea după cerințe, fie construind ziduri de apărare în jurul ei cu turnuri și transformînd-o într-o adevărată fortăreață. Pentru refugiu ei au construit între zidurile incintelor încăperi pentru familiile refugiaților și pentru depozitarea proviziilor.

Victoriile lui Ioan de Hunedoara împotriva turcilor au dat răgaz sașilor să-și construiască

asemenea biserici-cetăți de apărare și la sate și la orașe. Cea mai mare parte a acestora datează din sec. al XV-lea.

Buni gospodari, meseriași destoinici și ne-gustori pricepuți, sașii avau cel mai mult de suferit de pe urma invaziilor. Orașele lor înfloritoare stîrneau pofta de jaf a turcilor. În fața primejdiei s-a cimentat solidaritatea dintre ei, fapt care le-a sporit forța în lupta împotriva tendințelor de acaparare a nobilimii feudale în frunte cu regele în interior și împotriva atacurilor prădalnice din afară.

Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal, resturi ale unor vremuri de mari frâmgăintări, constituie pînă astăzi un viu interes pentru vizitatori. Biserica-cetate de la Cîlnie, o adevărată cetate a țărănilor cu triplă incintă și turn de apărare, care a rezistat lui Mihai Viteazul în campania de la 1599, sau cea de la Saschiz cu blocuri de piatră cratice puse la temelia zidului incintei pentru a nu permite spargerea zidurilor și pătrunderea în cetate, sau cea de la Drăușeni cu puternicile ziduri de incintă, sau în sfîrșit cele de la Prejmer și Hărman, cu puternicul zid de apărare și încăperile pentru săteni și provizii, stîrnse administrația oricui. Multe dintre ele poartă pînă astăzi urmele distrugerilor, incendiilor; refacerile succesive sunt mărturii vii ale unui trecut zbuciumat și evocă numeroase momente dramatice prin care au trecut aceste așezări.

De aceea cercetarea lor ca monumente de artă cu toate transformările prin care au trecut oferă informații multiple, care lămurește multe aspecte ale istoriei Transilvaniei.

În afară de interesul pur istoric, deserierea lor ca monumente de artă aduce importante contribuții la cunoașterea evoluției artei sașilor din Transilvania. Cercetarea lor amănunțită, așa cum se face în lucrarea de față, duce la descifrarea diferitelor forme evolutive din punct de vedere artistic prin care au trecut. În arhitectura și pictura lor se pot recunoaște stilul romanic de-necupat, pătrunderea și generalizarea goticului în Transilvania, influența renașterii venită după Reformă. În mobilierul pictat, pînzeturi, broderii și alte obiecte se pot

recunoaște elemente de artă săscască locală născută în Transilvania și specifică lor. Se pot urmări influențele pe care le-a exercitat arta românească asupra celei săsești și invers, rezultat al conviețuirii seculare în acleași condiții istorice.

Toate acestea fac cunoscută populația sașilor din Transilvania și aportul ei la tezaurul artistic al țării. Lucrarea dă posibilitatea de recunoaștere a meșterilor locali sași de la care au rămas numeroase obiecte de artă și cărora dominii și boierii de dîncea de Carpați le comandanu de nenumărate ori obiecte pentru ei sau așezăminte intemeiate de dînsil.

Numeroase ilustrații (peste 150) ajută la urmărirea descrierilor, iar harta anexată dă posibilitatea localizării monumentelor, cu-prinse în majoritate între Tîrnava Mare și Mureș la nord, rîul Sebel la vest și Olt la sud.

Profund impresionat de ambielanța de pace și seninătate care se desprinde din mediul natural în care se află aceste monumente, autorul găsește termenii cei mai potriviti pentru descrierea elementelor arhitecturale, picturale, sculpturale. Totuși uneori se vădește prin termeni și forme de exprimare caracterul de jurnal de drum nepotrivit unei asemenea luerări.

Néindoielnic că prezentarea acestor monumente unice în felul lor pe teritoriul patriei noastre cu tezaurele de artă ce le cuprind este de mare interes pentru istoria culturii țării noastre. Si pe bună dreptate autorul scoate în evidență legătura strînsă care există între evenimentele politice și istorice pe de o parte și fenomenul artistic desprins din studierea acestor biserici-cetăți pe de altă parte. De aseца sugestia pe care o dă tinerilor cercetători în domeniul istoriei artelor, de a întocmi monografii pentru fiecare monument în parte este desigur tot atât de necesară elaborării luerărilor de sinteză a istoriei României pe cît este luerărilor de sinteză a istoriei artelor pe teritoriul patriei noastre.

N. Gh.

N. DRĂGAN, *Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944*. Mediaș, 1957, 127 p.

În general lucrările de istorie locală sunt mai puțin cunoscute datorită circulației lor mai reduse. De aceea cunoașterea unor asemenea lucrări este urmărită cu mult interes.

O asemenea lucrare este cea de față. Autorul și-a propus să îmbogățească literatura istorică referitoare la trecutul orașului Mediaș prin a studia industria acestui oraș pe o perioadă de timp limitată pentru că „tocmai industria Mediașului nu a fost suficient studiată” (p. 3) — adaugă autorul. Pentru documentare N. Drăgana folosit materialele provenite din arhivele întreprinderilor locale.

După o succintă introducere autorul intră în fondul lucrării tratând despre „Economia Transilvaniei și a Mediașului pînă în 1918”. Din expunere reiese că producția manufacturieră a Mediașului s-a dezvoltat încet în două jumătate a sec. XIX cind viața economică a orașului avea un caracter limitat. Pînă la primul război mondial Mediașul era o așezare de mesteșugari avînd mai multe ateliere manu-facturiere și o numeroasă pătură de negustori. Se constată de asemenea un activ proces de acumulare a capitalului comercial; în ajunul primului război mondial erau cinci bânci care se îndeletniceau pe lîngă depunerî și împrumut cu operații comerciale en gros și export de vinuri și vite (p. 5—14).

În cap. III se acordă o deosebită atenție factorilor speciali care au ușurat și grăbit procesul de industrializare în Mediaș după unirea Transilvaniei cu România. Gazul metan oferind multiple avantaje tehnice la un preț redus a favorizat creșterea marii industriei prin diminuarea prețului de cost dar nu poate fi considerat factor determinant căruia î s-ar datora industrializarea orașului cum se afirma în trecut. Abundența materiel prime și forța de muncă ieftină au permis fabricanților medieșeni pe lîngă însemnate acumulări de capital și un cost de producție redus. Cifrele statistice arată că Mediașul plătea cele mai mici salarii din Transilvania; supramunca, adică exploatarea măselor a constituit cheia de boltă a procesului rapid de industrializare locală. Înapoierea

industrială a provinciilor românești a oferit întreprinderilor din Mediaș posibilitatea să înălăture prin concurență fabricatele similare și să-și asigure piața de desfacere. În fine existența capitalului comercial, bancar și a creditului pe lîngă avantajul investițiilor reprezenta și un grad de rezistență și rezervă pentru acoperirea eventualelor deficite pricinuite de crizele economice, fapt constatat în 1929—1933 (p. 15—33).

În cap. IV intitulat „Dezvoltarea industriei mecanizate între 1918—1944”, se dau date privitoare la întreprinderile din oraș care au funcționat sub forma societăților anonime pe acțiuni, privitoare la grupul de acționari autohtoni posesori ai unor acumulări de capital comercial pe care-l introduceau în industrie, privitoare la alt grup de acționari care aparțineau oligarhiei financiare interne. Un element care contribuie la înțelegerea modului de exploatare a muncitorilor îl constituie graficele (p. 41, 46, 49, 51, 55, 57, 60, 64, 70, 72) întocmite pentru perioada dintre cele două războaie mondiale referitoare la producția uzinelor, numărul muncitorilor, cifra de afaceri a uzinelor. Numai din simpla observare a acestor grafice își dai seama cum în anii 1929—1931 a scăzut producția, și cum ea crește în anii 1931—1939 o dată cu creșterea cifrei de afaceri a industriașilor. Pentru fiecare din aceste întreprinderi autorul arată creșterea capitalului social, a profitului patronilor, a investițiilor, a forței motrice, cifra de producție, materia primă, piața de desfacere, forța de muncă și gradul de exploatare al muncitorilor.

Un capitol special este consacrat mișcării muncitorești din Mediaș în anii 1918—1944. Sunt arătate condițiile de exploatare ale muncitorilor: durata zilnică de lucru (10—12 ore), neplata orelor suplimentare, maltratarea muncitorilor, scăderea salariilor. De asemenea sunt prezentate aspecte din viața muncitorilor în vremea crizei economice din 1929—1933. În asemenea condiții, arată autorul, se intensifică activitatea muncitorască în Mediaș după 1918. Astfel în 1922 cele 5 organizații muncitorești profesionale au răspuns la chemările P. C. R., printr-o grevă generală de 3 săptămâni ter-

minată cu victoria muncitorilor (un spor de salariu de 6 lei pe oră). În 1926 a izbucnit o altă grevă care a ținut 14 zile, în 1927 a fost înființat consiliul județean al sindicatelor unitare din Mediaș, în 1936 timp de 3 săptămâni Mediașul a fost centrul unei greve generale. Comitetul de partid ilegal a organizat sindicatele unitare, participarea în alegeri în cadrul Blocului muncitorească-țărănesc, a condus grevele din 1926 și 1936, a luptat împotriva fascizării țării și a dictaturii antonesciene.

În ultima parte a lucrării, autorul prezintă dezvoltarea industriei din Mediaș după 23 August. Se arată astfel cum după naționalizarea întreprinderilor s-a pus capăt exploatarii fabricanților, creându-se largi posibilități pentru creșterea producției și a productivității muncii, schimbându-se radical salarizarea și condițiile de viață ale muncitorilor. Lucrarea se încheie cu un rezumat în limba germană și un indice general.

C. S.

ISTORIA U.R.S.S.

История гражданской войны в СССР
Том III. Gospolitizdat, Moscova, 1957,
404 p.

Istoria războiului civil din U.R.S.S., vol. III prezentă de Institutul de marxism-leninism de pe lingă C.C. al P.C.U.S. constituie o realizare remarcabilă a științei istorice sovietice. În cele nouă capitole ale volumului care cuprinde perioada noiembrie 1917–martie 1919 se redau luptele eroice ale maselor populare din Rusia conduse de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pentru puterea sovietelor împotriva contrarevoluției interne și externe.

„La 25 octombrie (7 noiembrie) 1917 insurgenția armată din Petrograd s-a înscununat cu succes¹.

...Revoluția muncitorilor și țărănilor a cărei necesitate au arătat-o necontentit bolșevicii, s-a înșăptuit².

Redind marșul triumfal al puterii sovietice, autorii pe baza unui bogat material faptic supun unei analize adinei toți factorii care au condiționat victoria revoluției socialiste.

Factorul determinant al victoriei revoluției socialiste a constat în experiența, țaria și competența cu care Partidul bolșevic a condus masele la victorie. Instaurarea într-un termen comparativ foarte scurt, față de imensele întinderi ale Rusiei, a puterii sovietice,

(octombrie 1917–ianuarie, februarie 1918) dovedește că masele largi au fost pregătite pentru revoluție, erau pentru Puterea Sovietică și aveau încredere într-un singur partid. În partidul bolșevic condus de V. I. Lenin.

Una din marile calități ale capitolului constituie redarea și analiza tuturor greutăților care frânau instaurarea puterii sovietice în diferite regiuni ale Rusiei. Zeci de pagini emoționante oglindesc lupta aprigă pentru instaurarea puterii sovietice în Ucraina (34–46) și.a.m.d.

Din istoricul instaurării puterii sovietice în regiunea Donului, deosebit de clar reiese în evidență rolul pe care l-au avut soldații reinforțați de pe front în cucerirea maselor largi mai ales ale țărănimii, de partea bolșevicilor. Căliți politicește de puternicele organizații bolșevice din armată, reinforțați la vîtrele lor, soldații ridicau țărănamea la luptă pentru pămînt, pentru puterea muncitorească-țărănească.

Atât în capitolul I cât și în capitolul II („Noi succese ale Puterii Sovietice”) victoriile puterii sovietice sunt legate de alianța revoluționară a clasei muncitoare cu țărănamea muncitoare.

Eroiul proletariat rus a stat în fruntea întregului popor, în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace, pămînt, libertate și socialism.

În condițiile unei ascuțite lupte de clasă fără precedent în istorie, prin jertfe și eforturi

¹ История гражданской войны в СССР, р. 9.

² V. I. Lenin, Opere, vol. 26, p. 222.

nemaiauzite, poporul sovietic, condus de P.C.U.S., construia pe ruinele vechiului aparat de stat, statul de dictatură a proletariatului, unica garanție a victoriei depline a socialismului. Redind dărâmarea vechiului aparat de stat și crearea nouului aparat de stat, forma de democrație superioară oricărei republici parlamentare burgheze, autorii „Istoriei războiului civil” leagă acest proces de lupta necruțătoare împotriva sabotajului funcționarilor vechiului aparat de stat, de lupta împotriva menșeviștilor, socialiștilor revoluționari, manifestărilor naționalismului burghez etc.

Cititorului i se dă posibilitatea să întrevadă invincibilitatea măreței cauze a comuniștilor, a tinerului stat sovietic prin redarea amănunțită a primelor măsuri ale statului de dictatură a proletariatului.

Introducerea controlului muncitoresc, formă eficace de a împiedica acțiunea de dezorganizare a economiei inițiată de burghezie a altăora de o parte pe muncitori în conducerea economiei pregătindu-i pentru preluarea definitivă a întreprinderilor în proprietatea întregului popor, pe de altă parte, a altăoră împotrivirea și protestul exploataților, ajungându-se pînă la intervenții și proteste pe lîngă autoritățile sovietice din partea consulilor S.U.A și Elveției la Moscova (p. 76).

La 14 (27) decembrie 1917 sunt naționalizate băncile. La 21 decembrie 1917 (3.I.1918) se anulează datoriiile înrăbitoare făcute de vechiul regim. La 17 (30).XI.1917 Sovietul Comisarilor Poporului emite primul decret de exproprieare a marelui capital. Urmează celelalte...

La începutul lui 1918 în mijlocul țărănilor trecuseră peste 150 milioane hectare de pămînt care aparținuse moșierilor, bisericii și.a. (p. 85).

Eliberind popoarele Rusiei de sub exploatarea socială puterea sovietică a inițiat și lichidarea fenomenelor care însoțesc sălbătașă exploatare capitalistă. S-a început lupta împotriva analfabetismului (73% din populația Rusiei era analfabetă – v. p. 88). Reforma de simplificare a alfabetului, elaborată de Academia de Științe încă din 1909 și oprită de guvernul țarist și cel provizoriu, a fost decretată

de puterea sovietică la 23 decembrie 1917 (5 ian. 1918).

Noile, mărețele și multiplele măsuri și transformări revoluționare au fost confirmate de cel de-al III-lea Congres al Sovietelor din Rusia care a adoptat „Declarația drepturilor poporului muncitor și îexploatat”. Putem spune cu deplin temei că cel de-al treilea Congres al Sovietelor a deschis o nouă epocă în istoria lumii... Acest congres care a consfințit organizarea unei noi puteri de stat, create de Revoluția din Octombrie, a trasat jaloanele viitoarei construcții sociale pentru întreaga lume, pentru oamenii muncii din toate țările.

Volumul III al „Istoriei războiului civil” redă în mod veridic munca titanică și neobosită dusă de Comitetul Central al P.C.U.S. și în direcția creării Armatei și Flotei Roșii. Spre deosebire de o serie de lucrări apărute în trecut, care neglijau rolul conducător al lui V. I. Lenin în organizarea apărării statului proletar, în conducerea unor operațiuni militare, pagină cu pagină se relevă geniul conducătorului revoluției, politica sa înțeleaptă îndreptată în direcția apărării cuceririlor Marei Octombrie.

Datorită politicii înțelepte duse de V. I. Lenin și C.C. al P.C.U.S. s-a încheiat pacea cu imperialiștii austro-germani.

Politica înțeleaptă și hotărâtă a Partidului Comunist și a guvernului sovietic prin asigurarea încheierii păcii de la Brest — a zădărnicit calculele imperialismului mondial și a contrarevoluției interne de a distrugă țărăna Republică a Sovietelor cu ajutorul baionetelor germane (p. 142).

Autorii volumului, redînd în capitolul IV lupta poporului sovietic pentru crearea bazelor economiei sociale, acordă spațiul cuvenit lucrării lui V. I. Lenin „Sarcinile imediate ale puterii Sovietice” document programatic și îndreptat în acțiunea pentru crearea bazelor economiei sociale.

Trecînd la expropriearea expropriatorilor „la consolidarea organizatorică a victoriilor reputate, răgazul obținut trebuia folosit la maxim pentru a învăța pe bolșevici „să guverneze Rusia”.

Prinii pași în direcția desfășurării întrecerii socialiste inițiate de partid și guvernul sovietic încep să dea roade în Ural și în alte centre industriale. Această acțiune reducea la zero teoriile burgheze care afirmau că socialismul neagă întrecerea, exclude inițiativa și desfășurarea tuturor posibilităților, capacitateilor și talentelor.

Capitolele V—IX ale volumului III al Iстории гражданской войны в России (U.R.S.S. oglindește lupta popoarelor Rusiei conduse de Partidul Comunist împotriva forțelor contrarevoluției interne și externe).

Volumul redă amănunții activitatea trădătoare a partidelor mic-burgheze a menșevicilor și socialistilor-revoluționari care situindu-se pe poziții antisovietice duceau o politică burgheză antinațională, trădătoare.

Diferitele guverne socialist-revoluționare și menșevice din regiunea Volgii, din Ural, Siberia, Rada naționalistă a Ucrainei și.a., restaurau regimul burghezo-moșieresc, constituau terenul cel mai propice pentru dictatura capitalului intern și străin.

Cu atitudinea trădătoare a menșevicilor și socialistilor revoluționari față de primul stat al muncitorilor și țărănilor a fost solidară și social-democrația de dreapta a Europei. În paginile volumului ocupă un loc însemnat demascarea acestor trădători așa-zisi „apărători” ai intereselor clasei muncitoare.

Pe baza unui material faptic volumul demască rolul imperialiștilor S.U.A., Angliei, Franței, Japoniei și.a. ca principali organizatori și animatori ai intervenției armate și ai războiului civil.

Văzând că rebeliunile și comploturile organizate din umbră de reprezentanțele diplomatice ale S.U.A., Angliei și Franței sunt sortite unui total eșec, imperialiștii S.U.A., Angliei, Franței, Japoniei și.a.m.d. dezlănțuie războiul deschis împotriva Puterii Sovietice.

Una din calitățile de seamă ale volumului III al Iстории гражданской войны в России (U.R.S.S.) constituie redarea multilaterală a rolului hotărîtor al maselor populare, a eroismului de masă, a fermității, energiei și hotărârii cu care

popoarele Republicii Sovietice își apărau cuceririle revoluționare.

Paginile cărții abundă cu nume ale eroilor războiului civil. Întlnim nume de conducători, a căror glorie se transformă în legende și cîntece ce trec granițele Republicii Sovietice.

Redarea veridică a evenimentelor militare a principalelor fronturi constituie un alt merit de seamă al volumului III al Iстории гражданской войны в России.

Printr-o analiză adincă a situației, frontul de răsărit este apreciat ca front principal, iar desfășurarea evenimentelor și luptelor sunt prezentate ca hotărîtoare pentru soarta Puterii Sovietice în perioada verii și toamnei anului 1918.

În urma lărgirii intervenției străine, prin debarcarea unor forțe proaspete ale armatelor intervenționiste la Novorosiisk, Odesa, contrarevoluția obținuse unele succese vremelnice.

Pe baza unui bogat material faptic și redată pregătirea și desfășurarea contraofensivei trupelor sovietice din iarna lui 1918—1919 pe frontul din Sud, care devenise principalul front al țării.

Istoria războiului civil, volumul III arată rolul muncitorimii din Ural, care luptând eroic în cadrul armatei a 3-a a învins cele mai bune forțe ale lui Colceac. „Cu toate marile pierderi suferite în luna decembrie (1918 — n.n.) armata a 3-a a reușit să distrugă linia Perm unitățile contrarevoluționare, să zădărnică escăzintențile comandamentului lui Colceac de a se uni cu intervenționiștii la nord” (p. 357).

Vorbind despre faptul că imperialiștii nu pot înțelege cum de o țară ruinată ca Rusia Sovietică a reușit să reziste unor state civilizate mai puternice decât ea, V. I. Lenin arăta: „Ei nu înțeleg că întreaga forță a acestor victoriile o constituie învățătura fundamentală a comuniștilor care spune că proprietatea dezbină, iar munca unește”¹.

Volumul III al „Iстории гражданской войны в России” redă o serie de aspecte care dovedesc solidaritatea internațională a oamenilor muncii cu lupta popoarelor Rusiei Sovietice. Volumul redă aspecte din participarea unor unități inter-

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 308.

naționale formate din foști prizonieri de război din Rusia, la luptele duse împotriva albagardiștilor și intervenționaliștilor. Printre alții se remarcă activitatea în Omsk a revoluționarului maghiar Ligheti Carol (v. p. 195). În organizarea unităților internaționale din Omsk, în luptele duse de ele pentru apărarea Puterii Sovietice, au fost și mulți fii ai poporului român¹.

Volumul III al Istoriei războiului civil din U.R.S.S., în ultimul său capitol, relevă consecvența politică de pace a guvernului sovietic caracteristică statului muncitorilor și țărănilor, încă de la nașterea sa.

„Ca o condiție esențială a desăvârșirii victorioase a acestei lupte ascuțite era întărirea dictaturii proletariatului, consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărăneimea muncitoare, coeziunea și unitatea rândurilor Partidului Comunist” (p. 371).

R. D.

V.R.GHERASIMIUK, *Начало социалистической революции в деревне 1917—1918 гг. Государственное издательство политической литературы*. E.S.P.L.P., Moscova, 1958, 160 p.

După cum se știe, problema țărănească constituie una din problemele principale ale revoluției socialiste. De rezolvarea justă a acestei probleme depinde în mare măsură însăși soarta revoluției. De aceea V. R. Gherasimiuk în cartea sa intitulată „Începutul revoluției la sate”, analizînd perioada cuprinsă între 5 noiembrie 1917 — începutul anului 1919, înfățișează politica partidului comunist în problemele privitoare la țărăneime.

Astfel, autorul se oprește la analiza a două probleme: problema transformărilor agrare care au avut loc în viața satului ca urmare a revoluției socialiste victorioase și problema alianței clasei muncitoare cu țărăneimea săracă.

¹ Amintiri despre Marele Octombrie, Institutul de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., E.S.P.L.P., București, 1957, p. 128, 154, 220.

După părerea autorului, începutul transformărilor agrare poate fi legat de promulgarea decretului asupra pămîntului (8 noiembrie 1917) în virtutea căreia proprietatea moșierescă asupra pămîntului a fost desființată fără nici un fel de răscumpărare. Ca urmare a intrării în vigoare a decretului asupra pămîntului, țărăniinea rusă a intrat în posesia a 150 milioane descătine pămînt. Astfel, datorită revoluției socialiste în Rusia, visul de veacuri al țărănilor de a fi stăpîna pămînturilor pe care le muncea, s-a înfăptuit.

Gherasimiuk demonstrează pe bază de documente că traducerea în viață a decretului asupra pămîntului a fost rezolvată de Sovietele locale ale țărănilor sub conducerea muncitorilor, ceea ce a imprimat un înalt nivel politic tuturor măsurilor inițiate de partidul communist la sate după victoria revoluției socialiste. În lucrare, se precizează că transformările agrare au avut loc în condițiile unei intense lupte de clasă la sate.

În prima perioadă a revoluției la sate era interesantă în rezolvarea problemei agrare întreaga țărăneime.

De altfel, chiar din primele luni ale existenței puterii sovietice, ca urmare a luptei de clasă, se produce o schimbare în raportul forțelor de clasă la sate: țărăneimea săracă este aliatul de bază al proletariatului, chiaburimea — dușmanul de neîmpăcat al puterii sovietice și al tuturor transformărilor socialiste la sate, țărăneimea mijlocășă se placează între proletariat și burghezie, avînd însă o atitudine loială față de puterea sovietică. În perioada care a urmat după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie se schițează la sate două forțe sociale: a țărănilor sărace care împreună cu clasa muncitoare și sub conducerea ei continuă să meargă pe linia luptei întăririi transformărilor socialiste la sate, iar de cealaltă parte împotrivirea țărănilor chiaburi.

Desăvârșirea și întărirea cu succes a transformărilor revoluționare la sate a putut avea loc numai datorită sprijinului susținut dat de clasa muncitoare. Măsura cea mai însemnată a puterii sovietice care avea drept scop întărirea

alianței clasei muncitoare cu țărăniminea săracă, a fost aceea din iunie 1918, cind s-au pus bazele comitetelor țărănimii sărace. Rolul important pe care l-au jucat comitetele țărănimii sărace a constat în faptul că ele au servit drept puncte de sprijin pentru consolidarea dictaturii proletariatului la sate. Cu ajutorul comitetelor țărănimii sărace la sate, puterea sovietică a putut desfășura cu succes politica sa în rezolvarea problemelor legate de viața satului. V. I. Lenin socotește că o dată cu crearea comitetelor țărănimii sărace, revoluția la sate a devenit cu adevărat proletară.

Gherasimuk analizează amănunțit activitatea comitetelor țărănimii sărace în al doilea capitol al lucrării sale. De remarcat este că aceste comitete ale țărănimii sărace au reușit să cuprindă în mijlopii lor toate problemele legate de transformările revoluționare care

aveau loc în viața satului după victoria revoluției socialiste. Astfel, din organe care la început răspundeau de problemele alimentare, s-au transformat în organe ale revoluției sociale la sate. Activitatea comitetelor țărănimii sărace a încetat la începutul anului 1919.

Ca urmare a transformărilor socialiste a activității revoluționare a comitetelor țărănimii sărace, chiaburiinea și-a pierdut influența economică și politică în viața satelor. După cum apreciază Gherasimuk, raportul forțelor de clasă la sate la începutul anului 1919 se deosebește radical de raportul forțelor de clasă din vara anului 1918. În toată această perioadă partidul comunist și-a desfășurat politica la sate sub lozinca: sprijin pe țărăniminea săracă, alianță cu țărăniminea mijlocie și luptă împotriva chiaburismii.

N. N.

ISTORIA UNIVERSALĂ

K. WOLSKI, *Z dziejów bartnictwa we wsiach na prawie wołoskim w starostwach przemyśkim i sanockim*. (Din istoria albinăritului rural din satele întemeiate pe baza dreptului românesc în starostile Przemyśl și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI (1958), nr. 3, p. 359–364.

La bibliografia privind istoria așezărilor rurale din Polonia pe baza dreptului românesc (*jus valachicum*) se adaugă acum o interesantă contribuție, al cărei autor s-a consacrat studiului acestei probleme și care, vizându-ne țara, a făcut la 19 decembrie 1957, la „Asociația slaviștilor din R.P.R.” din București o comunicare asupra stadiului în care se află cercetările poloneze privitoare la trecutul coloniilor românești din Carpații polonezi.

Articolul tratează despre albinărit, dezvoltarea și decăderea lui în satele întemeiate în sec. XV și XVI în Beschizii inferioare, pe baza dreptului românesc. La jumătatea secolului XVI, în acești munți exista un număr mare de așezări, înființate pe baza acestui drept, formând mănunchiuri întregi de sate denumite „craine” pe domeniile regale și pe cele ale

magnaților poloni. Colonizarea acestor regiuni a avut, inițial, un caracter nomado-păstoresc; unele familii de păstori n-au avut așezări stabile, ci rătăceau cu turmele lor, vara prin poieni, iarna prin păduri, cumpărindu-și dreptul de a-și paște turmele, fapt ce aducea venituri însemnante visteriei regale. Tipul acesta de economie păstorească, unde animalele se creșteau sub cerul liber, era bazat iarna pe nutrețul de pădure. Această economie nu s-a modificat mult nici cind terenul migrațiilor turmelor s-a micșorat și cind populația, întemeindu-și așezări stabile, a început să-și pască turmele pe o suprafață strict repartizată în perimetru satelor înființate pe baza dreptului românesc. Coloniștii n-aveau mult teren arabil și n-au dat acestuia prea multă importanță, creșterea extensivă a vitelor constituind și mai departe principala bază a întreținerii lor. Coloniștii români nu s-au grăbit de loc să lucreze terenurile arabile, astfel că cea mai însemnată sursă pentru achitarea dărilor lor rămîn tot animalele (vitele cornute, oile, caprele și porcii) și numai în rîndul al doilea pămîntul

cultivat. În unele sate se dău dări și din stupi.

Apicultura a fost reprezentată în satele întemeiate pe dreptul românesc în starostile Przemyśl și Sanok în sec. XV și XVI de albinăritul rural, adică de creșterea albinelor în știubeie făcute din scorburile de copaci și aşezate în dumbrăvi și păduri, precum și de albinăritul pe o treaptă mai avansată, în care creșterea și exploatarea albinelor se făcea în stupi (construiți din scinduri), dar care apar numai sporadic în aceste regiuni.

Economia apicolă nu-a avut în această perioadă aici, în bazinul Sanului superior, importanța celei din regiunile Sanului inferior, unde dările plătite de cei ce se ocupau cu albinăritul constituiau 31,1% din suma totală a veniturilor încasate din această dare, la scară țării, de tezaurul regal.

În satele cu drept românesc știubeiele aparțineau fie țăranilor, fie cnejilor sau șoltuzilor.

Cnejii, ca întemeietori de sate pe baza dreptului românesc, apar pe versantul sudic al carpațiilor polonezi încă din sec. XII, o dată cu al lor „ius cnezatus” sau „ius cneziale” ereditar. Când principatul de Halicz a fost înglobat Poloniei, dreptul german a început să fie folosit de catolicii locali, poloni și germani; ucrainenii — ca aderenți ai bisericii ortodoxe — erau excluși de la acest drept. Aceștia au obținut totuși dreptul german sub forma și sub denumirea de drept românesc, ca și românilor colonizați aici anterior. Datorită acestui fapt apare atât de vădit asemănarea dintre cneazul ereditar cu drept românesc și șoltuzul feudal ereditar cu drept german. Atribuțiile cnejilor români erau însă adesea mai importante decât cele ale șoltuzilor cu drept german.

Albinăritul s-a dezvoltat deci în această perioadă în regiunea deluroasă a Sanului superior (Przemyśl și Sanok), deși el nu constituie principala ocupație a sătenilor. În aceste părți, satele fondate pe dreptul românesc își achitau taxele și amenziile la judecăți nu numai din produsele rezultate din păstorit și creșterea vitelor și anume în căsuri de brînză, ci și frec-

vent din produsele apicole, în pietre de ceară. Altă dovadă de prezența albinăritului în aceste regiuni o constituie darurile în miere date preoților ortodocși.

Autorul combată aşadar opinia (Jabłownowski), după care în satele întemeiate în starostile Przemyśl și Sanok pe baza dreptului românesc nu-ar fi existat aproape de loc prisăci în sec. XV și XVI, deoarece acestea ar fi fost distruse anterior în urma defrișării pădurilor pentru noile aşezări. Această opinie s-a bazat pe lipsa de mențiuni documentare în legătură cu darea pe stupi de către locuitorii din aceste sate. Dar această lipsă de date documentare se explică prin faptul că numărul cel mai mare de documente de întemeiere de sate pe baza dreptului românesc provin abia din sec. XVI, precum și prin faptul că în acel timp știubeiele țăranilor trecuseră acum în mare parte în posessia cnejilor, cei mai mulți proveniți din rîndul șleahetii polone și scutiți de dări.

În urma unei analize atente a documentelor de întemeiere de sate pe baza dreptului românesc, autorul ajunge la concluzia că în tot cursul sec. XV și XVI țăranii din satele de munte întemeiate pe baza dreptului românesc s-au ocupat cu albinăritul și că deci nu poate fi vorba de o decădere generală și cu atit mai puțin de o lipsă a acestei îndeletniciri în aceste sate. Trebuie constatat totuși că în unele localități prisăcile formate din știubeie și aşezate în păduri au fost înlocuite de noile aşezări (coloqii). Faptul acesta face ca în sec. XVII să dispară albinăritul rural (știubeile) din aceste regiuni și să fie înlocuit prin alt gen de albinărit: stupii construiți din material lemnos. Tot în acel timp, cnejii pun mîna pe știubeile țăranilor și pe veniturile provenite din ele și aceasta în dauna țărănimii și a vîstieriei regale.

O hartă a regiunii, cu satele menționate în articol, ar fi ridicat valoarea acestei atît de importante contribuții la cunoașterea istoriei culturii materiale a coloniilor românești din țara prietenă.

I. C.

§T. ATANASOV, *Нов подем на въстаническите борби в България след поражението на турските войски под Видин в 1798 година.* (Un nou avânt al luptelor răsculațiilor din Bulgaria după înfringerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798), în : „Voenno-Istoriceski sbornik” Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3—46.

Pe baza bogatei și ineditei arhive a Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S., fondul „Relațiile Rusiei cu Turcia”, autorul reconstituie și interpretează evenimentele care au urmat înfrangerii armatei Portii, în 1798, de către oștile lui Pazvantoglu. La 18 ianuarie 1799 pleacă de la București, Constantin, trimisul consulului rus în Țara Românească Kiriko, pentru a-l întâia înțepta pe Pazvantoglu la Vidin, că Pavel I nu permite intrarea pazvaniilor pe teritoriul Țării Românești. Autorul explică acest gest prin teama pe care o avea Pavel I, bine informat despre stările de la noi, ca nu cumva această intrare să provoace răscoale țărănești, care ar fi putut să se extindă în Moldova și mai departe chiar, în Rusia. La rîndul ei și Poarta cunoștea starea țărănilor din Țările Române, jafurile armatelor turcești și abuzurile funcționarilor domnului Hangerli. Opoziția față de acesta din partea țărănilor, mai ales a celor din Oltenia și a unei mari părți dintre boieri devinea tot mai evidentă și mai deschisă.

Atenția guvernului Portii fusese atrasă de însuși ambasadorul rus la Constantinopol, Tamara.

Pentru înăbușirea unor răscoale țărănești Poarta menține în Oltenia trupele lui Silihtar Hiusein-pașa, ale lui Aidin-pașa și cele ale nazîr-ului (comand. militar) Brăilei, care de fapt trebuiau să plece înapoi, și se hotărăște să lichideze pe Hangerli.

La p. 5—6 autorul traduce aproape integral raportul inedit al lui Kiriko către consulul general rus din Iași despre acest eveniment dramatic. Pentru istoricii orașului București el este deosebit de prețios, fiind relatarea cea mai completă și amănunțită. În locul lui Hangerli este numit Moruzi. Situația țărănimii continuă însă să fie aceeași.

În planul de luptă al Sultanului intrau ca o parte componentă trupele din Oltenia de sub ascultarea domnului Țării Românești, Moruzi. Planul cu situația trupelor pe teren este reprodus în facsimil în nr. 2 — 1953, p. 215 al revistei Voenno-istoriceski Sbornik și discutat în nr. 1 — 1954, p. 47—78 împreună cu fazele luptelor dintre 1795—1798. Este interesantă relatarea lui Sofronie de Vrața despre atacul cîrjaliilor asupra Craiovei „cu permisiunea lui Pazvantoglu” și relatarea despre fuga lui Mihail Șuțu, a clericilor și boierilor mari, la Brașov, „întrată se temea ei de cîrjali” (p. 21). Autorul subliniază aici că relatarea inedită a viceconsulului rus de la București, Luca Kiriko, aduce o lumină nouă asupra obiectului atacurilor cîrjaliilor în Oltenia: „Se spune că Pazvantoglu din Vidin a dat voie locuitorilor de acolo să treacă în Țara Românească și să se ocupe cu prada măndăstirilor și proprietăților boierești” (subl. n.—A. C.). În lumina aceasta cercetează și expune autorul evenimentele din nordul Dunării în cap. următor intitulat „Răscoala din Țara Românească din cursul anilor 1801 — 1803” (p. 22 — 32). Autorul consideră că începutul răscoalei țărănești spontane, luna ianuarie a anului 1801 și cele petrecute atunci în regiunea Craiova. Demne de toată atenția istoriografiei noastre sunt relatările imediate ale viceconsulului Kiriko (p. 23) și mai ales următoarele: „Ni se comunică de la Craiova că locuitorii din trei județe din jurul Craiovei, la 30 ianuarie, trezîți de săracia extremă și nemulțumire împotriva funcționarilor care se găseau acolo, s-au strîns pînă la 3 000 de suflete și s-au înarmat cu sape pentru a se răzbuna pentru obijduirile care le-au fost făcute, atacînd oștile turcești ale nazîr-ului și celealte oști, valahe” (ale domnitorului Țării Românești — n.n.) (p. 23). Această răscoală ar fi determinat Poarta să destituie pe Moruzi și să numească domn pe Mihail Șuțu. Acesta, nedeosebindu-se prin nimic de predecesorul său în „administrarea” Țării Românești, contribuie la generalizarea răscoalei, în anul 1802, în toată Țara Românească, inclusiv București. Aici este de subliniat că autorul publică

(cu fragmente în facsimil, la p. 24 și 28) o foarte interesantă scrisoare inedită pe care Mihail Șuțu a adresat-o Porții atunci. Scrisoarea înfățișează starea de răscoală din Tara Românească. Într-o frază pe care autorul o subliniază, se spune clar: „Toți boierii, administratorii și șefii județelor (ispravnicii) au fost nevoiți să fugă din cauza poporului răsculat” (p. 27). În încheiere autorul face o apropiere demnă de reținut și luat în discuție: „este caracteristic că răscoala din anul 1821, condusă de Tudor Vladimirescu a început de asemenea în regiunea Craiova și după aceea s-a întins și în restul Țării Românești, ca și răscoala din anii 1801–1803” (p. 32).

Acest articol ridicând și o serie de probleme legate de evenimentele din Tara Românească și Oltenia la începutul secolului al XIX-lea și de interpretarea lor, credem că merită a fi cunoscut și eventual luat în considerare (discuție) de istorici noștri, în general și de colaboratorii Tratatului de istorie a României în special.

A. C.

LAIOS GHEORGHE, Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821 Ἰστορικὴ δοκουμέντα ἀπὸ τὰ αὐστριακὰ ἀρχεῖα (Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Documente istorice din arhivele austriace), Atena, 1958, 276 p. + 13 foi nenum. + 1 pl.

Gheorghe Laios este un cercetător grec stabilit în Viena, care timp de mai mulți ani a cercetat arhivele din capitala Austriei. El a reușit să culeagă un bogat material referitor la istoria poporului grec de la sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul celui următor. În acum a publicat în revistele din Atena mai multe articole; amintim cîteva: „Baronul Langenfeld și Rigas Velestinlis”, „Gheorghe Vendotis din Zante și primul ziar grecesc (1784)”, „Frații Puliu, Gheorghe Teohar și alții tovarăși ai lui Rigas”, „Cum s-a predat Farmachi în mănăstirea Secu (sept. 1821)” etc. Colecția de documente de care va fi vorba mai jos este o probă în plus a muncii

îndelungate depuse de Gh. Laios în arhivele vieneze.

Volumul publicat de cercetătorul grec cuprinde 228 scrisori particulare și acte oficiale, așezate cronologic, cu privire la evenimentele petrecute în 1821 în Țările Române și Grecia. Este interesant că multe din scrisorile trimise de eteriștii și de filelenii din Rusia, Principate, Italia, Franța, Germania ajungeau în mîinile cenzurii austriace, erau copiate sau traduse și apoi trimise destinaților. În felul acesta au putut ajunge pînă la noi astăzi scrisorile unor greci sau fileleni, care au lucrat cu devotament pentru eliberarea Greciei de sub tirania asupritorilor.

În fruntea colecției de documente autorul publică o introducere (p. 7–36) în care scoate în evidență pasajele principale ale unor scrisori și rapoarte în comparație uneori cu alte izvoare.

Primul document din colecție este o scrisoare a agentului austriac la București, Fleischhackel, către Metternich, din 16 ianuarie, 1821, la care este anexat manifestul revoluționar care a fost aruncat în curtea consulatului austriac și în curțile altor consulate și s-a lipit pe pereții caselor din București. Apoi urmează alte documente în care găsim stiri despre Tudor Vladimirescu și Eterie.

Ne vom opri asupra unor pasaje ca să arătăm importanța acestor documente, care aruncă o lumină nouă în unele privințe asupra evenimentelor din 1821, sau vin să întărească sau să completeze materialul documentar cunoscut pînă acum.

La nr. 4 se publică o scrisoare a lui Alexandru Ipsilanti către consulul rus Alex. Pini, trimisă din Iași la 23 feb. 1821, în care spune că-l-a rugat pe Pisani să-i trimită un plic destinat baronului Stroganov; plicul trebuie expediat îndată la Constantinopole cu un curier expres, fiindcă Stroganov trebuie să fie informat înainte de ceilalți ambasadori și Ipsilanti adaugă: „Vă fac răspunzător pentru orice întîrziere care ar putea să fie fatală întregii lumi. Trimit un curier către I. S. Împăratul, iar principalele Șuțu și boierii

de aici îi trimit un memoriu, prin care îl roagă să ordone intrarea oșilor rusești în Moldova. Veți face foarte bine, dacă veți lăsa să se răspîndească această știre printre boieri. (În felul acesta veți acționa potrivit cu interesele Rusiei, fără să vă expuneți de loc). Să nu luăți nici o măsură împotriva lui Vladimirescu¹ și să spuneti totdeauna că nu știți nimic de ceea ce fac eu" (p. 41).

Cunoscutul negustor grec din Sibiu Manicatis Safranos scrie la 17 martie 1821 către negustorii Manasi și Manicati din Viena că Tudor a trimis către locuitorul caimacamului din Craiova o scrisoare în care cerea să i se pregătească cele necesare, căci a doua zi urma să intre în Craiova cu 5 000 oameni. Scrisoarea lui Tudor a fost trimisă îndată la București împreună cu o altă scrisoare a boierilor, în care întrebau pe consulul rus dacă Tudor facea toate acestea cu aprobarea lui și îl rugau să-l potolească. Manicatis adaugă că consulul a răspuns că habar n-are de toate acestea și a scris lui Tudor o scrisoare cu unele amenințări și cu porunca să se întoarcă liniștit la București. Îndată ce Tudor a primit scrisoarea a sărutat-o și a răspuns că în felul următor: „Porunca d-voastră din 6 februarie (stil vechi) am primit-o cu respect și am reflectat bine. Îmi pare rău că de data aceasta nu pot să mă supun. Motivul este cunoscut Excelenței voastre! Să fiți însă sigur că ceea ce întreprind va aduce numai cinste și nici o rușine țării d-voastră. Am 160 000 ruble din anul 1817 și sunt hotărît să sacrific această sumă pentru țara mea” (p. 56)².

Un anonim scrie din București la 24 martie 1821 că la 14 martie s-a întors de la Tudor vornicul Samurcaș, „care se dusese cu 250 000 piaștri ca să-l mituiască, dar i-a dat numai jumătate din sumă. Ca un grec isteț a opriț cealaltă jumătate pentru el și a fugit în Transilvania” (p. 67).

¹ Sublinierea noastră.

² Probabil este vorba de mult discutată sună de bani împrumutată de Tudor Vladimirescu în 1816, care a dat de lucru istoricilor noștri.

Același anonim amintește mai departe că „la 17 martie, la ora 6 dimineață, a sosit contele Tolstoi, trimis de la Laybach, el a adus documente urgente consulului Pini și agentului nostru Fleischhacker. Lumea a alergat acolo dorind să afle ce vesti i-au adus, însă consilii au făgăduit că a doua zi li se va aduce la cunoștință conținutul documentelor. Dacă aș fi așteptat, n-aș fi aflat nimic, fiindcă nu s-a adus la cunoștință poporului absolut nimic. Acele documente erau un răspuns la raportul agentului nostru și al consulatului rus în legătură cu Vladimirescu, în care răspuns se arăta că s-a primit raportul că monarhii au de gînd să înnăbușe și nici-decum să sprijine spiritul revoluționar al popoarelor, că cheamă Înalta Poartă să atace cu toată puterea ei pe Vladimirescu, iar dacă va fi nevoie de ajutor, să înștiințeze toți generalii de la hotare să intre în Tara Românească și să nimicească pe apostataj” (p. 68).

Într-o scrisoare a unui Popovici, scrisă la 6 aprilie 1821 în București, găsim o scurtă prezentare a șefului pandurilor și amănunte despre sederea lui Tudor în București.

În alte documente găsim amânunte despre activitatea lui Tudor, sau „domnul Tudor”, sau „voda Tudor”, cum este numit (vezi doc. 12, 13, 15, 20, 27, 38, 40, 42).

Știrile despre Eterie sunt mai multe, variate și din diferite părți ale Europei. Într-o scrisoare din 19 martie 1821, Roxandra, soția domnitorului Moldovei Mihail Suțo, roagă pe tatăl ei, Ioan Caragea, fostul domnitor al Țării Românești, să vină în Moldova, sau plină la Chișinău, căci va fi o îmbărbătare pentru ei. Spre a-l incuraja, îi scrie că 30 000 de soldați ruși se află pe malul Prutului și că așteaptă un ordin că să intre în Moldova. Mai departe îi aduce la cunoștință că „trei milioane de piaștri s-au adunat numai la Iași, din contribuțiile de pînă acum. Vă puteți închipui ce se întimplă în alte ținuturi. Trebuie să știți că în această sumă nu e nici un ban de la moldoveni! toată suma numai de la greci” (p. 60–61).

De asemenea, și domnitorul Mihail Suțo, într-o altă scrisoare tot din 19 martie, îl

invită cu insistență pe Ioan Caragea să vină la Iași, ca să aibă cu cine să se sfătuască în aceste împrejurări.

Ioan Caragea nu să gîndit nici un moment să vină în Moldova și dacă ar fi vrut nu ar fi reușit, fiindcă patru zile după invitația lui M. Șuțo, vice-cancelarul Stürmer înștiința pe ministrul poliției, Sedlnitzky, să ia măsurile cuvenite și să împiedice călătoria de la Pisa la Iași, a fostului domnitor al Țării Românești, Ioan Caragea (p. 65).

În aceeași scrisoare, domnitorul Moldovei M. Șuțo căuta să-l informeze pe socrul său despre acțiunca lui Ispilanti și adaugă: „Evenimentul cel mare a căzut ca un trâznet și trebuie să cauț să stăpînesc lumea să nu fugă. Toată lumea era stăpînită de groază, fiindcă nimeni nu cunoștea această chestiune și nici intinderea ei. Atitudinea boierilor în astfel de împrejurări vă este cunoscută” (p. 61–62).

Într-o altă scrisoare către agentul său din Viena, doctorul Constantin Rallis, din 7(19) martie 1821, M. Șuțo susține de asemenea, că n-a știut nimic de trecerea lui Ispilanti în Moldova. El îi scrie: „Pe neașteptate la 22 februarie am aflat, spre marea mea mirare, că Alexandru Ispilanti cu frații săi și cu rudele sale au trecut Prutul” (p. 63).

Este foarte interesantă proclamația lui Iordache Olimpiotul, dată din Sibiu la 1 octombrie 1821, rămasă necunoscută pînă astăzi.

În proclamația sa Iordache se exprimă cu înare indignare față de demnitarii din Moscova, care n-au dat grecilor ajutorul promis, în lupta lor împotriva asupriorilor (p. 240).

Din alte scrisori se vede foarte bine activitatea grecilor și filelenilor din diferite centre ale Europei.

Cu toate măsurile severe luate de organele lui Metternich, grecii din Austria și-au dat și ei contribuția și au ajutat cum au putut cauza Eteriei. Negustorul Pantoleon Vlastos scrie din Viena la 23 martie 1821 lui Gheorghe Ioan Stavru la București: „sper că va reuși planul celor care luptă glorios pentru înfruirea și eliberarea neamului nostru. Îmi pare foarte rău că n-am avut și eu aceeași sorți, dar îmi nișteșc conștiința că am gîndit și am făcut

tot ce am putut pentru binele neamului nostru”. Și P. Vlastos își termină scrisoarea: „Cu aceste gînduri mă grăbesc să vă trimitem prietenul meu Nicolopoulos 2 500 florini de argint, pe care să aveți bunătatea să-i depuneți fără rețineri la casa de război a neamului nostru. Mai tîrziu voi face cunoscut conducătorilor neamului numele acelora care au contribuit la strîngerea acestei sume” (p. 66).

Vlastos ca și alții cățiva greci din Viena au fost urmăriți de poliția austriacă și plină la urmă închiși pentru activitatea lor în favoarea răsculaților.

Merită să amintim de scrisoarea baronului von Schilling, fost ofițer în armata rusă trimisă din Berlin la 30 aprilie 1821, către Alexandru Ispilanti la Iași, în care îi cere aprobația să formeze un batalion de ruși sau germani și să vină în ajutorul eteriștilor din Moldova (p. 98).

Dușmanul însă înverșunat al grecilor, ministrul poliției din Viena, Sedlnitzky, îndată ce aflat această știre, a scris guvernatorilor din Boemia, Moravia și Galia să ia toate măsurile să împiedice trecerea baronului Schilling în Moldova, ba chiar cere să fie urmărit și la Berlin (p. 100–101).

Să spunem căteva cuvinte și despre felul cum a fost întocmită noua colecție de documente, pe care Gh. Laios o socotește ca „un izvor istoric, care va întări, va completa, va îndrepta și poate va anula în unele părți alte însemnate izvoare istorice” (p. 8). Sîntem de acord cu autorul despre prețiosul conținut al colecției, dar avem unele rezerve cu privire la felul cum au fost publicate aceste documente. Credem că autorul trebuia să publice și originalele căci orică de bună ar fi o traducere, cercetătorul științific are de multe ori nevoie să recurgă la original. Dacă Gh. Laios ar fi publicat și originalele germane, atunci numărul cercetătorilor științifici care ar fi putut utiliza aceste documente ar fi crescut mult, și colecția de documente ar fi avut o largă circulație nu numai în Grecia, ci și în alte țări.

O altă lipsă a colecției este că autorul nu ne-a dat cite un regest în fruntea fiecărui document, ci s-a mulțumit numai să ne dea

numele emitentului și al destinatarului, adăugind în paranteze alături de numele destinatarului și localitatea. Credem că era bine dacă autorul adăuga și formulele utilizate la începutul și sfîrșitul scrisorilor și ale rapoartelor oficiale (în foarte puține cazuri sunt date) care ajută de multe ori pe cercetători să tragă anumite concluzii. Apoi aşa cum sunt publicate documentele de multe ori nu știm dacă sunt reproduse în întregime sau se dău numai fragmente.

Gh. Laios spune că publică aceste documente din arhivele de stat austriace, fără vreo altă mențiune. Credem că era necesar ca la sfîrșitul fiecărui document să avem depozitul, fondul și cota documentului, precum și mențiunea dacă este inedit, sau a fost publicat, de cine și unde. Este drept că autorul într-o notă la p. 9 menționează: „Dar și originalele sunt în cea mai mare parte inedite. Din cele peste 200 scrisori și acte au fost publicate cinci-sase în ziarul „Allgemeine Zeitung” 1821 și alte douăzeci și cinci în „Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs”, Viena 1951, p. 184, și urm. de prof. agregat de la Universitatea din Viena Pol. Enepekides „Interzipte grecișche Briefe ... 1821”, cu foarte puține comentarii superficiale și lipsite de bază istorică”. Această precizare generală a lui Laios nu este suficientă, credem că era mai bine dacă se făcea o mențiune specială la sfîrșitul fiecărui document publicat.

Noua colecție de documente, dată la lumină cu atită trudă de Gh. Laios, într-o înfățișare grafică minunată, va fi de mare folos istoricilor din țara noastră și va ajuta în elucidarea unor probleme legate de 1821. Sperăm ca în curând să ne ocupăm mai larg de materialul documentar referitor la Tudor Vladimirescu și Eterie.

N. C.

F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, I (1329—1399)*. Paris, 1958, 247 p.

Regeștele deliberărilor Senatului venețian alcătuiesc primul tom dintr-o serie mai

mare: „Documente și cercetări privitoare la economia țărilor bizantine, islamică și slave și la relațiile lor comerciale în Evul mediu”, ce apare sub supravegherea lui Paul Lemerle.

Lucrarea prezintă în ordine cronologică rezumatul documentelor aflate în arhivele venețiene.

În introducere autorul culegerii înfățișează unele date privitoare la expansiunea venețiană, la rolul senatului în viața comunei și la soarta documentelor păstrate în arhive. Reamintind privilegiile pe care Veneția și le-a asigurat în Bizanț, în urma Cruciatei a IV-a, privilegi care au de fapt o origină și mai îndepărtată — în hrisobul lui Alexis Comnen din 1082, — autorul arată că în veacul XIV Veneția a întemeiat un adevărat „imperiu colonial”, declarind teritoriile ocupate parte integrantă a Comunei Venețiene (*Comune Venetiarum*, cum apare în documente). Pentru dirijarea afacerilor interne și mai târziu și a celor externe ale acestei comune, și-a asumat un rol preponderent Senatul, a cărui evoluție este schițată pe scurt. Născut din *Consilium rogatorum*, căruia Maggior Consiglio i-a delegat o parte din atributele sale judiciare, dar căruia i-a acaparat treptat prerogativele sale esențiale, Senatul a căpătat rolul cel mai important în Comună, prin participarea *SIGNOREI*, a sfatului celor 10 și a principalilor magistrați. Prezentat ca formă de guvernare a „specialiștilor” (p. 7), care au ferit republica de regalitate, dar au impiedicat și participarea poporului la viața politică, Senatul venețian, organ legislativ dar și cu puteri executive, trebuie analizat cu mai multă adincime, evoluția sa mergând paralel cu dezvoltarea asociațiilor comerciale, de care vorbește K. Marx în *Capitalul*, cunoscut fiind faptul că în cadrul acestui organ rolul precumpărător il aveau patronii arsenala.

Culegerea este alcătuită din trei serii de documente: *Mixti* (deliberationes mixtae), hotărîri diverse, conservate în 60 de registre, referitoare la epoca 1293—1440; *Secreta consilii Rogatorum*, consemnată în registre separate hotărîrile importante luate în ședințe secrete

(precum chestiunea revoltei din Zara etc.), registrele, denumite A, B și I, referindu-se la perioadele 1345—1351, 1388—1397, deci procurind date interesante asupra ascensiunii lui Baiazid; *Sindicati*, nu conțin propriu-zis deliberări, ci hotărâri ducale dând putere executorie deliberărilor. Ele sunt strînse într-un registru separat și se referă la perioada 1329—1425.

Culese din aceste trei serii de documente, regestele au drept scop, se arată în prefață, să pună în lumină istoria internă și externă a „imperiului venețian al României”, care în veacul XIV cuprindea mare parte din insulele grecești, Creta și teritoriile în Crimeia și Trebisonda, „moștenind pe basileusul Romanilor” și rezistind presiunii genoveze și naivalei turcești. Indicând în en-tête-ul paginelor anul și numele dogelui, iar după fiecare rezumat sursa, culegerea este ușor de consultat. Ea completează util publicația lui N. Iorga, citat în prefață: „Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV siècle”, care a neglijat aspectul economic al istoriei venețiene, începîndu-și culegerea și de la o dată mai tîrzie. Se aduc și unele corectări: la p. 151 se arată că o hotărâre a fost aprobată și nu respinsă, cum spune Iorga.

Lucrarea se încheie cu un index general (cu unele lacune: lipsește de exemplu, *Mamai* citat în doc. 476, p. 121) și cu o notă despre monedele, măsurile și greutățile venețiene. O hartă anexă dă o imagine a întinderii comerțului venețian.

În legătură cu Uzbecii (doc. 120) și cu Tătarii, în teritoriile căror nu se oferea să meargă nici un ambasador, cu tot salariul mare oferit (363), cu stăpînul Soldaiei din Crimeia, Ramadovo (273) și cu Bulgaria (156), repubica venețiană își trimite vasele în toată partea orientală a Mării Negre și în Marea Neagră. În permanent conflict cu genovezii, dezbatările oglindite în regeste procură date și asupra războiului încheiat cu pacea de la Turin, din 1381, în urma căreia se trece la dezarmarea insulei Tenedos, obiect a numeroase tratative dintre Genova și Veneția care pretextind pericolul turcesc încerca să

reocupe insula (926). Se regăsesc de asemenea indicații privitoare la conflictul pentru Corfus (651), precum și la nemulțumirea venețienilor de a se fi văzut părăsiți de bizantini în timpul războiului cu republica rivală (275).

Dar cele mai bogate referințe sunt cele privitoare la istoria Bizanțului. Pe lîngă relevarea atitudinii venețiene din timpul conflictului dintre țarul Dușan și Bizanț, cînd Veneția încearcă o mediație, refuzînd să satisfacă cererile lui Dușan de asistență militară (189, 223, 237, 241), regestele pun în lumină situația grea economică a Bizanțului, incapabil să-și plătească datorii (se reamintește de „cei 30 000 ducăți”, 218) și să reziste tonului transațial cetății italiene, care nu se sfiește să facă demonstrații navale sau să amenințe cu vinderea gajurilor (299) și cu tratative cu Murad (575). Reies, de asemenea, conflictele pentru naturalizări, prin intermediul căror Veneția sustragea imperiului cetățeni impozabili (483), ca și unele replici pe care le dădeau Grecii, confiscînd marfa venețiană sau prădînd pe negustori. Prețioase sunt datele privitoare la politica împăratului Manuel, mai ales în perioada alianței cu Baiazid, privită cu îngrijorare de repubica italiană. Oferta lui Manuel de mai tîrziu, de a ceda Bizanțul, în fața ofensivelui lui Baiazid din anii 1394—1395, cit și încurajările venețienilor, care vedeau în Constantinopol un pilon al expansiunii lor (860, 892 etc.), indică decadența Bizanțului, în care politica lipsită de prestanță a lui Ioan al V-lea, înfeudat creditelor acordate de venețieni, se continuă cu eforturile disperate dinaintea sfîrșitului.

Încercările de respingere a ofensivelor turcești se oglindesc în tratativele cu Clement VI (142, 149), cu Ana de Savoia (155) și ele merg, însă, paralel cu tratativele încheiate cu Murad, care le oferă deschiderea unui contur în Scutari (461), cu Baiazid și în special în cadrul politiciei de menajare a Saracinilor, pentru menținerea debușeurilor din Egipt, directivă care va compromite, în parte, și succesul cruciadel de mai tîrziu de la Varna.

Prețioase sunt regestele care se referă la cruciada de la Nicopole. Astfel, dacă în 1395

Veneția se oferea să înarmeze 5–6 galere în loc de 25, cît cerea regele Ungariei (870), în 1396 se anula ambasada către Baiazid, în urma realizării alianței bizantino-ungare (900). După dezastrul de la Nicopole, republica se oferă să participe la o nouă cruciadă (923), dar cere lui Sigismund grăbirea tratativelor, întrucât se fac cheltuieli prea mari de întreținere a flotei (931). Interesantă știrea că se transportă un detașament francez de pe coasta dalmatină la Constantinopol (925), fiind probabil vorba de cel condus de Bouciquaut.

De reținut și unele date culturale: Veneția își rezerva dreptul de a construi castele și întăriri în teritoriile din România, mijloc de răspândire a stilului italian (467) și achiziționa cărți de cult, întreținând un comerț de cărți (16).

Relevarea aspectului economic din viața Veneției îngăduie, în lectura regestelor, urmărirea politicii acestei republici și explică diversele sale atitudini. Nu este lipsită de importanță respingerea unei hotărîri care interzicea transportul de sclavi tătari pe corăbii (468), după cum numeroasele regeste privitoare la comerțul cu griu (920 : rezerve în anii de criză, pentru speculă), subliniază importanța factorului economic în viața republieilor italiene de negustori și în întreaga lor diplomație.

Al. D.

MARC BOULOISEAU, *Robespierre*. Paris, Presses Universitaires de France, 1957, 128 p.

Studiul lui Marc Bouloiseau prezintă într-o nouă lumină figura celui care a fost personalitatea cea mai marcantă a Revoluției franceze. Robespierre apare ca unul din cei mai înaintați conducători și teoreticieni ai revoluției care a dat lovitura de grație feudalismului, dar totodată el însuși e îngrădit de o serie de limite determinate de dezvoltarea social-economică și politică a societății timpului său.

Influențat puternic de scrierile lui Montesquieu și Jean Jacques Rousseau, ca tânăr avocat la Arras, Robespierre va reclama în

primele sale scriri egalitatea tuturor pedepselor aplicate de justiție, iar în exercitarea profesiunii sale va fi un apărător al celor săraci și oprimăți. Diferent la început față de monarhie și instituțiile ei, experiența sa juridică îl va ajuta ulterior să-și schimbe atitudinea. El va ajunge să se pronunțe deschis împotriva absolutismului regal, a vestitelor „lettres de cachet” și a restărilor arbitrale. E totuși convins cu prilejul convocării statelor generale că se mai poate realiza un acord între rege și popor pentru fericirea tuturor. Evenimentele se precipitau însă și regele dovedea prin fuga de la Varennes, că e gata să trădeze Franța. Robespierre se convinge deci că lupta împotriva tiraniei și despotismului nu poate fi încununată cu succes decât prin desființarea instituțiilor pe care se sprijinea vechiul regim. El militaază cu ardoare pentru libertate și egalitate politică indiferent de rasă sau clasă. Mai mult, Robespierre se ridică pe o treaptă superioară în activitatea sa revoluționară și începe să combată cu vehemență Constituanta burgheză, care în marea ei majoritate voia să păstreze numai pentru burgherie cuceririle revoluției. Cu toate acestea, arată autorul, în iulie 1792 Robespierre nu devenise încă partizanul integral al insurecției armate. El era doar pentru o puternică preștiune populară care să determine majoritatea șovăitoare a adunării la o politică mai energetică și la arestarea lui Lafayette ale cărui veleități de dictatură personală devineau tot mai evidente. Deși nu participă la organizarea insurecției de la 10 august 1792, Robespierre se va solidariza fără rezerve cu cei care au făcut-o și va apăra legitimitatea ei, deoarece prin ea poporul și-a manifestat suveranitatea și s-a salvat pe sine însuși. Discursurile sale din această perioadă sunt adevarate pledoarii ale dreptului la insurecție pentru toți cei asupriți.

După răsturnarea monarhiei, Robespierre începe o luptă neobosită împotriva girondinilor, partidul burghelilor, notabililor și finanțierilor, inamicilor egalității, care acumulaseră mari averi, în vreme ce mascele populare aveau sub minimul necesar vieții. El se ridică

cu hotărâre împotriva celor care voiau să salveze pe Ludovic al XVI-lea și să frâneze mersul revoluției. Izolarea girondinilor va fi unul din obiectivele principale ale activității sale în anii 1792–1794. Pe plan economic el acceptă și susține taxarea grinelor și instituirea unei administrații centrale pentru alimente, dar — și aici apare una din limitele sale — respinge mișcările populare împotriva comercianților speculații. De asemenea, deși luptă împotriva bogăților, care pentru a-și salva averea și situația socială sănătoasă să pactizeze cu inamicul, Robespierre nu este pentru desființarea proprietății burgheze, ci doar pentru îngrădirea ei prin impozitul progresiv. El nu credea și nu era pentru egalitatea averilor, ci doar împotriva acumulării unor bogății prea mari.

În anul critic 1793 când republica părea pierdută, Robespierre a militat din toate puterile pentru alianța burghezilor avansați ai partidului muntelui cu sans-culotii din secțiunile pariziene și pentru instituirea Comitetului salvării publice. Cu Saint-Just pregătește legile pentru formarea democrației sociale instituind prețuri maximale, măsuri împotriva speculaților și decretând împărțirea gratuită la săraci și soldați a averilor emigranților, modificând astfel în mod profund structura agrară a Franței.

Vara anului 1794 aduce căderea lui Robespierre. M. Bouloiseau arată că aceasta a fost rezultatul coaliției „fricăi, egoismului și corupției” creată de toți cei neliniștiți de politica socială promovată de iacobini. Atacat și de vechii săi tovarăși care nu vedeaau cu ochi buni dorința lui de a atenua teroarea, Robespierre se demoralizează, nu mai e în stare să aprecieze în mod just situația, subestimează forța adversarilor și refuzând să ia comanda insurecției pregătită de secțiunile pariziene va ajunge pe eșafodul pregătit de adversarii săi.

În concluzia studiului său, Marc Bouloiseau arată că amintirea lui Robespierre a rămas puțernic împlinită în mintea poporului francez. Nu putea fi altfel cu cel care în anii 1789–1791

luase cuvîntul în adunări și reuniuni de peste 500 ori, iar în Convențione de 300 ori, în afară de nenumăratele articole din presă cunoscute și comentate în toată masa populației. În 1830 apar niște memorii atribuite lui; în 1848 figura sa e evocată din nou, socialistii de la jumătatea secolului trecut inspirându-se din exemplul lui, la fel ca și conducătorii mișcării chartiste.

După propria expresie a autorului, Robespierre a fost „un om de vîrf”, deoarece în condițiile de atunci a presimtît evoluția contemporană și a subliniat contradicțiile interne care o determinau. După ce a susținut poporul împotriva aristocrației de naștere, a fost alături de el împotriva celei de bogăție. El voia să stabilească o dictatură populară în care vedea calea către democrația socială. Deși își dădea seama de importanța economicului, ca discipol al iluminismului el punea mai presus politicul și comandamentele morale, ceea ce constituie una din cele mai importante limite ale sale. Robespierre a fost pentru sprijinirea micului proprietar rural, a meseriașului, a micului comerciant, a funcționarului. Prin popor el înțelegea toate aceste pături. Idealul său social — arată Bouloiseau — era mai degrabă mic burghez și îl vedea concretizat prin limitarea averilor și înmulțirea micilor proprietari. Ca și Saint-Just, Robespierre era pentru o comunitate liberă de producători individuali între care să existe o oarecare egalitate. El nu vedea că acest deziderat e irealizabil, deoarece se găsește în contradicție cu libertatea de concurență a economiei capitaliste, care asigură premizele concentrării capitalului de mai tîrziu. Robespierre nu a putut concepe nici comunismul, deoarece în vremea sa capitalismul și tehnica erau abia la început, iar proletariatul nu își constituisse încă un partid de clasă. Cu toate aceste limite, create de însăși condițiile economico-sociale și politice în care a trăit, Robespierre a reușit să dea democrației sensul ei profund, el având meritul că a asociat pentru prima oară în istorie sans-culotii la acțiunea politică.

S. C.

HENRI GUILLEMIN, *Cette curieuse guerre de 70. Thiers. Trochu. Bazaine.* Paris, Galimard, 1956, 268 p.

Folosind un bogat material informativ în parte inedit sau cunoscut, H. Guillemin aruncă lumini noi asupra cauzelor înfrangerii celui de-al doilea imperiu în războiul din 1870—1871. Autorul arată pe rînd rolul nefast al lui Thiers, al generalului Trochu, al republicanilor burghezi de la 4 septembrie 1870 și al lui Bazaine, la înfringerea militară a Franței. Iese în primul rînd în evidență trădarea săvîrșită de clasa conducătoare și prăpastia adîncă ce s-a săpat între masa poporului francez și burghezie. Într-adevăr războiul franco-prusac din 1870—1871 a arătat cu prisosință despărțirea totală și iremediabilă, dintre poporul francez și burghezie. Aceasta a instaurat cea de-a treia republică pe ruinele înfrangerii din 1870 și a trupurilor luptătorilor Comunei, tocmai pentru a apăra proprietatea capitalistă și instituțiile legate de ea, de amenințarea crescîndă a proletariatului. De altfel, autorul arată la începutul cărții sale că această amenințare se manifestase cu deosebită tărie cu prilejul plebiscitului din 1870 care trebula să consacre imperiul liberal. Au fost într-adevăr peste 7 300 000 de „da” datorită păturilor rurale caracterizate drept „marea avuție electorală a imperiului”, dar au fost și aproape 1 600 000 de „nu” și aproape 1 900 000 abțineri. În marile orașe industriale și nu mai mult decât în chiar capitala statului, buletinele cu „nu” au reprezentat cea mai mare parte a voturilor. Proletariatul francez folosise plebiscitul pentru a se ridică cu hotărîre împotriva imperiului și împotriva demagogiei sale liberale.

Războiul din 1870—1871 a relevat în afara contradicțiilor antagonice și de neîmpăcat dintre clasa dominantă și masele muncitoare franceze și o serie de contradicții neantagonice între diferențele grupări și curente politice care divizau clasa dominantă.

În primul rînd era gruparea orleanistă, teoretic potrivnică dinastiei Bonaparte, în fapt sprijinitoare a imperiului inițiat de Napoleon al III-lea, deoarece menținea întreaga economie franceză sub controlul ei. Din această

grupare se va desprinde Thiers, unul din slujitorii cei mai zeloși ai dinastiei Orléans, care după 12 ani de retragere din viața politică, va intra în 1863 ca partizan al unui regim de „liberalism conservator” care putea dăinui pentru moment și sub egida imperiului. Totuși, în fond, Thiers era împotriva permanentizării instituției monarhice în Franța, considerînd-o incapabilă să apere în mod eficace pozițiile economice ale burgheziei. Era clară deci evoluarea sa spre ideea „republicii conservatoare”, avîndu-l pe el ca șef. De aceea, se va opune războiului, care căștigat ar fi putut întări imperiul. Pe de altă parte, Thiers avea în vedere și pericolul celălalt, de fapt adevaratul pericol pentru burghezie, care era reprezentat de proletariat. El a făcut tot posibilul pentru a asigura înfringerea militară a imperiului, împiedicînd joncțiunea armatei lui Mac-Mahon cu cea a lui Bazaine, fapt care a dus la dublul dezastru de la Sedan și de la Metz. Dar în același timp, Thiers a căutat să asigure pentru viitoarea formă de guvernămînt burgheză o forță militară capabilă să reziste proletariatului. Aceasta a făcut-o stăruind să se dea comanda supremă lui Bazaine, care s-a achitat cu prisosință de sarcina încredințată. Pentru Thiers, ca și pentru întreaga burghezie franceză, lupta trebuia dată împotriva clasei muncitoare franceze și nu împotriva dușmanului extern. În timpul agitărilor zile din august — septembrie 1870, instrumentul de care s-a servit Thiers în vederea realizării planurilor sale a fost generalul Trochu, deținînd succesiv posturile de guvernator militar al Parisului, ministru de război și președinte al primului guvern republican burghez. Trochu, om al ordinei, orleanist, partizan al armatei de profesie, dușman înverșunat al maselor populare, era de aceeași părere cu susținătorul său că războiul e pierdut. Deci, toată atenția la constituirea unei forțe armate capabilă să combată „pericolul roșu”, „dezastrul social”, „exproprierile”, „ghilotina”. De aceea, el propune lui Napoleon al III-lea să aducă înții armata lui Bazaine și apoi armata lui Mac-Mahon sub zidurile Parisului. El consideră că trupele franceze prea slabe pentru a combate pe prusieni, sunt puternice pentru a

combate revoluția. Pe de altă parte, Trochu devenit subit republican după 4 septembrie 1870, va emite tot felul de formule demagogice, pseudodemocratice pentru a-și atrage popularitatea maselor, însăși îndu-se ca adversar al bonapartismului și partizan al războiului. În felul acesta masele nu-i vor suspecta măsurile de întărire a aparatului de represiune. Astfel Trochu întărește armata din Paris aducind gărzile mobile din provincie formate din rurali avuți, partizani siguri ai ordinei stabilitate și împiedică prin toate mijloacele înarmarea proletariatului parizian. La propunerea unei ridicări în masă pentru a lupta cu inamicul, Trochu dă proclamația în care pomenește numai de păstrarea ordinei și nici un cuvînd de inamic. Atât la Trochu, cât și la Thiers, defetismul și trădarea mergeau mînă în mînă. Pentru ei înfrîngerea militară și ocupația teritoriului național de forțele inamice era preferabilă înarmările maselor, care ar fi atras după sine revoluția și răsturnarea ordinei burgheze.

O altă grupare politică a burgheziei franceze care s-a manifestat în timpul perioadei de tranziție de la imperiu la cea de-a treia republică a fost gruparea lui Jules Favre și Jules Ferry. Aceștia au fost împinși înainte de Thiers pentru a dirija evenimentele care au condus la actul de la 4 septembrie 1870. Autorul arată că dezastrul de la Sedan a stîrnit revolta notabililor dezamăgiți că au susținut zadarnic o dinastie care acum nu mai era în stare să împiedice revoluția maselor populare. Clasa „proprietărilor” urmărea terorizată toate acțiunile blanquiștilor și căuta o soluție pentru a ține masele pariziene în afara influenței grupăril blanquiste. Burghezia căuta să speculeze faptul că masele populare nu se gîndeau încă la propriile necazuri, ci tot la război. Se formează astfel un guvern al apărării naționale Favre-Trochu, care simulează o organizare a rezistenței militare. Ceea ce vroiau în fond cei doi „Jules”, Favre și Trochu, era pacea cu guvernul prusian, convinși fiind că acesta nu va permite o răsturnare socială ce ar compromite plata despăgubirilor de război. În acest fel actul de la 4 septembrie 1870, actul de naștere al celei de-a treia republici a însemnat o insu-

recție burgheză, având drept scop să asigure prin noi mijloace meninerea „ordinel” capitalului, compromisă prin dezastrele și incapacitatea imperiului. Aici ar fi fost nimerită precizarea că cea de-a treia republică a debutat în 1870, aşa cum a sfîrșit în 1940, prin frica de revoluție și prin trădarea intereselor naționale, socotite ca lipsite de semnificație în fața intereselor de clasă.

Alte două grupări erau cele ale partizanilor imperiului: bonapartiștii moderați și ultrabonapartiștii. Bonapartiștii moderați, grupați în jurul lui Napoleon al III-lea și al lui Emil Olivier, sănă prezentați de autor ca ostili războiului de care se temea că va sfîrși râu și astfel vor fi create condiții pentru o manifestare mai violentă și mai activă a nemulțumirii maselor populare împotriva Imperiului. Bonapartiștii moderați au fost alarmati nu numai de rezultatul referendumului din 1870 ci și de rezultatul alegerilor din 1869 cînd adversarii regimului au întrunit 3 258 777 voturi față de cele 4 477 720 ale candidaturilor oficiale.

Cealaltă grupare, a ultrabonapartiștilor, având ca centru pe împărăteasa Eugenia și cercul de politicieni din jurul ei, privea și acceptă războiul ca singurul mijloc de consolidare a unui regim prea scuturat de tendințe parlamentare.

Un capitol special e dedicat trădătorului de la Metz, mareșalul Achille Bazaine. Tip de aventurier, Bazaine visase cu ani în urmă în vremea expediției din Mexic, să joace în această țară rolul jucat de Bernadotte în Suedia în timpul lui Napoleon I. Războiul din 1870 i-a părut prilejul cel mai nimerit să repete lovitura, de astă dată în Franța. H. Guillemin arată cu multe amănunte acțiunea trădătoare a lui Bazaine. Deși dispunea de o armată considerabilă și bine înarmată, el n-a întreprins nici o acțiune serioasă pentru oprirea invaziei prusiene. Cu o pasivitate criminală a privit la primele înfringeri și la dezastrul de la Sedan. În mod deliberat el nu a încercat să facă joncțiunea cu armata lui Mac-Mahon, tocmai pentru a grăbi înfringerea militară. De pildă la Gravelotte a lăsat ca cei 136 000 de soldați de sub comandă să fie înfrâniți de 91 000

prusieni. Tot după această bătălie Bazaine a raportat că nu a putut întreprinde manevră de joncțiune cu Mac-Mahon, deoarece nu mai avea muniție și alimente. Realitatea era însă cu totul alta. Ancheta ulterioară a dovedit că armata lui Bazaine mai dispunea de 186 proiectile de fiecare piesă de artillerie și 127 cartușe de fiecare pușcă, suficiente pentru a asigura necesarul manevrei ce ar fi dus la joncțiune. De asemenea, alimente erau îndeajuns, dar Bazaine pentru a răpi orice posibilitate de deplasare a armatei sale, a ordonat arderea a 2 063 000 rății, pretextând că ele împiedicau tocmai această deplasare.

Aceste acte săvârșite, Bazaine s-a închis la Metz cu 173 000 oameni și 1 665 tunuri și a urmărit desfășurarea evenimentelor. A intrat apoi în tratative cu comandanțamentul prusian căruia i-a oferit capitularea. Care a fost substratul acestei capitulări? Autorul îl prezintă pe larg, cînd pasaje întregi din nota din 10 octombrie remisă lui Bismarck și semnată de Bazaine. „În clipa cînd societatea e amenințată de un partid violent și ale cărui tendințe nu ajung la o soluție căutată de spiritele sănătoase — se scrie în notă — mareșalul comandant al armatei de la Rhin inspirîndu-se din dorința de a-și salva țara de propriile excese, își întreabă conștiința dacă armata pusă sub ordinele sale, nu e destinată să devină scutul societății?”. Într-adevăr, în timpul Comunei această armată, eliberată din prizonierat, a devenit scutul societății burgheze, reprimînd în mod sinigeros mișcarea revoluționară a proletariatului parizian. Thiers, Trochu și toată burghezia franceză au aprobat capitularea de la Metz, deoarece acest act le-a procurat forțe militare sporite, pentru a lupta împotriva clasei muncitoare. Complicitatea burgheziei la acțiunea de trădare a lui Bazaine se vede și din cererea unanimă prin care chiar instanța care l-a condamnat la moarte pe trădător a cerut comutarea pedepsei în 20 ani închisoare. În sfîrșit, complicitatea s-a desăvîrșit cînd aceeași burghezie a înlesnit evadarea lui Bazaine care și-a sfîrșit zilele liniștit în Spania. Prin acțiunea și scopurile sale, Bazaine a reprezentat acea

tendință a burgheziei de asigurare a dominației politice prin dictatura militară.

După cum se poate observa din această sumară expunere a principalelor idei din carte lui Guillemin, războiul din 1870—1871 a consimnat ruperea definitivă a marii burghezie franceze de interesele poporului francez. De o parte frica de revoluție care a dus la trădare și la pactizarea cu inamicul împotriva proprietărilor conaționali, de altă parte dorința fierbinte a maselor populare în frunte cu proletariatul de a lupta pînă la victorie împotriva cotropitorilor pămîntului francez. Socotim totuși că autorul ar fi trebuit să acorde mai multă atenție și să analizeze mai temeinic atitudinea profundă și consecventă patriotică a proletariatului francez în general și a celui parizian în special. Într-adevăr, H. Guillemin arată în unele locuri acțiunea grupării radicale burgheze condusă de Gambetta și de publicistul anarchist Rochefort, precum și mișcările muncitorimii. Aceste acțiuni și mai ales cele ale muncitorimii am fi dorit să le avem tratate mai dezvoltat. Masele muncitoare care au strigat „Trăiască republica” la 9 august 1870, care au cerut arme pentru a combate pe inamic și care prin acțiunile lor au determinat autoritatea de stat să institue starea de asediu în departamentele industriale, meritau acest lucru.

De asemenea, se mai face observată și o oarecare tendință de prezentare a lui Napoleon III ca o victimă a mașinațiilor politicienilor burghezi împotriva organizării unei rezistențe militare eficace. Or, cel care a dat lovitura de la 2 decembrie 1852, asigurînd marii burghezie franceze forma de stat cea mai convenabilă pentru bunul mers al afacerilor ei, considerăm că nu poate fi privit ca o victimă. Regimul de corupție și opresiune instituit de Napoleon al III-lea nu putea avea alt deznodădînd decât cel întîmplat pe cîmpurile de luptă din nord-estul Franței și la Palais Bourbon în Paris. Burghezia franceză — după cum și autorul o subliniază adesea în carte sa — n-a făcut altceva decât și-a înălțurat mandatarul trimis în fruntea statului, deoarece acest mandatar s-a dovedit incapabil să apere proprietatea capitalistă și ordinea constituită

puse în primejdie de revoluția proletară ce se ridică tot mai amenințătoare la orizontul însingerat al Franței.

Cu aceste observații socotim că lucrarea lui H. Guillemin constituie o contribuție plină de interes, prin materialele folosite și analiza în general conformă cerințelor materialismului istoric, a evenimentelor sociale și politice din prima parte a războiului franco-prusac din 1870—1871.

S. C.

PIERRE BOITEAU, *Contribution à l'histoire de la nation malgache*. (Editions Sociales, Paris, 1958, 431 p.).

În trecut, unii istorici francezi s-au ocupat mai mult sau mai puțin de istoria Madagascarului. Toți istoricii burghezi arătau însă că istoria populației din Madagascar începe cu secolul XIX, cind acest teritoriu a intrat sub dominația imperialistă franceză, justificând într-un fel sau altul „dreptul” Franței capitoliste la dominația popoarelor coloniale. În ultimii ani lupta pentru independență a poporului din Madagascar era prezentată ca o luptă rasială. Între diferențele triburi, treind total sub tăcere lupta de clasă în sinul societății malgașe.

În 1958 a apărut la Paris lucrarea lui Pierre Boiteau, care a trăit mulți ani în „marca insulă”, „Contribution à l'histoire de la nation malgache”, lucrare ce infățișează istoria Madagascarului din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre. Ceea ce deosebește această lucrare de tot ce s-a scris pînă la ea este faptul că autorul — situîndu-se pe o poziție progresistă — scoate pe prim plan poporul care și-a afirmat în întreaga sa existență voința și lupta pentru independență.

Primele două părți autorul le consacră evoluției poporului malgaș de la originile sale pînă la apogeul monarhiei malgașe din prima jumătate a secolului XIX, sub regii : Radama I (1810—1828), Ranavalona I (1828—1861) și Radama II (1861—1863).

Prima perioadă Vazimba (pînă în secolul XI) se caracterizează prin organizarea societății malgașe în clanuri, iar în ultima parte a societății Vazimba se conturează stratificările sociale, își fac apariția șefii de clanuri creditari. Ca urmare în secolele următoare se dezvoltă societatea Vazimba formindu-se așa-numitele regate care, în mare, corespund actualelor triburi ce locuiesc teritoriul Madagascarului. Printre statele mai puternice din secolele XIV și XV erau regatele : Sakalave, Bestileo, Merina, Betsimisaraka ; alături de acestea se găseau încă 13 asemenea regate. Numeroasele lupte între statele amintite, ridică pe prim plan statul Merina care reușește să închege prima unificare a tuturor triburilor sub Andriamasinavalona (1675—1710?). La sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX statul Merina se întărește mai mult săcind a doua unificare sub Andrianampoinimerina (1787—1810) dată după care avem apogeul monarhiei malgașe. Monarhia malgașă își va pierde însă independența la mijlocul secolului trecut. Structura societății malgașe — studiată de Pierre Boiteau pe baza unui vast material documentar avea următoarea înfățișare :

— nobili sau Andriana ; oamenii liberi sau Hova ; Zaza-Hova, sau vechii Hova transformați în sclavi pentru datorii ; sclavii regelui sau Tsiarondahy și sclavii propriu-zisi sau Andevo.

Autorul prezintă epoca de pînă la 1863 perioadă plină de frâmintări interne la care își aduce contribuția burghezia franceză și engleză dornice să-și asigure debușee în țările coloniale. Împotriva regimului de castă se ridică negustorimea malgașă susținută de elementele cele mai sărace ale populației, meseeriașii și țărani, așa-numiții borizano. Pe multe pagini este analizată situația populației sărace care de nenumărate ori s-a ridicat împotriva opresorilor. Așa a fost, de exemplu, marea mișcare populară din 1831—1836, care deși a îmbrăcat haină religioasă (luptă între protestanți, catolici, baptiști etc.) a avut un substrat social puternic. Frâmintările se țin lanț iar la 1863 izbucnește o mare revoluție populară îndreptată împotriva nobilimii interne, împo-

triva monarhului absolut Radama II și a burgheriei străine. Acestea organizați și conduși de unele vîrfuri ale negustorimii autohtone (care și constituise societăți secrete) au răsturnat monarhia absolută (asasind pe Radama II și pe primul ministru Rainivoninahitrinony). Represiunea armată începută în capitala Tanaurine, a înăbușit revoluția, victimele represaliilor ridicându-se la 8 000 persoane. După 1863 în Madagascar se instaurează puterea personală a lui Rainilaiarivony. Puterea acestuia a fost întărâtă prin tratatul din 1885 încheiat în urma agresiunii imperialiste franceze asupra Madagascarului, tratat prin care Franța pune mâna pe economia țării. La începutul secolului XX Madagascar devine o piață franceză.

Ultimele două părți ale lucrării amintite sunt consacrate istoriei Madagascarului în perioada imperialismului. Ceea ce atrage atenția în mod deosebit este prezentarea dezvoltării economiei Madagascarului; de la 1900 pînă în 1956, structura economiei, subjugarea acesteia de capitaliști străini, profiturile enorme obținute din truda și munca poporului malgaș.

(In milioane franci francezi) :

Anii	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Total	164,3	250,8	268,8	601,2	684,2	808,3	1035,7	942,3	1002,8	915,6	822,1

Pe zeci de pagini autorul analizează profund condițiile de muncă și trai ale populației, demonstrează pe bază de date statistice: munca forțată, impozitele, vînzarea-cumpărarea forței de muncă pe piață capitalistă, prețurile mărfurilor de larg consum și salariile muncitorilor, accidentele de muncă etc. La toate acestea se adaugă discriminarea rasială. Un exemplu : salariul mediu pentru un european era în 1957 de 425 000 franci în timp ce un salarfat malgaș primea 80 000 franci. Alături de muncitori, țărânia trăiește încă în condiții de adevărată sclavie pe marile proprietăți în cea mai mare parte concesionate europenilor.

Ultimul capitol al lucrării este dedicat luptei poporului malgaș pentru independență

Iată de exemplu, totalul investițiilor (în miliarde de franci francezi).

Investiții particulare		franci 1940	franci 1954
1897—1940 1945—1956		16,275	250 55
Investiții de stat			
1897—1940 1945—1956		3,168	50 170
Total g-ral.		19,443	525

Intensificarea dominației franceze reiese clar înăuntrul seama și numai de faptul că ritmul investițiilor totale este considerabil accelerat în ultimii zece ani în raport cu perioada precedentă.

Iată beneficiile declarate de cîteva societăți pe o perioadă de numai zece ani : (trebuie să subliniem că acestea nu arată adevăratele profituri, capitaliștii având o grijă deosebită în a masca uriașele cîștiguri).

națională. Momentele mai importante asupra cărora insistă mai mult autorul au fost : marea manifestație din 19 mai 1929 urmată de o cruntă represiune, lupta în timpul celei de-a doua constituante și alegerile din 1946, evenimentele din 29 martie 1947 și masacrele coloniale, marea grevă din 1953 și altele.

Adăugind la cele spuse faptul că lucrarea este scrisă într-o formă accesibilă, combativă și este extrem de bine documentată, relevăm încă o dată aportul adus de autorul ei la cunoașterea adevăratei istorii a unui popor oprimat de veacuri și care în zilele noastre contribuie efectiv alături de alte popoare la lupta împotriva sistemului colonial al imperialismului.

I. P.

BIZANTOLOGIE

HANS-GEORG BECK, *Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekaumenos*. Graz-Wien-Köln, 1956, 164 p.

În această lucrare, docentul Hans-Georg Beck din München publică în traducere germană, cu un studiu introductiv (p. 5–19) două importante scriri bizantine din secolul al XI-lea și anume *Strategiconul lui Kekaumenos* (p. 21–133) și *Cuvânt de sfat către împăratul* (p. 135–151). Lucrarea este însoțită de explicații destinate să lămurească unele referințe și terminologii ce figurează în textele traduse (p. 153–164).

În studiul său introductiv, Beck examinează sumar caracterul scrisorilor bizantine privitoare la strategia și tactica militară, relațiile dintre guvernatorii provinciilor și împăratul Bizanțului, precum și paternitatea scrisorilor pe care le traduce. Ambele scrisori au fost redactate în limba greacă, în secolul al XI-lea.

Pentru prima dată textele grecești ale acestor două scrisori bizantine au fost editate în 1896, cu un erudit aparat critic, de către învățății ruși V. Vasilievski și V. Jernstedt (*Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus*, ed. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, Petersburg, 1896). Acești editori au socotit că cele două scrisori nu sunt opera același autor, ci primul text aparține lui Kekaumenos, iar celălalt unui scriitor necunoscut.

Această opinie a prevalat pînă în 1936, cînd bizantinista engleză Georgina Buckler a susținut cu argumente temeinice că ambele texte sunt opera același autor, pe care ea l-a identificat în persoana generalului bizantin „Catacalo Cecaumenus” (*Authorship of the Strategikon of Cecaumenus*, în „Byzantinische Zeitschrift”, tom. XXXVI, 1936, p. 7–26). În același an, bizantinologul român Nicolae Bănescu a adus noi și concluidente argumente în sprijinul tezei că ambele texte sunt opera același autor, susținînd însă că acesta nu poate fi generalul Katakalon Ke-

kaumenos, ci un Kekaumenos care urmează să fie identificat cînd se vor găsi date certe (*A propos de Kekaumenos* în „Byzantion”, tom. XIII, 1938, p. 129–138).

Tot atunci, Georgina Buckler a replicat lui N. Bănescu, susținînd că singurul „autor posibil” este Katakalon Kekaumenos (*Can Cecaumenus be the author of the Strategikon?*, în „Byzantion”, tom. XIII, 1938, p. 139–141). În 1945, N. Bănescu și-a întărit cu noi argumente propria sa teză (Bulletin de la Section Historique de l’Académie Roumaine, 1945, p. 186–191).

În lucrarea de față, Beck acceptă teza Georginei Buckler, potrivit căreia autorul ambelor scrisori bizantine este generalul Katakalon Kekaumenos (p. 12–16). Ambele scrisori au la bază aceleași concepții și sunt redactate în același stil, încit unitatea lor nu mai poate fi pusă la îndoială. Traducerea germană s-a făcut după textul grecesc editat în 1896 de către V. Vasilievski și V. Jernstedt. Menționăm că începutul Strategiconului lipsește din textul pe care l-a tradus Beck. Traducătorul îl înțelegește potrivit sensului.

Strategiconul este un tratat de strategie, dar cuprinde și numeroase sfaturi morale sub forma unor învățături pe care un părinte le adresează fiului său. Cuvântul de sfat către împărat cuprinde informații politice referitoare la istoria statului bizantin din secolul al XI-lea și importante știri despre asuprirea fiscală ce apăsa masele populare din imperiu. Dar Beck nu examinează conținutul scrisorilor pe care le traduce și nici nu le raportează la regimul social-politic al imperiului bizantin din secolul al XI-lea.

Studiul introductiv ce însoțește traducerea are un pronunțat caracter mistic. Ajunge să menționăm în această privință că potrivit părerii lui Beck, raporturile dintre guvernatorii provinciilor și împăratul Bizanțului aveau caracterul relațiilor aflate sub chezășia divinității, din care cauză „cînstea și demnitatea nu puteau fi încălcate” (p. 9).

Pentru studiul vlahilor din imperiul bizantin, aceste două scrisori au o excepțională valoare documentară. Răscoalele vlahilor pe care le descrie Kekaumenos sunt mișcări ale unei populații și forme ale unor lupte sociale ce n-au fost încă studiate temeinic. Studiul, astăzi depășit, al lui Gerge Murnu, *Istoria Românilor din Pind. Vlahia Mare (980–1259)*, București, 1913, se bazează îndeosebi pe aceste două izvoare bizantine.

Traducerea germană ne dă prilejul să ne reamintim că de necesară este și o traducere românească a acestor izvoare bizantine. Semnalăm această problemă bizantinologilor noștri și Editurii Academiei R.P.R.

Gh. C.

JOHANNES KARAYNNOPULOS, *Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung*, München, 1959, 105 p. + 3 hărți.

Publicată în colecția *Byzantinisches Archiv*, care constituie suplimentul revistei *Byzantinische Zeitschrift*, lucrarea de față are ca obiect cercetarea constituirii temelor bizantine. Autorul arată că lucrarea a fost întocmită sub îndrumarea profesorului Franz Dölger ceea ce reprezintă o garanție pentru temeinicia documentării sale.

După ce indică bibliografia (p. XI–XX), autorul cercetează teorile anterioare și mărturiile izvoarelor (p. 5–36), constituirea temelor în secolele VI–VII (p. 37–58), temele și proprietățile militare (p. 59–88) și circulația cuvîntului temă (p. 89–98). Lucrarea se încheie cu scurte concluzii (p. 98–99) și un indice de nume și materii (p. 100–105). În anexe lucrarea cuprinde trei hărți private la reformele administrative ale lui Justinian I, comandamentele militare din partea orientală a imperiului sub Justinian I, temele din partea orientală a imperiului în secolul al VIII-lea.

Regimul temelor a avut un dublu caracter: militar și administrativ. Pentru marea majoritate a bizantinilor, temele sunt o creație

bizantină și reprezintă o trăsătură proprie organizării statului bizantin. Unii bizantinologi atribuie însă temelor origini străine. Astfel, E. Stein, F. Altheim și R. Stiehl socotesc că temele au o origine persană, iar E. Darko le consideră împrumuturi turanice. Autorul lucrării de față critică aceste ipoteze. Deși nu se pot nega influențele pe care popoarele aflate în luptă cu bizantinii le-au exercitat asupra tacticii militare și armamentelor bizantinilor, totuși împrumuturile și influențele directe nu sunt de conceput în ceea ce privește organizarea de bază a statului bizantin.

Argumentele autorului se bazează în esență pe deosebirea dintre nivelul de organizare al statului bizantin și regimul politico-administrativ înăpoliat al nomazilor. Argumentarea este convingătoare. Dar Karaynnopoulos susține totodată că proprietățile funciare militare din imperiul bizantin n-au fost un element constitutiv al regimului temelor. El socotește că n-a existat decât un paralelism între regimul temelor și proprietățile militare, care – după părerea sa – ajung să constituie un sistem închegat abia în secolul al X-lea.

Nu împărtășim această teză. Temele au un conținut social și politic propriu Bizanțului din secolele VI–VIII. Tocmai în această perioadă apărarea imperiului începe să se bazeze pe proprietățile militare – pe aşa-numitele στρατιωτικὰ κτήματα. Ostașii primeau loturi și bunurile funciare implicau sarcini militare. Apărarea imperiului se baza pe unitățile formate din ostașii înzestrați cu pământ în regiunile respective. Această interpretare a fost propusă încă din 1900 de către bizantinologul rus F.I. Uspenski, care în studiul său *Organizarea militară a imperiului bizantin* (publicat în revista „Izvestia Russk. Arheol. Instituta”, nr. 6/1900, p. 154–207) a adus argumente convingătoare, arătând totodată că în constituirea temelor bizantine slavii au avut un rol activ tocmai pentru că ei formau o populație liberă trăind în obști sătești și având îndatoriri militare față de statul bizantin. Recentele cercetări ale bizantinologilor sovietici, pe care autorul nu le

cunoaște, sunt concluzente în această privință.

În ceea ce privește perioada constituirii regimului temelor autorul nu depășește rezultatele cunoscute încă din 1896 datorită cercetărilor lui Charles Diehl (*L'origine du régime des thèmes dans l'empire byzantin*, publicat la 1896 în „Etudes d'histoire du moyen âge”, apoi în „Etudes byzantines”, Paris, 1905, p. 276—292). Autorul întărește însă concluziile lui Diehl, arătind că instituția temelor nu este creația unui împărat, ci rezultatul unei îndelungate dezvoltări lente a sistemului administrativ bizantin.

Constituindu-se treptat, regimul temelor a avut ca trăsătură esențială concentrarea puterilor civile și militare în mîinile aceluiași guvernator. Începuturile acestui regim se pot identifica în izvoarele de la sfîrșitul secolului al VI-lea, deși atunci cîrmuitorii temelor nu se numeau încă *strategi*, ci *exarhi*.

Concentrarea atribuțiilor civile și militare a fost determinată îndeobî de necesitățile militare, împărțitul bizantin trebuind să facă față atacurilor germanilor, arabilor și persilor. În organizarea temelor s-au menținut unele trăsături din administrația vechilor eparhii. Însuși termenul *θέμα* nu apare cu sensul de organizație teritorială administrativ-militară decât în secolul al IX-lea.

Lucrarea are meritul de a fi bine documentată. Este de regretat că autorul nu cerează și dezvoltarea ulterioară a regimului temelor, stăruind numai asupra constituției acestui regim. Autorul nu dă însă instituției temelor altă interpretare decât cea cunoscută în general în istoriografia burgheză. Justa semnificație istorică a regimului temelor nu poate fi determinată decât căutându-se explicația instituției în lumina relațiilor sociale din perioada respectivă.

Gh. C.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin. vol. II, București, 1958, VIII + 429 p. + 8 pl. Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Ca și în primul volum al aceluiași catalog în centrul atenției autorilor — Dumitru Lîmona și Elena Lîmona — a rămas eulegerea materialului documentar provenit de la negustorul Mihail Tumbru din Brașov. Acest material este format — în afară de cîteva acte din fondul Acte Judecătorescă — din cîteva manuscrise care conțin copiile scrisorilor sus-numitului negustor din anii 1792—1795 către diferiți tovarăși de negoț, corespondenți și comisionari precum și două catastihuri de dublă contabilitate din anii 1774—1778, 1799—1805, un catastih eu o singură partidă din anii 1801—1803 și un catastih de mărfuri achiziționate de la Lipsea și Viena în 1803. De asemenea sunt materiale documentare referitoare și la alți negustori

din Brașov și anume: un catastih de socoteli din 1803—1818 al negustorului Anastase Persu Lipovanul, un catastih cu partidă dublă al aceluiași negustor din anii 1808 1819 și un catastih de datorii al negustorului Ioan Leea din anii 1817—1828.

Din ecle 1638 de regeste întocmite în prezentul volum se desprind o seamă de informații prețioase referitoare la afacerile comerciale ale negustorilor din Brașov desfășurate între 1774 și 1837. Se dau amănunte relativ la legăturile lor cu tăbăcarii din Săcele care procurindu-și materii prime din Țara Românească și Bulgaria preluau picile pe care le vindeau apoi negustorilor brașoveni și relativ la negoțul de bani la care participau toți negustorii nu numai din Brașov ci și din: Sibiu, Timișoara, Viena, București, Constantinopol, Smirna, Seres, Zemlin etc. De asemenea este arată că activitatea companiei comerciale din Craiova — condusă de Hagi Stan Jianu — care dobîndise un mare credit atât în Europa cît și în Turcia, activi-

¹ Studii, 1958, nr. 6, p. 246—247.

tatea comercială a negustorului Anastase Persu Lipovanul cu relații tot atât de vaste ca și Mihail Tumbru, activitatea negustorului Ioan Leca — negustor de a doua nămă — și activitatea unui negustor de sat Sterie Trandafir din anii 1831—1837.

Documentele din ambele volume ale acestui catalog au o valoare nu numai în cadrul patriei noastre prin dezvăluirea unui aspect al vieții economice din trăsăturul nostru ci ele au o valoare internațională interesând deopotrivă țările din Europa Centrală, din Peninsula Balcanică și din Orientul Apropiat, zonă acoperită de rețeaua schimburilor comerciale pe care le relatează documentele.

Lucrarea este însoțită de un indice general (p. 380—418), de un glosar (pentru ambele volume p. 419—429) și de 8 facsimile după documentele cele mai interesante. Prezentul volum ca și primul reprezintă o importantă contribuție a arhivistilor noștri și constituie totodată un prețios instrument de lucru pentru cercetătorii istorici și economisti din țara noastră și de peste hotare care se ocupă cu studiul dezvoltării comerțului în țara noastră și în țările vecine la sfârșitul secolului XVIII și începutul sec. XIX.

C. S.

Zentralblatt der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, 1958. Sofia, 1959, 103 p.

Noua revistă de referate privitoare la istorie și arheologie, editată de Academia de științe bulgară, Serviciul de Informare și Documentare științifică și tehnică al Bibliotecii centrale, constituie un prețios instrument de lucru și un îndrumar deosebit de necesar pentru cunoașterea activității istoriografice bulgare. Apărută sub îngrijirea unui comitet de redacție condus de T. Ganev, revista apare într-o ediție în limba rusă și într-alta în limbile franceză și germană (partea de istorie în franceză, partea de arheologie în germană). Buletinul prezintă producția istorică anuală și materialele sunt grupate în

următoarele capituloare: 1. Surse istorice, istorie generală, metodologie și filozofia istoriei, 2. Istorie veche și feudală, pînă la ocuparea Bulgariei de către Turci, 3. Istoria Bulgariei în timpul ocupației turcești și a eliberării, 4. Istoria Bulgariei de la eliberare pînă la sfîrșitul primului război mondial, 5. Istoria Bulgariei de la sfîrșitul primului război mondial pînă la 9 sept. 1944, 6. Bulgaria în epoca socialismului. Partea a II-a, consacrată arheologiei, se subdivide în: Generalități, Preistorie, Antichitate, Epoca feudală, Harta arheologică a Bulgariei, Epigrafică, Numismatică, Bibliografie-Manuale.

Articolele, culese din 12 periodice de istorie și 4 de arheologie, sunt prezentate în traducere și în original, însoțite de o scurtă adnotare, care relevă ideile principale. Buletinul se încheie cu o listă a siglelor și un indice alfabetic pe autori.

Utilitatea unui asemenea buletin nu poate fi îndeajuns subliniată. El procură o privire de ansamblu asupra problemelor principale analizate de istoricii bulgari și pune la în vedere cercetătorilor din fiecare domeniu contribuțiiile științei istorice din țara vecină și prietenă. Semnalăm pe lîngă unele studii legate direct de istoria patriei noastre (de exemplu 3 „Documente privitoare la istoria societății literare bulgare de la Brăila”) pe cele de un interes general, care sunt pe larg dezbatute și de cercetătorii români (34 „Renta feudală în sec. XV și XVI”), amplioarea studiilor consacrate războiului rusoturc din 1877—1878 (46—54, unde este citat articolul lui Hr. Mihova despre contribuția poporului român la eliberarea Bulgariei) și influența Marii Revoluții Socialiste asupra mișcării muncitorești bulgare.

De altfel, acest buletin este rodul unei activități intense bibliografice desfășurate în țara vecină. Pe lîngă „Repertoriul general al presei periodice” și a „Bibliografiei publicațiilor Academiei bulgare de științe, 1869—1953”, centrele bibliografice au mai întocmit diverse repertorii și liste, dintre care menționăm „Eroi căzuți în lupta antifascistă și în mișcarea de rezistență” (1957). În colaborare

cu Academia de Științe a U.R.S.S., a fost elaborat primul volum al „Bibliografiei istorice a R.P. Bulgare”, cel de-al doilea, cuprinzând literatura apărută în anii 1948–1952, fiind în prezent sub presă.

Noua revistă de referate se înscrie la loc de cînste în seria instrumentelor documentare în știința istorică și prezintă activitatea de înalt nivel științific din R.P. Bulgaria.

(Pentru cunoașterea mai amănunțită a ghidurilor documentare, a indicilor și a in-

tregii activități bibliografice din R.P. Bulgaria, se pot consulta: Nedelka Janakieva, *Geschichte und heutiger Stand der bulgarischen Bibliographie*, în *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, Leipzig, 72 (1958), p. 215–235 și T. Borov, *L'activité bibliographique en Bulgarie, 1955 – 1958*, în *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques*, 13 (1959), p. 151–152, 165).

Al. D.

Rubrica „Insemnări bibliografice” a fost întocmită de: N. Ghinea, G. Șerban, R. Deutsch, N. Niculescu, I. Corfus, A. Constantinescu, N. Camariano, Al. Dușu, S. Columbeanu, I. Puia, Gh. Cronj.

www.dacoromanica.ro

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul XII 1959

	Nr.	Pag.
GH. GHEORGHIU-DEJ. A XV-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist	4	5
15 ani de la masacrarea luptătorilor antifasciști în închisoarea de la Ribița (Scrisoarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej trimisă din lagărul de la Tg. Jiu)	2	13
CHIVU STOICA. O sută de ani de la Unirea Tărilor Române	1	7
*		
* * Însemnatatea istorică a celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S. (Editorial)	2	5
 ISTORIE MEDIE		
CERNOVODEANU P. și VĂTĂMANU N. Contribuții la vechea topografie a Bucureștilor: Ostrovul Dîmboviței (sec. XVI–XVII)	6	115
CHIRCA H. Comentariul istorico-filologic asupra hrisovului din 20 septembrie 1459	5	5
CIUREA D. O „descriere” a Moldovei și Tării Românești din anul 1699	6	111
CONSTANTINIU FL. Situația clăcașilor din Tara Românească în perioada 1746–1774	3	71
IONAȘCU I. Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770	5	113
MANOLESCU RADU. Aspecte din istoria negoțului bucureștean în sec. al XVI-lea	5	25
MIOC D. Reforma fiscală din vremea domniei lui Matei Basarab	2	53
MOHOV' A. N. și colaboratori (Chișinău). Documente din arhivele sovietice privitoare la istoria medievală a Moldovei și Tării Românești	3	135
OLTEANU ST. Măstesugurile din București în sec. XVI și XVII	5	71
OPREA P. Înfăptuirea regimului de portofranc la Galați și consecințele lui imediate	2	117
OTETEA A. Un cartel fanariot pentru exploatarea Tărilor Române	3	111
PANAITESCU P. P. Ștefan cel Mare și orașul București	5	9

	Nr.	Pag.
ȘERBAN C. Contribuție la istoria mășteșugurilor în Țara Românească în sec. XVII–XVIII	2	131
ȘERBAN C. Breslele bucuroștene în sec. XVIII	6	55
ȘTEFĂNESCU ȘT. Elemente comune de civilizație feudală în Țările Române și în Rusia: Procesul legării de glie a țăranoilor la sfîrșitul sec. XVI	2	87
ȘTEFĂNESCU ȘT. „Întemeierea” Moldovci în istoriografia românească	6	35
SULKOWSKA IRENA (Varșovia). Noi documente privind relațiile româno-polone în perioada 1589–1622	6	91
TOTOIU I. Cu privire la cea mai veche „Descriere a Moldovei”	3	123
TINTĂ A. Lotria — formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpînirii habsburgice	3	169

ISTORIE MODERNĂ

ADANILOAIE N. și VLAD M. D. Rolul maselor populare în fâurirea Unirii Țărilor Române]	1	77
BERINDEI DAN și VLASIU I. Documente privind politica externă a Principatelor în anul Unirii (1859–1861)	1	275
BERINDEI DAN. Dezvoltarea urbanistică și edilitară a orașului București în perioada regulamentară și în anii Unirii (1831–1862)	5	133
BODEA C. C. Actul original al alegerii prealabile a lui Alcx. I. Cuza, domn al Principatelor Unite	1	263
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Unirca Țărilor Române în artele plastice	1	211
CORIVAN N. Unirea Țărilor Române în cadrul politiciei europene	1	159
GIURESCU C. Suprafața moșilor mănăstirești secularizate la 1863	2	149
HUREZEANU D. Influența primei revoluții ruse din 1905–1907 asupra țărănimii din România și căile ei de pătrundere la sate (I)	2	15
HUREZEANU D. Influența primei revoluții ruse din 1905–1907 asupra țărănimii din România și căile ei de pătrundere la sate (II)	3	53
HUZA I. Din contribuția marinilor români la zdrobirea fascismului german	6	101
I. G. D. Mișcarea țăranoilor de la Smeeni-Buzău (sept.–oct. 1873)	3	163
MACIU V. Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855–1857 în Moldova și Tara Românească	1	43
OTETEA A. Însemnatatea istorică a Unirii	1	21
PASCU ȘT. Eroul Unirii Țărilor Românești și Moldovei în Transilvania	1	141
PLATON. GH. Frământări țărănești în Moldova în preajma Unirii	1	107
VIANU AL. Relațiile franco-ruse în problema Unirii	1	191
VINOGRADOV V. (Moscova). Cu privire la rolul diplomatici ruse în Unirea Țărilor Române	2	35
ZANE G. Politica economică a Principatelor în epoca Unirii și capitalul străin	1	223

ISTORIE CONTEMPORANĂ

ATANASIU V. Luptele Armatei I Române pe teritoriul Cehoslovaciei	4	205
BĂLTEANU B. Aspecte ale aservirii economice a României de către Germania hitleristă (1940–1944)	6	5
BÎRDEANU N. Din lupta maselor populare din T. Sevren pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și victoria insurecției armate	4	173
CHIRIȚĂ GR. Contribuții la cronologia primei etape a revoluției populare din România	4	325
CIACHIR N. și LOGHIN L. Aspecte ale frâției de arme româno-sovietice pe frontul antihitlerist	4	189
– CICALĂ I. și EGYED A. Lupta oamenilor muncii sub conducerea P.C.R. pentru refacerea economică a regiunii Cluj și sprijinirea frontului antihitlerist (oct. 1944–mai 1945)	4	303

Nr.	Pag.
2	103
4	21
3	5
5	211
4	225
4	71
5	159
4	119
4	49
4	145
4	281
4	35
5	187
4	237
3	25

CIMPONERIU E. Date privind acapararea industriei naționale de către monopolurile străine cu sprijinul claselor stăpînitoare din România burghezo-moșierească (Constituirea societății U.D.R. după primul război mondial)	2	103
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Eliberarea României de sub jugul fascist și însemnatatea ei istorică	4	21
IOSA M. și RUSENESCU M. Din acțiunile oamenilor muncii pentru apărarea conducătorilor eroicelor lupte din ian.-febr. 1933 (25 de ani de la procesul din Craiova)	3	5
IOSA M. și DAICHE P. Dezvoltarea industriei din București după naționalizarea principalelor mijloace de producție	5	211
LEONIDA ION. Un episod eroic din războiul antihitlerist: Lupta de la Păuliș	4	225
LIVEANU V. Din lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare	4	71
LIVEANU V. Mișcarea muncitoarească din București în anii 1917-1921	5	159
MATEI GH. și BĂLTEANU B. Din lupta P.C.R. pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944	4	119
MĂNESCU M. și ITICOVICI I. Dezvoltarea economică a României în cei 15 ani de la eliberare	4	49
MUNTEANU' N. Acțiuni de masă conduse de Partidul Comunist Român în perioada pregătirii insurecției armate	4	145
NECȘA T. Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorități locale democratice	4	281
OTETEA A. Dezvoltarea științei istorice românești după 23 August 1944	4	35
RUSENESCU M. Lupta maselor populare din București condusă de P.C.R. pentru instaurarea puterii populare (23 August 1944-6 Martie 1945)	5	187
UDREA T. Rolul comitetelor țărănești în făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimile, sub conducerea P.C.R.	4	237
VARGA V. A. Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfârșitul sec. XIX	3	25

PROBLEMELE TRATATULUI DE ISTORIA ROMÂNIEI

** Discuții cu privire la unele probleme ale rentei feudale	2	187
** Consfătuiri ale colaboratorilor vol. II ¹	2	201
** Dezbateri asupra problemelor revoluției de la 1848	3	221
** Dezbateri asupra problemelor culturii medievale din țările române	6	133

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

APOSTOL I. Sesiunea festivă a Acad. R.P.R.	1	305
ARDELEANU I. și PETROVA L. Expoziția „Pregătirea și înfăptuirea insurecției armate din aug. 1944	4	375
BOICU L. Sesiunea Institutului de istorie din Iași în colaborare cu Univ. „Al. I. Cuza”, consacrată Unirii	1	311
CHERESTEŞIU V. și PASCU ȘT. Sesiunea Institutului de istorie al Filialei Cluj a Academiei R.P.R.	1	313
CHIRCA S. Adunarea generală a Filialei București a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	3	251
CHIRITĂ GR. Sesiunea Institutului de istorie al Academiei R.P.R., București	1	309
CONSTANTINESCU A. Simpozionul Soc. de șt. naturale și geografie	1	318
CONSTANTINESCU A. Știri din R.P.Bulgaria	2	203
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Un român în Gruzia acum 250 de ani	5	231
CORFUS I. Conferința de la Poznan consacrată originii statului kievean	6	151
DUNAJECZ L. Sesiunea de comunicări de istorie locală la Timișoara	3	253
DUTU AL. 200 de ani de la nașterea lui Robespierre. Lucrări și manifestări .	2	206
GUBOGLU M. Călătorie de studii în R.P. Bulgaria (nov.-dec. 1958)	3	249
IOACHIM ANA. Expoziția „Centenarul Unirii Țărilor Române” de la Casa Scrisorilor	1	321
KOSEV D. Dezvoltarea științei istorice bulgare după victoria de la 9 Sept. 1944	6	137

	Nr.	Pag.
NICOLESU N. Dezvoltarea științei istorice în R.P. Chineză în ultimii ani	3	245
PANAIT I. și P. Ședința festivă de comunicări științifice închinată sărbătoririi orașului București	5	241
PORȚEANU AL. Plăci comemorative și denumiri de școli inaugurate cu prilejul sărbătoririi centenarului Unirii Tânărilor Române	1	322
STAN A. Sesiunea de comunicări de la I.S.E.	1	316
STAN A. Expoziția „Unirii Tânărilor Române 1859—1959”	1	319
STĂNESCU EUG. Cînărișa jubiliară a istoricilor din Republica Democrată Germană	6	149
ȘTEFĂNESCU L. și CHIRIȚĂ GR. Sesiunea științifică consacrată celei de-a XV-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist	4	361
ȘTEFĂNESCU L. Muzeul de istorie a Partidului Muncitoresc Român	4	365
ȘTEFĂNESCU ȘT. Călătorie de studii în R.P. Polonă	5	232
STOICESCU N. și UDREA T. Muzeul de istorie a orașului București	5	235
* * * Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.U.P., ...	2	204

STUDII DOCUMENTARE

FRANCES E. Răscoala zeloșilor din Thessalonic în lumina ultimelor cercetări	3	257
IONESCU-NIȘCOV TR. Mișcarea revoluționară husită în istoriografia universală (I)	6	153

REGENZII

BRAUDEL F. La méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II, Paris, Librairie Armand Collin, 1949 (<i>S. Columbeau</i>)	3	287
CIACHIR N. și LOGHIN L. Frâția de arme româno-sovietică, Ed. M.F.A. Buc., 1959 (<i>I. Apostol</i>)	4	402
FOSTER Z. WILLIAM. Istoria celor trei Internaționale, Buc., Ed. politică, 1958 (<i>I. Apostol</i>)	3	273
GRECU V. Ducas, istoria turco-bizantină, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958 (<i>Gh. Cronei</i>)	2	218
GUBOGIU M. Paleografia și diplomatica turco-ottomană. Studiu și Album, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958, 352 p. (<i>J. Kabarda</i>)	6	190
MAGER FR. Geschichte des Bauertums und der Bodenkultur im Lande Mecklenburg, Akademie-Verlag, Berlin 1955 (<i>H. H. Stahl</i>)	5	258
MARKOV WALTER și SOBOUL ALBERT. Die Sansculotten von Paris. Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung 1793—1794, Akademie-Verlag, Berlin 1957 (<i>Radu Popa</i>)	5	249
SPIVAKOVSKI I. E. Подъем революционного движения в Румынии в начале XX века. Изд. социально-экономической литературы Мoscova 1958 (<i>N. Copoiu</i>)	2	222
ZAJĄCZKOWSKI ANANIASZ și REYCHMAN JAN. Zarys dyplomatyczki osmanskotureckiej (Schită a diplomaticii turco-osmane), Varșovia 1955 (<i>M. Guboglu</i>)	2	226
* * * Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи (Răscoala din aprilie 1876. Culegere de documente), Sofia 1954—1956, vol. I—III (<i>Constantinescu A.</i>)	5	254
* * * Documente privitoare la economia țării românești 1800—1850, culese de I. Cojocaru, vol. I—II, Ed. Științifică, Buc., 1958 (<i>Iancovici S.</i>)	3	267
* * * O sinteză științifică a experienței construirii economiei socialiste în R.P.R. (<i>Horovitz M.</i>)	4	385
* * * Lucrări sovietice recente despre Lenin în timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (<i>Oprea I.</i>)	2	211
* * * Teatrul în România după 23 August 1944 (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	392
* * * Artele plastice în România după 23 August 1944 (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	396
* * * Muzeul de istorie a orașului București. „Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice” (Sfatul Popular al Capitalei). Buc., Ed. științifică, 1959, 239 p. + CXX pl. (<i>N. Stoicescu</i>)	6	181

Nr.	Pag.
6	183
6	197

- Istoria universală (în zece volume), vol. I, Bucureşti, Editura științifică, 1958, XXXII + 755 p. (Popescu A.) . . . . .
 Освобождението на България от турското иго 1875—1878 (Сборник статии), Sofia, 1958, 687 p.+98 planșe (Constantinescu A.) . . . . .

REVISTA REVISTELOR

* * Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., nr. 4/1959 (<i>Apostol I.</i>)	4	411
* * Centenarul Unirii în presa și publicațiile din țara noastră (<i>Columbeanu S.</i>)	1	325
* * The English Historical Review, Londra 1957—1958 (<i>Columbeanu S.</i>)	5	265
* * Voprosi Istorii nr. 7—12/1958 (<i>Copoiu N.</i>)	3	287
* * Kwartalnik Historyczny (1958), nr. 1—4 (<i>Corfus I.</i>)	5	270
* * Cercetări filozofice nr. 4/1959 (<i>Enache I.</i>)	4	415
* * Ceskoslovenski casopis historicky nr. 4/1957, nr. 1—4/1958 (<i>Ionescu-Nișcov T.</i>)	3	295
* * Studii și cercetări juridice nr. 1/1959 (<i>Marcu L.</i>)	4	424
* * Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, an. VI (1958), nr. 1—6 (<i>Marcu L.</i>)	6	207
* * Новая и новейшая история (Акад. Наук СССР Институт Истории 1—5/1957; 1—6/1958 (<i>Nicolescu N.</i>)	2	231
* * Voprosi Istorii K.P.S.S., nr. 1—6/1958 (<i>Oprea I.</i>)	6	201
* * 15 ani de la eliberarea României de sub jugul fascist în presa și publicațiile din țara noastră (<i>Porțeanu Al.</i>)	4	428
* * Centenarul Unirii în presa și publicațiile din străinătate (<i>Porțeanu Al.</i>)	1	331
* * Lupta de clasă nr. 8/1959 (<i>Stan A.</i>)	4	407
* * Probleme economice nr. 8/1959 (<i>Stănescu M.</i>)	4	420
* * История СССР, nr. 1—6/1958 (<i>Vianu S.</i>)	3	298

INSEMNAȚI BIBLIOGRAFICE

Istoria României

BÎRSĂNESCU ȘT. „Schola latina” de la Cotnari, Biblioteca de curte și proiectul de Academie al lui Despot Vodă, Buc., 1957 (<i>Gonța Al.</i>)	3	305
BOGZA V. și PUJA I. Economia României în perioada avântului revoluționar care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Buc., 1958 (<i>Ionescu D. P.</i>)	3	306
CEMPALOV N. I. К истории заключения германо-румынского экономического соглашения 1939 года. Новая и новейшая история, nr. 1/1959, p. 135—149 (<i>Bălțeanu B.</i>)	2	246
CIACHIR N. O sută de ani de la Unirea Principatelor. Ed. M.F.A., Buc., 1958 (<i>Serban C.</i>)	1	336
CONSTANTINESCU N. N. și O. Cu privire la problema revoluției industriale în România, Buc., 1957 (<i>Iosa M.</i>)	2	245
CONSTANTINESCU N. N. Aspekte ale dezvoltării capitalismului premonopolist în România, Ed. de Stat pentru literatură politică, Buc., 1957 (<i>Iosa M.</i>)	5	275
CURTICĂPEANU V. și POPESCU GR. O sută de ani de la Unirea Țărilor Rămănești, Ed. Politică Buc., 1959 (<i>Columbeanu S.</i>)	1	335
LOGHIN L. Acțiunile de luptă ale armatei române între Nitra și Vah, Ed. Militară M.F.A. Buc. (<i>Serban C.</i>)	4	451
LUNGEANU M. și CUTIȘTEANU S. Unele aspecte ale luptei P.C.R. pentru izolare partidelor reacționare de masele largi ale țărănimii în procesul ocupării pământurilor moșierești (23 Aug. 1944—6 Martie 1945), în „Analele Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3/1956 (<i>Apostol I.</i>)	4	452
DRĂGAN N. Dezvoltarea industriei în Mediaș între anii 1918—1944, Mediaș 1957 (<i>Serban C.</i>)	6	219
OPRESCU GH. Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1957 (<i>Ghinea N.</i>)	6	217

	Nr.	Pag.
SEMIRIEAGA I. M. Victoria insurecției populare armate din 23 August 1944 în România (<i>Oprea I.</i>)	4	453
TUTUI GH. și CIMPONERIU E. Aspecte ale activității formațiilor de luptă patriotice din Banat (23 Aug. 1944–6 Martie 1945) din „Analele inst. de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 2, martie–aprilie 1958, Ed. Schnei, Buc. (<i>Stefănescu L.</i>)	4	451
* * Figuri de eroi uțești voluntari din războiul antihitlerist (23 Aug. 1944–9 Mai 1945) în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 4 (iulie–august) 1957 (<i>Apostol I.</i>)	4	455
* * Lupta artiștilor plastici pentru Unirea Țărilor Române, ESPLA, 1959 (<i>Columbeanu S.</i>)	1	338-
* * Monografia raionului Corabia cu specială privire la trecutul de luptă al poporului pentru libertate și progres, Craiova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	276-
* * Documente privitoare la lupta maselor muncitoare sub conducerea P.C.R. împotriva războiului antisovietic și a ocupației hitleriste și pentru pregătirea condițiilor care au dus la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944 în „Revista Arhivelor”, organ al Direcției generale a Arhivelor Statului din R.P.R., an. II, nr. 1, Buc. 1959 (<i>Ștefănescu L.</i>)	4	454

Istoria U. R. S. S.

BEKMAHANOV B. E. Присоединение Казахстана к России. Изд. Акад. Наук СССР, Москва, 1957 (<i>Oprea I.</i>)	2	249-
V. R. GERASIMIUK, Начало социалистической революции в деревне 1917–1918 гг. Государственное издательство политической литературы. Москва 1958, 160 р. (<i>Nicolaeșcu N.</i>)	6	223
IAKOVLEVA T. P. Первый русско-китайский договор 1689 года, Ed. de științe a U.R.S.S., Moscova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	277
KAFENGAUS B. B. Очерки внутреннего рынка России первой половины XVIII века (По материалам внутренних таможен), Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., Moscova 1958 (<i>Șerban C.</i>)	5	278
LEASCENKO I. P. Istoria economiei naionale a U.R.S.S., vol. III (Socialismul), trad. rom. Ed. științifică, Buc., 1958 (<i>Horovitz M.</i>)	3	307
OTAMANOVSKI D. V. Развитие городского строя на Украине в XIV–XVIII вв. и Магдебургское право, Voprosi istorii 1958, p. 122–135 (<i>Ciucrea D.</i>)	3	308
* * Декреты Советской власти, vol. I, 25 oct. 1917–16 martie 1918, Moscova, 626 р. (<i>Tudora M.</i>)	2	247
* * История гражданской войны в СССР. Том III, Госполитиздат, Москва, 1957, 404 р. (<i>Deutsch R.</i>)	6	220

Istoria universală

ATANASOV ST. Un nou avint al luptelor răsculaților din Bulgaria după înfrângerea armatelor turcești la Vidin în anul 1798 în „Voenno-itsoriceski sbornik”, Sofia, XXIII, 1954, nr. 2, p. 3–46 (<i>Constantinescu A.</i>)	6	226
BOITEAU P. Contribution à l'histoire de la nation malgache. Editions sociales, Paris 1958 (<i>Puia I.</i>)	6	237
BOULOISEAU MARC. Robespierre, Presses Universitaires de France, Paris 1957 (<i>Columbeanu S.</i>)	6	232
CACCAMO DOMENICO. Eugenio IV e la crociata di Varna, în Archivio Roma 1956, p. 34–87 (<i>Duțu Al.</i>)	5	286
EREMENKO I. A. Împotriva falsificării istoriei celui de al doilea război mondial, Ed. politică 1959 (<i>Rădulescu Gh.</i>)	4	454
FEHER G. Beiträge zum Problem des ungarisch-slawischen Zusammenlebens, Acta Arheologica, VIII/958 (<i>Horedt K.</i>)	3	314
GROUSSET RÉNÉ. Figures de proue, Paris, Librairie Plon, 1957 (<i>Columbeanu S.</i>)	3	313-

	Nr.	Pag.
·GUILLEMIN HENRI. Cette curieuse guerre de 70. Thiers, Trochu, Bazaine, Paris, Galimard 1956 (<i>Columbeau S.</i>)	6	234
IURIEV M. F. Красная армия Китая. Изд. восточной литературы, Moscova, 1958, 194 р. (<i>N. Nicolescu</i>)	2	255
JELUBOVSKAIA A. E., Крушение второй империи и возникновение Третьей республики во Франции, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1956 (<i>N. Nicolescu</i>)	3	312
KERUMA A., Восставшие арабы в битве за Порт-Сайд, Изд. иностр. лит. Moscova, 1958, 150 р. (<i>Nicoleescu N.</i>)	2	251
LAIOS GH. Scrisori inedite și acte cu privire la 1821. Doc. ist. din arh. austriace Atena 1958 (<i>Camariano N.</i>)	6	227
LAVROSKI M. V. și BARG A. M. Английская буржуазная революция. Некоторые проблемы английской буржуазной революции 40-х годов XVII века, Moscova, 1958, 365 р. (<i>Serban C.</i>)	3	316
LINDBERG FOLKE Scandinavia in great power politics, 1905–8, Stockholm 1958 (<i>Columbeau S.</i>)	5	286
MALYUSZ ELEMER. A konstanzi zsinat es a magyar fökégyüri jog (Sinodul de la Constanța și dreptul de patronaj suprem în Ungaria), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1958 (<i>Totoiu I.</i>)	5	284
POSTNIKOV V. V. США и дзялэсізация Германии, 1924–1929, Moscova, 1957, (<i>Copoiu N.</i>)	2	250
PROTOPSALTIS G. EM. 'Ὕπομνήματα συναφή Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλάχιας καὶ Ἰωακοποδιστρίου περὶ τῆς τύχης τῆς Σλλάδος (1821) (Rapoarte înrudite ale mitropolitului Ungrovlahiei, Ignatie și Ioan Capodistria despre soarta Greciei (1821), publicate în revista 'Αθηνᾶ, vol. 60, 1956, p. 145–182 (<i>Camariano N.</i>)	5	285
ROZENZWEIG D. Comuna din Paris (<i>Maximovici G.</i>)	5	310
STERNBERG I. I. Письма Петра I к Ференцу Ракоши II, Istoriceskii Arhiv, p. 214–215 (<i>Serban C.</i>)	2	255
SVORONOS G. M. Le commerce de Salonique au XVIII-e siècle, 1956 (<i>Papacostea T.</i>)	2	251
THIRIET F. Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, I (1329–1399), Paris 1958 (<i>Duțu Al.</i>)	6	230
URBANEK RUDOLF. Despre alegerea lui Gh. de Podébrad ca rege al Cehiei la 2 martie 1458, Ed. Acad. Cehoslovace de științe, Praga 1958 (<i>Ionescu-Nișcov T.</i>)	5	282
VESELA ZDENKA. Zur Korespondenz der Holien Pforte mit Siebenbürgen (1676–1679), Praga 1958, p. 585–602 (<i>Duțu Al.</i>)	2	254
WOLSKI K. Din istoria albinăritului rural din satele întemeiate pe baza dreptului românesc în starostiiile Przemyśl și Sanok), în „Kwartalnik historii kultury materialnej”, VI, 1958, nr. 3, p. 359–364 (<i>Corfus I.</i>)	6	224
ZOIDIS GH. Rigas Velestnitis, marele revoluționar democrat, București 1957 (<i>Camariano N.</i>)	2	256
* * Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters namens der Monumenta Germaniae Historica XII–XV (1956–1959) (<i>Constantinu Fl.</i>) .	5	280
* * Из истории русско-болгарских отношений. (Culegere de articole), Moscova 1958 (<i>Copoiu N.</i>)	3	315
* * Pomorze Średniowieczne (Regiunea Pomorze în evul mediu), lucrare colectivă sub red. prof. Gerard Labuda, Varșovia 1958 (<i>Panaiteșcu P. P.</i>) .	5	282

Bizantinologie

BECK GEORG. Vademecum des byzantinischen Aristokraten. Das sogenannte Strategikon des Kekaumenos. Graz-Wien-Köln, 1956 (<i>Cronț Gh.</i>)	6	239
BÖHLING GERTRUD. Untersuchungen zum rhetorischen Sprachgebrauch der Byzantiner mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Michael Psellos. Mit einem Geleitwort von Fr. Dölger. Berlin 1956 (<i>Cronț Gh.</i>) .	5	290
GUILLAND R. Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Les titres auliques des eunuques — Le protospather (<i>Cronț Gh.</i>)	2	257

	Nr.	Pag.
KARAYNNOPULOS J. Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung, München 1959 (<i>Cronf Gh.</i>)	6	240
MALAFOSSE J. Le droit agraire au Bas-Empire et dans l'Empire d'Orient, Rivista di diritto agrario, 1955 (<i>Frances E.</i>)	3	319
PERETERSKEI S. I. Digestele lui Justinian, Bucureşti 1958 (<i>Cronf Gh.</i>)	2	257
PRINGSHEIM FRITZ. Zum Plan einer neuen Ausgabe der Basiliken, Begründung ihrer Notwendigkeit und Gesichtspunkte für ihre Herstellung, Berlin 1956 (<i>Cronf Gh.</i>)	5	288
ZORAS GH. Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκων σουλτάνων (κατὰ τὸν Βαρδεσινὸν Ἐλληνικὸν κώδικα 111). (Cronică despre sultanii turci după Codex Barberinus), Atena 1958 (<i>Camariano N.</i>)	3	318
* * * 'Ιάκωβος Τριβόλης. Ποιηματα. (Jacob Trivolis, Poeme) Herausgegeben, übersetzt und erklärt von J. Irmscher, Berlin 1957 (<i>Cronf Gh.</i>)	3	319
* * * Milletlerası Bizans tatkileri kongresi tebliğleri (Actele Congresului al X-lea internațional de studii bizantine), Istanbul 1956 (<i>Frances E.</i>)	5	288

Biblioteconomie, Muzeografie, Arhivistice

LEHMAN EDGAR. Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster in Mittelalter, Akademie-Verlag, Berlin 1957 (<i>Ioachim Ana</i>)	3	322
VASICA J. și VAJS. Soupis staroslovanskych rukopisů Národního Muzea v Preze (Catalogul manuscriselor vechi slave ale Muzeului național din Praga), Praga 1957 (<i>Cosntantinescu A.</i>)	2	260
* * * Straty archiwów i bibliotek warszawskich w zakresie rekopismiennych zdrojów historycznych (Pierderile suferite de arhivele și bibliotecile din Varșovia în domeniul izvoarelor istorice manuscrise), tom. 1, Varșovia 1957 (<i>Corfus I.</i>)	3	321
* * * Zentralbl. der Bulgarischen Wissenschaftlichen Literatur. Geschichte und Archäologie, Sofia 1959 (<i>Dușu Al.</i>)	6	242
* * * Din activitatea muzeului de istorie al regiunii Ploiești (<i>Ghinea N.</i>) . .	2	259
* * * Bibliografia storica nazionale. Ed. Bari, Laterza 1958 (<i>Ioachim Ana</i>) . .	2	260
* * * Bazele muzeologiei sovietice. Trad. din lb. rusă, Buc. 1957 (<i>Ioachim Ana</i>) .	5	292
* * * Înaltul Divan 1831–1847. Inventar arhivistic. Buc. 1958, Direcția G-rală a Arh. Stat. (<i>Serban C.</i>)	2	261
* * * Documente istorice. Mănăstirile sf. Ioan-Focșani, Jghiabu, Jitia și Roaba, Măgureanu-Buc., Manu, Mărcuța și Mărgineni, Buc. 1958 (<i>Serban C.</i>) .	3	321
* * * Catalogul doc. grecești din Arh. Stat. de la Orașul Stalin, vol. II, Buc., 1958 (<i>Serban C.</i>)	6	211
* * * Documente istorice. Mănăstirile Govora, Gruiu, Hagi-Dina și Hotărani, Buc. 1958 (<i>Serban C.</i>)	5	291
* * * A második világháború története. Vállogatott muvek bibliográfija (Istoria celui de al doilea război mondial. O bibliografie a operelor mai de seamă), întocmită de Köves Erzsébet. Budapest 1955 (<i>Totoiu I.</i>)	3	320

DIVERSE

Hotărârea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a Consiliului de Miniștri privind sărbătorirea Centenarului Unirii Tărilor Române . .	1	5.
Contribuții la cunoașterea tratativelor dintre U.R.S.S., Anglia și Franța din anul 1939 (Mejdunarodnaia Jizni, II/1959)	2	159
Contribuții la cunoașterea tratativelor dintre U.R.S.S., Anglia și Franța din anul 1939 (Mejdunarodnaia Jizni, III/1959)	3	193
Cronică	3	254
Cronică	5	246

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Б. БЭЛТЕАНУ, Характер экономического угнетения Румынии гитлеровской Германией (1940—1944)	<u>Стр.</u> 5
С. ШТЕФАНЕСКУ, „Основание” Молдавского феодального государства в румынской историографии	35
К. ШЕРБАН, Бухарестские цеховые организации в XVIII в.	55

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

ИРИНА СУЛКОВСКА (Варшава), Новые документы относительно румыно-польских отношений в период 1589—1622 гг.	<u>91</u>
И. ХУЗА, Вклад румынских моряков в разгром немецкого фашизма	101
Д. ЧУРЯ, „Описание” Молдавии и Валахии в 1699 году	111
П. ЧЕРНОВОДЯНУ и Н. ВЭТОМАНУ, К вопросу о старой топографии Бухареста: Остров Дымбовицы (XVI—XVII вв.)	115

ВОПРОСЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПОДГОТОВКОЙ ТРАКТАТА ПО ИСТОРИИ РУМЫНИИ

Дискуссии по вопросам средневековой культуры в Румынских княжествах	<u>133</u>
---	------------

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Развитие болгарской исторической науки после победы 9 сентября 1944 года (<i>проф. Д. Косев, член-корреспондент Болгарской Академии Наук</i>) ; Юбилейная конференция историков Демократической Германской Республики (<i>Евгений Станеску</i>) ; Конференция в Познани, посвященная происхождению Киевского государства (<i>И. Корфус</i>)	<u>137</u>
---	------------

SOMMAIRE

ÉTUDES

B. BĂLTEANU, Aspects de l'asservissement économique de la Roumanie par l'Allemagne hitlérienne (1940—1944)	<u>5</u>
ŞT. ŞTEFĂNESCU, La «fondation» de la Moldavie dans l'historiographie roumaine	35
C. ȘERBAN, Les corporations bucurestoises au XVIII ^e siècle	55

	Page
NOTES ET COMMUNICATIONS	
IRENA SOULKOWSKA (Varsovie), Documents inédits sur les relations roumano-polonaises des années 1589—1622	91
I. HUZA, Quelques aspects de la contribution des marins roumains à la défaite du fascisme allemand	101
D. CIUREA, Une « description » de la Moldavie et de la Valachie datant de 1699.	111
P. CERNOVODEANU et N. VĂTĂMANU, Contribution à la connaissance de l'ancienne topographie de Bucarest : Ostrovul Dîmboviței (XVI ^e — XVII ^e s.)	115
PROBLÈMES AYANT TRAIT À LA PRÉPARATION DU TRAITÉ D'HISTOIRE DE LA ROUMANIE	
Débats sur les problèmes de la civilisation médiévale des pays roumains.	133
LA VIE SCIENTIFIQUE	
L'essor de l'historiographie bulgare après la victoire du 9 septembre 1914 (<i>D. Kossev</i> , professeur, membre correspondant de l'Académie Bulgare des Sciences) ; La conférence des historiens de la République Démocratique Allemande à l'occasion du dixième anniversaire du pays (<i>Eugen Slănescu</i>) ; La Conférence de Poznan sur le thème de l'origine de l'Etat de Kiev (<i>I. Corfus</i>)	137

*Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp
a revistei, reînnoiți abonamentul Dvs. pentru 1960.*

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE
POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTreprinderi ȘI INSTITUȚII.

ÎN TREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCURESTI
